

היכל הקודש ברסלב

הלימוד היומי

בי"ת נצחי,
שנים מקרא ואחד תרגום,
נ"ך, רמב"ם

לעתיד בעולם הבא
מזכירין אותו כל מה שלמד
בעולם הזה
(שיחות הר"ן כח)

על ידי
לימוד
שיעורים אלו
אנו נותנים
את החומש
ואת המעשר
להקדוש
ברוך הוא
(עצתו אמונה)

פרשת בא תשפ"ו

היכל הקודש ברסלב

181 Huschke Road, Liberty NY 12747

היכל הקודש

כארא פאדק

1415 55th Street
Brooklyn NY 11219
347.760.5924

היכל הקודש

קרית יואל

8 Premishlan Way.
Monroe NY 10950
845.467.5299

היכל הקודש

מאנסי

34 Union Rd.
Spring Valley, NY 10977
845.445.9314

היכל הקודש

בני ברק

רחוב ירושלים 2
052.760.5715

היכל הקודש

וויליאמסבורג

27 Skillman Street
Brooklyn NY 11205
718.384.1652

היכל הקודש

קרית יואל

8 Hayes Ct.
Monroe NY 10950
845.662.4888

היכל הקודש

בלומינגדאו

24 Merriewold LN S
Monroe NY 10950
845.238.0804

היכל הקודש

ירושלים

רחוב רבי נחמן מברסלב 15
054.845.6150

צו הערן די

הערליכע שיעורים
פונעם ראש ישיבה שליט"א
רופט:

קול ברסלב

212.444.9191

חיזוק פאר די אידישע שטוב

212.444.9169

גורפס ע"י

קורן הדפסה
היכל הקודש

2623 State Route 52
Liberty, NY 12754

718.387.2691

www.BreslevCenter.com

וקא פריק: כי מהדר ליה לקומץ לדוכתיה ליקדוש וליפסול – דהא עבר מתן כלי דמה לי כלי שרת וזו ומה לי כלי שרת אחרי: אלא ברקע – והא לא דדיב ליה לחהם ארעתא דליקדוש, שיקדשו פסולין – בטון אמר כי דמיא ונתון לכלי, מהו שיקדשו כלי להקטירו? ליפסול – בקדשה הוותא בלי דקדשה בי דבניה ארעתיה לקדוש, ולא מצי לאהדריהו תו

לתוך השריים, דהא פסול זה גמר לבולה עובדה. רב עפרים אמר – אפילו ימנא שלא מדעת נמי מקדשין. והוא לא קדש, שמחזירין לביתא גדרשה, שאין מקדשין לתוך ארץ, אלא וואן הכלי מקדשו. כיסא – כלי שרת שבו בוללץ מנחה. וקמפין חיכי קמין – תחילה שקומצין מכלי זה? והלא גדרש הוא, וקמפיה מתוך הכלי בעינן, דכל דבר השוען בלי אש חשב כלי אלא וכו', טפוסה – פישלא, שאינה גדרשה, ובשקומץ מתוך כלי קמץ באמנעיהו, ובשמחור דרי קומץ גדרשת כלי בדפרש בםמוק. וקפריין: דהא כי קמץ עבי גומא – כי מהדר לקומץ קומצין בגומא ליה תוך כליו ומשנה כי מהדר ליה ארופניהא דגומא – בעיזי הכלי אצל גומא החזירה, וחיי בגדרש הכלי, ונייד למנא, ונפיל קומץ ממילא לגומא, שבו, שריותא ראש גבי קמצת בהן, וכוין דממילא נפל למנא – נעשה כמי שהחזירו הקוף ולא מקדש ליה כלי, ואף על גב דכלי שרת מקדשין שלא מדעת, הלא מילי כי מהדר ליה אידו ממש ארעתא דלא קדשו – מקדש ליה. (האי) לכלי שמחזיר שמונה על גבי קרקע. קומצין – קומץ מכלי שעל גבי קרקע. והכי נמי (מקדשין) ונטס אחרי: החזירו קומץ מכלול ונטס אחרי: המכלול שעל גבי קרקע. ואיבעיא לי – כלומר, להחזירו איבעיא קו בעיא, דרב נחמן בעי מאבימי ובדפרש. קולפי – פני – הבאות טובות. בלעי מאבימי – בלעתי מאבימי, כלומר, שדחה מכלי אחור. קלת דהא שבעא במנסכת ערכין וכו', אהא דתנא: דאם שית היתומים שלשים יום, ותניא אידך: שמונה יום, ומתוך לה אבימי: בא להחזירו רצופין כי ימות השבת – ומכרזי שלשים יום. בא להחזיר שני וחמישי – מכרזי עד שלשים יום מיום שמתחיל עד ובי פשוט, דהיינו שמונה עשר ימי מדיה בששים יום, ומכרזי מי יקנה נכסי יתומים הללו, כדרי שמכרזי ביוקד. אחר דבחסדא במשכח היתורין, ומכאן איתא: אלאמז רב, שבת תלמוד דאבימי הוה: אבימי – מסכתא דמנחות איבעיא ליה – נשתבחה דיימנא. ולישלה ליה – לרב חסדא דריתא לגביה. מסתעיף מילתא – משום "עניתי ונאמרת" (מנחות א, ב). פנע ביה רב נחמן – באבימי. פנעל זה – ראה כל מונח על גבי קרקע, וקמפיה: כלי זה, אם של קדש (וזה היה) לאתר קמצה, וכוונתה מקדשין את הקומץ – לאתר קמצה. והיתבשת שלשת כהנים – שנים להגביה שני כהנים, אחד שיקומץ דימנא ואחד שנתון לחובו, ושלישי קומץ. וכוין אחד אנו יכול להגביה שני כהנים, דאין עבודה בשמאל. תמיד – שלשה שער חסד, דגומא וזכין בו, במנסכת אחר בפרק נמי (כח, א), זה הכלל – מנתינת ודאי. סדר עבודת נקם – אותו שכוון אחד עשה זו, אבל למנינא דכהנים לא נתיי. מה עבדין לנאו – בדיכול. נכנסין – ביום השבת. שני סרי – של לחם הפנים, שותם המערכות שש המערכות. ואילו

אלא שדחה סבור דמביעא ליה בריעבד רבי מירי כלל לעצין פרוין! ולפרוש רב חט, דמביעא ליה אמ מקדשין פסולין לעצין דאם עול לא עול, דאם על גב דאי לאו בלי חסדא מנחה קדשה, השתא דאיכא כלי – גרע שפמסיק בין הפסול למנחה, ומסיק דלכתחילה ליקרב מביעא ליה אם קדשו הקומץ פסול בכלי אם מעילה, דלילמא כשם שהמנחה מקדש דלא ירד – כך כלי מקדש ודעלה. ופרין, דהא נמי תנינא: שקיבלו פסולים חרוק, דמשמע חרוק – דיעבד, אבל לכתחילה לא חרוק. והא דקאמר: מאי לאו קיבלו פסולין חרוק פסולין – לאו מלישן פסולין ודיק, אלא המשנה קא מסיים, ופירושא מנתינתין קו חווא. תרע דהא רבי שמעון בן לקיש דרשי בפסולין נמי מוקי לה, מכלל שלא דקדק רבי יוחנן בפסולין. אמר ליה מכלי זה – למאי דמסיק דמנחה ליה בך, שם לתנא: מאי חדדו השיבו "מכלי זה"? ושמן אשמעין אף אי נמי, ש' על היה, כרבי יודא דהא בפרק "חוללי" (סוכה ושייך לעמוד הבא) שבין מעיני פסולין בדיכין – את מילתא דלא רבבי תנינא דאמר לקמן (ח, א): לא זו קדושה בלא זו, דאידו וליף מילתא ממילתא.

מנחות, פרק ראשון – כל המנחות דף ז עמוד א – אבן ישראל – (שטיינזלץ) קצה

וכי מהדר ליה לקומץ לדוכתיה לקדוש ולפסול! אמר רבי יוחנן, זאת אומרת: כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת. – הא מדעת מקדשין? והא בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן: כלי שרת מהו שיקדשו פסולין לכתחילה? לקרב? ואמר ליה: אין מקדשין! – אמר ליה: אין מקדשין? לקרב, אכל מקדשין ליפסול. רב עמרם אמר: כגון שהחזירו לביסא גדרשה. – וקומצין חיכי קמין? – אלא, כגון שהחזירו לביסא טפוסה. – וכוין דקמץ ליה עבד ליה גומא, כי מהדר – לגומיה דקמא קא מהדר ליה! – מבי מהדר ליה מנח ליה אדפנא דקמא, ומניד ליה ונפל ממילא, דנעשה כמי שהחזירו הקוף. אמר ליה רבי ירמיה לרבי יודא: ולקומה כגון שהחזירו לכלי המונח על גבי קרקע! אלא שמע מינה: קומצין מכלי שעל גבי קרקע? אמר ליה: קא נעשת בבשאי דאיבעיא לה, דרבי אבימי תני מנחות בי רב חסדא. – ואבימי בי רב חסדא תני? והאמר רב חסדא, קולפי מאבי בלעי מאבימי עליה דהא שמעיתא: בא להחזירו רצופין, שלשים יום, שני וחמישי ושני – ששים יומין! – אבימי מסכתא איתקערא איתקעק ליה, ואתא קמיה דרב חסדא לאדברוי גמריה. – ולישלה ליה ולתיה לגביה! – סבר הכי מסתיעא מילתא טפי. פנע ביה רב נחמן, אמר ליה: כיצד קומצין? אמר ליה: מכלי זה. אמר ליה: וכו קומצין מכלי שעל גבי קרקע? אמר ליה: דמנחה ליה כהן. – כיצד מקדשין את המנחות? אמר ליה: נותנה לכלי זה. – וכי מקדשין בכלי שעל גבי קרקע? אמר ליה: דמנחה ליה כהן. אמר ליה: אם כן, הוצרכתה שלשה כהנים! אמר ליה: ותהא צריכה שלשה כהנים, פתמיין איתביה, זה הקלף! זה הקומץ ונתון בשל, המוליד והמקטיר לאכול דבר שדרכו לאכול וכו', ואילו מנחה לא קתני. – תנא סדר עבודת נקם, ולא סדר כהנים, דעו מיניה מירב ששש: מהו לקומץ מכלי שעל גבי קרקע? אמר ליה, פוק חזי מה עבדין לנאו: ארבעה כהנים וכנסין, שנים בידם שני סדרים ושנים בידם שני כוזיין, וארבעה מקדמין לפניהם, שנים ליטול שני סדרים ושנים ליטול שני כוזיין; ואילו

מיקרב לא קרבו ויש לדחות: כל הני בשעריה חזק כר לכלי חזל. והא דשמעין נמי ש' ליישב לפירוש הקונטרס, דהא דמשמע שהשיבו לו אין מקדשין – היינו לפי שדוחה שם: לא, שקיבלו פסולים, אי נמי (חרוקן) וחרוקן פסולין. ועוד קשה לפירוש הקונטרס, דמקדמא: לכתחילה ליקרב אם מביעא ליה, משמע שגם רבי יוחנן יודע דליקרב מביעא ליה

שדחה סבור דמביעא ליה בריעבד רבי מירי כלל לעצין פרוין! ולפרוש רב חט, דמביעא ליה אמ מקדשין פסולין לעצין דאם עול לא עול, דאם על גב דאי לאו בלי חסדא מנחה קדשה, השתא דאיכא כלי – גרע שפמסיק בין הפסול למנחה, ומסיק דלכתחילה ליקרב מביעא ליה אם קדשו הקומץ פסול בכלי אם מעילה, דלילמא כשם שהמנחה מקדש דלא ירד – כך כלי מקדש ודעלה. ופרין, דהא נמי תנינא: שקיבלו פסולים חרוק, דמשמע חרוק – דיעבד, אבל לכתחילה לא חרוק. והא דקאמר: מאי לאו קיבלו פסולין חרוק פסולין – לאו מלישן פסולין ודיק, אלא המשנה קא מסיים, ופירושא מנתינתין קו חווא. תרע דהא רבי שמעון בן לקיש דרשי בפסולין נמי מוקי לה, מכלל שלא דקדק רבי יוחנן בפסולין. אמר ליה מכלי זה – למאי דמסיק דמנחה ליה בך, שם לתנא: מאי חדדו השיבו "מכלי זה"? ושמן אשמעין אף אי נמי, ש' על היה, כרבי יודא דהא בפרק "חוללי" (סוכה ושייך לעמוד הבא) שבין מעיני פסולין בדיכין – את מילתא דלא רבבי תנינא דאמר לקמן (ח, א): לא זו קדושה בלא זו, דאידו וליף מילתא ממילתא.

מנחתה, פרק ראשון – כל המנחות דף ח עמוד א – מותין מזהירות "אבן ישראל" (שטיינזלץ) קצט רש"י

ואם איתא – דדם לא קידש לחצאין, לילף מנחה מדום! שקמצה בחיבל כשרה – ואף על גב דדינה בעורה שאר קרבנות, שכן מצוה בסילוק בויבין – דהיא בחיבל. אלמא דאיכא קמציה בחיבל, דסילוק היינו קמציה. עד שלא פרקה – למערכת לחם הפנים בשבת. הלחם פסול – דהויא לה מנחה שחברה קודם קמציה, ואומרינן לקמן (ט, א): "מן המנחת" – פרט לשחברה. ובלחם הפנים גופיה אמר

לקמן (ב, ב): "קידש קדשים" דה"ל, שאם נפרסה אחת מלחותיה – כולן פסולות. משפחה נפרס להחם הלחם פסול – אף על גב דלחצאן סילוק (מצה) נפרס – פסולה, דהוי שירים שחסרו בין קמציה לקדשה, ואומרינן לקמן (ט, ב): דאף על גב דמקטירין קומץ עליהו – שירים אסורים באבילה. ומקטיר עליה בויבין – (ודלאו גמרינן מנחתה, הניע זמנה לפרק – שעברו שש שעות, כדאמר בפרק "עמיד ושטח" (פסחים נה, א) ומספיק בשש, בויבין בשבע. קודם קמציה – דהא עדיף כל בשר, ומיפסל, כמאן אמר לקמן: "מן המנחת" – פרט לכשחברה מכשיעורה. אלמא לא לילף מנחה ממנחתו לעולם מנחה ממנחת יליף – ולא דמי לאף להם הפנים לארבע מנחות, בדמנחא לא בריר קומץ דידה, שחבר ליה, הלכך קודם קמציה ליכא למימר כמאן דקמצה דמיא, דהא מותר ממש, אבל לחם הפנים כירי קומץ דידהו – דקאי בויבין באפי נפשיה, הלכך, משתגיע זמנה לפרק – כמאן דקמצה דמיא. ולא פלוגתא היא – לקמן בשמעתין. מנחה מצטיה – "מנחתה תמיד מחציתה בפרק" וגומר – הביא מנחה שלימה של עשרה, דאין מנחה פחותה מעשרון, ואחר כך חוצהיה, מחציתה – משמע מחציתה של שלמה זו שלפניו. ומשנה כי מוציק קרא להביא שלם – למצוה בעלמא, ויעולם אם קדשה לחצאין – מקדשה, ואינה יוצאה שוב לחולץ, והא חוצהי בתים בה – "חק עולם לה" וגו' (ויקרא ו), בדמשמע מתוך שלם! אלא להביא עשרון שלם מביית – אבל לענן קידוש בכלי שרת, אם רצה מקדש לחצאין, ודעתו להוסיף – להשלים עשרון, כדאמרין לקמן בפרק "מנחות ודנסיכין" (ק"א, א) דאין מנחה פחותה מעשרון, דהאומר "היי עלי חצי עשרון" – מביא עשרון שלם. ואם איתא – דגבי חביתין אינו קדוש, ושחבו – בשלמים כתיב. פתח אהל מועד – קדשה, ויכון שערותיה, כל שכן דהיכל (שלם) כשר, דלא תזא עזרה שהיא פסול, מנחתה מן העיקר, אלמא לילף היכל מעזרה מלאים – "שניהם מלאים סלת", אין מלאים – שהיו מלאים ממש מתוקדים סלת, אלא מלאים – כל העשרונות שקדשו בתוכו שלמים היו. ורב – דאמר במפרשי חצי עשרון שאינו קדוש. מחביתין – ולקדשו. מילתא מבייתא לא יליף – הילכך שאנו מנחות לא אמר דליתו כחביתין, דחביתין דין הוא דלקדשו לחצאין, אבל שאר מנחה לא. מנחת קדושה בלא שמן – אם נתן עשרון סלת בכלי שרת אף על פי שאין שם שמן, וילף מנחת חוצהי, ויחזיק להביא שמן ולהקריבה, שכן מצוה בלחם הפנים – שהיא מנחה ואין בה שמן, אבל לבונה יש בה כגון בויבין. מנחת נסכים – הבאין עם כל חזובה, כדכתיב בתמידי (במדבר כח): "עשירית האיהב סלת למנחה בלולה בשמן" וגו', ואין בה לבונה.

על כרחך כרבי יוחנן מבייא ליה – בחביתין דלא קדשה, הלכך גמר שאר מנחות מחביתין. האי בלא האי – שמן בלא סלת ובלא לבונה, ולבונה בלא שמן וסלת – שכן מצוה בבויבין שמקדשין את הלבונה בלא שמן וסלת. ואי קשיא: הא אתי לחם הפנים בהדידיה לאו פירכא היא, שהרי אינו מתקדש עם הלבונה בבויבין, ומיהו אשכחן דכלי שרת מקדשין לבונה שבתוכן בלא שמן וסלת.

מנחתה – שנקמצה בחיבל כשרה שכן מצוה בסילוק בויבין – ואם תאמר, אמאי לא קאמר: כירי שלא יהא טפל חמור מן העיקר, כדאמר בסמוך גבי שלמים ששחטן בחיבל, וגבי כהנים נבנסין בחיבל ואובילים קדשי קדשים ושירי מנחתו: יש לומר: דהתם כתיב (ויקרא א) "פתח אהל מועד" (שם ו), בחצר אהל מועד שייך ללמנח שאלא אתי טפל חמור מן העיקר, לפי שתלה הכתוב באהל מועד.

מקטיר – עליו את הבויבין – פירש בקונטרס: דלא קמץ, ולא היה לו לפרש, כגון (ט, ב) דלמנח מנחתה דאמר שיריים שחסרו בין קמציה לקדשה אין מקטיר קומץ עליהן, ומשני: דב"י אלעזר היא, גם שמועה זו אי אפשר ליישב.

מא' טעמא דרבי יוחנן – ואם תאמר: לימא משום דיליף מדום! ושמן בקלה היה בידי טעם זה, אי נמי כדפרשית לעיל, דלאפוקי דרבי יוחנן קדשה רבי אלעזר טעמא ד"דמות", (ראשון ראשון פרק ש' וטעם זה אנו צריכין נמי לרבי), ולרבי חנינא עשרון למה נמשח למנחת חוטא – תימא: אבתי חצי עשרון למה נמשח לרבי חנינא? דלקמן בפרק "שתי מדות" (פז, א) מוכח דנמשח למנחת חביתין, ומנחתה חביתין טעונה שמן ולבונה ויש לומר: משום דמתחילה היו מקדשין המנחת של חביתין בבסיס עם השמן, והיה גנאי בדבר להוציא לכלי חול אחר שנתקדשה, ולכך נמשח חצי עשרון, וטעם זה אנו צריכין נמי לרבי, יוחנן דאמר לעיל דאינה קדושה לחצאין, דאחר שנתקדשה שלמה היה גנאי להוציאה מבלי שרת לכלי חול. צריך לומר קדשה לרבי חנינא שלא היה מערבין המנחת עם השמן, אבל בתוך הביסא עצמה היה זה לצד אחד חול לצד אחר. שאם היה הכל מעורב לא היו יכולין אחרי כן לחלק בחצי עשרון, מפני לוג המחצה שגן שהיא עורף על חצי עשרון. ודלוי עצמו נגמ' שרי' – כדביתמרין ודשתי מדות' (שם) (מכח שהיו מחלקין הסולת בחצי עשרון, והשמן במדה שהיא מחזקת לוג המחצה. ואם תאמר: לרבי מאיר, דאמר לקמן בפרק "שתי מדות" (שם) דשני עשרונות היו במקדש, אחד גרוש ואחד חזק, ובמחזק

מבי פתיל לרב אשי: והא חזקה פתיב בה! אמר ליה: לא נצדקא אלא להביאה שלם מבייתו. ומי אמר רבי יוחנן הכי? והא איתמר: הפרשי חצי עשרון ודעתו להוסיף – רב אמר: אינו קדוש, ורבי יוחנן אמר: קדוש; ואם איתא, לילף מחביתין! וכי תימא, רבי יוחנן מילתא מבייתא לא יליף, והאמר רבי יוחנן: שלמים ששחטן בחיבל – כשרין, דכתיב: "ושחטו פתח אהל מועד", שלם יהא טפל חמור מעיקרו – דעתו להוסיף שאני, דתנאי: "מלאים" – אין מלאים אלא שלמים, כלומר, שאינו קדוש עד שיהא עשרון שלם, ואמר רבי יוסי: אמתין בזמן שאין דעתו להוסיף, אבל בזמן שדעתו להוסיף – ראשון ראשון קדוש, ורב בחביתין כמאן כבירה ליה? אי פרבי אלעזר, לילף מחביתין! וכי תימא, רב מילתא ממילתא לא יליף, והאמר רב: מנחה קדושה בלא שמן (ובלא לבונה) – שכן מצוה בלחם הפנים; בלא לבונה – שכן מצוה במנחת נסכים; בלא שמן ובלא לבונה – שכן מצוה במנחת חוטא! על פריהך רב פרבי יוחנן סבירא ליה, גופא, אמר רב: מנחה קדושה בלא שמן, ואין דלוי בעשרון חסר – שכן מצוה בלחם הפנים, בלא לבונה – שכן מצוה במנחת נסכים, בלא שמן ובלא לבונה – שכן מצוה במנחת חוטא. ושמן ולבונה קדשי האי בלא האי והאי בלא האי; שמן – שכן מצוה בלוג שמן של מצורע, לבונה – שכן מצוה בלבונה הפאה בבויבין. ורבי חנינא אמר:

לא

מנחות, פרק ראשון – כל המנחות דף ח עמוד ב – מתוך מדרש "אבן ישראל" (שטיינזולץ) רש"י תוספות

ובמקום היו מורדין לחביתיו כהן גדול, ועשרון המזבח (לא) ולמה? נמשח לרבי חנינאי? דאין מנחה קדושה בלא שמן ויש לומר: כן יבא לטעות בשום עפע ולמורד במזבח למנחת חוטא. אבל אין לתרץ דרבי מאיר סבר כרבי יוחנן דאמר בפרק "כל המנחות באות מצדה" (מנחות נו, ב) גמרינן רחובי על לשתה, ומדבר יבש לא נתקדש. בפרק "שתי מדות" (ש, פ, א) משמע

דסבר רבי מאיר דנתקדש, גבי הא דתנן הרים: כל

- מדות שבמקדש היו גדותיה, ומקול לה כרבי
- מאיר. ואפילו עשרון גדוש אפשר במקדש, והא
- דאמר לעיל שהחזיקו לכיסא גדותיה, ומביטין ל
- נמי בפרק "שתי מדות" (שם פו, ב) גבי שולחן אי
- מקדש בגדוש או לא, משמע דשאר כלים לא
- מקדש – ההוא גבול לא צריך, אבל גדוש זה
- שהוא מידתו של כל המקדש. וזהו חזק להקשות,
- לרבי אלעזר דאמר לעיל: מנחת חביתין קדושה
- לחצאי, עשרון מתוך לרבי מאיר למה נמשח?
- דבאלו טעמא דפרשית, שאם יבא לטעות –
- מצדו מידתו שלמה, ולא מקדש קדש רבמחצית,
- דחזקא אוקימנא לעיל לחביא מביתו שלם ולעכב
- משום דהוקה חביטא ביה, ואם תאמר: לרבי
- שמעון דאמר ליתן בפרק "שתי מדות" (פו, ב)
- דמדא דמנחת חזיתיה שם של חזקא מנחה שבה היה
- מורד לחביתיו כהן גדול, לוג ומחצה בבוקר ולוג
- ומחצה בערב, למה נמשח? כיון דאין שמן קדוש
- בפני עצמו לרבי חנינאי וזו היא הסיבה, דתחילתו מנחתין
- שלשה עשר שמן עמם הסלת בלויס, דרמירשית
- לעיל, שהיה גבאי להוציא מכלי שרת לכלי חול,
- כלי' הלה מתקדשין את הלה ומדות היבש בו –
- מה שדקדק המנחה, דקרי לשל לח "כלי' ולשל יבש
- "מדות" – משום דבשל בשל היה מנחתה לעלות
- כענין לו שיהא גדות תילתא, כדרך כל שאר
- מדות. מכל מקום גם על של חס מדה עליו,
- דקאמר שמואל: לא שנת אלא מדות אבל
- מזרקות מקדשין, ובשל לח איירי, ובפרק "שתי
- מדות" (מנחות פו, ב) תנן: שבע מדות היו במקדש,
- וקא חשיב דלת, בפרק "המנחה מקדש" (ובחס
- פו, א) פירש חזקוני דכמה כלים היו מנחתים
- ללא שאינם מדות, כגון מזרקות וקערות לדם לוי
- ולשמן, אבל לבישם לא היו מיוחדין אלא שתי
- מדות של יבש שהיו במקדש, עשרון חוצי עשרון,
- דכלים שנותנין בו מנחה – כלי כל היה, שמזרקות
- וקערות ראויין לכך.

אבל מזרקות מקדשין (כו) שנאמר שניהם מלאים סולת – פירש בקונטרס: (דריק) דאלמא מזרקות וקערות קדשו בלא שמן, וחו חזינא, דהבית "כלולה בשמן", ומנא ליה דמנחה קדושה בלא שמן? ופירש רבי שמואל: דריק מדסבר (ירשא) דמזרקות מקדשין שאינו ראיא לה, כמו במה נשחט, והוא ראיא להקדש בכלי אחר דהיינו כוסא – אף הנחת סלת מתקדשת בלא שמן ולבונה אף על פי שאינו ראיא לכלי זה, והוא למתקדשת בכלי אחר, כגון מנחת חוטא, ולמשון המשנה דקדק רבי שמואל, דקתני פרק "המנחה מקדש" (ובחס פו, א) כשם שדמובחן דהכבש מקדשין את הראוי להם כן כלים מקדשין, ומדלא קתני "כלי שרת מקדשין את

הראוי להם" טעם מינה דמקדשין אף על פי שאינו ראיא להם, כגון מנחתין שרת ששקדשין את המנחה. ואל חנם הוצרך רבי שמואל לדיקו זה, והא דלא ילפינן מינה דמנחה – משום דלא ראיא מעולם אלא זו למדירת לח לזו למדירה ביש, ועוד יש לפרש, דדיקת ההלכה דמאמר שמואל: אבל מזרקות מקדשין, ולא קאמר "מקדשין מנחות ומנסכים" דכתיב בההוא קרא – שבע מינה דאפילו מנחת חוטא קאמר. דלפיכא שמואל ממליטא, דמקדשין מזרק

וקערות מה שאין ראוי להם, והוא ראיא לכל אחד – כן שכן זה הכלי שמקדשין מה שראוי להיות בתוכו, עוד יש לפרש, דריק מיליף שמואל דורות משעה מנשיאים, כפי שכן דלפיכא מילתא ממליטא כרב דמנחה קדושה בלא שמן, כמו שפירשנו במנחת חוטא. ואף על גב דמובחן לקמן ב"הקדומין רבה" (יט, ב) דלא יליף שמואל דורות משעה אלא משום דתנא ביה קרא תריסר זימנא, מכל מקום כיון דיליף דורות משעה בכל ענין שילמדו – הוא הדין מילתא ממליטא.

לא זו קדושה בלא זו, ולא זו קדושה בלא זו. ולרבי חנינאי, עשרון למה נמשח? והלא אינו קדוש בלא שמן! למדירת קמח בלבד, והקמח אינו קדוש בלא שמן! למנחת חוטא, ולוג למה נמשח? – ללוג של מצורע, ואף שמואל סבר לה להא דרב, דתנן: כלי הלה מקדשין את הלה, ומדות היבש מקדשין את היבש, ואין כלי הלה מקדשין את היבש, וכל מדות היבש מקדשין את הלה; ואמר שמואל: לא שנו אלא מדות, אבל מנחות של דם מקדשות את היבש, שנאמר:

"שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה", אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא: מנחה למה היא? אמר ליה: לא נצרכא אלא ליבש שבה, דהיינו לבונה. ואי סלקא דעתך קסבר שמואל אין מנחה קדושה עד שיהיה בוין, יבש שבה היכי משפחת לה? והלא בוין לחים הן, מפני השמן! אלא שמע מינה: קסבר שמואל האי בלא האי, ואיבעית אוקמא: מנחה לגבי דם ביבש דמיו, גופא, אמר רבי אלעזר: מנחה שקמצה בריכל – פשרה, שכן מצינו בסילוק צובין, מותיב רבי ירמיה: "וקמין משם" – ממקום שרגלי הור עומדות; כן בתיארא אומר: מנין שאם קמין בשמואל שחזיר וקמיון במיון? תלמוד לומר: "וקמין משם" – ממקום שקמין כפר! איכא דאמרי: הוא מותיב לה והוא מפרק לה; איכא דאמרי, אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא: אסבגרא לך, לא נצרכא אלא להכשיר את כל עזרה בולה, שלא האמר: הואיל ועולה קדוש קדשים ומנחה קדוש קדשים, מה עולה טעונה צפון – אף מנחה טעונה צפון, – מה לעולה שכן כליל! – מחפאת. – מה לחפאת שכן מכפרת על חייבי ברייתות! – מאשש. – מה לאשש שכן מיני דמיו! מכולוהו נמי, שכן מיני מיני! אלא איצטריך, סלקא דעתך אמינא, הואיל וכתביב: "והקריבה אל הפהו והתנישה אל המזבח וקמין", מה הנשה בקרן דרומית מערבית, אף קמיהי נמי בקרן דרומית מערבית, קא משמעין לך. גופא, אמר רבי יוחנן: שלמים ששחטין בריכל – כשרין, שנאמר: "ושחטנו פתח אהל מועד", ולא יהא טפל האמר מן העיקר. מיתבי, רבי יהודה כן בתיארא אומר: מנין שאם תקיפו גוים את העזרה, ששהפנים נכנסין להיכל ואוכלין בקדוש קדשים מנחות? תלמוד לומר:

"בקדש"

מעריבת בפרק שלשים (מנחות יט, ב). קא משמע לך – דאם רצה מחזירה אחר דהשה לכל מקום שירצה בעזרה וקמין. הקיפו גוים – לחפאתה, ואין כהנים יכולים לאכול בעזרה מקום ורמזים ושקטות. נכנסין להיכל – לא אמרינן דליפסול קדשים בוך ביצאה דיראו מעזרה להיכל.

בקדש מעריבת בפרק שלשים (מנחות יט, ב). קא משמע לך – דאם רצה מחזירה אחר דהשה לכל מקום שירצה בעזרה וקמין. הקיפו גוים – לחפאתה, ואין כהנים יכולים לאכול בעזרה מקום ורמזים ושקטות. נכנסין להיכל – לא אמרינן דליפסול קדשים בוך ביצאה דיראו מעזרה להיכל.

מנחות, פרק אשון – כל המנחות דף ט עמוד א – מותין מהדרות "אבן ישראל" (שטיינזולץ) ריא רש"י

בקרש הקדשים וגו' – בפרשת "ויקח קרד", ולעיל מיניה כתיב: "כלל חטאתם ולכלל אשמתם וגו' בקרש הקדשים", ומשמע היכל, דאי עורה – בהדיא כתיב (ויקרא ו) "בחצר אהל מועד", ואם איתא דליפנין מהאי טעמא דלא ידא טפל חמור מעיקר. הא למח לי קרא – לכן בתנאי, לילף מאיך קרא (שם ו) "בחצר אהל מועד יאכלוהו" וכל שכן היכל, והאי "בקרש הקדשים" למח לי דכתיב דרומנא? ומנענא האי דאיענטיר "בקרש הקדשים" לאו לאשמעוין דלא מפיסלין קדשים בביתיהם, אלא למקשרי אפילו בהיכל, דלא נפקא מהחורא דלא ידא טפל חמור מעיקר. דקדושה היא – דדרך ארץ היא לעבד בפני רבו, אמרין: לא ידא טפל רבו, אבל אכילה, אין דך ארץ לאכול במקום רבו – לא אמרין. דכין דעיקר הוא כל שכן דמצי אכיל בגויה, אי לא אשמעוין קרא. קמיצה קבעה לה – דכל במה דלא קמין לא מקריא מנחה, ולא קרינא ביה "מן בתנאי", פרט לעשרה: כדפרש"י לקמן. כל לשון קביעות דאמור במנחות כלומר: זקוק זה לזה, ואין אחת יכול לשנות קצת ממנו להביא אחר תחתיו, לפי שדובקו עי' קדושה כלי קבעה לא, בשם, ומקשרי "מן המנחה" פרט לכשחטרה. חסר הלוג – שמן של מצורע, עד שלא יצק על כפר השמאלית – ומלאנה, ולא אמרין דקבעה לזה לזה שהוא כלי שרת. כולי קבעה לא פליגי – מדמה היכא דאבדו שירים או נשרפו חסר רבי אליעזר לקמן להקטיר קומץ – כל שכן חסרו, דאינא שירי במקצתה, כפדרי רבי אליעזר – דאמר בפרק "ציצת צולץ" (פסחים עז, א): "ועישר עולותיו חבשר ודודים" – דם אף על פי שאין בשר (בשר אף על פי שאין דם). בשרה – להקטיר חקומץ, דקומץ בשר שירים דומיא דדם בשר בשר. כמתי רבי יוחנן – ויחשע – אלא אם אין אכלא אין דם, אם אין דם אין בשר, פסול להקטיר חקומץ. כוית בשר או כוית חלב – בפסחים נפקא לן ב"בצרת צולץ" (עט, א) דמשום חלב נמי וריק, דכתיב (ויקרא יז) "וזרק הבקת את הדם וגו' והקטיר החלב", אלמא: חלב אף על פי שאין בשר. תבצי וית חלב אין וזיק – שאין אכילת בשר ואכילת חלב מותרות. וזיקת דם אינה אלא להחריט אימוריה למזבח בלילה, אדרבין וכוין דאבדו שירים וזיקה למח. ונקעלה – דבין בשר בין חלב כולוה למזבח סלק, מצטרפים, מנחה

והושע אומר: כָּל הַזִּבְחִים שֶׁבַחְתִּירָם מִהֶם בְּיֶשֶׁר אוּ בְּיֶזֶק חֵלֶב – וזֶרֶק הָדָם, כִּפְחִי זֶה חֵלֶב וְזֶרֶק חֵלֶב זֶה חֵלֶב – אֵינוֹ זֶרֶק אֶת הָדָם, וְנִקְעֹלָה, אֲפִילוּ כִּפְחִי זֶה בִּשְׂרִי וְכִפְחִי זֶה חֵלֶב וְזֶרֶק אֶת הָדָם, כִּפְחִי שֶׁבַעֲוֹלָה כִּפְחִי לֵלֵל. וּבְמִנְחָהּ, אֵף עַל פִּי שֶׁפְּוֹלָה קִיּוּמָה – לֹא יִזְוֹק.

מפיסלי בירצא, אלא משום דרבר מבוער הוא להוציא לחוץ לאחר שנתקדשה. ואם תאמר: וכין דבקרדשת כלי לא מפיסלא בירצא. מנחת כהנים וכתבי כון גדול דלית בה קמיצה אימא מפיסלי בירצא? ושמו באותו מועיל קידוש כלי, דראמרין (מכובס מה, ב) שאין להם מתירין – משקדש בכלי. **מקמיצה** ואילן מנחת חומר – הגשה וחטונה נמי בעי בחונה, שאין ו קרב אלא חטובה. אלא כאבארע עבודות שבתונה לעית, שמתחילין משעת קמיצה. ומידו בלאו הכי נידא, דליכא תנופה אלא במנחת חומר וקטאה. בדרתן בפרק "לדן המנחות באות מצד" (מנחות סא, א). ובמנחות קאטא אין זיקה וכלילה, לית בה שיען. ומנחת חטונה, איתא על גב דטעונה נאכל כתיב בה **ומדבריהנה** לא בעיא פנים נמי לא בעיא – ואם תאמר: דרי שחיתה דלא בעיא בחונה ובעיא פנים, דכתיב (ויקרא א) "ושח את כן הבקר לפני ה' כדררשין בפרק "כל הפסולין" (מכובס לב, ב) דבעינן שיהא כן הבקר לפניו ויש לומר: דשאני מנחת משום קבלה. אין נמי, כן מיני דמים. **חסר** הלוג עד שלא יצק מלאנה – משנה היא במסכת נגעים (פירי מ"י), ותימא שלא היה יודע רבי שמעון בן לקש. והוא: גונאן וקשה בפרק "המח שומני" (שבת ג, ב) פריך ממתניתין דהדומות לפע' דגוננות. **עד** שלא יצק מלאנה – משמע: לא משיג לא מלאנה. ותימה, דלעיל (ה, א) תניא: ארשת מותן ששן למתן דם מלאנה שכן מן, דהיינו לארשת ויש לומר: דהדיא ברי משעת דפליג במסכת נגעים (פירי מ"י) ומייתי לה במסכת יומא, שאם חסר עד שלא נתן – ואפילו לארשת יצקה, ואף על פי שכבר נתן קודם מותן, דהואיל דבפסול נעשית – לא שמה מתנה, ומחאי טעם אחיא נמי בתנא קמא. דריקה הגעשית בפסול לא שמה יצקה. **מאן** דפסיל כרבי יודישע – הא דאמר רבי יוסי בפרק "ציצת צולץ" (פסחים עז, א) ומסתברא כי היכי דפליג רבי אליעזר ורבי יודישע בזה כי פליגי במנחות – לא דוקא לרבי שמעון בן לקש. אלא כי היכי דפליגי בזה כי פליגי בזה – פליגי במנחות בחסרו שרייט. הא דקאמר תהם דעיקר קראי כי כתיבי בזה כי פליגי בזה, ומקטיר קומץ עליהם. ויחנן קאמר, ולדריקה לא קראי איכא דרבר בזה כוית, ומקטיר קומץ עליהם.

רבי יוחנן אמר פסולה – אף על גב דלא בכל כשרה, בלל חוץ לחמת העורה גרע, ולא דמי להדיא דבזחים בפרק "קדשי קדשים" (ס, ג). דתלינן טעמא מיצה דמה בכל מקום כמזבח כשרה – שאם היה ולא מיצה כשרה, דהתם מפיסלי והכא בחוץ. **ריש** לקיש אמר כשרה – הכא משמע דאף על גב דקדושה היא לא מפיסלי בירצא. ואפילו רבי יוחנן פליג אלא משום דעשה הבלילה בחוץ, אבל משום יצא לא. וכן משמע בפרק "התעלה" (מנחות מג, א) דאמר רבי ששה: היה תנאי ירבי אכילה, דאמר: דאמר: שחיתה מקדשת (רבי) איפסילא בירצא. ובסוף שמעתא (שם מה, א) קאמר: הא דלא כרבי, כין דאמר שחיתה מקדשא, דפרקי ליה איכא? אי אברא – איפסילו לזה בירצא. משמע שחית שחיתה מקדשת הוא דאיפסיל בירצא. הא לאו הכי – לא, דאף על גב דאית ליה תנור מקדש בפרק "רבי ישמיאלא" (מנחות עב, ב). ומיזוי שי לרדות, דכאן עש חזבה שאני, דאמר נכסיה חזבה עש חזבה לא מפיסלי בלינה אלא בשחיתה זבה, כדאמר ועירי לקמן בפרק "תהודה" (עט, א), ואילו בפני עצמן נתן: קדשו בבלי – נפסלין בלינה. ויש עוד ראיא מהא דתנן בפרק שני מדעילה (ט, א) דאמר רבי ושותי הלחם: קרמו בתנור – והכשרו ליפסל בטבול יום ובמחוסר כיפורים וכלינה, אבל יוצא לא תנין. ואף על גב דגבי עופת חזבה היה מצי למינני (אבא ארתינא) ויש חובב שחית הלחם והלחם הפנים מנחות, והא דאמר בפרק "כל שעה" (פסחים לו, א) גבי לישא מנחות: נתי דבוריין ליתא, במקום וריזין איתא – אורחא דמילתא נקט, למקדש במקום קדושי. והא דאמרין בפרק "המזבח מקדש" (מכובס פה, א): אין מקדשין ליכרב אבל מקדשין ליפסל – היינו בטבול יום ובמחוסר כיפורים וכלינה, אבל בירצא. ובקולטוס פירש לקמן בפרק "שתי מדרות" (פה, א) בפרק "המזבח מקדש" (מכובס פה, א) פירש בן הקדשין כשרו בכלי הנפסלים בירצא – אין השעם תלוי כשרו חומר – (תעוד) הוא קאמר תהם: כין פירש אסחור מכל דעתיה. והא דרייק בפרק "שתי הלחם" (מנחות צה, ב) אמרת לישתן ועירכתן בחוץ – אלמא מרת יבש לא נתקדשה. וכן בסוף (כל המנחות באות מצד"ה) (שם ס, א) דריש רבי שמעון "תנור" – תנור" שתי פעמים – שתהא אפיתון תנור ושתהא הקדשין בתנור. ופריך, והתנן רבי שמעון אומר: לעולם הוי רגל לומר שתי הלחם ולחם הפנים כשרות בעורה וכשרות ברי פאני – לאו משום דנתקשה הוי

מנחה

מפיסלי בירצא, אלא משום דרבר מבוער הוא להוציא לחוץ לאחר שנתקדשה. ואם תאמר: וכין דבקרדשת כלי לא מפיסלא בירצא. מנחת כהנים וכתבי כון גדול דלית בה קמיצה אימא מפיסלי בירצא? ושמו באותו מועיל קידוש כלי, דראמרין (מכובס מה, ב) שאין להם מתירין – משקדש בכלי. **מקמיצה** ואילן מנחת חומר – הגשה וחטונה נמי בעי בחונה, שאין ו קרב אלא חטובה. אלא כאבארע עבודות שבתונה לעית, שמתחילין משעת קמיצה. ומידו בלאו הכי נידא, דליכא תנופה אלא במנחת חומר וקטאה. בדרתן בפרק "לדן המנחות באות מצד" (מנחות סא, א). ובמנחות קאטא אין זיקה וכלילה, לית בה שיען. ומנחת חטונה, איתא על גב דטעונה נאכל כתיב בה **ומדבריהנה** לא בעיא פנים נמי לא בעיא – ואם תאמר: דרי שחיתה דלא בעיא בחונה ובעיא פנים, דכתיב (ויקרא א) "ושח את כן הבקר לפני ה' כדררשין בפרק "כל הפסולין" (מכובס לב, ב) דבעינן שיהא כן הבקר לפניו ויש לומר: דשאני מנחת משום קבלה. אין נמי, כן מיני דמים. **חסר** הלוג עד שלא יצק מלאנה – משנה היא במסכת נגעים (פירי מ"י), ותימא שלא היה יודע רבי שמעון בן לקש. והוא: גונאן וקשה בפרק "המח שומני" (שבת ג, ב) פריך ממתניתין דהדומות לפע' דגוננות. **עד** שלא יצק מלאנה – משמע: לא משיג לא מלאנה. ותימה, דלעיל (ה, א) תניא: ארשת מותן ששן למתן דם מלאנה שכן מן, דהיינו לארשת ויש לומר: דהדיא ברי משעת דפליג במסכת נגעים (פירי מ"י) ומייתי לה במסכת יומא, שאם חסר עד שלא נתן – ואפילו לארשת יצקה, ואף על פי שכבר נתן קודם מותן, דהואיל דבפסול נעשית – לא שמה מתנה, ומחאי טעם אחיא נמי בתנא קמא. דריקה הגעשית בפסול לא שמה יצקה. **מאן** דפסיל כרבי יודישע – הא דאמר רבי יוסי בפרק "ציצת צולץ" (פסחים עז, א) ומסתברא כי היכי דפליג רבי אליעזר ורבי יודישע בזה כי פליגי במנחות – לא דוקא לרבי שמעון בן לקש. אלא כי היכי דפליגי בזה כי פליגי בזה – פליגי במנחות בחסרו שרייט. הא דקאמר תהם דעיקר קראי כי כתיבי בזה כי פליגי בזה, ומקטיר קומץ עליהם. ויחנן קאמר, ולדריקה לא קראי איכא דרבר בזה כוית, ומקטיר קומץ עליהם.

אותן שיריים אסורין באכילה — ואם תאמר: כיון דאסידי הרי הוא כאילו לא נשתיר כלום, והיאך מקטיר קומץ עליהם? הא בכל זבחים קאמר רב יהושע דהייבא דלא נשתירי כלום דאין זורק הדם! ויש לומר: כיון דילפינן מנחה מזובה תהא כזבה, דכיון דלא אבדו הוי כאילו הן בעין, וצריך לחלק בין זה לנטמא, דכיון דאין זבח נפסל על ידי חסרון, אף

על גב דשרירי נפסלן — עברדין ליה כובח
לקרשין קומין עתה. **אותן** שרירי מה הן
מאבילה — הוה מצוי למפסטה מהא דאם
משנפלה נפטר לחמה הלחם סתול. **אין** מעוט
אחר מעוט אלא לרבות — ואם האמר: ולשחוק
מרתיהוה; וכל אינו גזנא מלי לקשקש בכל מעוט
אחר מעוט. **על** דיוו הצינטי בו' — בין דעני
בין דעשירי אכא בעי, דידן רבתי' — בין דהאשם'
רע'ל מקום דם האשם' ממילא ידענין בשמן. והוא
הדין דמצוי למצויע מחנוך אתון. ולפי שהתהלך
לדרוש יכף' 'מצווע' אכא מסיק על מהא דאין דרשת
בהי בין דעני בין דעשירי.

על

הַמִּנְחָה מֵאֵי עֵבְרִיתָהּ? אָמַר רַב פֶּפֶּא: מִנְחַת נֶסֶם־סֶלֶקָא דַּעֲתָד אֲמִינָא: הוּאִיל וּבְהִדֵּי זֶבַח אֲתֵינָא - כִּי נִסְפִּיהַ דְּזֶבַח דְּמִינָא, קָא מִשְׁמַע לָן. - וּמֵאֵן דַּפְסֵל? וְאִזְכְּרֵתָּהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַה", "הַמִּנְחָה" - עַד דְּאִיתָא לִּכְלוּלָהּ מִנְחָה לֹא יִקְטִיר. - וְאִידֵּךְ? "מִן הַמִּנְחָה" - מִן הַמִּנְחָה שֶׁהִיחָה כִּכְר שְׁלִימָה בִּשְׁעַת קְמִיצָה יִקְטִיר, אֲפִלּוּ גַב דְּהִשְׁתָּא אֵינָה שְׁלִימָה. אִיתִיבִיהּ רַבִּי יוֹחָנָן דְּרִישׁ לְקִישׁ: עַד שְׁלֵא פִרְקָה נִפְרַס הֶלֶם־פֶּסוּל, אִין מִקְטִיר עָלֶיהּ אַתְּ הַבְּיֻכִּין, וְאִם מִשְׁפִּירָהּ נִפְרַס

לחמיה - הלחם פסול ובמקמיר עליו את הדיכוי; ואמר רבי אלעזר: לא פרקה ממש, אלא כיון שהגיע זמנה לפרק ואף על פי שלא פרקה! אמר ליה: הא מני? רבי אלעזר היא. אמר ליה: אנא אמינא דך משנה שלמה, ואמרת לי את רבי אלעזר? אי רבי אלעזר, מאי אינך נפרס? אפילו שרוף ואבוד נמי מכלשר! אישתקי, ואמאי שחק? לימא ליה: צבור שאני, הואיל ואישתרי טובא דלגבייהו, אישתרי נמי חסרות! אמר רב אדא בר אבהו, זאת אומרת: החסרון כבעל מום דמי, ואין בעל מום בצבור. ותיב רב פפא וקאמר להא שמעתא. אמר ליה רב יוסף בר שמעיה דרב פפא: מי לא עסקינן דרבי יוחנן ורש' לקיש במנחת העומר דציבור היא? ופלגי. אמר רב מלכיו, תנא חדא: "מסלתה" - שאם חסרה כל שהוא פסולה, "משמנה" - שאם חסרה כל שהוא פסול; ותניא אידך: "ותותרת מן המנחה" - פרט למנחה שחסרה היא ושחסר קומצה ושלא הקטיר מלכותה כלום; תרי קראי בחסרות למה ליה? לא חד למנחה שחסרה קודם קמצה, וחד לשירים שחסרו בין קמצה לתקטרה? ותויבתא דרבי יוחנן בתרתייהו! - לא, חד למנחה שחסרה קודם קמצה, דאי מביא מביטו וימלאנה - אין, ואי לא - לא; וחד לשירים שחסרו בין קמצה לתקטרה, דאף על גב דמקטיר קומץ עליה, אותן שירים אסורים לאכילה. דאיבעיא להו: לדברי האומר שירים שחסרו בין קמצה לתקטרה מקטיר קומץ עליה, אותן שירים מה הן באכילה? אמר זעירי, אמר קרא: "ותותרת" - ולא תותרת מן התותרת; ורבי ינאי אמר: "מהמנחה" - מנחה שהיתה כבר. "קמץ בשמאל". מנא הני מילי? אמר רבי זורא, דאמר קרא: "ונקרב את המנחה וימלא כפף מנחה", כף זה אינו יודע מהו, כשהוא אומר: "ולקח הכהן מלוג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית" - כאן שמאלית, הא כל מקום שנאמר כף אינו אלא ימין. והא מיבעי ליה לגופיה! - שמאלית אחרתא כתיב. - ואמאי? אין מעוט אחר מעוט אלא לרבות! - שמאלית אחרתא כתיב, כאן שמאלית ואין אחר שמאלית. - ואמאי: אדרבה, מה כאן שמאלית - אף בעלמא נמי שמאלית כתיב, תרי בעני ותרבי בעשר. אמר רבי ירמיה דרבי ינאי: "ולו הנינו היתומים ואלו הנינו היתומים" דרמבזי בשמן המצות וישייר ליה לזי

77

מנחה: במנחת נפכים – הבאים עם חובם. אם אבד
דיוקן הדין. מן המנחה. וירייע הנהן מן המנחה את
לכולה קיימה, ואז – לא – לא יקטיר את אוזרתה.
שעת הקומץ, אף על פי דרשונה אינה שלמה,
יקטיר. ומקטיר בויבין – אלמא שירים שחסרו
בין (סילוק) קמיצה להקטיר? מקטירים עליהו
הקומץ. ואמר רבי אלעזר ב"ר – לא איצטריך.
אלא איני דרמנא לית אתה הבא. משנה שלימה
סחם משנה. מישתרי מומאח לנבייה – דרבי
בתמידי (במבדיר בן): "במערוד", ומשנמא אפילו
בשבת וטומאה. ואת אוזרת – מולא שני האב
שמע הקומץ חסון כבעל מום דמי, ואין בעל
מום שרי בצבור טפי מבחיד. הלכך, חסרון דבין
קמיצה להקטרה, זהו פסול ביחיד – והוה
פסול נמי בצבור. הלכך אישתיק. אלא שמעיתא
האי, אישתיק, אלא שני ליה: בראי, נמי לא
עסקין – (דרמשום) פלוגתא דלעיל, דכי נמי
קאמר ריש לקיש אין מקטירין קומץ עליוס
במנחת צבור נמי אמר, כגון בויכח דלוחם
הפנים. סלת קומץ – בעל לול שני, דבמר פירק
שתי מדות "מנחת פה. א": "מנחה ולול שמן".
(מן המנחה) ונתורתן מן המנחת פריש להשחרות
– דא – דמנחת שלימה משמע. וזשחר קמצה –
דשירי דמנחת הנהיהו כוללתה משמע. וקומץ
החסר נפקא לן ב"הקומץ רבה" (מנחתו, א)
דפסול מדכתיב: "מלא קומץ תרי זימנא, וישלח
הקטיר מכלותה כלום – נפקא ב"הקומץ ורבהו"
(מנחתו, א) דהקטרה בלול ומקומץ ומעכבת
זאז וזאז. וזאז מלעיל בלול – אבל אם הקטיר קצת
נבאליס השירים, דבאמר לקמן בהאי פירקא
(יב, א) וזאז חסרה בשעת הקטרה כשדה. תרי
קראי – "מסלות" מן המנחה. "בל" "משנמנח"
לא חשיב, דהאי לגופיה אתא לקודם קמיצה,
אבל בסולת למאז לי תרי קראי? לאו לקודם
קמיצה – דלא, אלא מתוך ביתו וימלאנה.
לשירים – שחשיר – דאין מקטירין קומץ עליהם.
אמורים – באכלי – דהאי קרימ ד"מן המנחה"
לא משתעי אלא בשירים. ונתרת מן הנתרת
(כגון) דמחזילה היו כל השירים ונתרת
מן הקומץ, ובחסורו שירים היו הנתרת שרי
שירים. שריתא כבר – בשעת הקומץ היתה
שלימה, אף על פי שחסרה בין קמיצה להקטרה.
קרינא אדועירי – "הנתרת מן המנחה". ופליגי רבי
זאז אדועירי. לית שחר: שדיתה כבר בשעת
הקטרה. ודכי שמעי: וזנתרת מן המנחה
שדיתה שלימה כבר בשעה שנעשו אלו שירים
– יבולא אדרין ובני, אבל לא יבולא אחרם
יבולא עושין עושין מנחת מנחת ויבולא ויבולא

[illegible]

ימנית

על דם האשם ועל מקום דם האשם למאי אתו — פירוש: דלכתוב או אידי ואידי "על מקום", או אידי ואידי "על דם". **אמר** רבא מאחר דכתב על דם בו ותביאנא ימנית בדם על כהן ידי הימנית כר למח לי — דנהי דעל כהן דעני ודעשי צריכין לצדקין ולצדקי צדקין, על מכל מקום ימנית למאי אתא? אלא אמר רבא — "יד" לקמיצא — ידי צדקין דשמן דמצורע עשיר אתא לגוריה שוה דקמיצא, ודמצורע עני לפרשה שנאמרה לשנות, כך פירוש הסוגיא לפירוש הקונטרס. וקשה: דמשמע לרבא דימנית דדם איצטריך בין בעני בין בעשיר, ואמאי לא ילפי מהדרי כמו (נמו) בצדקין ובעדקי צדקין, והוה לן למימר דימנית דדם דעני הוי לפרשה שנאמרה ונשנית, כמו ימנית דשמן דעני? ושמא לענין ימנית לא הוה ילפי אף לא דהוה כתיבי בהדיא, על דם החלוקין בקרבנותיהם, אף על גב דילפי מהדרי לצדקין ולצדקי צדקין. עני קשה: דמשמע שבא רבי ירמיה להקשות לרבי יוזא, והלירוש הקונטרס לא משקייע בעני ועוד קשה, ודא לא נקט רבי ירמיה נמי תנון אוון ועוד, כיון דרבי ירמיה לא בעי: "על כהן" למח לי, אלא מבח דכתיב "על דם האשם" ורעל מקום דם האשם, אם כן הוה ליה דלכתוב מאחר דכתיב: "על דם האשם" ורעל מקום דם האשם, "על כהן" למח לי, כדקאמר רבא! ונראה לפרש: דפריך משום דררשי שוה יוזא אמכפר: דכל מקום שנאמר דאמינו אלהי ימין, קאי לא דהוה כתיב "יד" ודחא דחא דכף לא הוה צריך למכתב ימין. ולפי הספרי גרסינן: "במצורע עשיר למח לי" — זלא דוקא, והוה דחיה פריך מצורע עני, אלא נקט עשיר משום דהוה פריך מצורע עני, אלא אמאי איצטריך. חד להכשיר צדקין וחד לפסול צידי צדקין, פירוש: ימנית ודעשיר ימנית דעני. ואף על גב דימנית לא משמע לא צדקין ולא צידי צדקין, מיתורא בעלמא דרשי. ומוליתיה דרבי יוסי: מאחר דכתיב "על דם האשם" ורעל מקום דם האשם, וכתב ימנית בדם של מצורע עשיר, ימנית דכתיב בשמן דמצורע עני למח לי? ואינו יכול לישבנו יפה. וגיורין לדיקש בו. **שמאל** למאי אתא — משמאל שוה דעשיר אף בעי, דקמא אתא לגופיה להכשיר שמאל. ומשני, דאתא למעט ימין. ולמיעוט אתר מיטעט דרבי ימין אין לדרוש, דאם כן לא לכתוב לא חד, מאחר בעי: ואידך שמאל למאי דעני ודחיה

דהכתב כהן ידי ורגל בדם האשם לעיל מיניה חד — "על כהן", בין ידי בין דרגל. להכשיר צדקין — של כהן, דדרשין לקמן (מנחות צו א). "על" — בסמוך, כדכתיב "ועליו מטה מנשה". וחד על — כהן, בין ידי בין דרגל — לפסול צידי צדקין, בשר התחתון שכנגד הכף, דעל אמרינן ולא תחת. על דם האשם — רעל מקום דם האשם" דעני. למח לי — כלומר, תרי קראי למח לי? בשלמא חד כתביה לאשמעינן לקמן שכן על הדם ולא אצלו, אלא "מקום דם" למח לי? הוה אמינא איתיה אין — איתיה דדם לתן השמן, אבל נתקבא הדם לא יתן השמן. הויא חציצה — בין שמן לבהן, ולפיסל, דהרמנא אמר "על כהן" — להכי איצטריך "על דם". אמר רבא ב' וכתב ימנית בדם — למח לי למיחד ולמכתב במצורע עשיר? ודי הימנית דם בעי ולא בעשיר? נהי דרעל כהן יתירי איצטריכו דעני ודעשי להכשיר צדקין ולפסול צידי צדקין, אלא ימנית למח לי? אלא אמר רבא — ליתא למאי דמיתא קמיצא דהמנחה פסול מדרשת דארבעה שמאלית, דאם כן ימנית דבין שמן דעשיר בין שמן דעני למח לי? אלא ימנית דשמן דעשיר להחיה דרשה אתאי. אי די די לקמיצא — כתב במצורע עשיר ידי הימנית דם לא איצטריך, וכתיב בקמיצא ידי: "וימלא כפר" (ויקרא ט), מה די מצורע ימנית — אף דקמיצא ימנית. רגל — שמן דמצורע עשיר, למיחדש חליצה בנזירה שוה דרגל? "רגל", ודכתיב נמי בחליצה "וחלצה נעלו מעל רגלך" (דברים כה). מה רגל דמצורע ימנית — אף חליצה ימנית. ואוון — דשמן עשיר דלא איצטריך, אתי למדרש "אוון" אידך דרציצה דכתיב: "ורצע אויני את אונת" (שמות כא), מה דמצורע ימנית — אף דרציצה ימנית. וחד נזירה שוה מפורשת בפרק קמא דקדושין (טו א). דעני לא דרש לזו רבא. כדלכתב על כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית בר. שמאלית למאי אתא — דעשיר לא איצטריך, למאי אתא? בשלמא קמא לגופיה — שמאלית ולא ימנית, אלא תנון דכתיב: "במקום שנותרתה שמאל — בגוה הכהב לבית" לעיל שמאלית — כל שכן שנותרתה ימין להכי אתא שמאלית אחרינא בעשיר גופיה, דשינה עליו הכתוב לעכב, שמאלית ולא ימנית. ואי קשיא: הוי מעט אתר מיטעט וזא, פריקא היא. דשמאלית קמא לאו מיטעט וזא, ודכתיב ימנית לן גורה שוה דר"ד "יד" לקמיצא, הוה אמנא נמי נדרוש שוה האין כח דיתדיו ימנית, ואיצטריך למכתב שמאל לאכשור שמאל, ולעולם כל שכן ימין — להכי כתב דרמנא שמאלית אחרינא, למעוטי ימין. ואידך שמאלית דעני — מיותר, למאי אתא? שנותרתה בה — ופרשת עני נחתוך קמא עולה ויורד. וזא פליקא דעניא אצטריך וכוונתה בעני — דלא אמרינן קמא אלא אם כן (וכתיב) אצבע וכוונה, כגון חטאת דכתיב ביה "ולקח הכהן מדם חטאת באצבעו" (ויקרא ד) — והיה ויחטא, דגומר

דְּהָא פְּתַב: 'עַל דָּם הָאֵשֶׁם' - חַד לְהַכְשִׁיר צִדְדֵי, וְחַד לְפָסוּל צִידי צִדְדֵי. 'עַל דָּם הָאֵשֶׁם', 'עַל מְקוֹם דָּם הָאֵשֶׁם' לְמַאי אִתּוֹ? - הֵנִי צָרִיכִי, אִי כִּתְבִּי רַחֲמָנָא 'עַל דָּם הָאֵשֶׁם', הֵוָּה אֲמִינָא: אִיתִיהּ - אִין, נִתְקַבְּחָה - לֹא, כִּתְבִּי רַחֲמָנָא: 'עַל מְקוֹם'; וְאִי כִּתְבִּי רַחֲמָנָא 'עַל מְקוֹם', הֵוָּה אֲמִינָא: דִּוְקָא וְנִתְקַבְּחָה, אֲבָל אִיתִיהּ - אִימָא הִוִּי חֲצִיצָה, קָא מְשַׁמְעֵי לָן: 'עַל דָּם הָאֵשֶׁם'. אֲמַר רַבָּא: מֵאַחַר דְּכָתִיב 'עַל דָּם הָאֵשֶׁם' וְ'עַל מְקוֹם הָאֵשֶׁם', וְכִתְבִּי אִתּוֹ יְמִינִית, וְכִתְבִּי בְשֵׁמֶן דְּמִצְוֶרַע עֹשִׁיר וְעֵנִי, לְמַח לִי? אֵלָּא אֲמַר רַבָּא: "יד" "יד" לְקַמִּיצָה, "רִגְלָא" "רִגְלָא" לְחִלְצָה, "אוֹוִן" "אוֹוִן" לְרִצְצָה. שְׁמַאלִית (הַעֲנִי) לְמַאי אִתּוֹ? אֲמַר רַב שִׁישָׁא בְּרִיה דְּרַב אִידִי: לְפָסוּל יְמִין דְּכִתְבִּי בְּמִצְוֶרַע, שְׁלֹא תֹאמַר: וְזֶה בְּמְקוֹם שְׁלֹא נִתְרַבְּתָה שְׁמָאל - נִתְרַבְּתָה יְמִין, בְּמְקוֹם שֶׁנִּתְרַבְּתָה שְׁמָאל - אִינוּ דִּין שֶׁנִּתְרַבְּתָה יְמִין? וְאִידִךְ שְׁמַאלִית, וְיֵד וְרִגְלָא יְמִינִית דְּעֵנִי, לְמַאי אִתּוֹ? לְכִתְבָנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעֲלָא: כָּל פֶּרֶשֶׁה שֶׁנֶּאֱמָרָה וְנִשְׁנִית, לֹא נִשְׁנִית אֵלָּא בְּשִׁבְלִי דְּבִי שֶׁנִּתְרַדְּשָׁה בָּהּ. אֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חֲנָה אֲמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְשִׁי: כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמָרָה אֲצַבֵּעַ וּכְהוֹנָה - אֵינָה אֵלָּא יְמִין. קָא סִלְקָא דַּעְתִּין: אֲצַבֵּעַ וּכְהוֹנָה בְּעֵינָן, בְּדִכְתִּיב: "וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּם הַחֹטָאֵת בְּאַצְבָּעוֹ", וְגַמְרֵי מִמִּצְוֶרַע, דְּכִתְבִּי: "וְיִבְחַל הַכֹּהֵן אֶת אֲצַבָּעוֹ הַיְמִינִית"; הִרִי קְמִיצָה דְּלֹא כִּתְבִּי אֵלָּא כְּהוֹנָה, וְחֲנָן: קָמִין בְּשִׁמְאָל פָּסוּל! אֲמַר רַבָּא: אוֹ אֲצַבֵּעַ אוֹ כְּהוֹנָה. אֲמַר לִיה אֲבִי: הִרִי הוֹלֵכֵת אֲבָרִים לְכַבֵּשׁ דְּכִתְבִּי בָּהּ כְּהוֹנָה, דְּכִתְבִּי: "וְהִקְרִיב אֶת הַכֵּל הַמְּזוֹבְּחָה", וְאֲמַר מַר: זוֹ הוֹלֵכֵת אֲבָרִים לְכַבֵּשׁ: וְחֲנָן: הִרְגֵּל שֶׁל יְמִין בְּשִׁמְאָל וְכִית עוֹדֵה לְחִוּין! - כִּי אֲמָרִינוּ אוֹ אֲצַבֵּעַ אוֹ כְּהוֹנָה - דְּבִכְרִי הַמַּעֲשֶׂב פֶּפֶרָה הוּא, וְכִתְבִּי בָּהּ כְּהוֹנָה, דְּכִתְבִּי: "וְהִקְרִיבוּ בָנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הָרֹחַ" - זוֹ קְבֻלַּת הַדָּם; וְחֲנָן: קָבֵל בְּשִׁמְאָל - פָּסֵל, וְרַבִּי שְׁמַעוֹן מְכַשִּׁיר! - לְרַבִּי שְׁמַעוֹן קְאָמְרַת? רַבִּי שְׁמַעוֹן תִּרְתִּי בְּעִי. - וְזִי בְּעִי רַבִּי שְׁמַעוֹן תִּרְתִּי? וְהִתְנַאֲ, רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר: כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמָרָה יָד - אֵינָה אֵלָּא יְמִין, אֲצַבֵּעַ - אֵינָה אֵלָּא יְמִין! - אֲצַבֵּעַ לֹא בְּעִי אֵינָה, כְּהוֹנָה בְּעִי אֲצַבֵּעַ - אֵלָּא כֹּהֵן לְמַח לִי? - בְּכַהֲנוֹ. וְהִרִי

מצורע עשיר דכתיב ביה "ונטל הכהן את אצבע הימנית" (ויקרא ד), מה אצבע וכוונה דהכא ימין — אף דעלמא נמי ימין. ונתן — במסכת תמיד (לא ב), כדבולטת אברים: הרגל של ימין היה מולך בשמאל, משום דאמרין במסכת יומא (כז א), סדר אברים, הראש והרגל היה נושא בבת אחת. והאי רגל מדאילן בחדי רשא — והאי רגל ימין הוא דחשיב. הלכך הראש שהוא בכד וחשבו היה מולך בימין, והדך בשמאל, ואף על גב דכתב בהו כהן ומשני: לעולם לא אצבע או בחונה — וכי אמרינן אינא אלא ימין — כדבר המונעב כפרה, דומיא דהזאות דמצורע. לאפקי הולכתה דלא אצבע, דאפשר לפשוט ולתחא אצל הכבש. אי נמי, אם שי כהניו הרבי ישיטו חז וזה. וזא קבלה דמעכבא כפרה — דאי אפשר שלא יתקבל הדם בכלל, וכתב בה כהונה: "והקריבו בני אתר חם" (ויקרא א), ואמרין וכוונה כהונה: "והקריבו" וזי קבלת חם. ונתנו: רבי שמעון משכיר קבלה בשמאל לרבי — בשמאל אצבע — כלומר, מדרבי שמעון פרכת? בתמידי. תרתי בעי — אצבע וכוונה. וכי קאמר ריש לקיש או אצבע או בחונה, לרבנן קא אמר דפסול. יד אינא אלא ימין — דגומר מידו הימנית דמצורע ועשיר. ומשני: אצבע לא בעיא כהונה — דהכיאת כהונה אצבע, אף על גב דלא כתב כהן — אינו אלא ימין. ומשכחת לה ב"אדרי מוח": "ולקח מדם יתר וזוהא באצבעו", הרי אצבע בלא כהונה. כהונה בעיא אצבע — לרבי שמעון, אף על גב דכתיב כהונה לא אמרינן ימין אלא אם כן כתב אצבע, משום הכי מכשיר בקבלה. ככהונה — בבגדי כהונה.

מנחות פרק ראשון – כל המנחות דף י עמוד ב – מותן מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)

רש"י

תוספות

והרי

וריקה בו ותנן זרק בשמאל פסול ולא פליג רבי שמעון אמר אביי פליג בבירייתא – תימה: דאין זה בא במשנה בשום מקום ועוד הקשה הרב רבינו יעקב מאורגליש: אמאי פליג רבי שמעון? נדו דלא כתב בה אלא כהונה, מכל מקום אחיא מדיקשא דרזאת התורה: דאמר לקמן בסוף (א) וכוונתם פרק "דס חטאת" (צח, א): מה חטאת אינה באה אלא מן החולין וביים ובידו הדינה, אף

כל בו, ופרקי: ידו והימנית מדרבה בר בר חנה נפקא. דכל מקום שזכרה אצבע וכוונה אינו אלא ימין ומשני: ביד נסבה. אי נמי, כבר דל כרבי שמעון דכחוה בעיא אצבע. משמע בהדיא דרבי שמעון יליף שאר קרבנות מחטאתו וחשיב לו רבינו תם. דגרסינן חכא: "והרי מליקה בו ותנן מלך בשמאל פסולה", ומשנה היא בהדיא בפרק "חטאת העוף" (סח, א), הכי תנן לה התם: כל הפסולים שנקלוק מליקתן פסולה ואינה מטמאה בגדים אבות הכהונה. מלך בשמאל או בלילה בו, ודחלתו הביאה קצתו, שכן ר' תנחלמנד לקצ' כמה משניות, והסופרים טעו כאן וכתבו במקום מליקה וריקה. ועוד אמר רבינו תם. דאפילו גרסינן וריקה, מצינן למימר דחזא תנא דאם כרבי שמעון, אבל רבי שמעון לא סבר לה כוותיה. וליף ימין בוריקה בשאר קרבנות מחטאת. וקשה לפרוש רבינו תם, דאפילו גרסינן ומלק, על כרחי אמת ודא דומכש רבי שמעון וריקה בשמאל, בדומכש בסמוך ומייתי לה בפרק קמא דבוחים (יא, א) ופרק שני (כה, א) מאי טעמא דרבי שמעון? בא לעובדה בכלי – עובדה בשמאל כאשם. והיינו בוריקת אשם שהוא בשמאל. דבקבלה לא מיירי, דאפילו חטאת נמי לא בעי ימין בקבלה לרבי שמעון, בדומכש בפרק שני דבוחים (כד, א). דאמר רבי שמעון: ופי נאמר די בקבלה בו? וצריך לתרץ. דהאי תנא סבר לה כרבי שמעון, אבל רבי שמעון לא סבר לה כוותיה. ואם תרשמו – לפרוש רבינו תם אי נמי גריס "מלק" – מליקה נפקא לך בפרק קמא דחולין (כא, א) מדכתיב "ואת אצבעי ששה עולה במשפט" דרשנינן: כמשפט חטאת בהמה. מה חטאת בהמה אינה באה אלא מן החולין וביים ובידו הימנית. והתם נמי פריך: מינית מדרבה בר בר חנה נפקא: וכוונה בעי אצבע. ומדיקשא נמי דרזאת התורה" נפקי עיפות למאן דאית ליחושא כמנ פשרשת ברש

פירקין ופי לומר: מדיקשא שחזא בגדו שחיטת לא נפקא. ובהוא מיירי בדעאי ימין. אי נמי, דהוא תנא סבר לא כהוא תנא דפליג בפרק שני דבוחים (כד, א) על רבי שמעון. ופסיל בקבלה בשמאל משום דקסבר דאמר גורש לפניו ולאחוריו, ומקמי אצבע דכתיב גבי חטאת נמי על קבלה. ולדידהו יליפין שפיר מליקה בימין מחטאת, דקבלה לא שייך למילתא דליתא בעוף. וילפינן מליקה. אבל רבי שמעון קבל בשמאל שר, ולית ליה ימין בחטאת בהמה אלא כהוא לחודה – בעלת העוף נמי לא הוה בעי ימין במליקה, אלא כהוא דוקא. ואם תאמרו: כיון דרבי שמעון פליג במליקה, אם כן מתנינן דחזא פרק "חטאת העוף" (סח, א) ומלק בשמאל בר לא אחיא כרבי שמעון. איתא. ומתנינא איתא: לא בלילה חזא מטמא בגדים אבות הכהונה, ומפרש טעמא: משום דכל פסולו בקדש אינו מטמא בגדים כו'. ומפרש בגמרא דכין דרך חושה מתורא את האיסור, פירוש: שאם עלה ליד ידו. והיינו כרבי שמעון, ולרבי יהודה נשחטה בלילה תרד, דמטעם דל מצינו דאית ה"א עולה"א פריש שני דבוחים (כב, ב) ופי לומר: דהוא תנא סבר לה כרבי שמעון בחרא עולגא עליה בחרא. אי נמי, אפילו רבי יהודה היה מודה בעיפות דלא ירדו משום לילה, כיון דהוא פסול בקדש, ולא כתיב מייעט אלא בבחמה. ואם תאמר: דברש "המזבח מקדש" (שם פג, ב) מפני רבי עקיבא ורבי יוסי הלגילי מעולה וכוונתם דמזבח מקדש את הראוי לו. ומאן דררש כמבשים פסול הרבה בעוף יותר ממזבחה ויש לומר: דרבי יהודה סבר כמאן דמריר מעולה ולא כבשים, ואם נשאר דרשות דהתם. ורבינו שמואל מיישב שני דעות הסתרים, ומפרש: דהוא ר' יהודה ור' חזקיה דלא חל כהונה. ותנן ורק בשמאל פסול – ומכיון דתנא כל דבוחים שקיבל בשמאל פסול כל שכן רבינו שהאי עיקר בפרק, ולא פליג רבי גיטתא אלא אקבלה. ואי הוה פסול אחריקה – הוה ליה לאשמעינן בא דחזקיה. דמכשר רבי שמעון בוריקה לכל שכן בקבלה. ואם תאמר: ויכול לילפינן אצבע דחטאת מגורה שה מאצבע מצרע דהוי בימין, הכי יליפין ימין בשאר קרבנות מחטאת בדיקשא דרזאת התורה? הא פלוגתא דאמוראי היא ברש "איחוד מקמין" (בחים כ, א) אי דרבי הלמד בגורה שה חזר ומלמד בדיקשא או נראה חזון כן דכל שכן ונראה הכי שפי, דהכי פריך: והרי וריקה דלא כתיבא גבי אצבע ולא פליג רבי שמעון, ואף על גב דררשנינן ימין מדיקשא דחטאת? הניחא למה דאמר רבי הלמד מגורה שה חזר ומלמד בדיקשא, אלא למאן דאמר אי חזר ומלמד בדיקשא אמאי לא פליג רבי שמעון? דחטאת, ואף דהוא חזר ומלמד בדיקשא. לא כרבי שמעון דכחוה בעיא אצבע – היינו כמאן דאמר חזר ומלמד בדיקשא, ואיך שנינו מדרש בפרק "תהודה" (מנחות פג, א). כי כנסה, ויהי חזאן דאמר אי חזר ומלמד בדיקשא. ומידו בפרק קמא דחולין (כב, א) ליתא שנירא דכדי נסבה, אבל בסוף "דס חטאת" (מנחות צח, א) משני תרזייהו. ומיהו, אפשר דהבא מודו כולי עלמא דחזר ומלמד בדיקשא, כיון דמצרע חול דהוא מלמד ראשון, ולתרוייהו דאנו צריכין בסמוך, דררשי: בא לעובדה ביד עובדה בימין חטאת – והיינו חטאת. וילפינן לה. פליג בבירייתא – הקשה בקונטרס: לית מליקה דלא כתיב בה אלא כהונה, ותנן קמיא לה מוריקה? הא בחראי פליג. דמכשר וריקה בשמאל, ברתק: לעובדה בכלי – עובדה בשמאל כאשם. חזקיה בוריקת אשם בחטאת וכוונתם. וקשה: דאי עדי לברייאן דבכשר, דהוה קמיא לה מוריקה? הא בחראי פליג. דמכשר וריקה בשמאל, ברתק: לעובדה בכלי – עובדה בשמאל כאשם. חזקיה בוריקת אשם ונראה דהוה משני: מיירי "די" נפקא. ולמאן

בשמאל

אכשורי מכשר – פריש בקונטרס: כדאמרין לקמן, בא לעובדה בכלי – עובדה בשמאל כאשם. וקשה: דהתם מיירי במעלה הקומץ בכלי להקטיר, אבל כשנותן הקומץ בכלי שרת לקדש – לעולם אימא לך דבעי תנינה בימין, כמנ שהקריאה בימין וכוונתם (בה, א) פריש בקונטרס: דמכשר בשמאל – משום דלא עדיף מקבלה דמכשר רבי שמעון בשמאל. וגם זה קשה, דלעולם אימא לך דעדיף משום דכתיב בה קרא "די" "די" דרבא! ושמו לא מסתבר ליה למודרש דעדיף מקבלה. ואם תאמר: מאן דבעי קידוש קומץ, היינו בר תנמן לקמן ב"קומץ רבה", (בה, א) פליג אחריה רביה דרבי חיאיא ופי לומר: דהוה מפרש בא לעובדה ביד – בקמייה גופה כדמשמע חכא. ואם תהילתא ביד להקטיר לאחר שנתקדש בכלי. לוקומין דכחא חטא – דאף על גב דרימאל כפז ממנה" לא חזר ומלמד חטא, ומיניה יליפין לעלי "די" לקמייה. קמין ועלה בידו צורו – ואם תאמר: מאי ארייא עולה אפילו נשאר בשישים נמי, דהוה ליה מנחה שחטתה קודם קמייה. ופסולת דבאומין קדשו ופילו ויש לומר: שאין גרילתו לצמצם העשרון שליו היא צור מעט יורה. ואם תאמר: ולרבי יהודה בן בתריא נימא דחזור ויקומין? ושמו סתם לו תנא דל כוותיה. אי נמי, יש לחלק בין קמייה פסולה לקמייה הנעשית מפסולין.

פליג בבירייתא – דהוא חזין למתניחין, ואי קשיא: ליתבי מקמייה, דלא כתיב אלא כהונה, ותנן (מנחות ו, א): קמץ בשמאל פסול, ולא פליג רבי שמעון תרץ: היינו טעמא דלא פליג במנחה, כדאמרין לקמן – דנפקא ליה דשמאל פסול מדיקש קדשים היא (במנחה) כחטאת וכאשם. ככהונה נפקא – דהא כתיב "קמץ הכהן", ואמר רבא לעלי לרבנן, דהויא דכתיב אצבע או כהונה אינו אלא ימין.

"די" "די" למה לזי? לקידוש קומץ – רבי מקדש לקומץ בכלי יתנינו בימין לחזק חזק, ולרבי שמעון דלא בעי קידוש קומץ – בפרק שלישי (מנחות כו, א), דקתני: שלא בכלי שרת פסולה רבי שמעון מכשר, ופליגי תרי אמוראי לקמן בגמרא, רבי ינאי ורב תנמן בר יצחק, דח אמר: טעמא דרבי שמעון – דלא בעי מתן כלי, דכדון דקמץ מכיל שרת מעלהו ומקטירו אפילו מביקדה על שרס. וחד אמר: הכל מודים בקומץ שטעון קידוש, ודא דמכשר רבי שמעון שלא בכלי שרת – בהקשרת המנחה קאמר. והיינו דקפריך: ולרבי שמעון דלא בעי קידוש קומץ – כדנפיש רבי ינאי, ולרב תנמן דאמר נמי כי שמעון בעי קידוש קומץ, בשמאל שמענין ליה דמכשרי רבי שמעון דכדון קומץ, כדאמרין לקמן: בא לעובדה בכלי – עובדה בשמאל כאשם. יד יי דרבא למה לי? לקמייה גופא – דתרוייהו בימין, ולרבי שמעון לא נפקא ליה ממנחה, כדאמרין לעיל: לרבי שמעון כהונה בעיא אצבע, מאי קמנא דרבי שמעון – דאמר: שלא בכלי שרת עובדה – בפרק שלישי (מנחות כו, א). קדש כשרשי וגו' – במנחה כתיב. מאי קמץ ביד – פליג קדש קומץ בכלי, אלא קמץ

והולץ והקטיר בידו – עובדה בימין חטאת, ודחטאת) לכד בימין היא, דכתיב בה אצבע וכוונה: "ולקח הזבח מידו חטאת אצבעו" (ויקרא ד). לעובדה בכלי – עובדה קומץ בכלי – עובדה לקידוש קומץ בשמאל, כאשם מצרע עולה ביד שמואל, אלמא, מדאקסי לחטאת מחזא נפקא דכל עובדות מנחה הנעשות ביד ימין בעינן, וידיי "די" למה לזי? לקומץ דמנחת חוטא – איצטריך "די" "די".

או

אם תאמר: דהוא תנא סבר לא כהוא תנא דפליג בפרק שני דבוחים (כד, א) על רבי שמעון. ופסיל בקבלה בשמאל משום דקסבר דאמר גורש לפניו ולאחוריו, ומקמי אצבע דכתיב גבי חטאת נמי על קבלה. ולדידהו יליפין שפיר מליקה בימין מחטאת, דקבלה לא שייך למילתא דליתא בעוף. וילפינן מליקה. אבל רבי שמעון קבל בשמאל שר, ולית ליה ימין בחטאת בהמה אלא כהוא לחודה – בעלת העוף נמי לא הוה בעי ימין במליקה, אלא כהוא דוקא. ואם תאמרו: כיון דרבי שמעון פליג במליקה, אם כן מתנינן דחזא פרק "חטאת העוף" (סח, א) ומלק בשמאל בר לא אחיא כרבי שמעון. איתא. ומתנינא איתא: לא בלילה חזא מטמא בגדים אבות הכהונה, ומפרש טעמא: משום דכל פסולו בקדש אינו מטמא בגדים כו'. ומפרש בגמרא דכין דרך חושה מתורא את האיסור, פירוש: שאם עלה ליד ידו. והיינו כרבי שמעון, ולרבי יהודה נשחטה בלילה תרד, דמטעם דל מצינו דאית ה"א עולה"א פריש שני דבוחים (כב, ב) ופי לומר: דהוא תנא סבר לה כרבי שמעון בחרא עולגא עליה בחרא. אי נמי, אפילו רבי יהודה היה מודה בעיפות דלא ירדו משום לילה, כיון דהוא פסול בקדש, ולא כתיב מייעט אלא בבחמה. ואם תאמר: דברש "המזבח מקדש" (שם פג, ב) מפני רבי עקיבא ורבי יוסי הלגילי מעולה וכוונתם דמזבח מקדש את הראוי לו. ומאן דררש כמבשים פסול הרבה בעוף יותר ממזבחה ויש לומר: דרבי יהודה סבר כמאן דמריר מעולה ולא כבשים, ואם נשאר דרשות דהתם. ורבינו שמואל מיישב שני דעות הסתרים, ומפרש: דהוא ר' יהודה ור' חזקיה דלא חל כהונה. ותנן ורק בשמאל פסול – ומכיון דתנא כל דבוחים שקיבל בשמאל פסול כל שכן רבינו שהאי עיקר בפרק, ולא פליג רבי גיטתא אלא אקבלה. ואי הוה פסול אחריקה – הוה ליה לאשמעינן בא דחזקיה. דמכשר רבי שמעון בוריקה לכל שכן בקבלה. ואם תאמר: ויכול לילפינן אצבע דחטאת מגורה שה מאצבע מצרע דהוי בימין, הכי יליפין ימין בשאר קרבנות מחטאת בדיקשא דרזאת התורה? הא פלוגתא דאמוראי היא ברש "איחוד מקמין" (בחים כ, א) אי דרבי הלמד בגורה שה חזר ומלמד בדיקשא או נראה חזון כן דכל שכן ונראה הכי שפי, דהכי פריך: והרי וריקה דלא כתיבא גבי אצבע ולא פליג רבי שמעון, ואף על גב דררשנינן ימין מדיקשא דחטאת? הניחא למה דאמר רבי הלמד מגורה שה חזר ומלמד בדיקשא, אלא למאן דאמר אי חזר ומלמד בדיקשא אמאי לא פליג רבי שמעון? דחטאת, ואף דהוא חזר ומלמד בדיקשא. לא כרבי שמעון דכחוה בעיא אצבע – היינו כמאן דאמר חזר ומלמד בדיקשא, ואיך שנינו מדרש בפרק "תהודה" (מנחות פג, א). כי כנסה, ויהי חזאן דאמר אי חזר ומלמד בדיקשא. ומידו בפרק קמא דחולין (כב, א) ליתא שנירא דכדי נסבה, אבל בסוף "דס חטאת" (מנחות צח, א) משני תרזייהו. ומיהו, אפשר דהבא מודו כולי עלמא דחזר ומלמד בדיקשא, כיון דמצרע חול דהוא מלמד ראשון, ולתרוייהו דאנו צריכין בסמוך, דררשי: בא לעובדה ביד עובדה בימין חטאת – והיינו חטאת. וילפינן לה. פליג בבירייתא – הקשה בקונטרס: לית מליקה דלא כתיב בה אלא כהונה, ותנן קמיא לה מוריקה? הא בחראי פליג. דמכשר וריקה בשמאל, ברתק: לעובדה בכלי – עובדה בשמאל כאשם. חזקיה בוריקת אשם בחטאת וכוונתם. וקשה: דאי עדי לברייאן דבכשר, דהוה קמיא לה מוריקה? הא בחראי פליג. דמכשר וריקה בשמאל, ברתק: לעובדה בכלי – עובדה בשמאל כאשם. חזקיה בוריקת אשם ונראה דהוה משני: מיירי "די" נפקא. ולמאן

בשמאל

אכשורי מכשר – פריש בקונטרס: כדאמרין לקמן, בא לעובדה בכלי – עובדה בשמאל כאשם. וקשה: דהתם מיירי במעלה הקומץ בכלי להקטיר, אבל כשנותן הקומץ בכלי שרת לקדש – לעולם אימא לך דבעי תנינה בימין, כמנ שהקריאה בימין וכוונתם (בה, א) פריש בקונטרס: דמכשר בשמאל – משום דלא עדיף מקבלה דמכשר רבי שמעון בשמאל. וגם זה קשה, דלעולם אימא לך דעדיף משום דכתיב בה קרא "די" "די" דרבא! ושמו לא מסתבר ליה למודרש דעדיף מקבלה. ואם תאמר: מאן דבעי קידוש קומץ, היינו בר תנמן לקמן ב"קומץ רבה", (בה, א) פליג אחריה רביה דרבי חיאיא ופי לומר: דהוה מפרש בא לעובדה ביד – בקמייה גופה כדמשמע חכא. ואם תהילתא ביד להקטיר לאחר שנתקדש בכלי. לוקומין דכחא חטא – דאף על גב דרימאל כפז ממנה" לא חזר ומלמד חטא, ומיניה יליפין לעלי "די" לקמייה. קמין ועלה בידו צורו – ואם תאמר: מאי ארייא עולה אפילו נשאר בשישים נמי, דהוה ליה מנחה שחטתה קודם קמייה. ופסולת דבאומין קדשו ופילו ויש לומר: שאין גרילתו לצמצם העשרון שליו היא צור מעט יורה. ואם תאמר: ולרבי יהודה בן בתריא נימא דחזור ויקומין? ושמו סתם לו תנא דל כוותיה. אי נמי, יש לחלק בין קמייה פסולה לקמייה הנעשית מפסולין.

מנחות, פרק אשון - כל המנחות דף יא עמוד א - מתוך מהדורת "אבן ישראל" (שטיינזלץ) רש"י

או קורט לבונה פסול - מפני שהקומץ חסר כדי מקום הקורט. ואם תאמר: כיצד קומץ? והלא לבונה על המנחה היא, דחבית (ויקרא ו') 'כל הלבונה אשר על המנחה' תשובה לדבר: כשקומץ מסלק הלבונה כולה לצד אחד, וקומץ הסולת מאמצע הכלי. מלא כל הקרבן היא - ודלאחר שהיה הקומץ על המזבח היה מולחו בדפרשיית, דחבי

ווי' היא עבודה קשה שבמקדש - למאן דאמר בפרק 'אלו מנחות' (מנחות עה, ב) שמחזירין לסולתן, אינה קשה יותר ממנחת סולת. אלא סבר לה במאן דאמר שהיה מחלקה לשנים ושנים לארבעה. והוא איכא פניה - כשהיה כנס לפני ולפנים, לא כשהיה חופן בלשכת בית אביטנס. ועבודה קשה היא מאד בדמוכס ביתא (מט, ב) **מלמטה** - דלמעלה - פירש

בקונטרס: שהכניס ראשי אצבעותיו בקמח וגב ידו כנגד הקמח וקמץ. ואין זה כראשי אצבעותיו לדלעיל, דהתם פס ידו כנגד הקמח, ומכניס ראשי אצבעותיו וקומץ קמץ עד פס ידו. והשתא לפירוש הקונטרס קורא ראשי אצבעותיו למטה. וכן פירש רבינו חם במסכת שבת (צג, ג) גבי ציצין הפרושי' למעלה - פירוש: לצד פיסת היד. ומביא ראיה מתא דאמר בפרק 'כל הדי' (נדה, ג): א: מן העטרה ולמעלה, דלצד הגוף קורא למעלה. ואינה יראיה כל כך, דלגבי מילה שהיא תלויה שייך לקרות את המילה למטה, אבל אצבעותיו קומץ זקוק אצבעותיו למעלה שייך לקרות למעלה ראשי האצבעות. ו'מלמטה למעלה' יש לפרש: ששכנסו ידו בקמח דרך פס היד עד שמגיע לראשי אצבעותיו. קומץ

באצבע קמטה מלמטה. היכי עביד? אמר רב וזמרא בר מובהא אמר רב: חופה שלש אצבעותיו עד שמוע על פס ידו וקומץ. תנא נמי הכי: "מלא קמץ" - יכול מבורץ? תלמוד לומר: "בקמץ"; אי "בקמץ", יכול בראשי אצבעותיו? תלמוד לומר: "מלא קמץ", הא ביצד? חופה שלש אצבעותיו על פס ידו וקומץ; במחבת ובמרחשת מוחך בגודלו מלמעלה ובאצבעו קמטה מלמטה, וזו היא עבודה קשה שבמקדש. והו' ותו לא? והאיכא מליקה, והאיכא חפינה! - אלא, זו היא אחת מעבודות קשות שבמקדש. אמר רב פפא: פשיטא לי, "מלא קמץ" - בדרקמצי אינשי. ד בעי רב פפא: קמץ בראשי אצבעותיו, מאי? מן הצדדין, מאי? ממפה למעלה, מאי? תיקו. אמר רב פפא: פשיטא לי, "מלא חפינו" - בדרחמי אינשי. בעי רב פפא: חפן בראשי אצבעותיו, מהו? מן הצדדין, מהו? חפן בזה ובזה וקרבן זו אצל זו, מהו? תיקו. בעי רב פפא: דבקה לקומץ בדרפניה דמנא, מאי? תוף כלי בעינן והאיכא, או דלמא הנהא בתובו בעינן וליפא? תיקו. בעי מר בר רב אשי: הפכיה למנא ודבקה לקומץ בארעיתא דמנא, מאי? הנהא בתובו בעינן והאיכא, או דלמא בתיקנו בעינן וליפא? תיקו. **משנה** ביצד הוא עושה? פושט את אצבעותיו על פס ידו. ריבה שמנה, חסר שמנה, חיסר לבונה - פסולה. **גמרא** היכי דמי ריבה שמנה? אמר רבי אליעזר: בגזן שהפריש לה שני לוגין. ולוקמה בגזן דערבי בה שמן דחולין ושמן דחבירתה! וכי תיבא, שמן דחולין ושמן דחבירתה לא פסל, מתקין לה רב וזמרא בר מובהא: אלא מעתה, מנחת חוטא דפסל בה שמן היכי משפחת לה? אי דידה - הא לית לה, אי דחולין ודחבירתה - הא אמרת: לא פסל! ואי אמרת דאפריש לה שמן, בינן דלית לה שמן כולל - חולין וניהו! - ורבי אליעזר: לא מביעיא קאמר, לא מביעיא דחולין ודחבירתה דפסיל, אבל הפריש לה שני לוגין, הואיל והוא חיו ליה והוא חיו ליה - אימא לא ליפסיל, קא מישמע לי, ומנא ליה לרבי אליעזר הא? אמר רבא: מתניתין קשיתיה, מאי אירא דתני "ריבה שמנה"? ליתני: ריבה לה שמן! אלא הא קא מישמע לה, דאף על גב דהפריש לה שני לוגין, "חיסר לבונה". תנו רבנן: חסרה וקמדה על קורט אחר - פסולה, על שני קרמין - פסולה, דברי רבי ויתודה. רבי שמעון אומר: על קורט אחר - פסולה, פחות מפקא - פסולה. והתנא

אמר בפרק שלשי מנחות (כ, א): יכול תהא מנחה כולה טעונה מלח? תלמוד לומר: "על כל קרבנך" - קרבן טעון מלח. ואין כל המנחה טעונה מלח, ואי שמיא: ולישבעני לבונה, וכל שכן צרור ומלח! תריץ: אי תנא לבונה ברישא, הכי נמי דלא מביעיא ליה למיתני צרור ומלח, אלא הואיל ונקט צרור ברישא - תנא לבונה ומלח. מאי איריא משום חסר תיקו? לית דצריך פסול משום חציצה - דחוצץ בין ידו לקמח, וחציצה פוסלת בקדשים בדמפרש בוחבים (כד, א). אי נמי, חוצץ בין קמח לקמח, כגון אצבעות הקומץ, וחולק את הקומץ ונהא כשני חצאי קמצים. חסר - חצד - למעלה אצל גודל, או למטה אצל קמיעה, דליכא חציצה. דהיינו מן הצד, דלאחר שהקמץ חופך גב ידו למטה כדי שלא יפול מן הקומץ כלום, והיו גודל וקמיעה מן הצד. והשתא ליכא חציצה, שאצל הקמח חוטל הצד, אבל חסרון איכא. בדרקמצי אינשי - משמע בכל האצבעות. וזה אצבע אשנה - מנחת מתחיל הודת, ונפקא מינה למדת חשן וזרת ארכה. זו קמיעה - מנחת מתחיל הקומץ, מאותו אצבע שאצל קטנה. זו אמה - מנחת מדרדן כל אמות הבנין ודבלים, לפי שהיא ארכה מכול, ושתי אמות היו ששורן הבהר - שתי מקלות שחן אמה, ובזמן מדרדן אמות הבנין, ואותן מקלות נמדדו באותו אצבע שהיא ארץ. זו אצבע - לטבל אמה אצבע בדם. זו גודל - בלחותות דמזרע, אלאמא קמיעה בקומץ ולא דרתו ומשני: כי אמרין דכולהו אצבעות בעינן לקמיעה. להשות - דאם יוצא קמח למטה מן הקומץ - מוחזק ומשויה באצבע קטנה שלא היה במזרע, או מלמעלה גודל. היכי עביד - אמתניתא מהדר דקתני: זו קמיעה. דמנחה מתחיל הקומץ. תלמוד לומר בקומץ - "והרים ממנו קומץ" (ויקרא ו') **בראש אצבעותיו** - מעט, שלא יגיע עד פס ידו. מחבת ומרחשת - דמעשיהן אפויין, דאמר לקמן בפרק 'אלו מנחות וקמעות' (עה, ב) דלאחר שהן אפויין פותחין וקמץ, הלכך אי אפשר לפתוחן קודם כל כך, ושהואו ארץ יוצאת חוץ למקומו, הלכך מוחזק בגודלו למלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה. וזו היא עובדה קשה שבמקדש - שבקיש גודל הוא משום שלא יזיל את חסר וסול יותר. מליקה - אמרין בפרק 'קדשי קדשים' (בוחים סד, ב): זו היא עובדה קשה. ובחפינה - נמי אמרין

דפרק 'אלו מנחות' (עה, מט), בא אחוז את הבזק בראשי אצבעותיו ומעלה בגודלו כר', וזו היא עבודה קשה. בדרקמצי אינשי - מכניס צידי אצבעותיו ודוחק בקמח, דוקמה כנס בתוך ידו. ויבא אמתניתין - שהכניס ראשי אצבעותיו בקמח ופס ידו כלפי קמח. וקומץ מלא קומצו עד פס ידו כתקנו, מהו? מן הצדדין - שחזן גב ידו על הקמח וחולץ ידו עד שנכנס הקמח דרך צידו לתוך ידו. לישנא אחרינא: מן הצדדין - מצדי הכלי, שלא קמץ באמצע הכלי. מלמטה למעלה - שהכניס אצבעותיו בקמח וגב ידו כנגד הקמח וקמץ. מלא הפני - דיום הכיפורים, קטרט סמים דקה. בדרחמי אינשי - שבמכניס צידי ידיהם וחופנים. מן הצדדים - שכלי בעינן בתפניו דרך גב ודלא לאבעי. לישנא אחרינא: על הצדדים של כלי. בשעת קדושתו כלי דפטו דמנא מכבשים. בארעיתא דמנא - בגזן שהיה כלי דקובל מתאחזין כגון שיש בקערות. **משנה** ריבה שמנה - דדינה לוג, דאמר בפרק 'שתי מדות' (מנחות פה, א) דמאי קרא: 'למנחה ולוג שמן'. חסר שמנה - פסולה, דאמרין לעיל (ט, ב): "משמנה" - שאם חסר כל שהוא פסול. חסר לבונה - דשיעור לבונה מלא הקומץ. בפרק 'חרי עלי עשרון' (מנחות ק, ב) מפרש לה בגוריה שוה, נאמר דהמה כר', ואי קשיא: ליתני ריבה לבנותה! והא מפרש לה בגמרא. **גמרא** שהפריש לה - לשם מנחה זו (הפריש לה). שני לוגין - ועירבו עמה. דנאיתא בשתי הלחם. אבל בלוג מוחצה דעתן דלא מפיסלא. ולוקמה בגזן דערבי בה - פורתא שני דחול, או שמן דחבירתה. דפסיל בה שמן - דאמר בפרק 'כל המנחות' (מנחות נט, ב) לא ישים על שני שמן, ואין דם פסול. אי דידה - דהפרישו לשמה. לית לה, ובזן דלא חול עלה - לא מקריש שום משפריש לה, והוא חיו לה - כלומר, וזו לגביה דהאי - חיו ליה, חיל לגביה דהאי - חיו ליה, ומנא ליה לרבי אליעזר - הא - דאפילו הפרישן לשמן פסול, אם עירבו עמה? שמנה - משמע דלמטה לשמה. והתנא

קוֹמִיזְם ולבונה שחור בו – בבל דוכתי משמעו דשיעור לבונה קימץ. ולקמן בפרק בתרא (ק), גמר ללבונה אל יפחות מן הקומץ, דכתיב: "ודמים ממנו קימץו משלת ומגנחה ומשמנה ואת כל הלבנות", מקיש לבונה לדרמה דמגנחה, מה הרמה דמנחה קומץ – אף לבונה קומץ. לבונה באה בבוביזן שני קמציני ליקף אל תורתו כבונה בגורה שיה, דנאמר כאן "ואורחה" וגבי קומץ "אורחה" כחן, מה לזלזל מלא

והתנאי, רבי שמעון אומר: קומין ובלבנה שחסר כל שהוא פסול! - תני: קורט לבלבנה שחסר כל שהוא - פסול ואיפיעת אימא: כאן בלבונה הבאה עם המנחה, כאן בלבונה הבאה בפני עצמה. אמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: שלש מחלות בדבר, רבי מאיר סבר: קומין בתחילה וקומין בסוף, ורבי יהודה סבר: קומין בתחילה ושני קרטין בסוף, ורבי שמעון סבר: קומין בתחילה וקורט אחד בסוף. ושלשתן מקרא אחד דרשו: "ואת כל הלבונה אשר על המנחה", רבי מאיר סבר: עד דאימא לבלבנה דאיבקעה בחדי מנחה מעיקרא; ורבי יהודה סבר: "כל" - ואפילו חד קורט, "את" - לרבוב קורט אחר; ורבי שמעון "את" לא דריש. ואמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: מחלות בלבונה הבאה עם המנחה, אבל בלבונה הבאה בפני עצמה - דברי הכל קומין בתחילה וקומין בסוף; להכי איצטריד "אשר על המנחה", דבדרי מנחה - אין, בפני עצמה - לא. ואמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: מחלות בלבונה הבאה עם המנחה, אבל בלבונה הבאה בכזיבין - דברי הכל שני קמציין בתחילה ושני קמציין בסוף. פשיטא - מהו דתימא: כיון דבדרי לחם אתיא, ב"אשר על המנחה" דמיא, קא משמע לן. פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא, חד אמר: מחלות בלבונה הבאה עם המנחה, אבל בלבונה הבאה בפני עצמה - דברי הכל קומין בתחילה וקומין בסוף; וחד אמר: במחלות בוא קד מחלות בוא. "חיסר לבונתה". הא תיר - כשרה; והתניא: תיר - פסול! אמר רמי בר חמא: בגין שהפריש לה שני קמציין. ואמר רמי בר חמא: הפריש לה שני קמציין ואבר אחד מהן, קורם קמיצה - לא הוקבעו, אחר קמיצה - הוקבעו. ואמר רמי בר חמא: הפריש ארבעה קמציין לשני בזיבין ואברו שנים מהן, קורם סילוק בזיבין - לא הוקבעו, לאחר סילוק בזיבין - הוקבעו. הא תו למה לי? הנינו קדי! - מהו דתימא: כיון דבדרי קומין ידיה, כיון שהגיע זמנה לפורקה - קמאן דפריקה דמיא, קא משמע לן.

משנה הקומין את המנחה לאכול שזריה בחיז או פוית משזריה בחיז, להקטיר קומצה בחיז או פוית קומצה בחיז, או להקטיר לבונתה בחיז - פסול ואין בו פרת. לאכול שזריה למחר או פוית משזריה למחר, להקטיר קומצה למחר או פוית מקומצה למחר, או להקטיר לבונה למחר

פירא

רבי' שמעון, שדור פיר קמא דברבורה (ו. ה.) קלטו (במעין קדושה) ולא דרש אחין, ומיהו ש' לפרש, דפריך בחולין (שם) קמץ' במעין קלטהו שראשו רדוהו רומה ולא, דשרי לבדלי עמא. **בגן** תפרשי' לה שני קמץ' – ואם תאמר: הדין קדשי' אי בבת ארז – האמרינן קמץ' ליתיה בת אחת – כש שכן בזה ארז? ויש לומר, כזה ארז – קידש קמץ' אחר חתוך שני קמץ' – כדאמר בפרק 'החדה' (שם): וכל מלוהי דכאד דאמר ליקדשו ארבעים מתוך שמונים וקדשי'. **בגן** תפרשי' לה שני קמץ' – כלשון ארז פירש בקונטרס. והדיא דקתני פסולה תפרשי' לה שני קמץ'ן, איא אפשר לומר –ן, דלעיל מנינן דברפרשי' לה שני לוגין ש' לי להבשרי, והואיל תא' וזה ארז חזי ליה, וזהו דהדין כאד שיש להקמץ' יתיר בתפרשי' לה שני קמץ'ן במקומין חצי, ועד, דקמאר בסמוך: תפרשי' שני קמץ'ן ואבד אחד

והחתימה הקומץ את הלבונה בו' – במדומה לי דאייבר חב רבי שמעון בו' קספרץ מינה לבנה בשמיעון. לבונה הבאה עם המנחה – אם חסרה בשעת הקטרה כשרה לרבי שמעון, בדיליק לקמינה (סמוכה בסוגיה זו) מכלל הלבונה אשר על המנחה? והאי דקתני: חסר לו חסר פסול – ללבונה הבאה בפני עצמה, כגון האומר "זריר על לבונה" רבי יואל קומץ לבונה על המזבח, בפרק "האומר הרי עלי עשרון" (מנחות ק, ב). דהתם ראי חסר פסול, דלא כתיב ביה "את כל הלבונה" דאיסרין מינה לקמץ – "כל" – אפילו כל שיהא. ורבי מאיר – סתם מנתיקל דקתני: חסר לבנתה פסולה. קומץ בתחלה – בשעת קמיצה בעוד שיהיה בבלי מלא קומץ לבונה. ובהא כולוהו מנחה ומתחילה דעי קומץ, ודשפירשן מוגוה שוה בפרק "האומר הרי עלי עשרון" (שם ק, ב). וקומץ בסוף – בשעת הקטרת לבונה. שלא תחסר. רבי יהודה כבר – אי היה כתב "כל" משמע דאפילו קורט אחר, ד"כל" משמע כל שיהא. כמו "אין משפחתי כל" (מלכים ב ד). את לרבות קורט אחר – הרי הוא שנים. את לא דריש – ר"ל משמע ליה כל דהו כרבי יעודה. ויביין – מפרש בפרק "האומר הרי עלי עשרון" (שם ק, ב) דבעי דא קומץ בכל בוך ובוך. פשיטא – דהא לא כתיב בה "כל" לדישומע כל שיהא. באשר על המנחה דמיא – ולימא נמי דהאי "כל הלבונה אשר על המנחה" קאי נמי ללבונה דבייביק, ולרשוד בה כל דהה. משמע לן, שהפריש לה שני קמצים – פסולה, דיותר מדאי ריבה. קורט קמיצה – נאבד, לא חוקבע עקב המנחה, וכשרה. חוקבעין – כיתה, ופסולה הינו וך – דלא פשיטא לן דסילוק בייביק קומץ דמנחה. שהעץ זמנה – דקרבן מוספין. כמאן דפריקת דמיא – ואם אבד לאחר המוספין אימא חוקבע כבר פסולה. קא משמע לן כל שכן, שדן לשר, ולא פשיטא: כגון פרישה לא שני קומצין – כשרה, דאמרין: זיל לבניה דהאי חזי ליה, זיל לבניה דהאי חזי ליה. לא חוקבע – וכשרה, דלא קארי ביה "פרט לתוספתה" אפילו לרבי מאיר דפסלי חזיה לבונה. חוקבע – והוי חסור לבנתה בשעת הקטרה, ופסול לרבי מאיר. משנה לאבול שרייה בחוץ – חזי לעזרה. ואי להקטיר קומצה בחוץ – דמחשבת חוץ לא שחיטת לאבילת אדם בין מחשבת או לאבילת מזבח כגון הקטרה, דכתיב ביה גבי מחשבת (ויקרא ז): "ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמינו ביום השלישי בו", ואמר בתורת דהניס: יבול כמשמעו, שאם אכל מבשר ביום שלשי יאכל נפגל? תלמוד לומר "ומקטיר אותו" – בשעת הקרבה נפגל ואינו נפגל בשלישי. אלאא במחשבת מיירי, שחיטת לאבול ממנו בשלישי. וכתביב "ואם האכל יאכל" – בשחיט אבילת הכתוב מדבר, באבילת אדם ואבילת מזבח. פסול – דמחשבת חוץ למקומו פסולה. דאמר בתורת דהניס: יכול לא תפסל מחשבת חוץ למקומו כשהוא אומר בפרשת "קדושים תהיו": "ואם האכל יאכל ביום השלישי", שאינו עני לחץ לזמנו. דא כתביב ב"ז את אחר": "ואבילת ממנו עתה תשא" – תנור עני לחץ למקומו, חוץ לזמנו בחברת ואין חוץ למקומו ברת. ואי קשיא, דא כתב גבי חוץ למקומו ב"ה תהיו": "ואביליו עני יאכל וכתבתה" וגו'! דהוא מקמינא ליה בכבירותא דבספרק קדוש"א (לכרת דתורה, בגוריה שוה ד"קשרה" ו"קשרה" ו"קשרה" אמאי לא תנא נמי כותי מלכותה? חתך דך סתמא כרבנן דאמרי לעיל לבונה כשרה קטרת אחד, חל לא תנא כותי. לפתר – דהיינו חוץ לזמנו, דמנחה אינה נאבילת אלא ליום ולילה. ואיתקש לתזתא ואשם, ובחזתא ואשם אמר בתורת דהניס גבי תורה: מנין לרבות תזתא ואשם דיאכל ביום קרבת? תלמוד לומר "ובזח", ר"בשר זבח תורת שלמינו" וגו' (ויקרא ז). פגול

משום הכי לא תני רבי חיאי "או בות" ברישא, משום דבסיפא בנות כלי וחילוק הקטרה לא מייתינן, לא "או בות בקמצה או בות בשריה", פירוש: אפילו בשרים לא מייתי ליה "או בות", משום דלא מייתי אקומץ - לא תני ליה "בות" ברישא, ומה שכתוב בספרים "בשרים נמי" לא גרס "נמי", אבל תנא דמתיניתן לא חישי, ותני ליה ברישא אף על גב דבסיפא לא הוי בשריה. **הוא** שאם נפרסה אחת בו - פירש

בקנטרס: בלחם הפנים, דכתיב: כי קדש קדשים ¹
הוא לה, ונראה דעל כבוד הכשרה בשפירקה ²
איירי, או משראהו לפרכ, דאי עד שלא פירקה, ³
מאי קשיא ליה לרבא מהבא? אחי כי אמר רבא ⁴
דמתינת ביה הקטרה דלא מילי בשחורין קיימצה ⁵
לקטרה, ורבא הוה ליה במנחה שחוריה קודם ⁶
קמצה, דפסולה היא ואין מקטיר עליה את ⁷
הקומץ, הקומץ כדאמר לעיל (ה. א.): עד שלא פירקה ⁸
נפרס לזונה - דמנחה פסול ואין מקטיר עליו את ⁹
הביתקין ועוד, דדיק מנחה אף יצאת או נטמאת, ¹⁰
דהיינו לאחר שפירקה, ודמיא דהכי מיירי נפרסה ¹¹
אחת מחלותיה לאחר שפירקה, דמקטיר עליו את ¹²
הביתקין כדאמרין לעיל, ותמיה: היכי דייק מהבא ¹³
דלא מהניא הקטרה למקביעה בפגולו ולאפוקי ¹⁴
מידי מעילה? ודחוק לומר דמקטני לשון ¹⁵
"פסולות" דייק, דהוה ליה למימר "אין נאכלות", ¹⁶
ועוד, אם כן לדידך נמי מהדיא לדעיל דקתני: ¹⁷
הלחם פסול ומקטיר עליו את הביתקין ושמא הכא ¹⁸
איכא לרחויי, דאחז דמי - רבי אלעזר היא דאמר ¹⁹
אין זריקה מועלת ליורא, אבל מהך דייק ואפילו ²⁰
לרבי עקיבא, ואם תאמר: למא לי למידך רבי ²¹
עקיבא, משום דמנחה שפירקה, אין יצאת אחת ²²
דאיכא גזרי כשרה הוה ליה למידך, ואי יצאת ²³
אין שום פסול עליהם, ומהניא להו הקטרה לפיגול ²⁴
ומעילה, אלמא רבי עקיבא היא, וכי האי גזריא ²⁵
הוי חצי למידך מהדיא לדעיל דרבי עקיבא היא ²⁶
ושמא לא משמע ליה למידך, ואי יצאת מלשון ²⁷
"פסולות" כמו אהא דקתני "כולך בו", ועוד נראה ²⁸
לפרש, דדיק דכל מדרש ליה קרא מדרבני ²⁹
ד"הא", שמוע מניה לא מהניא להו קטרה כלל, אי ³⁰
נמי, דייק מהבא דמקטיר לעיל (ה. א.) רבי נפרסה אחת ³¹
כולן פסולות, שמע מניה דלא מהניא ליה הקטרה ³²
לפיגול ומעילה.

שאם נפרסה אחת מחלותיה כולן פסולות - ³³
למאי דמסק דאחיה כרבי אלעזר, אבל לרבי ³⁴
עקיבא האחרות כולן כשרות, דלחמיה: דמאן ³⁵
דליף מילתא ממילתא, עשר חלות שבמנחה של ³⁶
מחבת או של מדרשת, ששחרה אחת אמאי כולן ³⁷
פסולות, כדרדשין לעיל (ט. א.): פרט למנחה ³⁸
שחורה? נילף מהבא דכשרותה ושמא דהם חשבי ³⁹
כולהו טפי מחלה אחת, ⁴⁰
אלא אימא דלא ולאכול דבר שדרבו ⁴¹
לאכול - אמאן ואיך כותבה בספרים ⁴²
בשיבוש, וצריך להגיה כאן כמו שהיא כותבה ⁴³
בסוף פרק שני דבזחים (לא, ב.). ⁴⁴

הדרן עלך כל המנחות

דבר שאין דרבו לאכול, אלא אימא: ⁴⁵
הא לאכול ולאוכל דבר שדרבו לאכול. - וזמאי קא ⁴⁶
משמע? ⁴⁷
הא הדראי קתני לה: ⁴⁸
לאכול בנות בחוץ וכו' למח, בנות למחור וכו' בחוץ, ⁴⁹
כחצי וכו' בחוץ וכחצי וכו' למח, כחצי וכו' למחור וכחצי וכו' בחוץ - פסול ואין בו ברת; ⁵⁰

"או בות" אשירים - בקמצה נמי לאכול שירים לא תני ¹
"או בות", וקתני סיפא: ²
פיגול וחיבין עליו ברת, ³
אלמא ⁴
מהניא להו הקטרה, אמר ליה אפי' לא, הא מני? ⁵
רבי ⁶
אלעזר היה? ⁷
התנן: הקומץ, והלבונה, והקטרת, וזמנת ⁸
כהנים, וזמנת בנות משיח, וזמנת נסכים, ⁹
שהקריב ¹⁰
מאחת מהן בות בחוץ - חיבי, ורבי אלעזר פוטר עד ¹¹
שקריב את כולו; ¹²
כיון דבהקטרת קמצה לא מהני ליה ¹³
"או בות מקומצה בחוץ" - בשרים נמי לא מהני ליה ¹⁴
"או בות". - אי רבי אלעזר, האי "להקטיר קומצה", ¹⁵
"להקטיר קומצה ולבונה" ¹⁶
מיבעי ליה! ¹⁷
התנן: הקומץ ¹⁸
והלבונה שהקריב את אחד מהן בחוץ - חיבי, ורבי ¹⁹
אלעזר פוטר עד שקריב את שניהם! - לא נצרכא אלא ²⁰
לקומץ דמנחת חוטא. - ואיכפל תנא לאשמועינן קומץ ²¹
דמנחת חוטא? ²²
אין, וכן כי אתא רב דימי אמר רבי ²³
אלעזר: קומץ דמנחת חוטא הוא, ורבי אלעזר היא. ²⁴
הדר אמר רבא: ²⁵
לאו מילתא היא דאמר, דתניא: ²⁶
קדש קדשים הוא, ²⁷
שאם נפרסה אחת מהן - חלוותיה כולן ²⁸
פסולות; ²⁹
הא יצאת - הני דאיכא גזריא כשרות, מאן ³⁰
שמעת ליה דאמר: ³¹
זריקה מועלת ליוצא? ³²
רבי עקיבא ³³
היא, וקאמר: ³⁴
נפרסה - לא. ³⁵
אמר ליה אפי': ³⁶
מי קתני ³⁷
הא יצאת? ³⁸
לא, אלמא, הא נטמאת - הנך כשרות, מא ³⁹
מעמא? ⁴⁰
דמרצה ציץ, אבל יצאת - לא, ורבי אלעזר ⁴¹
היא, דאמר: ⁴²
אין זריקה מועלת ליוצא; ⁴³
ובדן הוא דאיבעי ⁴⁴
ליה למיתני נמי יצאת, והאי דקתני נפרסה - הא ⁴⁵
קא משמע? ⁴⁶
לן, דאפילו נפרסה, דאיתיה בפנים - לא ⁴⁷
מהניא ליה הקטרה, אבל לרבי עקיבא דאמר: ⁴⁸
זריקה ⁴⁹
מועלת ליוצא, אפילו חסרון נמי מהניא ליה הקטרה, ⁵⁰
משנה לאכול כחצי וית ולהקטיר כחצי וית - כשה, ¹
שאין אכילה והקטרה מצטרפין, ²
גמרא מעמא דלאכול ³
ולתקטיר, ⁴
הא לאכול ולאכול דבר שאין דרבו לאכול ⁵
- מצטרף, ותקתני רישא: ⁶
לאכול דבר שדרבו לאכול ⁷
ולתקטיר דבר שדרבו לתקטיר; ⁸
דבר שדרבו לאכול - ⁹
אין, שאין דרבו לאכול - לא! ¹⁰
מאן תנא? ¹¹
אמר רבי יומיה: ¹²
הא מני? ¹³
רבי אלעזר היא, דאמר: ¹⁴
מחשבוין מאכילת ¹⁵
אדם למזבח ומאכילת מזבח לאדם, ¹⁶
התנן: ¹⁷
הקומץ את ¹⁸
המנחה לאכול דבר שאין דרבו לאכול ולתקטיר דבר ¹⁹
שאין דרבו לתקטיר - כשה, ²⁰
ורבי אלעזר פוסל, אפי' ²¹
אמר: ²²
אפילו תימא רבנן, ²³
לא תימא: ²⁴
הא לאכול ולאכול ²⁵
הא לאכול ולאכול דבר שדרבו לאכול. - וזמאי קא ²⁶
משמע? ²⁷
הא הדראי קתני לה: ²⁸
לאכול בנות בחוץ וכו' למח, בנות למחור וכו' בחוץ, ²⁹
כחצי וכו' בחוץ וכחצי וכו' למח, כחצי וכו' למחור וכחצי וכו' בחוץ - פסול ואין בו ברת; ³⁰

הא

משנה לאכול כחצי וית ולהקטיר חצי וית - למחר כשה, ¹
גמרא ²
הא לאכול - חצי וית שירים, לאכול חצי וית קומץ, ³
דהיינו נחל דרבו לאכול - במצטרפין לפסול. ⁴
מאן תנא ⁵
לך? ⁶
לרשא? ⁷
נחטא אחי סיפא: ⁸
ומתיניתן, דדיקין ⁹
מינה דאם חישב לאכול קומץ למחר הוא מחשבה? ¹⁰
אמר רבי ירמיה ¹¹
רבי אלעזר היא דאמר מחשבוין מאכילת אדם לפזח - ¹²
שואם חישב לתקטיר למחר הוי מחשבה, ¹³
ומאכילת מזבח לאדם - שאם חישב על מנת לאכול קומץ למחר, ¹⁴
שאין דרבו לתקטיר - שירים, פסול - ואין חיבים עליו ברת, ¹⁵
ועמאן מפרש בריש פרק שלשים, ¹⁶
אלא אימא ¹⁷
הא לאכול ולאכול דבר שדרבו לאכול - כגון כחצי וית בחוץ כחצי וית למחר - מצטרפין לפסול, ¹⁸
הא בהדיא קתני לה בו' - ודך סיפא דקתני שאין אכילה והקטרה מצטרפין, ¹⁹
למה

"או בות", דכיון דמחשבת שלש עבודות הללו מוקמינן בשבכר חסור השירים ועמדו על ¹
כיות, ²
הילכך לא מצי למיתנייה "או בות מוקמזו למחר" דומיא דשירים, ³
דאם חיסר קומץ ⁴
בעית מחשבה - כדכ פסולה, ולא מנחת חוץהיא מחשבה, ⁵
הילכך, ⁶
כיון לא מהני ⁷
ליה "או בות מקומצה" - לא תנא "בות" בשירים, ⁸
ורישא ליה חשיב בקמצה, דמיתני ליה ⁹
"או בות" אף בקומץ, ¹⁰
דהדיא דאי בשלא חסרה ¹¹
עדיין מותקמא, ¹²
אפילו חצי, ¹³
כיון דסיפא ¹⁴
מיתני ליה אקומץ - לא תני ליה ברישא אפילו ¹⁵
אשירים, ¹⁶
אמר ליה אבי' - לרבא: ¹⁷
לעולם מדרבי ¹⁸
חיאי לא משמע דמתיניתן מיירי בחסרון, ¹⁹
דהיינו ²⁰
טעמא דלא תני רבי חיאי "או בות" כדברייא ²¹
דדימא - דרבי חיאי רבי אלעזר הוא, ²²
דלא ²³
חשב הקטרה עד שקיטיר כולו, ²⁴
התנן ²⁵
הקומץ ²⁶
דמנחת ישראל, ²⁷
ולבונה - של מנחה, ²⁸
והקטרת ²⁹
שככל יום, ³⁰
ומנחת כהנים - דמנחת שהחנבר ³¹
כהן, ³²
דאמרי נקמטת אלא כליל, ³³
בביתא "כל" ³⁴
מנחת כהן קמטת תודיה" ³⁵
ויקרא ו), ³⁶
ומנחת כהן ³⁷
שחיה - חביני כהן גדול נמי כתיב בה ³⁸
ויקרא ³⁹
ו"כליל תקטר", ⁴⁰
ומנחת נסכים - נמי כליל ⁴¹
הוא, ⁴²
עדי שפיין ⁴³
התאן כליל - אלמא לא חשיב ⁴⁴
הקטרה בבית, ⁴⁵
אלא תני רבי חיאי "או בות" ⁴⁶
דמיתני ליה "או בות", ⁴⁷
כלומר, ⁴⁸
בהקטרת ⁴⁹
קמצה - לא מצי למיתני מחתא: ⁵⁰
הקומץ ¹
על מנת להקטיר בותים מקומצה למחר", ²
דאמר ³
לא מפגל דבכי, ⁴
דלא חשיב כהקטרה גמורה, ⁵
הילכך לא חושבנה היא, ⁶
ואי קשיא: ⁷
תנא ⁸
ידין ⁹
אמאי תנא: ¹⁰
"להקטיר מקומצה למחר"? ¹¹
הא ¹²
לרבי אלעזר לא הויא הקטרה עד שקיטיר ¹³
גם הלבונה, ¹⁴
ואשחבה דלית בהקטרה מחשבה ¹⁵
שלמהו ומשנה במתיניתן בהקטרת קומץ לחותיה ¹⁶
במנחת חוטא קמיירי - דאין בה לבונה, ¹⁷
ועיל ¹⁸
מנת להקטיר לבונה? ¹⁹
דחצי במתיניתן דהוי ²⁰
פיגול - מוקים לה בלחם הפנים, ²¹
דאין בה אלא ²²
הקטרת לבונה, ²³
איכפ"א = טרה, ²⁴
לאו מילתא ²⁵
היא דאמר - דדדאי לא מהניא להו הקטרה ²⁶
לשירים שחורה, ²⁷
הוא - בלחם הפנים כתיב ²⁸
ויקרא כד) ²⁹
כ"י קדש קדשים הוא לה", ³⁰
פסולות ³¹
וישפר, ³²
הנך דגזריא כשרות - אף על גב ³³
דלא הויא הקטרת בויכין כשרה עד שתהא לה ³⁴
המנחה שלמה, ³⁵
ששים עשרה חלות של לחם ³⁶
הפנים, ³⁷
הך חלה דיצאה מהניא להו ³⁸
למזיוי ששים עשרה חלות, ³⁹
ולאשחורי לבויכין, ⁴⁰
ולאשחורי דבר באכילה, ⁴¹
אלמא ⁴²
הקטרת בויכין שהיו ממוקם דם וזימה, ⁴³
מועלת ⁴⁴
ליורא, ⁴⁵
מדחשיב ליה בכלל ששים עשרה חלות, ⁴⁶
אלמא מהניא הקטרה לאשחורי בדיי הך, ⁴⁷
אף ⁴⁸
על גב דאסורה באכילה, ⁴⁹
וקאמר נפרסה כולן ⁵⁰
פסולות - אלמא, ¹
אפילו רבי עקיבא דאמר: ²
מהניא הקטרה ליוצא מידי חסרון - לא מהניא ³
הקטרה מי קתני יצאת - כשרה, ⁴
דהימא רבי ⁵
עקיבא אחת - דלמא - הכי דוק מתיני: ⁶
הא ⁷
נטמאת אחת - דמנחת כשרות, ⁸
היא טומאה ⁹
הצין מרצה, ¹⁰
אבל יצאת - דאין ציץ מרצה ¹¹
ליוצא ¹²
הקטרה על ששים עשרה חלות, ¹³
דא ¹⁴
חסור להו, ¹⁵
ורבי אלעזר היא דאמר - לעיל: ¹⁶
אין זריקה מועלת ביורא, ¹⁷
ובין - דאיבעי להו ¹⁸
למיתני נמי: ¹⁹
שאם יצאת אחת מהן כולן פסולות, ²⁰
למה

למה לי אי למידך מינה הא לאכול ולאכול דבר שאין דרכו לאכול – בגון לאכול חצי זית שירים ולאכול חצי זית קומץ דמצטרפין. הא מרישא שמעת מינה – דלא מצטרפין, דקתינן ירשא: דבר שדרכו לאכול – אין, שאין דרכו לאכול – לא. אי לאכול ולהקטיר – כלומר, דהיא גופיה אתא לאשמועינן, דאין אכילה והקטרה מצטרפין, הא מדוקיא דירשא שמעת מינה – מדידיקון מרישא: דבר שאין דרכו לאכול, אם חישב לאכול חצי זית שירים וחצי זית קומץ למחר לא הויה מחשבה – כל שכן דלאכול חצי זית שירים ולהקטיר חצי זית קומץ דאין מצטרפין. והשתא ומה אכילות לא מצטרפות – והואל וחדא חצי אכילה הויה בקומץ, אכילה והקטרה מביעא דאין מצטרפין?

איצטרף – לאשמועינן דאין אכילה והקטרה מצטרפין, דסליק דקתינן אמינא התם – היבא דחשיב לאכול חצי זית שירים וחצי זית קומץ לא מצטרפין, שכל דלאו כי באורחא חישב בקומץ. אבל לאכול ולהקטיר, בדשיריים כי אורחיה חישב – אימא לצטרף, קא משמע לן.

הקומץ – את המנחה – לעיל בסוף פרק קמא (יב, א) דייק מדבריה חייה דלא תני "או כוית", דלא מצי למקד מותר – לא דמי, דהבא לא איצטרף למיתני "או כוית" כיון דתנא בפרק קמא.

קא – משמע לן דבהאי מודה – והא דבעי למימר בסמוך דרבי יוסי דלא כרבי מאיר דאמר מפלגין בחצי מותר – לא דמי, דהבא קומץ המנחה חשיב עבודה שלמה, כיון שאין כיצוא בה בלבונה. בדמוכה בכוליה פירקין לקמן, וכן פירש בקטנטס בסמוך.

משום

קמחשב, אבל הכא דבהאי כי אורחיה קמחשב, ובהאי כי אורחיה קא מחשב אימא לצטרף, קא משמע לן.

הדרן עלך כל המנחות

הקומץ – את המנחה לאכול שניה או להקטיר קומצה למחר – מודה רבי יוסי בזה שהוא פגול ותיבינן עליו ברת. להקטיר לבונה למחר – רבי יוסי אומר: פסול ואין בו ברת, והכמים אומרים: פגול ותיבינן עליו ברת. אמרו לו: מה שינה זה מן הזבח? אמר להן: שהזבח דמו ובשרו ואימוריו אחד, ולבונה אינה מן המנחה. **גמרא** למה לי למיתנא? מודה רבי יוסי בזה? משום דקא בעי למיתנא סיפא: להקטיר לבונה למחר – רבי יוסי אומר: פסול ואין בו ברת; מהו דתימא, טעמא דרבי יוסי משום דקסבר: אין מפלגין בחצי מותר, ואפילו רישא נמי, קא

בשירים, כדחתן בפרק "תשאת העוף" (מעילה ט, א); המנחות מועלין בהן משהדקשוהו, קרב הקומץ חיבינן עליהם משום פגול ונותר וטמא, ואין מועלים בשירים. וקא מביעא להו: מהו דתתיבין דך הקטרה דונה לשאר הקטרות למפנק שירים מידי מעילה? אפילו רבי עקיבא דאמר וזיקה מועלת – דנתן (מעילה ו, ב) בשר קדשי קדשים וכו' רבי עקיבא אומר: אין מועלין בו, וחיבינן עליו משום פגול ונותר וטמא. ודוקית דם מועלת ליה לקבוע בפגול ולהוציאו מיד מעילה, אף על פי שאינה מתיריה באכילה. מחמת דבר אחר – שיצאו, דבאימורין גופיהו ליכא שום פסול. אפילו רבי אליעזר – דפליג אררבי עקיבא. טעא אמינא לה דנתן הקומץ בו, זה הכלל בו עד פגול וחיבינן עליו ברת – דאם חישב באחת מן העבודות להקטיר קומצה למחר או ברת מקומצה למחר, או לאכול שיריה למחר או כות משרייה למחר – פגול וחיבינן עליו ברת. ותני רבי חיאי במתניתיה: הקומץ את המנחה לאכול שיריה למחר – פגול. אבל לאכול בות משרייה למחר פגול לא קתני. מאי טעמא דרבי יוסי "בית משרייה", דהא אכתי לא חסר ששירים עד לאחד קמיעה, דאי חסר קדם קמיעה הויה לה מנחה פסולה ואינה נקמעת כלל, ומאי טעמא לא תני: "או בית משרייה למחר"? לאו בגון דאיתרבי מילתא דחסרו שיריים אחר קמיעה – וקמו להו אכותי? וכיון דבמתן כלי ובהולוך והקטרה לא מיתני "או בית משרייה למחר", דהא כבר חסר להו, ולא הוי מצי למיתני "הריני מולוך או מקטיר לאכול שיריה למחר או בית משרייה למחר", דהא שירים וכוית משרייה דהא מילתא היא, לא איתרבי ליה בות, דהא חסר להו אחר קמיעה וקמו להו אכותי – הלכך בקמיעה נמי לא תני "או בית", הכי גרסינן: בקמיעה נמי לא תני "או בית", דהא גרסינן "בשרייה". הא נמי רבי אליעזר היא וכו' – הלכך בקמיעה נמי לא תני "או בית", משירים נמי לא תני "או בית". כלומר, רבי דלא מצי למיתני "להקטיר קומצה למחר או בית מקומצה למחר", דמחשבה דכוית קומץ לאו כלום הוא ולא מפלגין – הלכך בשירים נמי לא תני "או בית" באחת מכל ארבע העבודות, ולא משום דאסור שירים, דהא לא מיירי רבי חיאי באיסור שירים. והוה ליה למיתנא בקמיעה ובמתן כלי ובהולוך ובקטרה "על מנת לאכול שיריה למחר או בית משרייה למחר", אלא משום דלא מיתני ליה גבי קומץ "או בית מקומצה למחר", הלכך בשירים נמי לא תני "או בית". אמר ליה אבי – הא דלא תני רבי חיאי "או בית" – לא כדאמרת, בגון דחסרו שירים. אלא שירים איתנהו בעניניה, והא דלא קתני בות רבי חיאי בשירים – משום דסבר רבי אליעזר דאמר רבי חיאי "אמר ליה אבי" – הא דלא תני רבי חיאי "או בית" – לא כדאמרת, בגון דחסרו שירים. מחשב אכוליה קומץ. וכיון דבקומץ לא מיתני ליה "או בית" – בשירים נמי לא תני. ולעולם לא חסרו השירים, ומשום הכי תנא סיפא: פגול וחיבינן עליו ברת – והואל ולא חסרו השירים, אבל היבא דחסרו אימא לך דלא מהניא להו הקטרה למקבעניהו בפגול. ורבי אליעזר אומר עד שיקריב את כילו – דהואל וכולו כילו – בענין שהוא חלץ קרב. הבא נמי סבר: לא הוי פגול עד שיהא מחשב להקטיר כל הקומץ, דאי אמר: הריני קומץ על מנת להקטיר בות מן הקומץ או על מנת לאכול בות משרייה למחר – לא הוי פגול. אי רבי אליעזר הוה – דך ברייתא דתני דחשיב מחשב להקטיר כל הקומץ, ובכלל הפנים ליכא וזיקת דם. מי קתני – בהדיא: והא יצאת – הנך דאיכא גוואי משרייה, למידך דרבי עקיבא היא? אבל יצאת – לא אמרינן: הני דלא נטמאו כשירות, דמהניא להו וזיקה שברם חובב (דמלאים). מאן שמעת ליה דאמר וזיקה מועלת ליוצא – דהוי כובח מעלייא לכל עניינים, דמה שנשתתיר לפנים כשר לאכול ונחה בו נמי פגול, דקתינן הכא: הנך דאיכא גוואי כשרות, דזיקה מהניא ליוצא. וקאמר נפרסה לא – דהיינו חסר שירים. אלמא כרב הונא דאמר: כי חסר שירים אפילו רבי עקיבא מודה דלא מהניא הקטרה, לא לחתיר ולא למקבע בפגול, וכל שכן רבי אליעזר. ענין אחר: "הוא" בלחם הפנים כתיב. אבל לרבנן לא אתיא הכי, משום דקאמר: מאן שמעת ליה דאמר וזיקה מועלת ליוצא וכו', ובלחם הפנים ליכא וזיקת דם. מי קתני – בהדיא: והא יצאת – הנך דאיכא גוואי משרייה, למידך דרבי עקיבא היא? אבל יצאת – לא אמרינן: הנך דאיכא כשרות, אלא כולן פסולות, ורבי אליעזר הוא. ובדן הוא דאיבעי ליה למיתני יצאת ולא נפרס, והא דקתינן נפרס וכו', ולעולם לא כרב הונא, אלא כדרבא דאמר: הקטרה מהניא נמי לחסרון, ואליבא דרבי עקיבא לחוד. עד כאן הדוקדוק שפירש הרב רבינו שמואל ואביו הרב רבינו מאיר. משנה הקומץ. רבי יוסי אומר בו' – טעמא מפרש בגמרא. מה שינה זה מן חובב – ששוחטו על מנת להקטיר אימוריו למחר פגול? אינה מן המנחה – מפרש בגמרא. **גמרא** אין מפלגין בחצי מותר – שאם חישב לעבוד למחר עבודת חצי מותר, הוא דפליג רבי יוסי.

משום הולכה נגדו בה קסבר הולכה שלא ברגל כו' - בסוף פרק קמא דוחכים (יז, ב:) שנתתי שביבילא אביבא מפגלתא. וחד טעמא הוא, דמסיק עלה אף אנן נמי תנינא, כי הדין, ואפילו הכי לא קאמר עלה: קסבר הולכה שלא ברגל הוא. **לאכול** אחד מן הסדרים - הוא הדין חלה אחת מן הסדרים, שאותו הסדר פיגול. מדבעי רבי יוחנן בגמרא:

בלחמי תודה מהו? במנחת מאפה תגור מהו?

משמע דמביעיא ליה משום דהוה שני מינים, אבל
אחת מין פשיטא דנתפלה. איז דקאמרין בגמרא: -
אילו איטמא דהוה מאי מאטמא כולתה, אף על גב
דשייך האי טעמא בחלה אחת, שאם נטמאה אחת
לא נטמא כל הסדר, כמל מקום לענין פיגול
נתפלה, הואיל והקובע בסדר אחד, וחשיב כחד
לענין פיגול שפי מפגל בידך של ימין ולא נתפלה
ירך שנאכל. ושמוא' וגמא' גם ליה שטמאה, אם נטמאה
אחת - נטמא כל הסדר. והא דנקט הכא ובסיפא
אחד מן הסדרים, ולא נקט חלה אחת נטמא מן
הסדרים - משום ברווא דרבי יוסי, ובספא -
משום וכתובת דחכמים, דהא על פי ערשע של כל
הסדר, אפילו הכי אותו סדר דוקא פיגול וטמא,
וחשני אינו פיגול וטמא. **אי** אמרת בשלמא חד
גופא - נראה דחשבתא נמי סבירא ליה דהא
דמזכר טפי כי דרבינא, היינו מטעם דרדשינן
לקמן (יד, ב:) הכתוב עשאו גוף אחד והכתוב
עשאו שני גופין. ומשום הכי פריך: אי אמרת
בשלמא דשתי ירכות חשיב חד גופא, דאם פיגול
בזו נתפלה זו - משום הכי מצטרף בזו
כשמצטרף, דהכתוב עשאו גוף אחד. אלא אי
אמרת דשתי ירכות נמי חשיב רתי גופי, מה
ומעיל מה שעשאו הכתוב חזן אחד? דאפשר נמי
דלמא דקסבר רב הונא, אם חשש בשתי הירכות
בכיות לא הוי פיגול, אם איתא דחשיבא לאחר
שהוברלו זו מזו. וצריך עיון. ובקונטרס פירש בענין
אחר.

פיגול

קא משמע לן דבהא מודה. "להקטיר לבונה למחר
רבי יוסי אומר: פסול ואין בו קרת". **אמר ריש
לקיש, אומר היה רבי יוסי: אין מתיר מפגל את
המתיר, וכן אתה אומר בשני בויכי לבונה של לחם
הפנים, שאין מתיר מפגל את המתיר.** מאי "וכן אתה
אומר"? - מהו דתימא, טעמא דרבי יוסי בלבונה
משום דלאו מינה דמנחה היא, אבל בשני בויכי
לבונה דמינה דהדרי ניהו - אימא מפגלי אהרן,
קא משמע לן - ומי מצית אמרת טעמא דרבי יוסי
בלבונה לאו משום דלאו מינה דמנחה היא? והא
קתיי ספא, **אמר לו: מה שינתה מן הזבח? אמר
לחן: הזבח דמו ובשרו ואימוריו אחד, ולבונה אינה
מן המנחה!** - מאי "אינה מן המנחה" - אינה בעיכוב
מנחה, דלאו פי היכי דמעכב להו קומץ לשירים,
דכפה דלאו מתקשר קומץ לא מיתאכלי שירים -
הכי נמי מעכב לה ללבונה; **אלא אי בעי האי מקשר
ברישא, ואי בעי האי מקשר ברישא.** - ורבנן? כי
אמרין אין מתיר מפגל את המתיר, גבי שחט אחד
מן הקבשים לאכול מחבירו למחר, דאמרת שניהם
פרשים - הני מילי היכא דלא איקבעו פחד מנא,
אבל היכא דאיקבעו פחד מנא - פחד דמי. **אמר רבי
ינאי: ליקוט לבונה בור - פסול.** מאי טעמא? **אמר
רבי ירמיה: משום הולכה נגדו בה; קסבר: הולכה
שלא ברגל שמה הולכה, והולכה בור - פסולה.** **אמר רב מרי: אף אנן נמי תנינא, זה הפגל:
כל הקומץ ונתן בפלו והמוליד והמקטיר: בשלמא קומץ - היינו שוחטו, מוליד נמי - היינו
מוליד, מקטיר - היינו זורק, אלא נתן בפלו מאי קא עבד? אילימא משום דדמי לקבלה,
מי דמי? היתם מפילא, הכא קא שקיל ורמי! אלא משום דכיון דלא סגיגא ליה דלא עבד
לה - עבודה חשובה היא, על פרחוד משוי לה פקפקה; הכא נמי, כיון דלא סגיגא לה דלא
עבד לה - עבודה חשובה היא, על פרחוד משוי לה פי הולכה! - לא, לעולם דדמי לקבלה.
ודקא קשיא לך: היתם מפילא, הכא קא שקיל ורמי! **מכרי תרתייהו קדושת פלי הוא, מה לי
מפילא, מה לי קא שקיל ורמי.** **משנה** שחט שני קבשים לאכול אחת מן החלות למחר,
הקטיר שני בויכי לאכול אחד מן הסדרים למחר, רבי יוסי אומר: אותו החתול ואותו הסדר
שחישב עליו - פיגול ותיבין עליו ברת, והשני פסול ואין בו קרת; והכמים ואמרים: זה
וזה פיגול ותיבין עליו ברת. **גמרא** אמר רב הונא, אמר ריה רבי יוסי: פיגול בידך של
ימין - לא נתפלה תהרד של שמואל; מאי טעמא? איבעית אימא: סברא, ואיבעית אימא:
קרא. איבעית אימא סברא: לא עדיפא מחשבה ממעשה המזומא, אילו איטמא חד אבר,
מי איטמא ליה כוליה? ואיבעית אימא קרא: "והנפש האכלת ממנו עונה תשא", ממנו
ולא מחבירו. איתביה רב נחמן לרב הונא: והכמים ואמרים: לעולם אין בו קרת עד
שיפגל בשתייהו בכזית; בשתייהו - אין, באחת מהן - לא. מני? אילימא רבנן, אפילו באחת
מהן נמיו! אלא פשיטא רבי יוסי; אי אמרת בשלמא חד גופא הוא - משום הכי מצטרף,
אלא**

קא משמע לן דבהא מודה - דטעמא לאו משום הכי הוא, אלא משום דמפרש לקמן: אין
מתיר מפגל מתיר. **אומר היה רבי יוסי** - כלומר, היינו טעמא דרבי יוסי. **אין מתיר מפגל
את המתיר** - אין עבודת מתיר זה כגון קומץ, ומעלת פגל מתיר האחר הלבונה,
במחשבה שהוא מחשב על הלבונה בעבודת הקומץ. **אמר רבי יוחנן בבבוי לבונה** -
שאם הקטיר האחד מבויכי לחם הפנים על מנת
להקטיר האחר למחר - אינה מחשבה לפגל.
מאי וכן - פשיטא דכל היכא דאיכא דאיכא שני מתירין
פליגי רבי יוסי לאו רבי רמנח דהא - דזו כולת
זו לכוונה. **אינה בעיכוב מנחה** - כלומר, לעולם
טעמא משום דאין מתיר מפגל את המתיר. והכי
קאמר ליה: הוזב כולו אחד, וחדם הוא מתיר
את האמרים, הלכך, כי חישוב כי דהאימורים
חזין לזמנא בשעת עבודת דם - לאו שני מתירין
נינהו. אבל לכוונה אינה מעכבת מנחה - אינה
בכלל עכוב שירים, ואין הקומץ מעכב הלבונה
מקטירי בני חיים, דשירים מתירין את הלחם -
לכוונה מתיר בפני עכובו, ואמר אין מתיר מפגל
את המתיר. **היכא דלא איקבעו פחד מנא** - כגון
כבי בשני עצרת, ומדור רבנן בסיפא דמונתיקו:
שחט אחד מן הכבשים לאכול מחבירו למחר
שניהם פרשים. דשירים מתירין את הלחם -
התם דאי אמר אין מתיר מפגל את המתיר.
ליקוט לבונה - דלאחר הקטרת הקומץ היה
מלקט הלבונה מעל הסלע ומקטיר. **משום
הולכה נגדו** - שחט שחט ליקוט נהנה לכוון
מיטע בחולדן הכהן. והולכה אחת מן העבודות,
דגרמין מבוזים דכתיב בהו וזולכה, דכתיב
והקריבו בני אהרן. ואף על גב דאמר מר
(נבחים ד, א) זו בקלת דהים, אפילו הכי לכוון
הולכה הוא, כדאמרין בסוף "הכל חיביב
ברייח", (נחגיגה א, א). **שלא ברל** - כגון זו
שלא זו ממקומו, אלא ליקט והושיט לכוון.
נתיני - דליקוט לבונה עבודה היא. זה הכלל -
בפרק קמא. וקחשיב לחך ארבע עבודות
חשובות. קומץ דמי לשחוט, דזה טעל ומפרש
חלל לגבוה ממקל כהנים, מן זה. **חטא מפילא**
גופא דלאו חוללה, דכא שחט קומץ ורמי
בכלי. **הכא נמי** - בליקוט לבונה. קדושת כלי
הוא - ומקדש מקבל דם בכלי, והנתון בכלי
מקדש הכי נמי קומץ בכלי, ודבר זה דומין.
אבל ליקוט לבונה דלא מילי לחזא מתוך, לאו
עבודה היא. **משנה** שני כבשים - כבשי
עצרת, דכתיב: "שני כבשים בני שנה לזבח
שלמים" (ויקרא כג, א) ואותם כבשים מתירין
ומקטירין לשתי הלחם. ואף על גב דשבע כבשים
ופר ואילים שנים ושעיר עדים כתיבי התם,
מפרש פירק "הכלות" (מנחות מז, א) שאין
הלחם קדוש אלא בשחיטת שני כבשים שלמים.
הואיל והקומץ עמו בתופה. **אין חוללה** או
אותו הסדר בו" - וטעמא דרבי יוסי מפרש
בגמרא. **גמרא** ימין ושמאל - לאו דוקא. לא
נתפלג רבי שמאל - והואכלו אין חיביב ברת.
אלו איטמא חד אבר - לאחר שהופרש מן
הבשר. **לעולם אין בו ברת** - בלחם האחר
שלא חישוב עליו. עד שיפגל בשתייהו החלות
בכיות - כלומר, אפילו לא פיגול אלא בכיות
בין שתייהו, הוי כולוהו פיגול. **באחת מהן** - לא

נתפגלה חבירתה. **אפילו באחת מהן נמי** - דהא אמר במתניתין: זה וזה פיגול. **אי אמרת בשלמא** - גבי ירכות, דמזבח אחד אתה: חד גופא ניהו, ואי פיגול בזו נתפגלה זו - משום
הכי מצטרפות חלות חצי וזה חוצו וית ממי כי ערבינהו. דחישב על מנת לאכול ביות למחר בין שתייהו, דמתיי לזה מה שעירבו זה במחשבתו כאילו באו שתייהו מגוף אחד,
דאמרין לקמן (יד, ב) דעידב מחשבתו מהני לצופן, ובגי חלות היינו טעמא דבאחת מהן לא נתפגלה חבירתה - משום דלא מחד גופא אתה, ובמחשבתו נמי לא עירב,
אלא

משקב ומושב) שאינה מטמאת טומאת שבעה – אינו דין שתעשה קבר התהום! לאי זה דבר נאמר: "אין לד עושה קבר התהום, אלא מת בלבד" – להוציא משקב ומושב.

רבי יוסי בי רבי בון אמר: בר פיקה שאל לרבי:

[דף מ"ה ע"א]

עד כדון במערה מקורה, אפילו במערה שאינה מקורה? סבר בר פיקה: אין ספק טומאה צפה על פני המים (טהור). אמר ליה רבי: גדיין בר פיקה עומד בשמותו, אין ספק טומאה צפה על פני המים טהור, אלא שרין. אבל במת – בעומד הוא. בהדא דתאני: כל הנזרקין – ספיקן טהור, חוץ מפזית מן המת המזהילין, שהן מטמאין מלמטון למעלה.

לית הדא פליגא על רבי יאשיה, דרבי יאשיה אמר: טומאה טמונה בקרקעו של בית – הנזיר מנלה! אמר רבי יוחנן: כאן מן הצד וכאן מנגנן. רבי עזרה בשם רבי יודן אמר: ואפילו תימר כאן וכאן מן הצד, ותימר כאן וכאן מנגנן, מהו טמא, טמא ואינו מנלה.

הלכה ג' מתני' המוציא מת בתחילה מושקב בדרבו – נוטלו ואת תפושתו. מוצא שנים – נוטלן ואת תפושתן. מוצא שלשה, אם יש בין זה לזה מדר' אמות ועד שמונה כמלוא המיטה וקובריה – הרי זו שכונת קברות, בודק ממנו ולהלן עשרים אמה. מוצא אחד בסוף עשרים אמה – בודק הימנו ולהלן עשרים אמה, שרגלים לדבר, שאילו בתחילה מוצאו – נוטלו ואת תבוסתו!

גמרא אי זהו מושקב בדרבו? רגליו מפושטות וידיו על לבו. אבל אם מוצאו קמציץ, אני אומר: גל נפל עליו והרגו. והתני: מוצא שנים, ראשיהם בצד מרגלותיהם – נוטלן ואת תפוסתן. סברין מימר: קמציץ מהו, ראשיהם בצד מרגלותיהם! אמר רבי יצחק בי רבי אלעזר:

[דף מ"ה ע"ב]

בגון אילין נוביא צלייא, רישי דהן גבי עוקציה דהן, עוקציה דהן גבי רישה דהן.

רבי יצחק בר גופתא בעא קימי רבי מנא: תמון את אמר: מלקט עצם עצם, וחבל טהור. וכא את אמר חקין! אמר ליה: אמור דבתרה, אם התקינו לקבר מתחילה – יש לו תפוסה.

במה הוא תפוסת קבר? קולף שלשה אצבעות עד מקום שהמוהל יורד.

אמר רבי חסדא: הָדא אַמְרָה: מַת מַצוֹה – מוֹתֵר לְפָנוּתוֹ! אָמַר רַבִּי זְעִירָא: תִּיפְתֵּר, שְׁנָקֵבֵר שְׁלֵא בְרִשּׁוֹת, אוֹ שְׁנָקֵבֵר לְשֹׂאֵלָה. וְחֹשׁ לִזְמַר שְׁמָא מַת מַצוֹה הוּא? סָבַר רַבִּי זְעִירָא: שְׂאִין מִיְתִי מַצוֹה מַצְוִיין.

נִמְצְאָתָה אֹמְרָא: שְׁלֵשָׁה מִיְנֵי קִבְרוֹת הֵן, א. קִבֵּר הַנִּמְצָא – מְפָנִין אוֹתוֹ. פִּינְחוּ, מְקוֹמוֹ מְהוּר וְאִסוּר בְּהִנְיָיָה. ב. קִבֵּר הַיְדוּעַ – אֵין מְפָנִים אוֹתוֹ. פִּינְחוּ, מְקוֹמוֹ מְהוּר וּמוֹתֵר בְּהִנְיָיָה. ג. קִבֵּר שְׁהוּא מְזִיק אֶת הָרִבִּים – מְפָנִין אוֹתוֹ. פִּינְחוּ, מְקוֹמוֹ טָמֵא וְאִסוּר בְּהִנְיָיָה.

הוֹרָה רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵן בְּכֹפֶר עֲקֻבְיָה: מְקוֹמוֹ מוֹתֵר בְּהִנְיָיָה. מַה, וּפְלִיג? כַּאֲן בְּשִׁקְדָם הוּא אֶת הָעִיר, וְכַאֲן בְּשִׁקְדָמָתוֹ הָעִיר.

תְּנִי: קִבֵּר שְׁחִקִּיפְתּוּ הָעִיר, מְשַׁלֵּשׁ רוּחוֹת – מְפָנִין אוֹתוֹ. מְשַׁתִּי רוּחוֹת, אֵית תְּנִי תְּנִי: מְפָנִין אוֹתוֹ, אֵית תְּנִי תְּנִי: אֵין מְפָנִין אוֹתוֹ. אָמַר רַב חֲסִידָא: מֵאֵן דְּאָמַר מְפָנִין אוֹתוֹ – בְּנִתּוֹן בְּתוֹךְ שְׁבָעִים אַמָּה וְשִׁירִיִּים. מֵאֵן דְּאָמַר אֵין מְפָנִין אוֹתוֹ – בְּנִתּוֹן חוּץ לְשְׁבָעִים אַמָּה וְשִׁירִיִּים. מֵאֵן דְּאָמַר מְפָנִין אוֹתוֹ, בְּעֲשׂוֹי כְּמִין ג"ס מֵאֵן דְּאָמַר אֵין מְפָנִין, בְּעֲשׂוֹי כְּמִין הִיא .

כָּל הַקִּבְרוֹת מִתְּפָנִין, חוּץ מִקִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ וּמִקִּבְרֵי הַנְּבִיא. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָה: וְהֵלֵא קִיבְרֵי בְּנֵי דָוִד מִתְּפָנִין, וְקִיבְרֵי בְּנֵי חוּלְדָה הֵיוּ בִירוּשָׁלַיִם וְלֹא נָנַע אָדָם בְּהֵן לְפָנוּתָן מְעוּלָם! אָמַר לָהֶן רַבִּי עֲקִיבָא: מִשֵּׁם רֵאִיָה? מִחִילָה הִיָּה שֵׁם, וּמִשֵּׁם הִיָּתָה טוֹמְאָה מְקַדְּדַת וְיוֹצֵאָה לְנַחַל קִדְרוֹן.

תַּמָּן תְּנִינָן: וְעוֹשֶׂה חֶצֶר עַל פֶּתַח הַמְּעָרָה שֵׁשׁ עַל שֵׁשׁ כְּמֵלֵא הַמִּיטָה, וְהָכֵא הוּא אָמַר חֲכִין! תַּמָּן: מְלֵא הַמִּיטָה עוֹמְדָת, בָּרִם הָכֵא: מְלֵא מִיטָה חוּצָרָת. עַד אֵיכָן? עַד כְּדִי נוֹשְׂאֵי הַמִּיטָה, וְחִילופִיָהֶן, וְחִילופִי מִיטָה.

תַּמָּן תְּנִינָן: בָּרִם שְׁהוּא נְמוּעַ עַל פְּחוֹת מֵאֲרַבַּע אַמּוֹת, רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר: אֵינוֹ בָּרִם, וְחֲכָמִים אֹמְרִים: בָּרִם

[דף מ"ז ע"א]

ורואין את האמצעיות באילו אינן.

שמעון בר בא בשם רבי יוחנן: בשם שחן חולקין כאן, כך הן חולקין בשכונת קברות.

אמר רבי יונה: ולא דמיא, תמן: יש עליהן שכונת קברות, ברם הכא: אין עליה שכונת קברות.

אמר רבי יוסי: ולא דמיא, תמן: מרווחין ורצפן – במחלוקת, רצופין וריווחן – דברי חבל. ברם הכא: מהו פליגינן, בשבא ומצאן רצופין, רבי שמעון אומר: גל נפל עליהן ורצפן, ורצפן אמרי: מרווחין היו ורצפן.

עד כמה מטריחין עליו? רבי יוסי בשם רבי מיישא בר ירמיה: עד ארבעים אמה. בודק עשרים ומצא – בודק עד עשר. בודק עשרים ומצא – בודק עד עשר. אית תניי תני: בודק עשר ומצא – בודק עד עשר. בודק עשר ומצא – בודק עד עשר.

הלכה ד' מתני' כל ספק נגעים בתחלה – טהור, עד שלא נזקק לטומאה; משנזקק לטומאה – ספיקו טמא. בשבעה דרכים בודקים את הזב עד שלא נזקק לטומאה: במאכל, במשתה, במיטא, בקפיצה, בחולי, במראה, ובהרהור; משנזקק לטומאה – אין בודקין אותו. אונסו וספיקו ושכבת זרעו – טמאים שרגלים לדבר.

גמרא (ויקרא יג) וטמא אותו – את הוודאיי הוא מטמא, אינו מטמא את הספק. לעולם הוא בטומאתו עד שיידע שטמא, (שם) וטהרו – את הודאי הוא מטהר, אינו מטמא את

[דף מ"ז ע"ב]

הספק.

לעולם הוא בטהרתו עד שיידע שניטמא. כתיב (ויקרא טו) וטהרה בנידתה וזהב את זובו. מה נידה מטמא מאונסים, אף הזב מטמא מאונסים. מעתה אפילו מראייה הראשונה? אמר רבי זעירא: לבשיעשה בנידה.

אונסו, אמר רבי אלעזר: אונסו ממש. ספיקו, ספק זוב ספק קרי, זובו. ושכבת זרעו, בלא כך אינו מטמא? אלא שאין תולין בה מעת לעת.

הלכה ה' מתני' חמשה את חבירו ואמרוהו למיתה, היקל ממה שהיה, ולאחר מיכן חכבד ומת – חייב. רבי נחמיה פוטר, שרגלים לדבר.

גמרא ביני מתניתה: רבי נחמיה פוטר וחכמים מחייבין, שרגלים לדבר. רבנן אמרין: שני עומדין רבים על עומד אחד. רבי נחמיה אומר: עומד האמצעי רבה על שניהם. מה טעמא דרבי נחמיה? (שמות כא) אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה הפכה. וכי עלת על דעתך שיהא זה מהלך בשוק וחלה נהרג על ידיו! אלא אפילו מת מחמת עמדה ראשונה – פטור. מה טעמון דרבנן? ולא ימות ונפל למשכב. וכי אין אנו יודעים שאם אינו מת שהוא נופל למשכב? אלא בשלא אמדוהו למיתה.

אם בשלא אמדוהו למיתה, הדין הוא דכתיב אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו, הדין אם לא קם, חייב! אלא

[דף מ"ז ע"א]

בשלאמרוהו למיתה. אם בשלאמרוהו למיתה, הדין הוא דכתיב רק שבתו יתן. רבי אילא בשם רבי שמעון בן לקיש: חידוש מקרא הוא שיתן. רבי אבהו בשם רבי יוסי בן חנינה עמד של טעות היה.

מה נפק מביניהון? הקל ממה שהיה והכבד ומת. מאן דאמר חידוש מקרא הוא שיתן, אם נתן – נתן, לא נתן מהו שיתן? מאן דאמר עומד של טעות, לא נתן – אין אומרין לו שיתן, נתן מהו שיטול?

מתניתא מסייע לדיו, ומתניתא מסייע לדיו. מתניתא מסייע לרבי יוסי בן חנינה. אמדוהו למיתה וחייה. מאימתי נותנין לו? משעה שיקל. מתניתא מסייעא ליה לרבי שמעון בן לקיש. אמדוהו לחיים ומת, מאימתי נותנין לו? משעה שיכבד. אמר רבי יוסי: לית כאן משעה שיכבד, אלא משעה שיקל!

הפכו על ידו וצמתה, אמרין אסייא: אין מקמעה היא – חיה הוא. מהו שיתן דמי חיד? נישמענה מן הדין: (שמות כא) וכי ינצו, וכי יריבון. וחלא היא מצות היא מריבה, היא מריבה היא מצות! מה תלמוד לומר וכי ינצו, וכי יריבון? אלא ליתן את המתפנין על שאינו מתפנין, ואת שאינו מתפנין על המתפנין. אם בשאינו מתפנין הוא חייב, לא כל שבין במתפנין! אלא ביני: הפכו על ידו וצמתה, אמרין אסייא: אין מקמעה היא – חיה הוא, מהו שיתן דמי חיד? כמה דאת אמר תמן: חידוש מקרא הוא שיתן דמי וולדות, וכן חידוש מקרא הוא שיתן דמי חיד.

הַלָּכָה ו' מִתְנִי' נָזִיר הָיָה שְׂמוּאֵל, בְּדִבְרֵי רַבִּי נְהוֹרִי, שֶׁנֶּאֱמָר: (שְׂמוּאֵל א א) וּמוֹרָה לֹא יֵעָלֶה עַל רֹאשׁוֹ; נֶאֱמָר בְּשִׁמְשׁוֹן (שׁוֹפְטִים יג) מוֹרָה, וְנֶאֱמָר בְּשְׂמוּאֵל מוֹרָה,

[דף מ"ז ע"ב]

מִזֶּה מוֹרָה הָאֻמוּרָה בְּשִׁמְשׁוֹן – נָזִיר, אֵפֶּה מוֹרָה הָאֻמוּרָה בְּשְׂמוּאֵל – נָזִיר. אָמַר רַבִּי יוֹסִי: וְהִלָּא אֵין מוֹרָה אֵלָּא שֶׁל בֶּשֶׂר וְדָם! אָמַר לֹא רַבִּי נְהוֹרִאי: וְהִלָּא כִּבְר נֶאֱמָר (שְׂמוּאֵל א מז) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֵיךְ אֵלֶּךָ וְשָׁמַע שְׂאוּל וַהֲרַגְנִי. וּכְבָּר הָיָה עָלָיו מוֹרָה שֶׁל בֶּשֶׂר וְדָם!

גְּמָרָא אָמַר רַבִּי יַנָּאי: בְּתֵיב (יְשַׁעְיָה ז) וְכָל הַהָרִים אֲשֶׁר בְּפִנְעֵדֶר יַעֲדֵרוּ, לֹא תָבוֹא שְׁמֹחַ יִרְאֵת שְׁמִיר וְשִׁית! מִזֶּה הִדִּין בִּירוֹא דְּחִיל מִן הִדִּין פְּרוּזָלָא, אֵפֶּה הִדִּין סַעֲרָה דְּחִיל מִן הִדִּין פְּרוּזָלָא.

הִדְרִין עַלֶּף הָעֶפֶז"ם אֵין לָהֶם נְזִירוּת וְסָלִיקָא לָהּ מִסְכֵּתָא דְּנָזִיר בְּרַחֲמֵי שְׁמִיָּא

הִדְרִין עַלֶּף מִסְכֵּת נָזִיר וְהִדְרָה עָלָו, דַּעֲתוֹ עַלֶּף מִסְכֵּת נָזִיר וְדַעֲתָהּ עָלָו, לֹא נִתְנָשִׁי מִנֶּה מִסְכֵּת נָזִיר וְלֹא תִתְנָשִׁי מִנֶּה, לֹא בְּעַלְמָא הִדִּין וְלֹא בְּעַלְמָא דְּאֵתִי: (ג' פַּעֲמִים)

יְהִי רִצּוֹן מַלְפָּנֶיהָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתֵּהֵא תוֹרָתָהּ אֲמֻנוֹתֵנוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְתֵהֵא עֲמָנוּ לְעוֹלָם הַבָּא.

חֲנִינָא בַר פִּשְׁא, רַמִּי בַר פִּשְׁא, נַחֲמִין בַר פִּשְׁא, אַחָאי בַר פִּשְׁא, אֲבָא מְרִי בַר פִּשְׁא, רַבְרָם בַר פִּשְׁא, רַכִּישׁ בַר פִּשְׁא, סוּרְחָב בַר פִּשְׁא, אֲדָא בַר פִּשְׁא, דְּרוּ בַר פִּשְׁא:

הַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתָהּ בְּפִינוּ וּבְפִיפוֹת עַמּוֹךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנַהֲיֶה כָּלֵנוּ אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ וְצִאֲצֵאֵי עַמּוֹךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּלֵנוּ יוֹדְעֵי שְׁמָהּ וְלִמּוּדֵי תוֹרָתָהּ:

מֵאִיבֵי תַּחֲכַמְנִי מִצּוֹתָהּ, מִי לְעוֹלָם הִיא לִי: יְהִי לִבִּי תָמִים בַּחֲקִידָה, לְמַעַן לֹא אֲבוּשׁ: לְעוֹלָם לֹא אֲשַׁכַּח פְּקוּדֶיהָ, מִי כִּם חִיִּיתִנִּי: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, לְמִדְּנֵי חֲקִידָה: אָמֵן אָמֵן אָמֵן סֵלָה וְעַד:

מִזִּידִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיהָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁשְּׂמִתָּ חֲלָקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא שְׂמִתָּ חֲלָקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי קְרִנּוֹת. שְׂאֵנוּ מְשִׁימִים וְהֵם מְשִׁימִים, אֲנוּ מְשִׁימִים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מְשִׁימִים לְדִבְרֵים בְּטָלִים. אֲנוּ עֲמָלִים וְהֵם עֲמָלִים, אֲנוּ עֲמָלִים וּמְקַבְּלִים שִׁבְרָה וְהֵם עֲמָלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שִׁבְרָה. אֲנוּ רָצִים וְהֵם רָצִים, אֲנוּ רָצִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְהֵם רָצִים לְבָאֵר שְׁחֵת, שֶׁנֶּאֱמָר וְאַתָּה אֱלֹהִים תוֹרִידֶם לְבָאֵר שְׁחֵת, אֲנָשִׁי דְּמִים וּמְרֻמָּה לֹא יִחַצּוּ יְמֵיהֶם, וְאֵין אֲבֻטָּח בָּהּ.

יְהִי רִצּוֹן מַלְפָּנֶיהָ יְיָ אֱלֹהֵי, בְּשֵׁם שְׁעֻרְתֵּנִי לְסִיִּים מִסְכֵּת נָזִיר, כּוּ תַעֲזֹרֵנִי לְהַתְחִיל מִסְכֵּתוֹת וּסְפָרִים אַחֲרֵים וְלִסְיָמָם, לְלַמּוֹד וּלְלַמֵּד לְשִׁמּוֹר וּלְעִשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תְלִמּוּד תוֹרָתָהּ בְּאַהֲבָה.

וְזִכּוֹת כָּל הַתַּנָּאִים וְאֻמוּרָאִים וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים, וְעַמּוּד לִי וְלָזָרְעִי, שֶׁלֹּא תִמּוּשׁ הַתּוֹרָה מִפִּי וּמִפִּי זָרְעִי וְזָרַע זָרְעִי עַד עוֹלָם. וְתַתְּקִים מִי, בְּהַתְּהַלָּךְ תִּנְחָה אֹתָהּ, בְּשִׁכְבָּהּ תִּשְׁמֹר עָלֶיהָ, וְהַקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחָה: מִי בִי יִרְבּוּ יְמֵיהָ, וְיוֹסִיפוּ לָהּ שְׁנוֹת חַיִּים: אֲנִיךָ יָמִים בְּמִימָנָהּ, בְּשִׁמְאֻלָּהּ עֶשֶׂר וּכְבוֹד: יְיָ עֲזֵר לַעֲמּוֹ וְתֵן, יְיָ יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

פרק ראשון

[דף א' ע"א]

הלכה א' מתני' המביא גט ממדינת הים – צריך שיאמר: "בפני נכתב ובפני נתחתם". רבן גמליאל אומר: אף המביא מן הרקס ומן החגר. רבי אליעזר אומר: אפילו מכפר לודים ללוד. וחכמים אומרים: אינו צריך שיאמר: "בפני נכתב ובפני נתחתם", אלא המביא ממדינת הים, והמוליד. והמביא ממדינה למדינה וממדינת הים – צריך שיאמר: "בפני נכתב ובפני נתחתם". רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו מהגמוניא להגמוניא:

גמרא וקשיא, אילו המביא שטר מתנה ממדינת הים, שמה חש לומר בפני נכתב ובפני נתחתם? רבי יהושע בן לוי אומר: שנייא היא, שאינו בקיאי בדיקדוקי גיטין.

אמר רבי יוחנן: קל היקלו עליה, שלא תהא יושבת עגונת. והיינו קל? אינו אלא חומר! שאילו לא אומר לה, בפני נכתב ובפני נתחתם, אף את אין מותרת להינשא. אמר רבי יוסי: חומר שהחמרתה עליה מתחילה שיהא צריך לומר בפני נכתב ובפני נתחתם, היקלתה עליה בסוף, שאם בא ועירער – ערו בטל.

רבי מנא סבר מימר: בערר שחוץ לגופו, אבל בערר שבגופו בערר שאין בו ממש. אפילו בערר שיש בו ממש. אמר רבי יוסי בי רבי בון: מפיו דתימר, דמעמא, חומר שהחמרתה עליה מתחילה שיהא צריך לומר בפני נתחתם, היקלתה עליה בסוף, שאם בא וערר – ערו בטל. הווי, לא שנייא, הוא ערר שחוץ לגופו, הוא ערר שבגופו. הוא ערר שאין בו ממש, הוא ערר שיש בו ממש.

וחש לומר, שמה התמו בעדים פסולין! אמר רבי אבון: אינו חשוד לקלקלה בידי שמים. בבית דין הוא חשוד לקלקלה, שמתוך שהוא יודע שאם בא וערר ערו בטל, אף הוא מתתמו בעדים בשרין.

היה כתוב בו מתנה, ואמר: בפני נכתב ובפני נתחתם, מאחר שערו בטל אצל הגט, ערו בטל אצל המתנה,

[דף א' ע"ב]

או מאחר שערו בטל אצל הגט, ערו קיים אצל המתנה?

תנינן דבתרה: אחד גיטי נשים ואחד שיתוררי עבדים, שוין במוליד ובמביא. היה כתוב בו מתנה, ואמר בפני נכתב ובפני נתחתם, מאחר שעברו בטל אצל הגט, עברו קיים אצל המתנה. או מאחר שעברו קיים אצל המתנה, עברו קיים אצל הגט?

כתב כל נכסיו לעבדו, את אמר הוא גיטו הוא מתנתו. מה את עבד לה, גט הוא ועברו בטל, או במתנה הוא ועברו קיים? ויבא בהדא: כתב כל נכסיו לשני בני אדם באחת, והיו עדים פשרין לזה ופסולין לזה. רבי אילא בשם רבי אמי: אתפלגון רבי יוחנן וריש לקיש: חד אמר: מאחר שהן פסולין לזה – פסולין לזה, וחרנה אמר: פשירין לזה ופסולין לזה.

[דף ב' ע"א]

רבי מנא לא מפרש, רבי אבין מפרש. רבי יוחנן אמר: מאחר שהן פסולין לזה פסולין לזה. וריש לקיש אמר: פשרין לזה ופסולין לזה. אמר רבי אלעזר: מתניתא מסייעא לרבי יוחנן, מה חשנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול – עדותן בטילה, אף הג' נמצא אחד מהן קרוב או פסול – עדותן בטילה.

רבי יעקב בר אחא אמר: אתפלגון רבי חנינא חברין דרבנן ורבנן. חד אמר: יאות אמר רבי לעזר. וחרנה אמר: לא אמר רבי לעזר יאות. מאן דאמר יאות אמר רבי אלעזר, נעשית עדות אחת (ובאיש) ובאיש אחד, בעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, ומאן דאמר לא אמר רבי לעזר יאות, נעשה בשתי בתי עדים, פשרים לזה ופסולים לזה.

עד שיאמר בפני נכתב ביום ונתחתם ביום, עד שיאמר נכתב לשמה ונתחתם לשמה. בעא קומי רבי יוחנן: צריך שיהא מכיר שמונתן של עדים בשעת חתימתן? אמר לון: עבד"ם לוקין חתומין עליו.

[דף ב' ע"ב]

ואתם אמרין אבין! מתניתא מסייעא לרבי יוחנן, כל הגיטין הבאין ממדינת הים, אף על פי ששמונתן בשם עבד"ם – הרי אילו פשירין, מפני שישאראל שבחוצה לארץ שמונתן בשם העבד"ם. לא אמר אלא, שבחוצה לארץ, הא שבארץ ישראל – לא.

מאי בדון. רבי ביבי בשם רבי אסי: עד שיקטוב במקום יהודאי. אם אין שם יהודאי – בבית הכנסת. אם אין שם בית הכנסת – מצרף עשרה בני אדם. אמר רבי אבין: נוח לו לקיימו בחותמיו, ולא לצרף עשרה בני אדם. מאי בדון, אפילו בחנותן של ישראל.

ולא אמר נכתב ביום ונחתם ביום, נכתב לשמה ונחתם לשמה. גימור מה דשאל אמורא. אמר ליה: ויידא? דאמר רבין בר רב חסדא: אייתי גיטא ונתנו ליה, ולא אמר ליה בפני נכתב ובפני נחתם. אתא עובדא קומי רבי יוחנן, אמר ליה: טליהו מפנה, ואמור ליה בפני שנים: בפני נכתב ובפני נחתם.

[דף ג' ע"א]

ורבי יוחנן ברבי שמעון בן אלעזר. דרבי שמעון בן אלעזר אמר: אינו גט עד שיאמר ליה בשעת מתנה שהוא גיטא. דרבי יוחנן יבא מן רבי שמעון בן אלעזר, ולא מודה רבי שמעון בן אלעזר, שאם אמר ליה בשעת מתנה שהוא גיטא – שאינו גט. והכא אפילו אם אמר ליה בשעת מתנה שהוא גיטא – אינו גט, עד שיאמר ליה בפני שנים בפני נכתב ובפני נחתם.

אלא מייסבור סבר רבי יוחנן, שאין האשה נאמנת לומר התקבלתי גיטי משלוחי בעלי. והא תנינן: האשה עצמה מביאה גטה, וחש לומר שמוא משלוחי תבעל קבלה. מאי בדון? טעמא דרבי יוחנן בדי התזיקה גרושה בפני שנים.

אתא עובדא קומי רבי יהושע בן לוי, אמר ליה: לית צריך.

מחלפה שויטתיה דרבי יהושע בן לוי. תמן אמר רבי יהושע בן לוי: שנייא היא שאינו בקיאי בדיקדוקי גיטין, והכא אמר אבן. חכרייא בשם דרבי יהושע בן לוי.

[דף ג' ע"ב]

הדא דאת אמר: בראשונה שלא היו חבירים מצויין בחוץ לארץ. אבל עכשיו שהבירים מצויין בחוץ לארץ – בקיאי הן. והא תנינן: והמוליד. ואפילו תימר אין חבירים מצויין בחוץ לארץ אגן מצויין בארץ ישראל. שלא לחלוק בגיטין בחוץ לארץ. מעתה המביא מפידינת תים לא יהא צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. שלא לחלוק בגיטי ארץ ישראל. מאי בדון? מחמירין בקל מפני החמור ואין מקילין בחמור מפני הקל.

רבי יעקב בר אחא בשם רבי שמעון בר אבא: מה דאמר רבי יהושע בן לוי – לשעבר, אבל בתחילה, אף רבי יהושע בן לוי מודה.

רבי בא בשם רב, רבי זעירא בשם אבא בר חנה: שנים שהביאו את הגט – אינו צריך לומר בפנינו נכתב ובפנינו נחתם. רבי יוסי בן יוסי בשם רבי יוחנן: צריך.

הוא עצמו שהביא את הגט – אינו צריך ליתנו לה בפני שנים כדי להחזיקה גרושה בפני שנים. נתן לה גיטה, נטלו ממנה והשליכו לים או לנהר. לאחר זמן אמר לה: גייר חלק היתה, ושטר פרוע היתה –

[דף ד' ע"א]

לא הכל ממונו לפוסלה.

רבי בון בר חייה בעא קומי רבי זעירא: הוא אינו פוסלה, מי פוסלה? אמר ליה: מכיון שהוחזקה גרושה בפני שנים, לא הכל ממונו לפוסלה.

נתן לה גיטה אשכחניה גט בפסול, בפוגיה ויהב לה חורין. אתא עובדא קומי רבנין, ואכשרוהו. ולא בן איתמר: לא הכל ממונו לפוסלה. תמן – לא הוכח פסול, הקא – הוכח פסול.

בחדא חנינא ברבי אסי הוה מיסן. וזרק גיטא לאיתתיה. אמר לה: הרי גיטיך. צווחת, ועלון מגירתא, חטפיה מינה, ויהב לה גייר חלק. אתא עובדא קומי רבנין, וחסוהו. ולא בן אמר רבי ייסא בשם רבי יוחנן: נבדק השם ונמצא מפי נשים ומפי קטנים – בטל השם. תמן, לא הוזכר השם. ברם הקא, הוזכר שם הגט.

ואית דבעי מימר: אם אמר גט פשר היתה, וכיון דצווחת ועלון מגירתא, חטפיה מינה ויהב לה גייר חלק.

רבי ירמיה בעי: כתבו בארץ ישראל וחתמו בחוצה לארץ, והלך ליתנו לה בחוצה לארץ, ולא מצאה בחוצה לארץ, ובא ומצאה בארץ ישראל – צריך שיאמר לה בפני נכתב ובפני נחתם. מפני שכתבו בארץ וחתמו בחוצה לארץ. אבל נכתב בארץ ישראל ונחתם בארץ ישראל, והלך ליתנו לה בחוצה לארץ ולא מצאה, ובא ומצאה בארץ ישראל – אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם.

נתן לה את גיטה, ואחר כך אמרה: תזכה לי חצירי שבטב. אמר רבי חנינא: נעשית כמי שהיתה ידה ארוכה. אילו מי שהיתה ידה ארוכה והשיטה את ידה ונטלתה, שפא אינו צריך לומר בפני נכתב ונחתם? אמר רבי אבא:

[דף ד' ע"ב]

מאן אמר דלא!

רבי עזרא בעי קומי רבי מנא: איש ואשה שהיו תפושין בגט, היא אומרת: זכיתי, והוא אומר: לא זכית. תפלוגתא דרבי ודרבן שמעון בן גמליאל, דאיתפלגון, חפלוה וחלוה שהיו תפושין בשטר, חפלוה אומר: שלי הוא שאבד ממני. וחלוה אומר: שלי הוא שפרעתי לך – יתקנים השטר בחותמיו; דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: יחלוקו. אומר רבי לעזר: הכל חולף אחר התפוש בעדים. מה פליגי? בשכתבו לארץ, ושניהן תפושין בעדים. אומר ליה: דברי הכל היא. הקא אפילו פולו בידו וחוט אחד בידה – אינו גט, דכתיב (דברים כד) ונתן בידה. עד שיהא פולו בידה.

מתיב רבי לעזר לרבנן: כמא דאית לכון המביא גט ממדינה למדינה "במדינת הים" צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם, אף אנא אית לי המביא ממדינה למדינה "בארץ ישראל" צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם. אומר רבי יעקב בר זבדי: מעשה באחד שהביא את הגט מלמינה של קיסרין, אתא עובדא קומי רבי אבהו; אמר ליה: אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. ואין למינה של קיסרין בקיסרין. אומר רבי אבין: ספינה מפרשת היתה. ותני כן: המביא גט מן הספינה – כמביא מחוצה לארץ, וצריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם.

היתה הגמזיניא אחת ונעשית שתיים – אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. וכן שתיים ונעשו אחת:

הלכה ב' מתני' רבי יהודה אומר: מרקם ולמזרח ורקם במזרח, מאשקלון ולדרום ואשקלון בדרום, מעכו ולצפון ועכו בצפון. רבי מאיר אומר, עכו בארץ ישראל לגיטין:

גמרא רבי יוחנן אומר לצפוריא: אתון אמרין בשם רבי (יוחנן) חנינה: אף המביא מבבל לכאן – אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, ואני אומר: שהוא צריך, דהיא מתניתא, רבי יהודה אומר:

[דף ה' ע"א]

מרקם ולמזרח ורקם במזרח. ואפילו תימא חלוקין על רבי יהודה שאין רקם במזרח. שפא מבבל לכאן. רב אומר: עשינו עצמינו בארץ ישראל לגיטין. ושמואל אומר: אפילו משכונא לשכונא.

בעא קומי מיחזור ביה. אמר ליה כהנא, ומה נעשה לראשונות שנישאו! אמר ליה: ומה בידך? דהוא סבר כהדא דרבי דתני: המביא גט ממדינת הים, לא נכתב לפניו ולא נחתם לפניו – תצא בשלשה עשר דבר; דברי רבי. אבל חכמים לא הודו לדבר.

מַסְכַּת עֲקָצִין פֶּרֶק ראשון

א. הַעוֹקֵץ עֹנֵב - מִטְמֵא וּמִטְמֵא וּמִצְטָרֵף. עָלִי שׁוֹם וְעָלִי בְּצָלִים וְהַקְפְּלוּטוֹת לַחִין - מִטְמֵאִין וּמִטְמֵאִין וְאִין מִצְטָרֵפִים. שְׂרָשִׁי הַשֶּׁכֶת - מִטְמֵאִין וּמִטְמֵאִין וּמִצְטָרֵפִין; דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַנוֹגֵעַ בְּעֵמֹד - טָמֵא. בְּסִיב וּבִשְׁעָר - טָהוֹר.

ב. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַסִּיג שֶׁל אֲשָׁכּוֹל שֶׁל רִצְפָת - מִצְטָרֵפִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שׁוֹמֵר אֶת הָאֶכָל. שְׂרָשִׁי כָּל הַנִּקְצָרִים - לֹא מִטְמֵאִין וְלֹא מִטְמֵאִין וְלֹא מִצְטָרֵפִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִלְעִין שֶׁל שְׂבָלִים כָּל שֶׁהֵן - מִצְטָרֵפִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִכְסְסִין. אֶגֶד אֶת הַפְּרִיכָה, בֵּין לַפְּנִים מִכְשַׁעוֹר בֵּין יֵתֵר מִכְשַׁעוֹר - אֵינוֹ טָמֵא אֲלָא כְּשַׁעוֹר בְּלִבָּד. וְהַמִּקְטָף מְלִילוֹת לְהַכְנִיסֵן לְתוֹךְ בֵּיתָן - שְׁעוֹרֵן טַפַּח. מִכְבֶּדֶת שֶׁל תְּמָרָה שֶׁשִּׁיר בָּהֵן תְּמָרָה אַחַת - טָמְאָה. וְכֵן הֵיד חֲבוֹר לָהּ, וְהַשְׂרָבִיטִין - אֵינֶן חֲבוֹר זֶה לָזֶה.

ג. יָד הַפְּרִכִּיל כָּל שֶׁהוּא. יֵתֵרָה טַפַּח מִכָּאֵן וְטַפַּח מִכָּאֵן. יָד מִכְבֶּדֶת שֶׁל תְּמָרָה שֶׁהִיא יֵתֵרָה מֵאַרְבָּעָה טַפָּחִים, וְכֵן שְׁאָר כָּל הַנִּקְצָרִים - לֹא מִטְמֵאִין, וְלֹא מִטְמֵאִין, וְלֹא מִצְטָרֵפִין. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: אִם לִקְטָן לְתוֹלֶתֶן בַּחֲפָתוֹ אוֹ עַל פֶּתַח חֲנוּתוֹ - הָרִי אֵלוֹ מִטְמֵאִין. וְכֵן הִזָּה רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: עֲקָצֵי הָאֲגָסִים, וְהַתְּפוּחִים, וְהָאֲתֵרוּגִים, שֶׁלִּקְטָן לְתוֹלֶתֶן עַל פֶּתַח חֲנוּתוֹ - הָרִי אֵלוֹ הֵן טָמֵאִין. וְכֵן הִזָּה רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: שְׂרָשִׁי חֲלָפוֹת הַתְּרִדִין - טָמֵאִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִמְכָּרִין עִמָּהֶן. וְכֵן הִזָּה רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: עֲקָץ דִּלְעַת - טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁלַק עִמָּהּ. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: עֲקָץ מְרַחֲפוֹת - טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱכָל עִמָּהּ. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: עֲקָץ הַקֶּתֶרֶס שֶׁלִּשָּׁה טַפָּחִים.

ד. תְּבוּאָה שֶׁבִּסְסָה בַּגֶּרֶן - לֹא מִטְמֵאָה, וְלֹא מִטְמֵאָה, וְלֹא מִצְטָרֶפֶת. וְרַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: מִטְמֵאָה וּמִטְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוֹפְכָה בַּעֲתָהּ. קִלְפָה שֶׁל שׁוֹם שֶׁנֶּפֶל מִשְׁקִין עַל אֶחָד מֵהֶן,

הוּא טָמֵא וְחֲבוֹר טָהוֹר, שְׂאִין חֲבוֹר אָדָם חֲבוֹר. אֲתֵרוֹג שֶׁנִּפְרָץ וְתִחְבוֹ בְּכוֹשׁ אוֹ בְּקִיסָם - הָרִי זֶה אֵינוֹ חֲבוֹר, שְׂאִין חֲבוֹרִי אָדָם חֲבוֹר. עֶסֶה שֶׁנִּלְוֶשָׁה בְּמֵי פְרוֹת - הָרִי זֶה טָהוֹרָה, שְׂאִין לֶף שֶׁהוּא מִחֲבֵר אֶת הָאוֹכְלִין אֲלָא שְׂבָעָה מִשְׁקִין בְּלִבָּד. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יוֹסִי: לֹא יָד וְלֹא שׁוֹמֵר הִיא, לֹא מִטְמֵאָה, וְלֹא מִטְמֵאָה וְלֹא מִצְטָרֶפֶת עִמָּהֶן. עֲקָץ הַרִימוֹן - טָמֵא. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַנוֹגֵעַ בְּעֵמֹד - טָמֵא. בִּשְׁעָר וּבְמִסְרָק - טָהוֹר.

מַסְכַּת עֲקָצִין פֶּרֶק שְׁנִי

א. רֹטֵב שֶׁנֶּאֱכָל חֲצִיו וְחֲצִיו קִיָּם, גִּרְעִין שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הָאֶכָל - מִצְטָרֵף. שְׂלֹא כְּנֶגֶד הָאֶכָל - אֵין מִצְטָרֵף. בִּיבְשָׁה כְּנֶגֶד הָאֶכָל - טָמֵא. שְׂלֹא כְּנֶגֶד הָאֶכָל - טָהוֹר; דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: בִּיבְשָׁה - הַכֹּל טָהוֹר. הַרֹטֵב שֶׁנִּמְוָח חֲצִיו וְחֲצִיו קִיָּם, שֶׁכְּנֶגֶד הָאֶכָל - מִצְטָרֵף, שְׂלֹא כְּנֶגֶד הָאֶכָל - אֵין מִצְטָרֵף. אֵיזֵהוּ כְּנֶגֶד הָאֶכָל? רַבִּי אוֹמֵר: עַד חֲלָל. חֲבִילִי אֲזוּב, וְהַסִּיאָה, וְהַקּוֹרְנִית, כְּנֶגֶד הָאֶכָל - מִצְטָרֵף, שְׂלֹא כְּנֶגֶד הָאֶכָל - אֵין מִצְטָרֵף. אֵיזֵהוּ כְּנֶגֶד הָאֶכָל? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַד חֲלָל. עֶצֶם שֵׁשׁ עָלָיו בִּשּׁוֹר. וְכֵן מִחַ שְׂבָרָאשׁ, וְשִׁבְקוּלִית, כְּנֶגֶד הָאֶכָל - מִצְטָרֵף, שְׂלֹא כְּנֶגֶד הָאֶכָל - אֵין מִצְטָרֵף, וְאֵיזֵהוּ כְּנֶגֶד הָאֶכָל? אִם יֵשׁ שֵׁם חֲלָל - עַד הַחֲלָל. וְאִם אֵין שֵׁם חֲלָל - אֵינוֹ טָמֵא אֲלָא חֲסוּם הַעֲלִיּוֹן בְּלִבָּד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: קוּלִית שֵׁשׁ עָלֶיהָ כּוֹזֵית בִּשּׁוֹר - גּוֹרֵר אֶת כָּלָה לְטַמְאָהּ. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵף עַל פִּי שְׂאִין עָלֶיהָ אֲלָא כְּפוּל, גּוֹרֵר אֶת כָּלָה לְטַמְאָהּ. רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אוֹמֵר: רוֹאִין אֶת הַבִּשּׁוֹר שֶׁעָלֶיהָ, שֶׁאִם יִמָּתַח וְיֵשׁ בּוֹ כְּדִי לְהַקִּיפוֹ בַּחוּט הָעָרֵב - כְּנֶגְדּוֹ מִצְטָרֵף.

ב. הַעֲצָמוֹת, וְהַגִּידִין, הַקֶּרְנִים, וְהַטְּלָפִים - מִצְטָרֵפִין לְטָמֵא טָמֵאת אוֹכְלִין, אֲבָל לֹא טָמֵאת נִבְלוֹת. אֲבָל נֶעֱשִׂין הֵן יְדוֹת לְטָמֵא טָמֵאת נִבְלוֹת. הַרֹטֵב שֶׁנִּתְּנָהוּ עַל גִּבִּי

חתיכות להקפותן, וכן גריסין שנתנן על גבי פרוסות ללותתן, הנוגע, בין ברטב, בין בחתיכות, בין במקפה, בין בגריסין - כלו חבור. התמרים והגרוגרות ששלקן ונעשו אום - הרי אלו חבור. רבי אומר: אם ללותתן - חבור, אם להוציא את מימיהן - אינן חבור. הרימון תפוחה - משערה כמו שהיא, ואם הוא חלל - צריך למעף, האגוז והשקד והתמרה המקשקשים - משערין כמות שהן.

ג. המחית לבשל, כיון שקרצו - אינו חבור. לכבוש ולשלוך ולהניח על השלחן - חבור, עד שיתחיל לפרק. קליפי פולין וקלפי תורמוסין, זרקן - אין מטמאין טמאת אוכלין. כנסן לאוכלין - מטמאין טמאת אוכלין. קליפי מלפפין, אף על פי שאין בהן אוכלין - מטמאין טמאת אוכלין. גרעיני זיתים וגרעיני תמרים, אף על פי ששלקן לאוכלין - אינן מטמאין טמאת אוכלין. גרעיני חרובין אף על פי שכנסן לאוכלין - אין מטמאין טמאת אוכלין. שלקן לאוכלין - מטמאין טמאת אוכלין. החרצנין והזגין, אף על פי שכנסן למשקה - בטלה דעתו. ירקות שייבשו באיביהן, כגון כרוב ודלעת - אין מטמאין טמאת אוכלין. לקטן ויבשן - מטמאין טמאת אוכלין.

ד. אילן שנפסח ובו פרות - הרי הן בתלושין, יבש ובו פרות - הרי הן כמחברין. שנמוק חציה וחציה קים - הרי זה אינו חבור. נמוק האמצעי והצדדין קימין - אין הצדדין חבור זה לזה. רמון שנמוק חציו וחציו קים - הרי זה אינו חבור. נמוק האמצעי והצדדין קימין - אין הצדדין חבור זה לזה. התחיל לפרק בגאוזין ולפקל בבצלים, אף על פי שיש לפניו מאה כור, התחיל באחד מהן - אינו חבור. היו שנים או שלשה והתחיל באחד מהן, זה שהתחיל בו אינו חבור, והשאר חבור. בן עזאי אומר: טהרו שלשתן.

ה. מלפפין שחתכו ונתנו על השלחן - חבור עד שיתחיל לפרק, התחיל לפרק - חתיכה וכל העולה עמה - חבור. והשאר אינו חבור. פיקה התחתונה - חבור היא לעצמה, ואינה חבור לשאר החתיכות. היו שנים ושלש, והתחיל באחת מהן, זו שהתחיל בה אינו חבור, והשאר חבור. בן עזאי אומר: טהרו שלשתן. וחכמים אומרים: אפלו אמר חציו אני אוכל שחרית, וחציו אני אוכל בין הערבים - זו שהתחיל בה אינה חבור והשאר חבור. האגוזין והשקדים, אף על פי שריסס חבור, עד שיתחיל לפרק.

ו. ביצת טורמיטה אף על פי שריסס - חבור, עד שיגיע לקלף. ביצה שנתבשלה בקלפתה - בלה חבור. צמר שבראשי כבשים ושער שבזקן חישים, אף על פי שפשפשן באור - חבור, עד שיתחיל לתלש. כנפי חגבים וקשקשי דגים, אף על פי שהעביר סכין עליהן - חבור, עד שיתחיל לקלף.

ז. עציץ נקוב שנתנו על גבי שתי יתדות, אפלו גבוה מן הארץ אמה - אינו מכשיר את הזרעים. במה דברים אמורים? מלמטה, אבל מן הצד - הרי זה מכשיר את הזרעים. אם יש על גב הנקב עפר כל שהוא - אינו מכשיר את הזרעים.

ח. טבלא שיש לה לבזבזין והטה על צדה - מכשרת את הזרעים, היה משקה בעציץ שאינו נקוב, ונפלו משקין על גבי הקשות ונטמאת. הגדילה ויצאת חוץ לעציץ - טהורה.

מסכת עקצין פרק שלישי

א. דגים טהורין וחגבים טהורין בכל מקום, דגים טמאין וחגבים טמאין בכפרין - צריכים הכשר ואין צריכים מחשבה. חלב מתה בכל מקום - צריכה הכשר ואין צריכה מחשבה, מפני שהיא מגופה. חלב שחוטתה בכפרים - צריכה מחשבה והכשר.

הנִכְבָּשִׁים, בֵּין שֶׁהִמְתִּיקָן בֵּין עַד שֶׁלֹּא הִמְתִּיקָן - מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין.

ו. קוֹר נִקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֹׂר, וְאִינוּ מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין. כַּפְּנוּיֹת נִקְחוֹת בְּכֶסֶף מַעֲשֹׂר, וּמְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּכֶלֶן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: קוֹר הָרִי הוּא כַּעַץ לְכָל דָּבָר, אֲלֹא שֶׁנִּקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֹׂר. כַּפְּנוּיֹת הָרִי הֵן כַּפְּרִי לְכָל דְּבָרֵיהֶן, אֲלֹא שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַמַּעֲשֹׂר.

ז. עֲרֵלָה, וְכֹלְאֵי הַכֶּרֶם, וְשׁוֹר הַנִּסְקָל, וְעִגְלָה עֲרוּפָה, וְצִפְרֵי מַצּוֹרַע, וּפְטָר חֲמוֹר, וּבֶשֶׂר בַּחֲלָב - בָּלֵן הֵן מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: בָּלֵן אֵין מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. וּמוֹדָה רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּבֶשֶׂר וְחֲלָב, שֶׁמְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין. וְכֵן הִיא רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: יֵשׁ נוֹתֵר שֶׁמְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין. וְיֵשׁ נוֹתֵר שֶׁאִינוּ מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין, כִּיצַד? לֵן לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים - אֵין מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין. לֵן לְאַחֵר זְרִיקַת דָּמִים - מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין. פֶּגוּל מִקְדָּשֵׁי קְדָשִׁים וּמִקְדָּשִׁים קִלִּים - אִינוּ מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין. כְּרִשְׁיָנִין - מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין; דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: אֵין מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: יֵשׁ לָךְ דָּבָר שֶׁהוּא חֵיב בַּמַּעֲשָׂרוֹת וְאִינוּ מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין? אָמַר לוֹ רַבִּי שְׁמַעוֹן: יֵשׁ לָךְ דָּבָר שֶׁאֵין מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין וְחֵיב בַּמַּעֲשָׂרוֹת? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: אֵף אֶתָּה כִּפְרָת בַּהֲלָכָה.

ח. תִּלְתָּן, הַכֹּל מוֹדִין שֶׁהוּא מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין. בּוּקִי - אִינוּ מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין. קוֹר שֶׁשָּׁלַק - מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין. הַתְּמָרִים וְהַגְּרוּגָרוֹת שֶׁנִּתְּנָן בַּקֶּדְרָה לְתַבְלִין - מְטַמְּא טַמְאַת אוֹכְלִין, עַד שֶׁיִּפְסְלוּ מִלְּאָכֵל אָדָם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲגָבִים שֶׁנִּתְּנָן בַּקֶּדְרָה לְתַבְלִין - מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין עַד שֶׁיִּפְסְלוּ מִלְּאָכֵל אָדָם.

ט. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: לֹא נִחְלָקוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְחֻכָּמִים עַל חִלּוֹת דְּבֶשׂ שֶׁאֵין מְקַבְּלוֹת

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בַּתְּחִלָּה הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא שׁוֹנֶה יְחִלָּב שְׁחוּטָה בְּכַפְּרִים צְרִיכָה מִחֲשֹׁבָה וְאֵין צְרִיכָה הַכֶּשֶׁר, מִפְּנֵי שֶׁהַכֶּשֶׁר בִּשְׁחִיטָה. אֲמַרְתִּי לִפְנֵי: רַבִּי! לְמַדְתָּנִי עֲלִישֵׁין שֶׁלִּקְטָן לְבִהְמָה וְאַחֵר כֶּךָ חֲשֵׁב עֲלֵיהֶן לְאָדָם, שֶׁאֵין צְרִיכִין הַכֶּשֶׁר שְׁנִי, אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן מִשְׁקָה טּוֹפֵחַ - הַכֶּשֶׁר, חֲזַר רַבִּי עֲקִיבָא לְהִיּוֹת שׁוֹנֶה כְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

ב. חֲלָב בִּהְמָה טַמְאָה - הָרִי זֶה טַמָּא. חֲלָב חִיָּה, בֵּין טַמְאָה בֵּין טְהוֹרָה הָרִי הִיא כְּגֹפֶה. חֲלָב נִבְלָה וְחֲלָב וְטֶרֶפָה - טְהוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (וַיִּקְרָא ז', כד): "וְחֲלָב נִבְלָה וְחֲלָב טֶרֶפָה יַעֲשֶׂה לְכָל מִלְּאָכָה". הַחֹתֶת פְּזִית בֶּשֶׂר מֵאֲבֵר מִן הַחֵי וְאַחֵר כֶּךָ חֲשֵׁב עָלָיו - צָרִיךְ הַכֶּשֶׁר. חֲשֵׁב עָלָיו וְאַחֵר כֶּךָ חֲתָכוּ - אִינוּ צָרִיךְ הַכֶּשֶׁר.

ג. אָמַר רַבִּי יוֹסִי: מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ נִבְלַת הָעוֹף טְהוֹר אֵינָה צְרִיכָה הַכֶּשֶׁר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְטַמְּאָה טַמְאָה חֲמוּרָה, וְכָל הַמְטַמְּא טַמְאָה חֲמוּרָה - אִינוּ צָרִיךְ הַכֶּשֶׁר.

ד. וְאֵלוּ הֵן, פְּרִיצֵי זִיתִּים וְעִנְבִּים הַיּוֹצֵאִין מִתַּחַת הַגֶּפֶת וּמִתַּחַת הַזִּיגִין, חֲשֵׁב עֲלֵיהֶן לְאוֹכְלִין - אֵין מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין, כִּנְסָן לְאוֹכְלִין - מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. הַחֲרָצִינִין וְהַזִּיגִין, אֵף עַל פִּי שֶׁכִּנְסָן לְאוֹכְלִין - בְּטָלָה דַּעְתּוֹ. מוֹדָה רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, בַּפְּגִין וּבִסֵּר שֶׁשָּׁלָקָן עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנֹת הַמַּעֲשָׂרוֹת, שֶׁהֵן מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. פְּגִי הַשִּׁיפּוֹת - מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. פְּגִי הָאֲגָסִין, וְהַקְרוֹסְטִמְלִין, וְהַפְּרִישִׁין, וְהַעֲזָרִדִּין, בַּעֲוֹנָתָן לְמַעֲשֹׂר - מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. פָּחוֹת מִכָּאן אוֹ שֶׁשָּׁלָקָן - מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. רַבִּי נַחֲמִיָּה אוֹמֵר: זִיתִּים וּבִסֵּר שֶׁסָּחֲטָן עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְעוֹנֹת הַמַּעֲשָׂרוֹת - מִשְׁקָה הַיּוֹצֵא מִהֵן טְהוֹר, שֶׁאִינוּ אֲלֹא שֶׁרָף.

ה. לולבי הַזֶּרְדִּין וְהַחֲרוּבִין עַד שֶׁלֹּא הִמְתִּיקוּ - אֵין מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין, מִשְׁהִמְתִּיקוּ - מְטַמְּאִין טַמְאַת אוֹכְלִין. אֲבָל הַלוֹף וְהַחֲרָדֵל וְהַתּוֹרְמוּסִים וְשָׂאֵר כָּל

הנץ החמה, כדי שיהא סומך גאולה לתפלה, ונמצא מתפלל ביום. אמר רבי יהודה: פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי עקיבא ואחר רבי אלעזר בן עזריה, הגיע זמן קריאת שמע, כמדמה אני שנתיאשו מלקרות, אלא שעוסקין בצרכי צבור. קריתי ושניתי, ואחר כך התחילו הן, וכבר נראתה חמה על ראשי ההרים:

ה. החתנים וכל העוסקין במצות - פטורין מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפילין, שנאמר: "בשבתך בביתך" - פרט לחתנים. "ובלכתך בדרך" - פרט לעוסקין במצות:

ו. מעשה ברבי ישמעאל וברבי אלעזר בן עזריה, שהיו שרוין במקום אחד, והיה רבי ישמעאל מטה ורבי אלעזר זקוף. והגיע זמן קריאת שמע, ונזקף רבי ישמעאל והטה רבי אלעזר. אמר לו רבי ישמעאל: "מה זה אלעזר"? אמר לו: "ישמעאל אחי! אומרים לאחד: מפני מה זקנך מגדל? אמר להם: יהיה כנגד המשחיתים אני שהייתי זקוף - הטייתי. אתה שהיית מטה - זקפת"? אמר לו: "אתה הטייתה - לקים כדברי בית שמאי, אני נזקפתי - לקים דברי בית הלל". דבר אחר: שלא יראו התלמידים ויקבעו כדבריו הלכה לדורות:

ז. למה אמרו 'אחת ארפה ואחת קצרה'? מקום שאמרו להאריך - אינו רשאי לקצר, לקצר - אינו רשאי להאריך, לחתם - אינו רשאי שלא לחתם, שלא לחתם - אינו רשאי לחתם, לפתח בברוך - אינו רשאי שלא לפתח בברוך, שלא לפתח בברוך - אינו רשאי לפתח בברוך, לשוח - אינו רשאי שלא לשוח, שלא לשוח - אינו רשאי לשוח:

ח. אלו ברכות שמקצרינ בהן: המברך על הפרות ועל מצות ברפת הזמן וברכה אחרונה שבקריאת שמע ושבברפת המזון. אלו ברכות שמאריכין בהן: ברפת תענית וברכות של ראש השנה וברכות יום

טמאה באיביהן. ומימיהם של כהנים לא נמנעו מלהיות בודקין עליהן יין בטמאה ורודין אותן בטהרה, על מה נחלקו? על השבת ועל השביעית, שרבי אליעזר אומר: הרי היא כקרקע. וחכמים אומרים: הרי היא ככלי. ואם היה מחבר בטיט - הכל מודין שהוא כקרקע לכל דבר. היה נתון על גבי שתי יתדות - הכל מודין שהוא ככלי לכל דבר.

מסכת ברכות

פרק ראשון

א. מאימתי קורין את שמע בערבית? משעה שבני אדם נכנסין לאכול פיתן בערבי שבתות; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן, סימן לדבר - צאת הכוכבים ואף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר (נחמיה ד, טו): "וחצים מחזיקים ברחמים מעלות השחר עד צאת הכוכבים":

ב. רבי שמעון אומר: פעמים שאדם קורא אותה שתי פעמים בלילה, אחת קדם שיצלה עמוד השחר ואחת משיצלה עמוד השחר, ונמצא יוצא בה ידי חובה של יום ושל לילה:

ג. רבי אומר: ארבע משמרות הוי הלילה. עונה - אחת מעשרים וארבע לשעה. והעת - אחת מעשרים וארבע לעונה. והרגע - אחת מעשרים וארבע בעת. רבי נתן אומר: שלש אשמורות בלילה, שנאמר (שופטים ד, ט): "ראש האשמורת התיכונה", אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה:

ד. מאימתי קורין את שמע בשחרית? אחרים אומרים: כדי שיהא רואה חברו ברחוק ארבע אמות ומכירו. מצותה עם

הכפורים, מברכות של אדם נכר אם בור הוא, אם תלמיד חכם הוא:

ט. אלו ברכות שאין חותמין בהן בברוך: המברך על הפרות ועל המצות ברכת הזמון וברכה אחרונה שבברכת המזון. רבי יוסי הגלילי היה חותם בברכה אחרונה שבברכת המזון ומאריך בה:

י. אלו ברכות שפותחין בהן בברוך: כל הברכות בלן פותחין בברוך, חוץ מן הברכה הסמוכה לשמע, וברכה הסמוכה לברכה אחרת, שאין פותחין בהן בברוך:

יא. אלו ברכות ששוחזין בהן: ברכה ראשונה תחלה וסוף, ובמודים תחלה וסוף. והשוחזי בכל ברכה וברכה - מלמדין אותו שלא ישחה. ואין עונים עם המברך; רבי יהודה היה עונה עם המברך (ישעיה ו, א): "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו" (יחזקאל ג, יב): "וברוך כבוד ה' מקומו"; כל אלו היה רבי יהודה אומר עם המברך:

יב. מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הריני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר (דברים טז, א): "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך"; "ימי חייך" - הימים. "כל ימי חייך" - הלילות; אלו דברי בן זומא. וחקמים אומרים: "ימי חייך" - העולם הזה. "כל ימי חייך" - להביא לימות המשיח. אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח? הרי הוא אומר (דברים טז, א): "לכן הנה ימים באים נאם ה' וגו'!"; אמרו לו: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתאמר יציאת מצרים מוסף על המלכיות, ומלכיות עקר, ויציאת מצרים טפלה. כיוצא בו (בראשית לה, ה): "לא יקרא שמך עוד יעקב" וגו'; לא שתעקר שם יעקב ממנו, אלא שתהא שם יעקב

מוסף על ישראל, ישראל עקר ויעקב טפלה:

יג. כיוצא בו (ישעיה מג, יח): "אל תזכרו ראשונות". "אל תזכרו ראשונות" - אלו על מלכיות. "וקדמניות אל תתבננו" - אלו על מצרים. "הנני עשה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה" - אלו מלחמת גוג. משל למה הדבר דומה? לאחד שהיה מהלך בדרך, ופגע בו זאב ונצל ממנו, והיה מספר מעשה הזאב. חזר ופגע בו ארי ונצל ממנו, והיה מספר מעשה ארי. ופגע בו נחש ונצל ממנו. שכח מעשה שניהם והיה מספר מעשה נחש. כך ישראל - צרות אחרונות משכחות את הראשונות:

יד. כיוצא בו (בראשית יז, טו): "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה"; בתחלה היא שרי לאמתה, עכשו היתה שרה לכל האמות, שנאמר: "כי שרה שמה". כיוצא בו (שם פס ה): "לא יקרא עוד שמך אברהם והיה שמך אברהם"; בתחלה הרי אתה אב לכל ארם, ולבסוף הרי אתה אב לכל העולם, שנאמר (שם): "כי אב המון גוים נתתיך":

טו. אף על פי שחזר וקרא "אברהם" - אברהם, אינו לגנאי אלא לשבח. ל"הושע" - הושע, אינו לגנאי אלא לשבח. הוא אברהם עד שלא נדבר עמו הוא אברהם משנדבר עמו, הוא הושע עד שלא נכנס לגדלה הוא הושע משנכנס לגדלה. משה משה, אברהם אברהם, יעקב יעקב, שמואל שמואל - בלן לשון חבה לשון זרז. הן עד שלא נדבר עמהן והן הן משנדבר עמהן, הן עד שלא נכנסו לגדלה והן הן משנכנסו לגדלה:

טז. כיוצא בו (תהלים עז, א): "ויהי בשלם סכו"; וכי מה ראה הקדוש ברוך הוא להחזיר לה שם הראשון? לפי שהוא אומר (דברים לב, לא): "על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה, להסירה מעל פני"; יכול אף

עכְשׁוֹ הָרִי הִיא בַחֲמָה? תִּלְמוּד לומר (תהלים סח, יז): "הִהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ", הָרִי הִיא בַחֲמָדָה וּבַתְּאֻדָּה, מִלְּמַד שְׁכָפֹר לָהּ חֲרִבְתָּהּ, שְׁאִין שְׁכִינָה חוֹזֶרֶת עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה הֵר, שְׁנֹאֲמֹר (דְּבָרִים ג, כה): "הִהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבִּנוֹן". וַיְהִי בְשָׁלֹם סָכּוֹ; מְצִינוּ כְּשֶׁהִיא שָׁלֹם קְרוּיָה הֵר, שְׁנֹאֲמֹר (בְּרֵאשִׁית כב, יד): "וַיִּקְרָא אֲבִרְהָם שֵׁם הַמָּקוֹם ה' יִרְאָה" וְגו'; וְאוֹמֵר (תהלים קלז, ז): "זָכַר ה' לְבָנִי אָדוֹם". מֵאֵימָתִי? מִשְׁנַעֲקֵרוּ יִסְדּוּתִיָּהּ מִמֶּנָּה. "הָאוֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוּד בָּהּ".

מִסְכַּת בְּרִכּוֹת פֶּרֶק שְׁנִי

א. הַקּוֹרָא אֶת שְׁמַע - צָרִיךְ לְהַזְכִּיר יִצִּיאַת מִצְרַיִם בְּאַמֶּת וַיִּצִּיב. רַבִּי אוֹמֵר: צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהּ מַלְכוּת. אַחֲרִים אוֹמְרִים: צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהּ מַכַּת בְּכוֹרוֹת וְקָרִיעַת יַם סוּף:

ב. הַקּוֹרָא אֶת שְׁמַע - צָרִיךְ שִׁיכּוֹן אֶת לְבוֹ. רַבִּי אַחַאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה: אִם כּוֹן לְבוֹ בְּפֶרֶק רֵאשׁוֹן, אֵף עַל פִּי שְׁלֹא כּוֹן אֶת לְבוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן - יֵצֵא:

ג. הַקּוֹרָא אֶת שְׁמַע לְמִפְרָע - לֹא יֵצֵא. וְכֵן בְּהֵלֵל. וְכֵן בַּתְּפֵלָה. וְכֵן בַּמְּגִלָּה:

ד. הַקּוֹרָא אֶת שְׁמַע וְטַעַה, וְהַשְׁמִיט בָּהּ פְּסוּק אֶחָד - לֹא יִחְזֹר וַיִּקְרָא אֶת הַפְּסוּק בְּפָנֵי עַצְמוֹ, אֶלֹּא מִתְחִיל בְּאוֹתוֹ פְּסוּק, וְגוֹמֵר עַד סוּף. וְכֵן בְּהֵלֵל. וְכֵן בַּמְּגִלָּה. וְכֵן בַּתְּפֵלָה. הַנִּכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמִצָּאֵן שְׁקִירָא חֲצִיָּה, וְגִמַּר עִמָּהֶן - לֹא יִחְזֹר וַיִּקְרָא מֵרֵאשִׁי עַד אוֹתוֹ מָקוֹם, אֶלֹּא מִתְחִיל מֵרֵאשִׁי, וְגוֹמֵר עַד סוּף. וְכֵן בְּהֵלֵל. וְכֵן בַּתְּפֵלָה. וְכֵן בַּמְּגִלָּה:

ה. הַקּוֹרָא אֶת שְׁמַע וְטַעַה, וְאִינוּ יוֹדֵעַ הֵיכָן טַעַה - חוֹזֵר לְרֵאשִׁי. טַעַה בְּאַמְצַע הַפֶּרֶק - חוֹזֵר לְרֵאשִׁי הַפֶּרֶק. טַעַה בֵּין כְּתִיבָה רֵאשׁוֹנָה לְאַחֲרוֹנָה - חוֹזֵר לְכְתִיבָה רֵאשׁוֹנָה:

ו. כּוֹתְבֵי סְפָרִים תְּפִלִּין וּמִזּוּזוֹת - מִפְּסִיקִין לְקִרּוֹת שְׁמַע, וְאִין מִפְּסִיקִין לְתַפֵּלָּה. רַבִּי

אוֹמֵר: כְּשֵׁם שְׁאִין מִפְּסִיקִין לְתַפֵּלָּה - כֵּךְ אִין מִפְּסִיקִין לְקִרְיַת שְׁמַע. רַבִּי חֲנִינָא בֶן עֲקִיבָה אוֹמֵר: כְּשֵׁם שְׁמִפְּסִיקִין לְקִרְיַת שְׁמַע - כֵּךְ מִפְּסִיקִין לְתַפֵּלָּה. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צְדוּק: כְּשֶׁהִיָּה רִבֵּן גְּמִלְיָאֵל וּבֵית דִּינֹו בִּיבְנָה, הָיוּ עֲסוּקִים בְּצָרְכֵי צְבוּר - לֹא הָיוּ מִפְּסִיקִין, שְׁלֹא לְהִסְיַע מִלְּבָן:

ז. הַפֶּתַח, אֵף עַל פִּי שְׁמִשְׁאוּ עַל כְּתַפּוֹ - הָרִי זֶה קוֹרָא. אֶבֶל בְּשַׁעַה שְׁפוּרָק וְטוֹעֵן - לֹא יִקְרָא, לְפִי שְׁאִין לְבוֹ מִתְכּוֹן. בֵּין כֵּךְ וּבֵין כֵּךְ לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שְׁיִפְרָק:

ח. פּוֹעֲלִין - קוֹרִין בְּרֵאשׁ הָאֵילָן, וּמִתְפַּלְלִין בְּרֵאשׁ הַזֵּית אוֹ בְּרֵאשׁ הַתְּאֻנָּה. וְשֹׁאֵר כָּל הָאֵילָנוֹת - יוֹרְדִין לְמִטָּה וּמִתְפַּלְלִין. בַּעַל הַבֵּית - בֵּין כֵּךְ וּבֵין כֵּךְ יוֹרֵד לְמִטָּה וּמִתְפַּלֵּל. פּוֹעֲלִין - קוֹרִין אֶת שְׁמַע וּמִבְּרַכִּין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. אוֹכְלִין אֶת פֶּתֶן וּמִבְּרַכִּין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. וּמִתְפַּלְלִין שְׁלֹשׁ פְּעָמִים שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה. אֶבֶל אִין יוֹרְדִין לְפָנֵי הַתְּבָה:

ט. הַשּׁוֹשְׁבִינִין וְכָל בְּנֵי הַחֲפָה - פְּטוּרִין מִן הַתְּפֵלָה וּמִן הַתְּפִלִּין כָּל שְׁבַעַת הַיָּמִים. וְחִיבִין בְּקִרְיַת שְׁמַע. רַבִּי שִׁילָא אוֹמֵר: חֲתָן - פְּטוּר, וְכָל בְּנֵי הַחֲבוּרָה - חִיבִין:

י. קָבְרוּ אֶת הַמֵּת וְעַמְדוֹ בַּשּׁוּרָה, שׁוּרָה הַרְוָה אֶת הַפְּנִימִית - פְּטוּרָה. וְשֹׁאִינָה רוֹאֶה אֶת הַפְּנִימִית - חִיבָתָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם אִין שֵׁם אֶלֹּא שׁוּרָה אַחַת, הָעוֹמְדִים שֵׁם לְשֵׁם כְּבוֹד - חִיבִין. לְשֵׁם אֶבֶל - פְּטוּרִין. יוֹרְדוֹ לְהִסְפֹּד, הַרְוֹאִין אֶת הַפְּנִימִית - פְּטוּרִין. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: וְשְׁנִיִּים לָהֶם. וְשֹׁאִין רוֹאִין אֶת הַפְּנִימִית - חִיבִין. הַסּוֹפֵד וְכָל הָעוֹסְקִים בַּהֲסָפֵד - מִפְּסִיקִין לְקִרְיַת שְׁמַע, וְאִין מִפְּסִיקִין לְתַפֵּלָּה. מַעֲשֶׂה שֶׁהַפְּסִיקוּ רַבּוּתֵינוּ לְקִרְיַת שְׁמַע לְתַפֵּלָּה:

יא. בַּעַל קָרִי חוֹלָה שְׁנָתָן עָלָיו תִּשְׁעָה קִבִּין מִים - הָרִי זֶה קוֹרָא. אֶבֶל אִינוּ מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבְתָן עַד שְׁיָבֹא בְּאַרְבָּעִים

סָאָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַרְבָּעִים סָאָה מִכָּל מְקוֹם:

יב. הַזִּבְיָן וְהַזְבוֹת וְהַנְדוֹת וְהַיּוֹלָדוֹת – מִתְּרִין לְקָרוֹת בַּתּוֹרָה, וְלִשְׁנוֹת בַּמִּשְׁנָה, בַּמִּדְרָשׁ, בַּהֲלָכוֹת וּבִאגָּדוֹת. וּבַעֲלֵי קְרִיין – אֲסוּרִין בְּכָלֶךְ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שׁוֹנָה הוּא בַּהֲלָכוֹת הַרְגִּילוֹת, וּבִלְבָד שְׁלֹא יַצִּיעַ אֶת הַמִּשְׁנָה:

יג. בַּעַל קְרִי שָׁאִין לוֹ מִים לְטָבֵל – הָרִי זֶה קוֹרָא אֶת שְׁמֵעַ וְאִינוּ מִשְׁמִיעַ לְאֹזְנוֹ, וְאִינוּ מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וְלֹא לְאַחֲרֶיהָ; וְדַבְּרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: קוֹרָא אֶת שְׁמֵעַ וּמִשְׁמִיעַ לְאֹזְנוֹ, וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וְלְאַחֲרֶיהָ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: פַּעַם אַחַת הֵינּוּ יוֹשְׁבִין לְפָנֵי רַבִּי עֲקִיבָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְהֵינּוּ קוֹרִין אֶת שְׁמֵעַ, וְלֹא הֵינּוּ מִשְׁמִיעִים לְאֹזְנֵינוּ מִפְּנֵי קִסְדּוֹר אֶחָד שֶׁהִיָּה עוֹמֵד עַל הַפֶּתַח. אָמְרוּ לוֹ: אֵין שַׁעַת הַסִּכְנָה רְאִיָּה:

יד. הָרִי שֶׁהִיָּה עוֹמֵד בַּשְּׂדֵה עָרִם, אוֹ שֶׁהִיָּה עוֹשֶׂה מְלֶאכֶתוֹ עָרִם – הָרִי זֶה מְכַסֶּה אֶת עֲצָמוֹ בַּתֵּבָן וּבִקְשׁ וּבְכָל דָּבָר, וְקוֹרָא. אֵף עַל פִּי שְׁאֲמָרוֹ: אֵין שִׁבְחוֹ שֶׁל אָדָם לִהְיוֹת יוֹשֵׁב עָרִם, זֶה – מְכַסֶּה עֲצָמוֹ בַּתֵּבָן וּבִקְשׁ וּבְכָל דָּבָר, וְקוֹרָא. אֵף עַל פִּי שְׁאֲמָרוֹ: כְּשֶׁבָרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָאָדָם – לֹא בְּרָאוֹ עָרוֹם, שְׁנֵאמַר (אִיּוֹב לז, ט): "בְּשׁוּמֵי עֵנָן לָבָשׁוּ וְעֶרְפָּל חֲתָלְתוּ". עֵנָן לָבָשׁוּ – זֶה הַשְּׁפִיר. וְעֶרְפָּל חֲתָלְתוּ – זֶה הַשְּׁלִיָּא. הָרִי שֶׁהִיָּה מְטַפַּחַת שֶׁל בְּגָד וְשֶׁל עוֹר חֲגוּרָה לוֹ עַל מִתְּנֵיו – הָרִי זֶה קוֹרָא. בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ – לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיִּכְסֶּה לְבוֹ:

טו. לֹא יִכְנִס אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ לְתוֹךְ קִיּוּבוֹ¹ וְיִקְרָא אֶת שְׁמֵעַ. וְאִם הִיָּה אֶפְרָקְסוֹתוֹ² חֲגוּרָה לוֹ מִבְּפָנִים³ – הָרִי זֶה מִתָּר:

טז. שְׁנַיִם שֶׁהִיוּ יִשְׁנִים בְּטִלְיָה אַחַת – אֵינָן רְשָׁאִין לְקָרוֹת אֶת שְׁמֵעַ. אֵלָּא: זֶה – מִתְכַּסֶּה בְּכִסּוֹתוֹ וְקוֹרָא. וְזֶה – מִתְכַּסֶּה בְּכִסּוֹתוֹ וְקוֹרָא. וְאִם הִיוּ בְּנֵיו וּבְנֵי בֵיתוֹ קִטְנִים – הָרִי זֶה מִתָּר:

יז. קָטָן שֶׁיִּכּוֹל לֶאֱכֹל כְּזִית – פּוֹרְשִׁים מִצּוּאָתוֹ וּמִמֵּי רִגְלָיו אַרְבַּע אַמּוֹת. אֵין פּוֹרְשִׁין אֵלָּא מִשֵּׁל אָדָם. וּמִשֵּׁל כָּלָבִים – בְּזִמְן שֶׁנִּתֵּן לְתוֹכָן עוֹרוֹת:

יח. גִּרְף שֶׁל רַעִי וְעֵבִיט שֶׁל מִי רִגְלִים עֲמוּ בְּבֵית – הָרִי זֶה מְרַחֵק אַרְבַּע אַמּוֹת וְקוֹרָא. שְׁלִפְנֵי הַמָּטָה – נִתֵּן לְתוֹכוֹ מִים כֹּל שֶׁהוּא וְקוֹרָא. וְאִם לֹאוֹ – לֹא יִקְרָא. רַבִּי זְכַאי אוֹמֵר: אִם נִתֵּן לְתוֹכוֹ רְבִיעִית מִים – יִקְרָא. וְאִם לֹאוֹ – לֹא יִקְרָא. רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁלִפְנֵי הַמָּטָה – לֹא יִקְרָא. שְׁלֹאֲחֵר הַמָּטָה – יִקְרָא. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֶפְלוּ כָּל הַבֵּית כָּלוּ כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת וּגְרָף שֶׁל רַעִי מִנַּח לְתוֹכוֹ – לֹא יִקְרָא עַד שֶׁיִּכְנִסְנוֹ, אוֹ יִנְחִנּוּ תַּחַת הַמָּטָה:

יט. לֹא יִכְנִס אָדָם בַּמְּבֹאוֹת הַמְּטַנְפוֹת וְיִקְרָא אֶת שְׁמֵעַ. וְלֹא עוֹד, אֵלָּא כְּשֶׁהוּא קוֹרָא – הָרִי זֶה מִפְּסִיק עַד שֶׁיֵּצֵא מִרְשׁוֹת כָּל אוֹתוֹ מְקוֹם וְיִקְרָא. לֹא יַעֲמֵד אָדָם וְיִתְפַּלֵּל וְצִרִיף לְנִקְבֵי, שְׁנֵאמַר (עֲמוֹס ד, יב): "הַכּוֹן לְקִרְיַת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל":

כ. לֹא יִטּוֹל אֶת הַמִּים בְּמְקוֹם שֶׁמִּתְפַּלֵּל – אֵלָּא אִם בֶּן מְרַחֵק אַרְבַּע אַמּוֹת. יָבִשׁוּ אוֹ נִבְלְעוּ – הָרִי זֶה מִתָּר:

כא. הַנִּכְנָס לְבֵית הַמְּרַחֵץ, בְּמְקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין לְבוֹשִׁין – יֵשׁ שָׁם מִקְרָא

² לְפִי רִשְׁ"י בְּבִרְכוֹת כד ע"ב, הַפְּרוּשׁ סוּדָר

שְׁבִרְאִשׁוֹ. וּלְפִי רַב הָאֵי גָּאוֹן הֵינּוּ בְּגָד תַּחְתּוֹן שְׁלֹבֶשׁ תַּחַת חִלּוּקוֹ.

³ הֵינּוּ שָׁאִין לְבוֹ וְעֵינָיו רוֹאִים אֶת הָעֶרְוָה – מִתָּר.

¹ לְתוֹךְ הָאֵהָל שְׁלֹו.

שחר, בין עד שלא קרב תמיד של שחר - יצא.

ג. רבי יהודה אומר: אם שגורה תפלתו בפיו - סימן יפה הוא לו. ואם לאו - סימן רע הוא לו.

ד. הוא אומר: כל שרוח הבריות נוחה הימנו - רוח המקום נוחה הימנו. וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו - אין רוח המקום נוחה הימנו. כל שרוח עצמו נוחה בשלו - סימן יפה לו. אין רוח עצמו נוחה בשלו - סימן רע לו.

ה. בן עזאי אומר: כל שלקה בגופו מפני חכמתו - סימן יפה לו. כל שלקה בחכמתו מפני גופו - סימן רע לו. הוא היה אומר: כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו - סימן יפה לו. וכל שנטרפה חכמתו מפני דעתו - סימן רע לו:

ו. המתפלל - צריך שיכון את לבו. אבא שאול אומר: סימן לדבר (תהלים י, יז): "תכין לבם תקשיב אזנך":

ז. אמר רבי יהודה: כשהיה רבי עקיבה מתפלל עם הצבור - היה מקצר בפני כל. כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - היה אדם מניחו בצד זה ובא ומצאו בצד אחר, מפני הכריעות והשתחיות שהיה עושה:

ח. יכול יתפלל כל היום כלו? כבר פרש דניאל (דניאל ו, יא): "וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי". יכול יתפלל לכל רוח שירצה? תלמוד לומר (שם): "וכוין פתיחן לה בעלייתה נגד ירושלם". יכול משבא לגולה הוחל? תלמוד לומר (שם): "כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה":

ט. יכול יהא משמיע קולו בתפלתו? פרש בחנה (שמואל א, יג): "והנה היא מדברת על לבה". יכול יהא כוללן בבת אחת? פרש דוד (תהלים נה, יח): "ערב ובקר וצהרים". ערב - זו תפלת ערבית. בקר - זו תפלת שחרית. וצהרים - זו תפלת מנחה. יכול

ותפלה, ואין צריך לומר שאלת שלום. נותן את תפלו, ואינו צריך לומר שאינו חולץ את תפלו. מקום שבני אדם עומדין לבושינ וערמין - יש שם שאלת שלום, ואין שם מקרא ותפלה, ואינו חולץ את תפלו, ואינו נותן לכתחלה. מקום שבני אדם עומדין ערמין - אין שם שאלת שלום, ואינו צריך לומר מקרא ותפלה, וחולץ את תפלו, ואינו צריך לומר שאינו נותן:

כב. הלל הזקן אומר: אל תראה ערם. אל תראה לבוש. אל תראה עומד. אל תראה יושב. אל תראה שוחק. אל תראה בוכה. שנאמר (קהלת ג, ד): "עת לבכות ועת לשחק":

מסכת ברכות פרק שלישי

א. כשם שנתנה תורה קבע לקרות שמע - כך נתנו חכמים קבע לתפלה. מפני מה אמרו: 'תפלת השחר עד חצות? שכן תמיד של שחר היה קרב עד חצות. רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות, שכן תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות. ומפני מה אמרו: 'תפלת מנחה עד הערב? שכן תמיד של בין הערבים היה קרב עד הערב. רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה. ומפני מה אמרו 'תפלת הערב אין לה קבע? שהרי אברין ופדרין קרבין והולכין כל הלילה. ומפני מה אמרו 'תפלת מוספין כל היום? שהרי קרבן מוספין קרב והולך כל היום. רבי יהודה אומר: עד שבע שעות, שהרי קרבן של מוסף קרב והולך עד שבע שעות.

ב. ואיזה היא מנחה גדולה? משש שעות ומחצה ולמעלה. וכמה הוא פלג המנחה? אחת עשרה שעות חסר רביע. תפלת הערב - אין לה קבע. רבי יוסי אומר: עת נעילת שערים. אמר רבי אלעזר בר יוסי: אבא היה מתפלל עם נעילת שערים. המתפלל תפלת המוספין, בין משקרב תמיד של

שׁוֹאֵל הוּא צָרְכִּיו וְאַחֵר כֶּךָ מִתְּפַלֵּל וְיִסְתַּלַּק? פֶּרֶשׁ שְׁלֵמָה (מְלָכִים א' ח, כח): "לִשְׁמַע אֶל הַרְגָּה וְאֶל הַתְּפִלָּה". רָנָה - זוֹ רָנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תְּהִלִּים לג, א): "רָנְנוּ צְדִיקִים בַּה'". תְּפִלָּה - זוֹ בִקְשָׁה:

י. אֵין אוֹמְרִין דְּבַר אַחֵר 'אַמֶּת וְיָצִיב'. אָבֵל אוֹמְרִין דְּבַר אַחֵר תְּפִלָּה אֶפְלוּ כִסְדֵּר וְדוּי יוֹם הַכְּפוּרִים:

יא. הִיָּה מְהֵלֶךְ בַּמָּקוֹם סִכְנָה וְלִסְטִים - מִתְּפַלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה. אִיזוּ הִיא תְּפִלָּה קְצָרָה? רַבִּי אֱלֵעָזָר אוֹמֵר: 'עֲשֵׂה רְצוֹנָךְ בְּשָׂמִים, וְתֵן נַחַת לִירֵאִיךָ בְּאַרְץ, וְהַטּוֹב בְּעִינֶיךָ עֲשֵׂה; בְּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. רַבִּי אֱלֵעָזָר בֵּר צְדוֹק אוֹמֵר: 'שְׁמַע צַעֲקַת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, וְעֲשֵׂה מְהֵרָה בְּקִשְׁתֵּךְ; בְּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. אַחֲרִים אוֹמְרִים: 'צָרְכִּי עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל מְרַבִּין וְדַעֲתָן קְצָרָה, יְהִי רְצוֹן מִלִּפְנֵיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שִׁתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד צָרְכִּיו, וְלְכָל גּוֹיָה וְגוֹיָה כְּדִי מַחְסוּרָה; בְּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר בֵּר צְדוֹק: אָבָא הִיָּה מִתְּפַלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת, וּמֵאַהֲבַתְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ. וְעַל הַכּוֹס אוֹמֵר: 'אֲשֶׁר קִדַּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת', וְאִינוּ חוֹתֵם:

יב. כְּבוֹד יוֹם כְּבוֹד לַיְלָה - כְּבוֹד יוֹם קִדְּם לְכְבוֹד לַיְלָה. אִם אֵין לוֹ אֵלָּא כּוֹס אֶחָד - קִדַּשְׁתָּ הַיּוֹם קוֹדֶמֶת לְכְבוֹד יוֹם וְלְכְבוֹד לַיְלָה. לֵילִי שַׁבָּתוֹת וְלֵילִי יָמִים טוֹבִים - יֵשׁ לָהֶם קִדַּשְׁתָּ הַיּוֹם עַל הַכּוֹס, וְיֵשׁ לָהֶם הַזְכָּרַת הַיּוֹם בְּבִרְכַּת הַמְּזוֹן. שַׁבָּת וְרֵאשִׁי חֲדָשִׁים וְחָלוּ שֶׁל מוֹעֵד וְיוֹם טוֹב - יֵשׁ בָּהֶם הַזְכָּרַת הַיּוֹם בְּבִרְכַּת הַמְּזוֹן, וְאֵין לָהֶם קִדַּשְׁתָּ הַיּוֹם עַל הַכּוֹס:

יג. לֹא הַזְכִּיר גְּבוּרוֹת גִּשְׁמִים בְּתַחֲתִית הַמַּתִּים, וְלֹא שְׁאַלָה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים - מִחֲזִירִין אוֹתוֹ. לֹא אָמַר הַבְּדִלָּה ב'חֲנוּן הַדַּעַת' - אוֹמְרָה עַל הַכּוֹס. וְאִם לֹא אָמַר - מִחֲזִירִין אוֹתוֹ. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: אֵף מִי שֶׁלֹּא הַזְכִּיר 'בְּרִית' בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ - מִחֲזִירִין אוֹתוֹ:

יד. כָּל שְׂאִין בּוֹ מוֹסֵף, כְּגוֹן: חֲנֻכָּה וּפּוּרִים, עֲרִבִית, שַׁחֲרִית וּמִנְחָה - מִתְּפַלֵּל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה וְאוֹמֵר מֵעֵין הַמֶּאֲרַע בְּהוֹדָאָה. וְאִם לֹא אָמַר מֵעֵין הַמֶּאֲרַע - אֵין מִחֲזִירִין אוֹתוֹ. וְכָל שֵׁישׁ בּוֹ מוֹסֵף, כְּגוֹן: רֵאשִׁי חֲדָשִׁים וְחָלוּ שֶׁל מוֹעֵד, שַׁחֲרִית וּמִנְחָה - מִתְּפַלֵּל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה, וְאוֹמֵר קִדַּשְׁתָּ הַיּוֹם בְּעִבּוּדָה. רַבִּי אֱלֵעָזָר אוֹמֵר: בְּהוֹדָאָה. וְאִם לֹא - מִחֲזִירִין אוֹתוֹ. וּבְמוֹסָפִין - מִתְּפַלֵּל שְׁבַע, וְאוֹמֵר קִדַּשְׁתָּ הַיּוֹם בְּאַמְצַע. שַׁבָּת וְיוֹם הַכְּפוּרִים - מִתְּפַלֵּל שְׁבַע, וְאוֹמֵר קִדַּשְׁתָּ הַיּוֹם בְּאַמְצַע. רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא אוֹמְרִים: כָּל מָקוֹם שֶׁמִּתְּפַלֵּל שְׁבַע - אוֹמְרִים קִדַּשְׁתָּ הַיּוֹם בְּאַמְצַע:

טו. וְיוֹם טוֹב שֶׁל רֵאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל בְּשַׁבָּת - בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: מִתְּפַלֵּל עֶשֶׂר. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: מִתְּפַלֵּל תֵּשַׁע. יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים: מִתְּפַלֵּל שְׁמוֹנָה. וְאוֹמֵר שֶׁל שַׁבָּת בִּפְנֵי עֶצְמוֹ, וְשֶׁל יוֹם טוֹב בִּפְנֵי עֶצְמוֹ, וּמִתְחִיל בְּשֵׁל שַׁבָּת. וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים: מִתְּפַלֵּל שְׁבַע, מִתְחִיל בְּשֵׁל שַׁבָּת, וּמִסִּים בְּשֵׁל שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קִדַּשְׁתָּ הַיּוֹם בְּאַמְצַע. רַבִּי נִתָּן אוֹמֵר: אֵף חוֹתֵם - 'בְּרוּךְ מְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְמַנִּים':

טז. סוּמָא, וּמִי שְׂאִינוּ יָכוֹל לִכְנוֹן אֶת הַרוּחוֹת - מְכַוְּנִים לִכְנוֹן לִפְנֵי הַמָּקוֹם וּמִתְּפַלֵּלִין, שְׁנֵאֲמַר (מְלָכִים א' ח, מד): "וְהַתְּפַלְלוּ אֶל ה'". הִיָּה עוֹמֵד בַּחוּצָה לָאָרֶץ - יְכוֹן אֶת לְבוֹ כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאֲמַר (שָׁם פְּסוּקָה מח): "וְהַתְּפַלְלוּ אֶל ה' דְּרָךְ אֶרֶץ". הִיָּה עוֹמֵד בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל - יְכוֹן אֶת לְבוֹ כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם, שְׁנֵאֲמַר (שָׁם): "וְהַתְּפַלְלוּ אֶל הָעִיר הַזֹּאת". הָעוֹמְדִים בִּירוּשָׁלַיִם - מִתְּפַלְלִין כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׁנֵאֲמַר (שָׁם): "וְהַתְּפַלְלוּ אֶל הַבַּיִת הַזֶּה". הָעוֹמְדִים בַּמִּקְדָּשׁ - יְכוֹנוּ אֶת לִבָּם כְּנֶגֶד בֵּית קִדְּשֵׁי הַקֹּדֶשִׁים. שְׁנֵאֲמַר (שָׁם): "וְהַתְּפַלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה". נִמְצָאוּ: הָעוֹמְדִין לְצִפּוֹן - פְּנִיָּהֶם לְדִרוֹם. הָעוֹמְדִים בְּדִרוֹם - פְּנִיָּהֶם

הָרָאשׁוֹנִים, שְׁסִימוּ אֶת דְּבָרֵיהֶם בְּדַבְרֵי שֶׁבַח וְתַנְחוּמִין:

כב. הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם, אֶפְלוּ הַמֶּלֶךְ שׁוֹאֵל בְּשִׁלּוּמוֹ - לֹא יִשְׁכְּנוּ. הִיָּה כּוֹתֵב חֲמִשָּׁה שְׁמוֹת אוֹ שֵׁשׁ, כִּיּוֹן שְׁגָמַר אֶחָד מֵהֶם - מִשִּׁיב שְׁאֵלַת שְׁלוֹם:

כג. מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ לומר בְּרַכַּת אֲבֵלִים בְּשִׁלְשׁ - אוֹמְרִים בְּשִׁלְשׁ. בְּשִׁתִּים - אוֹמְרִים בְּשִׁתִּים. אַחַת - אוֹמְרִים אַחַת. מְקוֹם שְׁנֵהֲגוּ לומר בְּרַכַּת אֲבֵלִים בְּשִׁלְשׁ - כּוֹלֵל אֶת הָרָאשׁוֹנָה בְּתַחֲתֵי הַמַּתִּים, וְחוֹתֵם בָּהּ: מְחִיָּה הַמַּתִּים. שְׁנִיָּה - בְּתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים וְחוֹתֵם בָּהּ: מְנַחֵם עֲמוֹ בְּעִירוֹ. שְׁלִישִׁית - בְּגִמְלוֹת חֲסִידִים, וְאִינוּ חוֹתֵם:

כד. הַמַּפְטִיר בְּבֵית עוֹלָמִים - אִינוּ חוֹתֵם:

כה. שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שְׁאֲמְרוּ חֲכָמִים - כְּנֻגַּד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אֲזָכְרוֹת שְׁבִיבָהּ לֵה' בְּנֵי אֱלֹהִים. וְכוֹלֵל שֵׁשׁ מִיָּנִים בְּשִׁלְ פְּרוּשִׁין. וְשֵׁשׁ גָּרִים בְּשִׁלְ זֻקְנִים. וְשֵׁשׁ דְּוָד בִּירוּשָׁלַיִם. וְאֵם אָמַר אֱלוֹ לַעֲצָמָן וְאֱלוֹ לַעֲצָמָן - יָצָא:

כו. עוֹנִין אָמֵן אַחֵר יִשְׂרָאֵל הַמְּבָרֵךְ, וְאִין עוֹנִין אָמֵן אַחֵר כּוֹתֵי הַמְּבָרֵךְ, עַד שִׁישְׁמַע כָּל הַבְּרָכָה כְּלָה:

מִסְכַּת בְּרָכוֹת פֶּרֶק רִבְעִי

א. לֹא יִטְעֵם אָדָם כְּלוֹם עַד שִׁיבְרָךְ, שְׁנֵאֲמַר (תְּהִלִּים כד, א): "לֵה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ". הַנִּהְנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה - מַעַל, עַד שִׁיתִּירוּ לוֹ כָּל הַבְּרָכוֹת. לֹא יִרְחֹץ אָדָם פָּנָיו יָדָיו וְרִגְלָיו - אֲלֹא לְכָבוֹד קוֹנֵהוּ, שְׁנֵאֲמַר (מִשְׁלֵי טז, ד): "כָּל פֶּעַל ה' לְמַעֲנֵהוּ":

ב. דְּבַשׁ תִּמְרִים, וְיֵין תְּפוּחִים, וְחֲמֶץ סְתוּנִיּוֹת⁵ - מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם כְּדֶרֶךְ שִׁמְכָרְכִין עַל הַמּוֹרִיס⁶:

לְצַפּוֹן. הָעוֹמְדִים בְּמִזְרַח - פְּנִיָּהֶם לַמַּעֲרָב. הָעוֹמְדִים לַמַּעֲרָב - פְּנִיָּהֶם לַמִּזְרַח. וְנִמְצָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִתְּפִלִּין לְמָקוֹם אֶחָד:

יז. לֹא יַעֲמֹד אָדָם לֹא עַל גְּבִי מִטָּה, וְלֹא עַל גְּבִי כִסֵּא, וְלֹא עַל גְּבִי סִפְסָל, וְלֹא עַל גְּבִי מְקוֹם גְּבוּהָ וְיִתְפַּלֵּל, שְׁאִין גְּבוּהוֹת לְפָנֵי הַמְּקוֹם, שְׁנֵאֲמַר (תְּהִלִּים קל, א): "מִמַּעַמְמִקִּים קָרָאתִיךָ ה'". אִם הִיָּה זָקֵן אוֹ חוֹלָה - הָרִי זֶה מֵתָר:

יח. הִיָּה רוֹכֵב עַל גְּבִי הַחֲמוֹר, אִם יֵשׁ לוֹ מִי שִׂיאָתוֹ אֶת הַחֲמוֹר - יִרֹד לְמִטָּה וְיִתְפַּלֵּל. וְאִם לֹא - יֵשֶׁב בְּמִקְוֵמוֹ וְיִתְפַּלֵּל. רַבִּי אוֹמַר: בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ - יִתְפַּלֵּל בְּמִקְוֵמוֹ, וּבְלִבָּד שִׁיָּהָ לְבוֹ מְכוּן:

יט. הִיָּה מְשַׁכֵּם לְצֵאת לְדֶרֶךְ - נוֹטֵל שׁוּפָר וְתוֹקַע. לוֹלֵב וּמִנְעִנֵעַ. מְגַלֵּה וְקוֹרֵא בָּהֶן. וּמִתְפַּלֵּל, וְלִכְשִׁיגִיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע - קוֹרֵא. וְכֵן מִי שֶׁהִיָּה מְשַׁכֵּם לֵישֵׁב בְּקֶרֶן אוֹ בְּסִפִּינָה - מְבִיאִין לוֹ לוֹלֵב וּמִנְעִנֵעַ. מְגַלֵּה וְקוֹרֵא בָּהּ. וְלִכְשִׁיגִיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע - קוֹרֵא. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֵעָזָר אוֹמַר: בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ - קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמִתְפַּלֵּל:

כ. הִיָּה עוֹמֵד בְּסִרְטָא וּבְפִלְטָא⁴ - הָרִי זֶה עוֹבֵר. פְּנֵי חֲמוֹר וּפְנֵי חֲמֹר וּפְנֵי קֶדֶר - אִינוּ מַפְסִיק. אָמְרוּ עֲלָיו עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוּסָא: שֶׁהִיָּה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, נִשְׁכּוּ עָרוֹד - וְלֹא הִפְסִיק. הִלְכוּ תַלְמִידָיו וּמִצָּאוּ מֵת עַל פִּי חוּרוֹ. אָמְרוּ: אוֹי לוֹ לְאָדָם שֶׁנִּשְׁכּוּ עָרוֹד, אוֹי לוֹ לְעָרוֹד שֶׁנִּשְׁכּוּ לְבֵן דּוּסָא:

כא. אִין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל לֹא מִתּוֹךְ שִׁיחָה, וְלֹא מִתּוֹךְ שְׁחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ קִלּוֹת רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטָלִים, אֲלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרֵי שֶׁל חֲכָמָה. וְכֵן לֹא יִפְטֹר אָדָם מִחֲבֵרוֹ, לֹא מִתּוֹךְ שִׁיחָה, וְלֹא מִתּוֹךְ שְׁחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרִים בְּטָלִים, וְלֹא מִתּוֹךְ קִלּוֹת רֹאשׁ, אֲלֹא מִתּוֹךְ דְּבָרֵי שֶׁל חֲכָמָה. שְׁכֵן מְצִינוּ בְּנִבְיָאִים

⁵ שְׁאִין רְגִילוֹת לְהִגְמֹר עַד הַסִּתּוּ, וּרְגִילִים

לְעִשּׂוֹת מִהֶם חֲמִין.

⁴ רְחוּבוֹת גְּדוֹלִים שֶׁהֶם רְשׁוֹת הָרָבִים.

ג. יִין חַי - מְבָרְכִין עָלָיו: 'בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ', וְנוֹטְלִין הֵימָנוּ לְיָדֵים. נִתֵּן לְתוֹכּוֹ מִים - מְבָרְכִין עָלָיו: 'בּוֹרָא פְּרִי הַגָּפֶן', וְנוֹטְלִין הֵימָנוּ לְיָדֵים; דְּבָרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה - מְבָרְכִין עָלָיו: 'בּוֹרָא פְּרִי הַגָּפֶן', וְאֵין נוֹטְלִין הֵימָנוּ לְיָדֵים:

ד. הִבִּיאוּ לִפְנֵינוּ מִיָּנִי תְּרִימָא⁷ - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: 'בּוֹרָא מִיָּנִי כִסְנִין':

ה. עַל הַזְּרָעִים הוּא אוֹמֵר: 'בּוֹרָא מִיָּנִי זְרָעִים'. עַל הַדְּשָׁאִים הוּא אוֹמֵר: 'בּוֹרָא מִיָּנִי דְּשָׁאִים'. וְעַל הַיִּרְקוֹת הוּא אוֹמֵר: 'בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ מַצְמִיחַ הָאֲדָמָה בְּדִבְרוֹ'. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶפְלוּ רָאָה אֶת הַפֶּת, וְאָמַר: 'בְּרוּךְ שֶׁבָּרָא אֶת הַפֶּת זֶה, כְּמָה נָאָה פֶת זֶה'! - הָרִי זֶה בִּרְכָתָהּ. אֶפְלוּ רָאָה תְּאֵנִים, וְאָמַר: 'בְּרוּךְ מִי שֶׁבָּרָא תְּאֵנִים הֵלֵלּוּ, כְּמָה נְאוּת הֵן'! - זֶה הִיא בִּרְכָתָן. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: כָּל הַמְּשֻׁנָּה מִמִּטְבַּע שֶׁטְבָעוּ חֻכְמִים בְּבִרְכוֹת - לֹא יֵצֵא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁנִּשְׁתַּנָּה מִבְּרִיתוֹ וְלֹא שִׁנָּה בִּרְכוֹתוֹ - לֹא יֵצֵא:

ו. הַכּוֹסֶס אֶת הַחֻטִּים - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: 'בּוֹרָא מִיָּנִי זְרָעִים'. אֶפְאָן וּבִשְׁלָן, בְּזִמָּן שֶׁהַפְּרוֹסוֹת קִימּוֹת - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: 'הַמּוֹצִיא לַחֵם מִן הָאָרֶץ' וְשֶׁלֹּשׁ בִּרְכוֹת. אֵין הַפְּרוֹסוֹת קִימּוֹת - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: 'בּוֹרָא מִיָּנִי מְזוֹנוֹת', וּמְבָרֵךְ בִּרְכָה אַחַת מֵעֵין שֶׁלֹּשׁ, אַחֲרֵיהֶן:

ז. הַכּוֹסֶס אֶת הָאֲרִז - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: 'בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה'. אֶפְאָן וּבִשְׁלָן, אֵף עַל פִּי שֶׁהַפְּרוֹסוֹת קִימּוֹת - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן: 'בּוֹרָא מִיָּנִי מְזוֹנוֹת'. וְאֵין מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן כָּלוּם אַחֲרָיו. זֶה הַפֶּלֶל: כָּל שֶׁתַּחֲלָתוֹ הַמּוֹצִיא - מְבָרֵךְ אַחֲרָיו שֶׁלֹּשׁ בִּרְכוֹת:

ח. בִּיצַד סֵדֶר הַסְּעוּדָה? אוֹרְחִין נִכְנְסִין וְיוֹשְׁבִין עַל גְּבֵי סִפְסָלִים וְעַל גְּבֵי קַתְדְּרָאוֹת, עַד שֶׁיִּכְנְסוּ כָּלָן. נִכְנְסוּ כָּלָן, וְנִתְּנוּ לָהֶם לְיָדִים - כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת. מְזַגּוּ לָהֶם אֶת הַכּוֹס - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לַעֲצָמוֹ. הִבִּיאוּ לָהֶם פְּרָפְרִיּוֹת - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לַעֲצָמוֹ. עָלוּ וְהִסְבּוּ, נִתְּנוּ לָהֶם לְיָדִים, אֵף עַל פִּי שֶׁנוֹטֵל יָדוֹ אַחַת - נוֹתֵן לְשֵׁתֵי יָדָיו. מְזַגּוּ לָהֶם אֶת הַכּוֹס, אֵף עַל פִּי שֶׁבָּרֵךְ עַל הָרִאשׁוֹנָה - מְבָרֵךְ עַל הַשֵּׁנִיָּה, וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְכֻלָּם. הִבִּיאוּ לִפְנֵיהֶם פְּרָפְרִיּוֹת, אֵף עַל פִּי שֶׁבָּרֵךְ עַל הָרִאשׁוֹנָה - מְבָרֵךְ עַל הַשֵּׁנִיָּה, וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְכֻלָּן. הִבִּיאוּ לְאַחֵר שֶׁלֹּשׁ פְּרָפְרִיּוֹת - אֵין לְאוֹרְחִים רִשׁוּת לִכְנֹס. רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִנְּהָג גָּדוֹל הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם, פּוֹרְסִין מִטְּפָחוֹת עַל גְּבֵי פֶתַח, בְּזִמָּן שֶׁהַמִּטְּפָחוֹת פְּרוֹסִים - אוֹרְחִין נִכְנְסִין. נִסְתַּלְקוּ - אֵין רִשׁוּת לְאוֹרְחִין לִכְנֹס. וְעוֹד מִנְּהָג אַחֵר הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם: מוֹסֵר סְעוּדָה לִטְבַּח, נִתְקַלְקַל דְּבַר בִּסְעוּדָה - עוֹנֵשֵׁן אֶת הַטְּבַח. הַכֹּל לְפִי כְבוֹד בַּעַל הַבֵּית, וְהַכֹּל לְפִי הָאוֹרְחִין:

ט. הִלְכָה בִּסְעוּדָה: יוֹצֵא לְהַטִּיל מִים - נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת. יֵצֵא לְרַצּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וְהַפְּלִיג - נוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו. לְהִיכֵן הוּא נוֹטֵל? בָּא וּמִיסֵּב בְּמִקּוֹמוֹ וְנוֹטֵל הַמִּטְפָּח⁸, וּמַחֲזִיר עַל הָאוֹרְחִין:

י. שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זֹמָא: מִפְּנֵי מָה, בָּא לָהֶן יִין בְּתוֹךְ הַמְּזוֹן - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לַעֲצָמוֹ? אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי שֶׁאֵין בֵּית הַבְּלִיעָה פָּנוּי. הִבִּיאוּ לוֹ אֲרִז וְיִין - מְבָרֵךְ עַל הָאֲרִז וּפּוֹטֵר אֶת הַיִּין. צִנּוֹן וְנוֹבְלוֹת - מְבָרֵךְ עַל הַצִּנּוֹן וּפּוֹטֵר אֶת הַנוֹבְלוֹת. מְלִיחַ

⁸ יֵשׁ גּוֹרָסִים 'חֲטִיפִיחַ', וְהוּא הַפֶּה שִׁיּוּצִיקִים מִפְּנֵי עַל הַיָּדִים, וּמַחֲזִירוֹ עַל הָאוֹרְחִים, וְאוֹמֵר: אוֹלֵי יֵשׁ בָּכֶם אֶחָד הֶרְאוּי לְטוֹל הַיָּדִים, וְהַכֹּל בְּדִי לְהוֹדִיעַ שֶׁנֹּטֵל זֶה יָדָיו.

⁶ צִיר דָּגִים.
⁷ מֵאֶכֶל הָעֵשׂוִי מִחֻמְשַׁת הַמִּינִים.

דָּגָן וְלֹא עֲשָׂאֵה פֶת - רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:
מִבְּרֶךְ אַחֲרָיו שֶׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת. וְחֻכָּמִים
אוֹמְרִים: בְּרָכָה אַחַת מַעֲיֵן שֶׁלֹּשׁ. כָּל שְׁאֵינוֹ
מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין וְלֹא מִמֵּין דָּגָן, כְּגוֹן פֶּת
אַרְזֵי וּפֶת דִּחָן - רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בְּרָכָה
אַחַת מַעֲיֵן שֶׁלֹּשׁ. וְחֻכָּמִים אוֹמְרִים: אֵין
מִבְּרָכִין כָּלוּם:

יד. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּצִלוֹ
שֶׁל שׁוֹכֵף בִּשְׁבַת בְּמִנְחָה, הֵבִיאוּ לִפְנֵיו דְּלִי
שֶׁל צוּנָה, אָמַר לֵהֵן רַבִּי טַרְפוֹן לְתַלְמִידָיו:
הַשּׁוֹתָה מֵיָם לְצִמְאֹו כִּי־צַד מִבְּרֶךְ? אָמְרוּ
לוֹ: לְמַדְתָּנוּ רַבִּינוּ. אָמַר לָהֶם: 'בּוֹרָא נִפְשׁוֹת
וְחִסְרוֹנָן'. אָמַר לֵהֵן: אֲשָׁאל¹⁰? אָמְרוּ לוֹ:
לְמַדְנוּ רַבִּינוּ. אָמַר לֵהֵן: הֲרִי הוּא אוֹמֵר
(בְּרֵאשִׁית לו, כה): "וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכֹל לֶחֶם" וְגו' -
וְהֵלֵא אֵין דְּרַכָּן לְעַרְבִיִּים לֵהִיּוֹת נוֹשְׁאֵין
אַלָּא עוֹרוֹת רִיחַ רַע וְעִטָּין? אֵלֹא שֶׁנִּתְּנָה אֶת
הַצִּדִּיק הַהוּא בֵּין דְּבָרִים הַחִבִּיבִין. וְהֵלֵא
דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר, וּמָה אִם בִּשְׁעַת כַּעֲסָן שֶׁל
צִדִּיקִים - הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵרַחֵם עֲלֵיהֶן,
בִּשְׁעַת הֶרְחָמִים - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה:

טו. כִּיּוֹצֵא בּוֹ (וַיִּקְרָא י, ה): "וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֵם
בְּכַתְנֹתָם". וְהֵלֵא דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר, וּמָה
בִּשְׁעַת כַּעֲסָן שֶׁל צִדִּיקִים - מֵרַחֵם עֲלֵיהֶן,
בִּשְׁעַת הֶרְחָמִים - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.
כִּיּוֹצֵא בּוֹ (מְלָכִים א יג, כח): "לֹא אֶכֶל הָאָרֶץ
אֶת הַנִּבְלָה וְלֹא שָׁכַר אֶת הַחֲמוֹר". וּמָה אִם
בִּשְׁעַת כַּעֲסָן וְכו':

טז. אָמַר לָהֶם: אֲשָׁאל? אָמְרוּ לוֹ: לְמַדְנוּ
רַבִּינוּ. אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מָה זָכָה יְהוּדָה
לְמַלְכוּת? אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי שֶׁהוּדָה בְּתִמְרָה.
מַעֲשֶׂה בְּאַרְבָּעָה זָקֵנִים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בְּבֵית
שַׁעַר שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ; אֶלְעָזָר בֶּן מִתִּיָּא,
חֲנִינָא בֶן חֲכִינָאִי, וְשִׁמְעוֹן בֶּן עֲזַאִי,
וְשִׁמְעוֹן הַתִּימְנִי. וְהָיוּ עֲסוּקִין בְּמָה שֶׁשָּׁנָה
לֵהֵן רַבִּי טַרְפוֹן. אָמַר לֵהֵן רַבִּי עֲקִיבָא:
מִפְּנֵי מָה זָכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת? מִפְּנֵי
שֶׁהוּדָה בְּתִמְרָה. הוֹסִיפוּ הֵן מַעֲצָמָן (אִיּוֹב טו,

וּפְרוּסָה - מִבְּרֶךְ עַל הַמְּלִיחַ וּפּוֹטֵר אֶת
הַפְּרוּסָה. רַבִּי חֲנִינָא בֶן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:
מְלִיחַ הֵבֵא בְּתַחֲלָה לִפְנֵי הַמְּזוֹן, וּפֶת הֵבֵא
עִם הַמְּלִיחַ לְאַחַר הַמְּזוֹן - טְעוּנָה בְּרָכָה
לִפְנֵיהֶּ וְלְאַחֲרֶיהָ. רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל
אוֹמֵר: פְּרוּסוֹת - סִימָן גָּדוֹל לְאוֹרְחִין, כָּל
זְמַן שֶׁהָאוֹרְחִין רוֹאִין אֶת הַפְּרוּסוֹת - יוֹדְעִין
שֶׁדָּבָר אַחֵר בָּא לְאַחֲרֶיהָ. כִּכָּר שֶׁלֹּם - יוֹדְעִין
שְׁאֵין דְּבָר אַחֵר בָּא לְאַחֲרֶיהָ:

יז. דָּגָן וְקִטְנִיּוֹת - מִבְּרָכִין עַל הַדָּגָן שֶׁהוּא
מִן הַמִּבְּחָר. כִּי־צַד? שֶׁלֹּמָה שֶׁל גְּלוּסְקִין⁹
וְשִׁלְמָה שֶׁל בַּעַל הַבֵּית - מִבְּרֶךְ עַל שֶׁלֹּמָה
שֶׁל גְּלוּסְקִין. פְּרוּסָה שֶׁל גְּלוּסְקִין וְשִׁלְמָה
שֶׁל בַּעַל הַבֵּית - מִבְּרֶךְ עַל הַשִּׁלְמָה שֶׁל
בַּעַל הַבֵּית. פֶּת חֲטִין וּפֶת שְׁעוּרִין - מִבְּרֶךְ
עַל שֶׁל חֲטִין. פְּרוּסָה שֶׁל חֲטִין וְשִׁלְמָה שֶׁל
שְׁעוּרִים - מִבְּרֶךְ עַל פְּרוּסָה שֶׁל חֲטִין. פֶּת
בְּסָמִין וּפֶת שְׁעוּרִין - מִבְּרֶךְ עַל שְׁעוּרִים.
וְהֵלֵא בְּסָמִין יִפִּין מִן הַשְּׁעוּרִין? אֵלֹא
שֶׁהַשְּׁעוּרִין מִמֵּין שְׁבַעָה, וְהַבְּסָמִין אֵינֶם
מִמֵּין שְׁבַעָה. זֶה הַכָּלָל: כָּל שֶׁהוּא מִן
שְׁבַעָה וּמִין דָּגָן - רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:
מִבְּרֶךְ אַחֲרָיו שֶׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת. וְחֻכָּמִים
אוֹמְרִים: בְּרָכָה אַחַת מַעֲיֵן שֶׁלֹּשׁ:

יח. מַעֲשֶׂה בְּרַבֵּן גַּמְלִיאֵל וְזָקֵנִים שֶׁהָיוּ
מְסַבִּין בִּירֵיחוֹ, הֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם כּוֹתֻבּוֹת
וְאֶכְלוּם, וְנִתְּן רַבֵּן גַּמְלִיאֵל רִשּׁוֹת לְבָרָךְ,
קָפַץ רַבִּי עֲקִיבָה, וּבִרְךְ בְּרָכָה אַחַת מַעֲיֵן
שֶׁלֹּשׁ. אָמַר לוֹ רַבֵּן גַּמְלִיאֵל: עֲקִיבָה! מָה
לָךְ אֶתָּה מְכַנִּים רֹאשְׁךָ בֵּין הַמַּחֲלֻקָּת? אָמַר
לוֹ: לְמַדְתָּנוּ רַבִּינוּ (שְׁמוֹת כג, ב): "אַחֲרֵי
רַבִּים לְהַטּוֹת", אֵף עַל פִּי שְׁאֵתָה אוֹמֵר כֵּךְ,
וְחַבְרִיךְ אוֹמְרִים כֵּךְ - הִלָּכָה כְּדַבְּרֵי
הַמְּרַבִּין:

יט. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבֵּן גַּמְלִיאֵל:
כָּל שֶׁהוּא מִין שְׁבַעָה וְאֵינוֹ מִין דָּגָן, אוֹ מִין

⁹ פֶּת שֶׁל נִחְתּוֹם שְׁעוּשָׁה לְמִכּוֹר וְהִיא חֲשׂוּבָה
מִשָּׁל בַּעַל הַבֵּית.

¹⁰ אֶפְתָּח עוֹד בְּדָבָר הַלְכָה?

יח. בעל הבית שְׁהִיָּה מִסֵּב וְאוֹכֵל, קִרְאוּ חֲבֵרוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ - אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְמַפְרָע. וּכְשֶׁהוּא חוֹזֵר אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְכַתְּחֵלָה. הַפְּלִיג - צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְמַפְרָע. וּכְשֶׁהוּא חוֹזֵר - צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְכַתְּחֵלָה:

יט. פּוֹעֲלִין שֶׁהֵיוּ עוֹדְרִין בְּתַאֲנִים, וְגוֹדְרִין בְּתַמְרִים, וּמוֹסְקִין בְּזִיתִים, אָף עַל פִּי שְׂמִפְסִיקִין וְאוֹכְלִין, מִפְּסִיקִין וְאוֹכְלִין - אֵין צָרִיךְ לְבָרֵךְ לְמַפְרָע. וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין - אֵין צָרִיכִין לְבָרֵךְ לְכַתְּחֵלָה. הַפְּלִיגוּ - צָרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרָע. וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין - צָרִיכִין לְבָרֵךְ לְכַתְּחֵלָה:

יח-ט): "אֲשֶׁר חֲכָמִים יִגִּידוּ וְלֹא כַחֲדוֹ מֵאֲבוֹתָם; לָהֶם לְבָדִם נִתְּנָה הָאָרֶץ": אָמַר לָהֶם: וְכִי נֹתְנִין שְׂכָר עַל הָעֵבֶרָה? אָמְרוּ לוֹ: אֵלֹא מִפְּנֵי מַה זָכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת? מִפְּנֵי שֶׁהָצִיל אֶת אֶחָיו מִן הַמִּיתָה, שְׁנֹאֲמַר (בְּרֵאשִׁית לז, כז): "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אֶחָיו מַה בָּצַע" וְגו'. וְכָתִיב (שִׁם שִׁם כז): "לָכֵן וְנִמְכְּרֻנוּ לְיִשְׁמָעֵאלִים". אָמַר לָהֶן: דִּיהָ לְהָצִלָּה שֶׁתְּכַפֵּר עַל הַמְּכִירָה. אֵלֹא מִפְּנֵי מַה זָכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת? מִפְּנֵי הָעֲנוּהָ, שְׁנֹאֲמַר (בְּרֵאשִׁית מד, לג): "וַעֲתָה יֵשֶׁב נָא עִבְדְּךָ". אָף שְׁאוּל לֹא זָכָה לְמַלְכוּת אֵלֹא מִפְּנֵי הָעֲנוּהָ, שְׁנֹאֲמַר (שְׁמוּאֵל א ט, ה): "פֶּן יַחְדֹּל אָבִי מִן הָאֲתוֹנוֹת וְדָאָג לָנוּ" - שֶׁקֶל עִבְדּוֹ בּוֹ. אָבֵל שְׁמוּאֵל אֵינוֹ כֵּן, אֵלֹא (שְׁמוּאֵל א י, ב): "נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת דְּבָרֵי הָאֲתוֹנוֹת וְדָאָג לָכֶם לֵאמֹר מַה אֶעֱשֶׂה לְבָנִי" - שֶׁהוּא בּוֹרַח מִן הַשָּׂרָרָה, שְׁנֹאֲמַר (שְׁמוּאֵל א י, כב): "וַיִּשְׁאַלּוּ עוֹד בְּהָ הַבָּא עוֹד הֵלֶם אִישׁ, וַיֹּאמֶר ה' הִנֵּה הוּא נִחְבֵּא אֶל הַכֵּלִים", אָמַר לָהֶם: וְלֹא עָרַב הוּא? וְסוּפּוֹ שֶׁל עָרַב לְצֹאת יָדֵי עֲרֻבוֹתָ. אֵלֹא מִפְּנֵי מַה זָכָה יְהוּדָה לְמַלְכוּת? אָמְרוּ לוֹ: לְמַדְנוּ רַבְּנוּ. אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי שֶׁקִּדַּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁכִּשְׁעָלוּ שְׂבָטִים וַעֲמָדוֹ עַל הֵימָ, זֶה אוֹמֵר: 'אֵין אֲנִי יוֹרֵד'. וְזֶה אוֹמֵר: 'אֵין אֲנִי יוֹרֵד תַּחֲלָה', קִפֵּץ שְׂבָטוֹ שֶׁל יְהוּדָה וַיִּרְדּוּ בְּתַחֲלָה, וְקִדְּשׁוּ שְׁמוֹ שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְעַל אוֹתָהּ הַשְּׁעָה הוּא אוֹמֵר (תְּהִלִּים סט, ב): "הוֹשִׁיעֲנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מֵיִם עַד נַפְשִׁי" וְגו', וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תְּהִלִּים קיד, א): "בְּצֹאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְגו', הָיְתָה יְהוּדָה לְקֹדֶשׁ", יְהוּדָה קִדַּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הֵימָ - לָכֵן זָכָה, וְנַעֲשֶׂה "יִשְׂרָאֵל מִמְּשֻׁלוֹתֵינוּ":

יז. עָקְרוּ לְהַבִּיא אֶת הַחֶתֶן וְאֶת הַכֵּלָה, הַנִּיחֵהוּ שָׁם זָקֵן אוֹ חוּלָה - אֵין צָרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרָע. וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין - אֵין צָרִיכִין לְבָרֵךְ לְכַתְּחֵלָה. לֹא הַנִּיחֵהוּ שָׁם זָקֵן אוֹ חוּלָה - צָרִיכִין לְבָרֵךְ לְמַפְרָע. וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין - צָרִיכִין לְבָרֵךְ לְכַתְּחֵלָה:

וַיֹּאמֶר י-הוָה אֶל-מֹשֶׁה בֹּא אֶל-פְּרַעְהָ כִּי-אֲנִי
הַכְּבֹדְתִי אֶת-לְבָבוֹ וְאֶת-לֵב עַבְדִּיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְתִּי
אֵלַי בְּקֶרְבִּי:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעְהָ – וְהִתְרַבּוּ. שְׁתִּי – שׁוּמִי, שְׁאֻשִּׁית אָנִי.

וְלִמְעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנִי בְנֶךָ וּבְן-בְנֶךָ אֶת אֲשֶׁר
הִתְעַלְלָתִי בַּמִּצְרִים וְאֶת-אֶתְתִּי אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בָּם
וַיִּדְעֻתֶם כִּי-אֲנִי י-הוָה:

הִתְעַלְלָתִי – שְׁחָקָתִי, כְּמוֹ: "כִּי הִתְעַלְלָתָּ בִּי", "הֲלֹא כְּאֲשֶׁר הִתְעַלְלָתָּ בָּהֶם" הָאִמּוֹר בַּמִּצְרִים. וְאִינוּ לְשׁוֹן פּוֹעֵל וּמַעֲלָלִים, שָׂאֵם כֵּן הִנֵּה לוֹ
לְכַתּוֹב "עוֹלְלָתִי", כְּמוֹ: "וְעוֹלָל לְמוֹ כְּאֲשֶׁר עוֹלְלָתָּ לִּי", "אֲשֶׁר עוֹלָל לִּי".

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-פְּרַעְהָ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה-אָמַר
י-הוָה א-לֹהֵי הָעִבְרִים עַד-מָתִי מֵאַנְתָּ לַעֲנֹת מִפְּנֵי
שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:

לַעֲנֹת – כְּתַרְגוּמוֹ: "לְאַתְקַנְעָא". וְהוּא מַגְזֵרֶת "עַנִּי", מֵאַנְתָּ לִּהְיוֹת עַנִּי וְשִׁפְלָ מִפְּנֵי.

כִּי אִם-מֵאַן אַתָּה לְשַׁלַּח אֶת-עַמִּי הַנִּגְזֵי מִבֵּיָּא מִחֶר
אֲרֶבָה בְּגִבְלָהּ:

וְכִסְהָ אֶת-עֵינֵי הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת-הָאָרֶץ
וְאָכַל | אֶת-יִתֵּר הַפְּלִטָּה הַנּוֹשָׁאֶרֶת לָכֶם מִן-הַבֶּרֶד
וְאָכַל אֶת-כָּל-הָעֵץ הַצֹּמַח לָכֶם מִן-הַשִּׁדָּה:

אֶת עֵינֵי הָאָרֶץ – אֶת מְרֹאֵה הָאָרֶץ. וְלֹא יוּכַל הַרְוָאָה לִרְאוֹת אֶת הָאָרֶץ, וְלִשְׁוֹן קֶצֶרָה דָּבָר.

וּמִלֹּא בְּתִיָּה וּבְתִיָּה כָל-עַבְדֵּיָּה וּבְתִיָּה כָל-מִצְרִים אֲשֶׁר
לֹא-רָאוּ אֲבֹתֵיָּה וְאֲבוֹת אֲבֹתֵיָּה מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל-
הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֹּן וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרַעְהָ:

וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵּי פְרַעְהָ אֵלָיו עַד-מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ
לְמוֹקֵשׁ שְׁלַח אֶת-הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת-י-הוָה
א-לֹהֵיהֶם הַטֶּרֶם תִּדַּע כִּי אֲבָדָה מִצְרַיִם:

הַטֶּרֶם תִּדַּע – הַעוֹד לֹא יָדַעְתָּ כִּי אֲבָדָה מִצְרַיִם.

וַיּוֹשֵׁב אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן אֶל-פְּרַעְהָ וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם לָכוּ עַבְדוּ אֶת-י-הוָה א-לֹהֵיכֶם מִי וּמִי
הַהֲלָכִים:

וַיּוֹשֵׁב – הוֹשִׁיבוּ עַל יְדֵי שְׁלִיחִים, שֶׁשְּׁלַחוּ אֶתְרֵיהֶם וְהִשְׁיִיבוּם אֶל פְּרַעְהָ.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנִעְרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ גִלְדָּה בְּבִנֵּינוּ וּבְבָנוֹתֵנוּ
בְּצִאֲגָנוּ וּבְבִקְרָנוּ גִלְדָּה כִּי חֲגִי-הוָה לָנוּ:

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן י-הוָה עִמָּכֶם כְּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח
אֶתְכֶם וְאֶת-טַפְכֶּם רְאוּ כִּי רָעָה נִגְזַד פְּנִיכֶם:
לִית קָבִיל אִפִּיכוֹן לְאַסְתְּחָרָא:

כְּאֲשֶׁר אֲשַׁלַח אֲתֶכֶם... – אף כי אֲשַׁלַח גם את הצאן וְאֵת הַבָּקָר כְּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם. **רְאוּ כִּי רָעָה נִגַּד פְּנִיכֶם –** כְּתַרְגוּמוֹ. וּמִדְרָשׁ אֲגָדָה שְׁמַעְתִּי: כּוֹכֵב אֶחָד יֵשׁ שֶׁשָּׁמוֹ רָעָה. אָמַר לָהֶם פְּרָעָה: רֹאֶה אֲנִי בְּאֵי צִטְגִּינִיּוֹת שְׁלִי אוֹתוֹ כּוֹכֵב עוֹלָה לְקִרְאָתְכֶם בַּמִּדְבָּר, וְהוּא סִימֶן דָּם וְנִהְרִיגָה. וּכְשֶׁחֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל בַּעֲגֹל וּבִקְשׁ הַקְדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהִרְגָם, אָמַר מֹשֶׁה בְּתַפְלָתוֹ: "לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם" – זֶה הֵיא שֶׁאָמַר לָהֶם "רְאוּ כִּי רָעָה נִגַּד פְּנִיכֶם" מִיָּד: "וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה", וְהִפָּךְ אֵת הַדָּם לְדָם מִיֵּלֶה, שְׁמַל יְהוֹשֻׁעַ אוֹתָם. וְנָהוּ שְׁנֵאָמַר: "הַיּוֹם גִּלּוֹתִי אֵת חֲרַפְתּוֹ מִצְרַיִם מֵעַלֵיכֶם", שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לָכֶם: דָּם אֲנִי רֹאִין עֲלֵיכֶם בַּמִּדְבָּר.

לֹא כֹן לְכוּ־נָא הַגִּבְרִיִּם וְעַבְדּוּ אֶת־יְיָ הַזֶּה כִּי אַתֶּה אַתָּם מְבַקְשִׁים וַיִּגְרַשׁ אֹתָם מֵאֶת פְּנֵי פְרָעָה:	לֹא כֹן אֵיזִילוּ כַעַן גּוֹבְרִיָא וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ אֲרִי יְתֵה אַתּוּן בַּעַן וְתִרִיד יְתֵהוּן מִן קֳדָם פְּרָעָה:
--	--

לֹא כֹן – כְּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לַהּוֹלִיד הַטֶּף עִמָּכֶם, אֲלֹא לְכוּ נָא הַגִּבְרִיִּם וְעַבְדּוּ אֶת ה'. **כִּי אַתֶּה אַתָּם מְבַקְשִׁים –** כִּי אוֹתָהּ בִּקְשָׁתֶם עַד הַנָּה: "נִנְבָּחָה לֹא־לִהְיוֹ", וְאִין דְּרָךְ הַטֶּף לְנִבּוֹס. וַיִּגְרַשׁ אוֹתָם – הָרִי זֶה לְשׁוֹן קָצָר, וְלֹא פֶרֶשׁ מִי הַמְּגִרָשׁ.

שְׁנִי

וַיֹּאמֶר יְיָ־הַזֶּה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה יָדְךָ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבָּה וַיַּעַל עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשָׂב הָאָרֶץ אֵת כָּל־אֲשֶׁר הִשְׁאִיר הַבְּרָד:	וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרִים יָדְךָ עַל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם וַיִּיתִי גּוֹבָא וַיִּסַּק עַל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם וַיִּיכּוֹל יָת כָּל עֵסְבָא דְּאַרְעָא יָת כָּל דְּאֲשָׁאר בְּרָדָא:
--	--

בְּאַרְבָּה – בְּשִׁבִּיל מַכַּת הָאֲרָבָה.

וַיִּט מֹשֶׁה אֶת־מַטְּהוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַי־הִזֶּה נִהַג רֹוֹט־קָדִים בָּאָרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלַּיְלָה הַבִּקְרָה הָיָה וְרוֹט הַקָּדִים נִשָּׂא אֶת־הָאֲרָבָה:	וַאֲרִים מֹשֶׁה יָת חוּטְרִיָּה עַל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם וַיִּי דַּבֵּר רֹוֹט קְדוּמָא בְּאַרְעָא כָּל יוֹמָא הַהוּא וְכָל לַיְלָא צִפְרָא הָיָה וְרוֹט קְדוּמָא נִטֵּל יָת גּוֹבָא:
--	---

וְרוֹט הַקָּדִים – רוֹט מְזַרְחִית נִשָּׂא אֶת הָאֲרָבָה, לְפִי שֶׁבָּא כְּנָגְדוֹ, שְׁמִצְרַיִם בְּדְרוּמִית מֵעֶרְבִית הֵימָּה כְּמוֹ שֶׁמְפֹרָשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר.

וַיַּעַל הָאֲרָבָה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּנָּח בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם כִּבְד מֵאֹד לְפָנָיו לֹא־הָיָה כֹן אֲרָבָה כְּמָהוּ וַאֲחֵרָיו לֹא יִהְיֶה־כֹן:	וּסְלִיק גּוֹבָא עַל כָּל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם וּשְׂרָא בְּכָל תַּחוּם מִצְרַיִם תַּקִּיף לְחֻדָּא קְדָמוּהִי לֹא הָיָה כֹן גּוֹבָא דְּכֹתִיָּה וּבִתְרוּהִי לֹא יְהִי כֹן:
--	--

וַאֲחֵרָיו לֹא יִהְיֶה כֹן – וְאוֹתוֹ שֶׁהָיָה בִּימֵי יוֹאֵל, שְׁנֵאָמַר: "כְּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן הָעוֹלָם", לְמַדְנֹו שֶׁהָיָה כִּבְד מִשָּׁל מֹשֶׁה. עַל יְדֵי מִינִין הָרַבָּה שֶׁהָיוּ יִסּוּד: אֲרָבָה, יָלַק, חֲסִיל, גָּזֶם. אֲבָל שֶׁל מֹשֶׁה לֹא הָיָה אֲלֵא מִיָּן אַחַד, וְכְּמֹהוּ לֹא הָיָה וְלֹא יִהְיֶה.

וַיִּכָּס אֶת־עֵינָיו כָּל־הָאָרֶץ וַתַּחֲשֹׁךְ הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשָׂב הָאָרֶץ וְאֵת כָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבְּרָד וְלֹא־נוֹתַר כָּל־יֵרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשָׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם:	וַחֲפֹא יָת עֵינָו שֶׁמִּשָּׂא דְּכָל אֶרְעָא וַחֲשׂוֹכַת אֶרְעָא וַאֲכַל יָת כָּל עֵסְבָא דְּאַרְעָא וְיָת כָּל פְּרִי אֵילָנָא דְּאֲשָׁאר בְּרָדָא וְלֹא אֲשַׁתָּאר כָּל יְרוֹק בְּאֵילָנָא וּבְעֵסְבָא דְּחַקְלָא בְּכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:
--	--

כָּל יֵרֶק – עָלָה יְרוֹק, וִירְדוֹר"א בְּלַע"ז.

וַיִּמָּהֵר פְּרָעָה לְקֹרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חֲטֵאתִי לִי־הִנֵּה אֲ־לִהְיֶכֶם וּלְכֶם:	וְאוֹחִי פְרָעָה לְמַקְרִי לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר חֲבִית קֳדָם יְיָ אֲלֵהֲכוּן וּלְכוּן:
--	---

וַעֲתָה שָׂא נָא חֲטֵאתִי אֲךָ הִפְעַם וְהַעֲתִירוּ לִי־הִנֵּה אֲ־לִהְיֶכֶם וַיִּסַּר מֵעַלֵי רַךְ אֶת־הַמּוֹת הַזֶּה:	וּכַעַן שְׂבוּק כַעַן לְחוּבֵי בְרַם זְמַנָּא הָדָא וְצִלוּ קֳדָם יְיָ אֲלֵהֲכוּן וַיַּעֲדִי מִנִּי לְחוּד יָת מוֹתָא הַדִּין:
---	---

וַיֵּצֵא מַעַם פְּרָעָה וַיַּעֲתַר אֵלֵי־הָהוּה:	וַנִּפְק מַלְוֹת פְּרָעָה וְצִלֵי קֳדָם יְיָ:
---	--

וַיַּהַפֹּךְ יְיָ־הַהוּה רֹוֹט־יָם חֲזָק מֵאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הָאֲרָבָה וַיִּתְקַעְהוּ יָמָה סוּף לֹא נִשְׂאֵר אֲרָבָה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם:	וְהִפָּךְ יְיָ רוֹט מַעֲרָבָא תַקִּיף לְחֻדָּא וַנִּטֵּל יָת גּוֹבָא וְרָמָה לִימָא דְּסוּף לֹא אֲשַׁתָּאר גּוֹבָא חַד בְּכָל תַּחוּם מִצְרַיִם:
---	---

רוֹט יָם – רוֹט מַעֲרָבִי. **יָמָה סוּף –** אוֹמַר אֲנִי שִׁים סוּף הֵיךְ מְקַצְתוֹ בַּמַּעֲרָב, כְּנָגַד כָּל רוֹט דְּרוּמִית, וְגַם בַּמְזַרְחָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ רוֹט יָם תִּקְעוּ לְאֲרָבָה בְּיָמָה סוּף כְּנָגְדוֹ. וְכֹן מְצִינוּ לַעֲנוֹן תַּחוּמִּין שֶׁהוּא פּוֹנֶה לְצַד מְזַרְחָ, שְׁנֵאָמַר: "מִיָּם סוּף וְעַד יָם פְּלִשְׁתִּים" – מִמְזַרְחָ לְמַעֲרָב. שִׁים פְּלִשְׁתִּים בַּמַּעֲרָב הָיָה, שְׁנֵאָמַר בְּפִלְשְׁתִּים: "וַיִּשְׁבִּי חֲבֵל הַיָּם גּוֹי כְּרַתִּים". **לֹא נִשְׂאֵר אֲרָבָה אֶחָד –** אֵף הַמְּלוּחִים שֶׁמְלַחוּ מֵהֶם.

וַיִּתְּנָהּ יְ-הוָה אֶת-לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:	וַתִּקְרִיף יְיָ יֵת לְבָא דְפִרְעָה וְלֹא שְׁלַח יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וַיֹּאמֶר יְ-הוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הִנֵּה יָדְךָ עַל-הַשָּׁמַיִם וְיָהִי חֹשֶׁךְ עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּמָּשׁ חֹשֶׁךְ:	וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַרְיִם יֵדְךָ עַל צִית שְׁמַיָא וְיָהִי חֹשׁוּכָא עַל אֶרְעָא דְמִצְרַיִם בְּתַר דִּיעְדֵי קַבֵּל לִילְיָא:
וַיִּמָּשׁ חֹשֶׁךְ – וַיִּחְשֹׁף עֲלֵיהֶם חֹשֶׁךְ יוֹתֵר מִחֹשְׁכּוֹ שֶׁל לַיְלָה, וְחֹשֶׁךְ שֶׁל לַיְלָה יִצְמִישׁ וַיִּחְשֹׁף עוֹד. וַיִּמָּשׁ – כְּמוֹ "וַיִּצְמָשׁ". יֵשׁ לָנוּ תִיבוֹת הֲרָבָה חֲסֵרוֹת אֶל"ף, לְפִי שְׂאִיו הִבְרַת הָאֶלֶף נִפְרַת כָּל כּוֹף – אִין הִפְתּוּב מִקְפִּיד עַל חֲסְרוֹנָהּ. כְּגוֹן: "וְלֹא יִהְיֶה שֵׁם עֲרָבִי", כְּמוֹ "לֹא יִצְהָל" – לֹא יִטָּה אֲהֵלוֹ. וְכֹן: "וַיִּפְרֹצֵי סוּל", כְּמוֹ "וַיִּתְּאֲרֹצֵי". וְאוֹנְקְלוֹס תִּרגָּם לְשׁוֹן הִסְרָה, כְּמוֹ "לֹא יִמִּישׁ": "בְּתַר דִּיעְדֵי קַבֵּל לִילְיָא", כְּשִׁנִּיעַ סְמוּךְ לְאוֹר הַיּוֹם. אָבֵל אִין הַדְּבוּר מִיָּשֵׁב עַל הַיַּי"ו שֶׁל "וַיִּמָּשׁ", לְפִי שֶׁהוּא כְּתוּב אַחֵר "וְיָהִי חֹשֶׁךְ". וּמִדְרַשׁ אֲגָדָה פּוֹתְרוֹ לְשׁוֹן "מִמָּשׁשׁ בַּצְּהָרִים", שֶׁהִנֵּה כְּפוּל וּמְכַפֵּל וְעַב עַד שֶׁהִנֵּה בּוֹ מִמָּשׁ.	
וַיִּטַּח מֹשֶׁה אֶת-יָדוֹ עַל-הַשָּׁמַיִם וְיָהִי חֹשֶׁךְ-אֲפֹלָה בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים:	וַאֲרִיִּם מֹשֶׁה יֵת יְדִיהּ עַל צִית שְׁמַיָא וְהָהּ חֹשׁוּךְ קַבֵּל בְּכָל אֶרְעָא דְמִצְרַיִם תְּלַתָּא יוֹמִין:
שְׁלֹשֶׁת יָמִים – שְׁלוֹשׁ שָׁל יָמִים, טִירְצִיין"א בְּלַע"ז. וְכֵן "שְׁבַעַת יָמִים" בְּכָל מְקוֹם שִׁיטִיין"א שֶׁל יָמִים. וְיָהִי חֹשֶׁךְ אֲפֹלָה... שְׁלֹשֶׁת יָמִים – חֹשֶׁךְ שֶׁל אֶפֶל, שְׁלֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אֲחִיו אוֹתָן שְׁלֹשֶׁת יָמִים. וְעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַחֲרִים חֹשֶׁךְ מְכַפֵּל עַל זֶה, שֶׁ"לֹא קָמוּ אִישׁ מִתְּחִיתוֹ" – יוֹשֵׁב אִין יְכוֹל לַעֲמוֹד, וְעוֹמֵד אִין יְכוֹל לִישֹׁב. וְלָמָּה הִבִּיא עֲלֵיהֶם חֹשֶׁךְ שֶׁהָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר רְשָׁעִים, וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לַצָּאָה. וּמִתּוֹ בְּשְׁלֹשֶׁת יָמִי אֲפֹלָה, כְּדִי שְׁלֹא יִרְאוּ מִצְרַיִם בְּמִפְלֹתָם וַיֹּאמְרוּ: אַף הֵם לוֹקִים כְּמוֹנֵנוּ. וְעוֹד: שֶׁחֲפָשׂוּ יִשְׂרָאֵל וְרָאוּ אֶת כְּלִיָּהֶם, וּכְשִׁנִּצְאוּ וְהָיוּ שׁוֹאֲלִין מִהֵן, וְהָיוּ אוֹמְרִים אִין בְּיָדֵינוּ כְּלוּם, אוֹמֵר לוֹ: אֲנִי רִאִיתִיו בְּבֵיתָךְ, וּבְמְקוֹם פְּלוֹנִי הוּא.	
לֹא-רָאוּ אִישׁ אֶת-אֲחִיו וְלֹא-קָמוּ אִישׁ מִתְּחִיתוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלִכְלַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֵתָם:	לֹא תָזוּ גְבַר יֵת אַחֵיהּ וְלֹא קָמוּ אַנָּשׁ מִתְּחוֹתוֹהִי תְלַתָּא יוֹמִין וְלִכְלַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָהּ נְהוֹרָא בְּמוֹתְבְּנֵיהוֹן:
שְׁלִישִׁי	
וַיִּקְרָא פְּרָעָה אֶל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת-יְ-הוָה רַק צֹאנְכֶם וּבְקִרְכֶם יֵצֵא גַם-טַפְכֶם יִלְךָ עִמָּכֶם:	וַיִּקְרָא פְּרָעָה לְמֹשֶׁה וַאֲמַר אִיזִילוּ פְּלַחוּ קְדָם יְיָ לַחֲזוּד עֲנֹכוֹן וְתוֹרִיכוֹן שְׁבוּקוּ אַף טַפְלִכוֹן יִיזִיל עִמָּכוֹן:
יֵצֵא – יֵהָא מִצָּג בְּמִקְוֹהּ.	
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם-אַתָּה תִתֵּן בְּיָדֵנוּ זִבְחִים וְעֹלֹת וְעֹשִׁינוּ לִי-הָהּ אֶ-לֵהִינוּ:	וַאֲמַר מֹשֶׁה אַף אַתָּ תִתֵּן בִּידְנָא נְכִסְתָּ קוּדְשִׁין וְעֹלֹן וְנַעֲבִיד קְדָם יְיָ אֱלֹהֵנָא:
גַם אַתָּה תִתֵּן – לֹא דִיִּיד שְׁמַקְנֵנוּ יִלְךָ עִמָּנוּ, אֲלֵא גַם מִשְׁלָךְ תִתֵּן.	
וְגַם-מִקְנֵנוּ יִלְךָ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׂאֵר פִּרְסָה בִּי מִמֵּנוּ נִלְחַ לַעֲבֹד אֶת-יְ-הוָה אֶ-לֵהִינוּ וְאִנְחֵנוּ לֹא-נִגְדַע מִה-נַעֲבֹד אֶת-יְ-הוָה עַד-בְּאֵנוּ שְׁמָה:	וְאַף בְּעִירְנָא יִיזִיל עִמָּנָא לֹא נִשָּׂאֵר מִנִּיהּ מִדְּעַם אַרִי מִנִּיהּ אִנְחֵנָא נִסְבִּין לְמִפְּלַח קְדָם יְיָ אֱלֹהֵנָא וְאִנְחֵנָא לִית אִנְחֵנָא יָדְעִין מָא נִפְּלַח קְדָם יְיָ עַד מִיתְנָא לְתַמָּן:
פִּרְסָה – פִּרְסַת רִגְלָה, פִּלְנַט"א בְּלַע"ז. לֹא נִדַע מַה נַעֲבֹד – כְּמָה תְּכַבֵּד הָעֲבוּדָה, שְׁמָא יִשְׂאֵל יוֹתֵר מִמָּה שְׁיִישׁ בְּיָדֵנוּ.	
וַיִּתְּנָהּ יְ-הוָה אֶת-לֵב פְּרָעָה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְחָם:	וַתִּקְרִיף יְיָ יֵת לְבָא דְפִרְעָה וְלֹא אָבָא לְשַׁלְחוֹתְהוֹן:
וַיֹּאמְרוּ-לוֹ פְּרָעָה לָךְ מַעֲלִי הַשָּׁמַר לָךְ אֶל-תִּסָּף רְאוֹת פְּנֵי כִי בָנוּם רִאֲתָךְ פְּנֵי תַמוֹת:	וַאֲמַר לִיהּ פְּרָעָה אִיזִיל מַעֲלִין אֶסְתַּמַּר לָךְ לֹא תוֹסִיף לְמַחְזִי אִפִּי אַרִי בְּיוֹמָא דְתַחְזִי אִפִּי תַמוֹת:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּן דִּבְרַתְךָ לֹא-אֶסָּף עוֹד רְאוֹת פְּנִיךָ:	וַאֲמַר מֹשֶׁה יָאוֹת מְלִילְתָא לֹא אוֹסִיף עוֹד לְמַחְזִי אֶפְדִּי:
כֹּן דִּבְרַת – יִכָּה דִּבְרַת, וּבִזְמַנּוּ דִּבְרַת: אֲמַת שְׁלֹא אוֹסִיף עוֹד רְאוֹת פְּנִיךָ.	
וַיֹּאמֶר יְ-הוָה אֶל-מֹשֶׁה עוֹד גָּגַע אֲחֹזֵל אָבִיא עַל-פְּרָעָה וְעַל-מִצְרַיִם אַחֲרֵי-כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה כְּשִׁלְחוֹ כָּלָה גְרֵשׁ יִגְרַשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה:	וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹד מְכַתֵּשׁ חַד אִיתִי עַל פְּרָעָה וְעַל מִצְרַאִי בְּתַר כֹּן יִשְׁלַח יִתְכוֹן מִכָּא כְּשִׁלְחוֹתִיהּ גְמִירָא תִרְכָּא יִתְרִיד יִתְכוֹן מִכָּא:

דבר-נא באנני העם וישאלו איש ו מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי-כסף וכלי זהב:	מליל כען קדם עמא וישאלון גבר מן חבריה ואמתא מן חברתה מנין דכסף ומנין דזהב:
דבר נא – אין נא אלא לשון בקשה: בבקשה ממך, הנהירם על כך, שלא יאמר אותו צדיק אביהם: "ועבדום וענו אותם" קים בהם, "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא קים בהם.	
ויתן י-הוה את-תן העם בעיני מצרים גם ו האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי-פרעה ובעיני העם:	ויהב יי ית עמא לרחמין בעיני מצראי אף גוברא משה רב לתא בארעא דמצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני עמא:

רביעי

ויאמר משה כה אמר י-הוה כחצת הלילה אני יוצא בתוך מצרים:	ואמר משה כדון אמר יי כפלגות לילא אנא מתגלי בגו מצרים:
ויאמר משה כה אמר ה' – בעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו, שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו. כחצות הלילה – כהחלק הלילה. "כחצות" – כמו "בעלות", "בחירות אפם בנו". זהו פשוטו לישבו על אפניו, שאין חצות שם דבר של חצי. ורבותינו דרשוהו כמו "בחצי הלילה", ואמרו שאמר משה "כחצות", שמשמע סמוך לו, או לפניו או לאחריו, ולא אמר "כחצות", שמה וטעו אצטגניני פרעה ויאמרו: משה בדאי הוא.	
ומת כל-בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על-כסאו עד בכור השפחה אשר אתר הרחים וכל בכור בהמה:	וימות כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד למתב על פורסי מלכותיה עד בוכרא דאמתא דבבמר רחיא וכל בוכרא דבעירא:
"עד בכור השבי" – למה לקו השבויים כדי שלא יאמרו: יראתם תבעה עלבונם והביאה פרענות על מצרים. מבכור פרעה עד בכור השפחה – כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל. ולמה לקו בני השפחות שאף הם היו משעבדים בהם ושמתים בצרתם. וכל בכור בהמה – לפי שהיו עובדין לה; כשהקדוש ברוך הוא נפרע מן האמה, נפרע מא-להיה.	
והיתה צעקה גדלה בכל-ארץ מצרים אשר פמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף:	והיה צונחתא רבתא בכל ארעא דמצרים דכותה לא הות ודכותה לא תוסיה:
ולכל ו בני ישראל לא יחרץ-כלב לשנו למאיש ועד-בהמה למען תדעון אשר נפלה י-הוה בין מצרים ובין ישראל:	ולכל בני ישראל לא ינזיק כלבא בלישניה למבח למאנשא ועד בעירא בדיל דתדעון דיפריש יי בין מצראי ובין ישראל:
לא יחרץ כלב לשנו – אומר אני שהוא לשון שנון, לא ישנו. וכן "לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו", לא שנו; "אז תחרץ", תשפנו; "למורג חרוץ", שנון; "מחשבות חרוץ", אדם חריף ונשנון; "ונד חרוצים תעשיר", חריפים, סוחרים שנונים. אשר נפלה – יבדיל.	
וינרדו כל-עבדיך אלה אלי והשתחווי-לי לאמר צא אתה וכל-העם אשר-ברגליך ואחרי-כן אצא ויצא מעם-פרעה בחריי-אף:	וייחתון כל עבדך אליו לותי ויבעון מני למימר פוק את וכל עמא דעמד ובתר כן אפוק ונפק מלות פרעה בתקוף רגז:
וינרדו כל עבדיך – חלק כבוד למלכות. שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה, "ויאמר קומו צאו מתוך עמי"; ולא אמר לו משה מתחלה: "וינרד אלי והשתחוית לי". אשר ברגליך – ההולכים אחר עצמתך והלוכה. ואחרי כן אצא – עם כל העם מארצה. ויצא מעם פרעה – כשגמר דבריו יצא מלפניו. בחרי אף – על שאמר לו "אל תסף ראות פני".	
ויאמר י-הוה אל-משה לא-ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים:	ואמר יי למשה לא יקביל מנכון פרעה בדיל לאסגאה מופתי בארעא דמצרים:
למען רבות מופתי – מכת בכורות, וקריעת ים סוף, ולנער את מצרים.	

ומִשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה לִפְנֵי פַּרְעֹה וַיִּתְּנֶם יְיָ־הֵנָּה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁלַח אֶת־ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶצוֹ:	וּמִשֶׁה וְאַהֲרֹן עָבְדוּ יְת כָּל מוֹפְתֵי הָאֱלֹהִים קִדְּם פַּרְעֹה וַתִּקְרֵי יְיָ יְת לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלֹא שָׁלַח יְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶעִיה:
--	--

וּמִשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ וּגְוֹמֵר – כָּכָר כְּתָב לָנוּ זֹאת בְּכָל הַמּוֹפְתִים; וְלֹא שָׁנְאָה כָּאֵן, אֲלֵא בְּשִׁבִּיל לְסִמְכָה לְפָרְשָׁה שֶׁל אַחֲרֶיהָ.

וַיֹּאמֶר יְיָ־הֵנָּה אֶל־מִשֶׁה וְאַל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:	וַאֲמַר יְיָ לְמִשֶׁה וְלִאַהֲרֹן בְּאֶרֶעֶא דְּמִצְרַיִם לְמִימֵר:
--	---

וַיֹּאמֶר ה' אֵל מִשֶׁה וְאַל אַהֲרֹן – בְּשִׁבִּיל שְׂאֲהֲרֹן עָשָׂה וְטָרַח בְּמוֹפְתִים כְּמִשֶׁה, חָלַק לוֹ כְּבוֹד זֶה בְּמִצְוֵה רִאשׁוֹנָה, שְׁכַלְלוּ עִם מִשֶׁה בַּדְּבוּר. בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם – חוּץ לְכַרְדָּ. אוֹ אֵינֹ אֲלֵא בְּתוֹךְ הַכְּרֹד תַּלְמוּד לֹמֵר: "כִּצְאֲתִי אֶת הָעִיר" וּגְוֹמֵר; וְיִמָּה תַּפְלָה קִלְה לֹא הַתְּפַלֵּל בְּתוֹךְ הַכְּרֹד, דְּבוּר חֲמוּר לֹא כָּל שָׁכֵן וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִדְּבַר עִמּוֹ בְּתוֹךְ הַכְּרֹד לְפִי שֶׁהִתְהַ מְלֵאָה גִּלּוּלִים.

הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה:	יִרְחָא הָדִין לָכוֹן רִישׁ יִרְחָא קִדְמָאִי הוּא לָכוֹן לִיִּרְחָאִי שְׁתָּא:
--	--

הַחֲדָשׁ הַזֶּה – הִרְאָהוּ לְכַנֵּה בְּחֻדוּשָׁה וַאֲמַר לוֹ: כְּשֶׁהִיָּרַם מִתְחַדָּשׁ יִהְיֶה לָךְ רֹאשׁ חֲדָשׁ. וְאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִיַּד פְּשׁוּטוֹ, עַל חֲדָשׁ נִסָּן אָמַר לוֹ: זֶה יִהְיֶה רֹאשׁ לְסִדְר מְנִין הַחֲדָשִׁים, שִׁיָּהָא אֵייר קְרוֹי שְׁנִי, סִינּוֹ שְׁלִישִׁי. הַזֶּה – נִתְקַשְׁשָׁה מִשֶׁה עַל מוֹלֵד הַלְכָנָה בְּאִיזוֹ שַׁעוֹר תִּרְאָה וְתִהְיֶה רִאשׁוֹנָה לְקִדְשׁ, וְהִרְאָה לוֹ בְּאַצְבָּע אֶת הַלְכָנָה בְּרִקְיעַ וַאֲמַר לוֹ: כִּנֵּה רֹאֵה וְקִדְשׁ. וְכִיִּצֵּד הִרְאָהוּ וְהֵלֵא לֹא הִנֵּה נִדְּבַר עִמּוֹ אֲלֵא בִּיּוֹם, שְׁנֵאָמַר: "וַיְהִי בִּיּוֹם דְּבָר ה'", "בִּיּוֹם צוֹתוֹ", "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִנֵּה ה' וְהִלָּאָה" אֲלֵא סְמוּךְ לְשִׁקִּיעַת הַסֶּמֶה נֶאֱמָרָה לוֹ פְּרָשָׁה זֹו, וְהִרְאָהוּ עִם חֲשֻׁכָה.

דְּבָרוֹ אֶל־כָּל־עַדֵּת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעָשְׂרָ לַחֲדָשׁ הַזֶּה וַיִּקְחֻ לָהֶם אִישׁ שֵׁה לְבֵית־אֲבָתָה שֵׁה לְבֵית:	מְלִילוֹ עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל לְמִימֵר בְּעֶסְרָא לִיִּרְחָא הָדִין וַיִּסְבּוּן לַהוֹן גָּבֵר אֲמַר לְבֵית אָבָא אֲמָרָא לְבֵיתָא:
---	--

דְּבָרוֹ אֵל כָּל עַדֵּת – וְכִי אַהֲרֹן מְדַבֵּר וְהֵלֵא כָכָר נֶאֱמַר "אִתָּה תְּדַבֵּר" אֲלֵא חוֹלְקִין כְּבוֹד זֶה לְזֶה וְאוֹמְרִים זֶה לְזֶה: "לְמַדְנִי", וְהַדְּבוּר יוֹצֵא מִבֵּין שְׁנֵי־הֶם כְּאֵלּוֹ שְׁנֵי־הֶם מְדַבְּרִים. דְּבָרוֹ אֵל כָּל עַדֵּת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעָשְׂרָ לַחֲדָשׁ – דְּבָרוֹ הַיּוֹם בְּרֹאשׁ חֲדָשׁ שִׁיקְחוּהוּ בְּעָשׂוֹר לַחֲדָשׁ. הַזֶּה – פֶּסַח מִצְרַיִם מִקְחוֹ בְּעָשׂוֹר, וְלֹא פֶסַח דּוֹרוֹת. שֵׁה לְבֵית אָבוֹת – לְמַשְׁפָּחָה אַחַת. הֲרִי שְׁהִיו מְרַבִּין, יָכוֹל שֵׁה אֶחָד לְכָלֵן תַּלְמוּד לֹמֵר: "שֵׁה לְבֵיתָא".

וְאִם־יִמְעַט הַבֵּית מִהֵיכֹל מִשֶׁה וְלָקַח הוּא וּשְׁכָנֹו הַקָּרֵב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נִפְשָׁתָה אִישׁ לְפִי אֲכָלֹו תִּכְסּוּ עַל־הַשֶּׁה:	וְאִם זַעִיר בֵּיתָא מִלֵּאֲתִמְנָאָה עַל אֲמָרָא וַיִּסַּב הוּא וְשִׁיבְבִיָּה דְּקָרִיב לְבֵיתָהּ בְּמִנִּין נִפְשָׁתָא גָבֵר לְפּוּם מִיכְלִיָּה תִתְמַנּוֹן עַל אֲמָרָא:
---	--

וְאִם יִמְעַט הַבֵּית מִהֵיכֹל מִשֶׁה – וְאִם יִהְיֶה מְעַטִּין מִהֵיכֹל מִשֶׁה אֶחָד, שְׁאֵין יְכוּלִין לְאַכְלוֹ וְיָבֵא לִידֵי נוֹתֵר, "וְלָקַח הוּא וּשְׁכָנֹו" וּגְוֹמֵר. זֶהוּ מִשְׁמַעַז לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וְעוֹד יֵשׁ בּוֹ מִדְּרָשׁ, לְלַמֵּד שְׁאֲחֵר שְׁנִמְנוּ עָלָיו יְכוּלִין לְהִתְמַעַט וּלְמַשֹּׁךְ יְדֵיהֶם הֵימְנוּ וְלִהְיוֹת עַל שֵׁה אַחֵר; אִךְ אִם בָּאוּ לְמַשֹּׁךְ יְדֵיהֶם וְלִהְיוֹת מְעַט – "מִהֵיכֹל מִשֶׁה", יִתְמַעַטוּ בְּעוֹד הַשֶּׁה קִיָּם, בְּהִיּוֹתוֹ בְּחַיִּים וְלֹא מְשֻׁנְשָׁחֵט. בְּמִכְסַת – חֲשֻׁבּוֹן. וְכֵן "מִכְסַת הָעֶרְכָּד". לְפִי אֲכָלוֹ – הִרְאוּ לְאַכְלִיָּה, פֶּרֶט לְחוּלָה וּלְזָקֵן שְׁאֵינֹ יָכוֹל לְאַכֵּל בְּיָתָא. תִּכְסּוּ – תִּתְמַנּוֹן.

שֵׁה תְּמִיָם זָכָר בּוֹ־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מוֹ־הַכְּבָשִׁים וּמוֹ־הָעִזִּים תִּקְחוּ:	אֲמַר שְׁלִים דְּכָר בְּר שְׁתִּיָּה יְהִי לָכוֹן מִן אֲמָרִיא וּמִן בְּנֵי עִזִּיא תִסְבּוּן:
---	---

תְּמִיָם – בְּלֹא מוֹם. בּוֹ שָׁנָה – כָּל שְׁנַתוֹ קְרוֹי בּוֹ שָׁנָה, כְּלוֹמֵר, שְׁנוּלֵד בְּשָׁנָה זֹו. מִן הַכְּבָשִׁים וּמִן הָעִזִּים – אוֹ מִזֶּה אוֹ מִזֶּה; שְׁאֵף עַז קְרוּיָה שֵׁה, שְׁנֵאָמַר: "וְשֵׁה עִזִּים".

וְהִנֵּה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ הַזֶּה וְשִׁחֲטוּ אוֹתוֹ כָּל קֹהֵל עַדֵּת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרָבִים:	וְיִהִי לָכוֹן לְמִטְרָא עַד אַרְבַּעַת עָסְרָא יוֹמָא לִיִּרְחָא הָדִין וַיִּכְסּוּן יְתִיָּה כָּל קֹהֵלָא כְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל בֵּין שְׁמִשְׁיָא:
---	---

וְהִנֵּה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת – זֶהוּ לְשׁוֹן בְּקוּר, שְׁטַעוֹן בְּקוּר מִמּוֹם אַרְבַּעָה יָמִים קִדְּם שְׁחִיטָה. וּמִפְּנֵי מָה הַקִּדְּם לְקִיחָתוֹ לְשְׁחִיטָתוֹ אַרְבַּעָה יָמִים, מָה שְׁלֹא צִנֵּה כֵן בְּפֶסַח דּוֹרוֹת הִנֵּה רַבִּי מִתִּנָּה כֵן חֲרִשׁ אוֹמֵר, הֲרִי הוּא אוֹמֵר: "וְאַעֲבֹר עָלֶיךָ וְנִרְאָה וְהִנֵּה עֹמֵד עַת דּוֹדִים", הַגִּיעָה שְׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּעַתִּי לְאַבְרָהָם שְׁאֲגָאֵל אֶת בְּנָיו, וְלֹא הָיוּ בְּיָדָם מִצְוֹת לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם כְּדִי שִׁיִּגְאָלוּ, שְׁנֵאָמַר: "וְאִתָּ עָרוֹם וְעָרִיָּה"; וְנִמְנֵן לָהֶם שְׁמִי מִצְוֹת: דָּם פֶּסַח וְדָם מִלָּה, שְׁמָלוּ בְּאוֹתוֹ הַלִּילָה, שְׁנֵאָמַר: "מִתְּבוּסָסֶת בְּדַמָּךְ", בְּשִׁנֵּי דָמִים, וַאֲמַר: "גַּם אִתָּ בְּדָם בְּרִימָךְ שְׁלַחְתִּי אֶסִּירֶיךָ מִבּוֹר אֵין מִיָּם בּוֹ". וְשִׁהִיו שְׁטוּפִים בְּאֵלִילִים, אָמַר לָהֶם: "מִשְׁכּוֹ וְקַחוּ לָכֶם", מִשְׁכּוֹ יְדִיכֶם מֵאֵלִילִים, וְקַחוּ לָכֶם צֹאן" שֶׁל מִצְוֵה. וְשִׁחֲטוּ אוֹתוֹ וּגְוֹמֵר – וְכִי כָּלֵן שׁוֹחֲטִין אֲלֵא מִכָּאֵן שְׁשֻׁלּוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ. קֹהֵל עַדֵּת יִשְׂרָאֵל – קֹהֵל וְעַדָּה וְיִשְׂרָאֵל. מִכָּאֵן אָמְרוּ: פֶּסַח צְבוּר נִשְׁחַטִּין בְּשִׁלֵּשׁ כְּתוּת זֹו אַחֵר זֹו; נִכְנָסָה כֵת רִאשׁוֹנָה, נִנְעָלוּ דַּלְתוֹת הָעֶזְרָה וְכוּלִיָּה, כְּדֹאִיתָא בְּפִסְחִים. בֵּין הָעֲרָבִים – מִשְׁשׁ שְׁעוֹת וּלְמַעַלָּה קְרוֹי בֵּין הָעֲרָבִים, שֶׁהַשְּׁמִשׁ נוֹטָה

לְבֵית מְבוֹאוֹ לַעֲרֹב. וּלְשׁוֹן "בֵּין הָעָרְבִים" נִרְאָה בְּעִינֵי, אוֹתָן שָׁעוֹת שְׁבִין עָרִיבַת הַיּוֹם לַעֲרִיבַת הַלַּיְלָה. עָרִיבַת הַיּוֹם בְּתַחֲלַת שְׁבַע שָׁעוֹת, מִכִּי יִנְטוּ צִלְי עָרֹב, וְעָרִיבַת הַלַּיְלָה בְּתַחֲלַת הַלַּיְלָה. "עָרֹב" – לְשׁוֹן נֶשֶׁף וְחֹשֶׁךְ, כְּמוֹ: "עָרְבָה כָּל שְׁמָחָה".

וּלְקַחְתוּ מִן־הַדָּם וּנְתַנּוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל־הַמִּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם:
וְיִסְבּוּן מִן דָּמָא וְיִתְּנוּן עַל תְּרִין סַפֵּיא וְעַל שְׁקָפָא עַל בַּתִּיא דִּיכְלוּן יְתִיָּה בִּהוּן:

וּלְקַחְתוּ מִן הַדָּם – זוֹ קִבְּלַת הַדָּם. יָכוֹל בֶּיֶד תַּלְמוּד לֹאמַר: "אֲשֶׁר בִּסְף". הַמְּזוּזוֹת – הֵם הַזְּקוּפוֹת, אֶחָת מִכָּאן לַפֶּתַח וְאֶחָת מִכָּאן. הַמִּשְׁקוֹף – הוּא הָעֵלְיוֹן שֶׁהַדָּלֶת שׁוֹקֵף עָלָיו כְּשֶׁסּוֹגְרִין אוֹתוֹ, לִינְטִי"ר בְּלַעַז. וּלְשׁוֹן שְׁקִיפָה – חֲבֻטָּה, כְּמוֹ "קוֹל עֲלָה נִדְף", "טֶרֶפָא דְשְׁקִיף"; "סְבוּרָה", "מִשְׁקוּפִי". עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם – וְלֹא עַל מִשְׁקוֹף וּמְזוּזוֹת שֶׁבְּבֵית הַתֶּבֶן וּבְבֵית הַבָּקָר, שְׁאִין דָּרִין בְּתוֹכוֹ.

וְאֲכָלוּ אֶת־הַבֶּשֶׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צִלִּי־אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל־מָרִים יֹאכְלֶהוּ:
וְיִכְלוּן יֵת בִּסְרָא בַּלִּילָא הָדִין טָנִי נוֹר וּפְטִיר עַל מָרִין יִכְלוּנִיָּה:

אֶת הַבֶּשֶׂר – וְלֹא גִידִים וְעֶצְמוֹת. עַל מָרִים – כָּל עֹשֶׂב מִרְקָא מְרוֹר. וְצִנֹּם לֹאכֹל מִרְקָא מְרוֹר. וְצִנֹּם לֹאכֹל מִרְקָא מְרוֹר. וְצִנֹּם לֹאכֹל מִרְקָא מְרוֹר.

אֶל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבִשְׁל מִבְּשָׁל בְּמִים כִּי אִם־צִלִּי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרַעְיוֹ וְעַל־קַרְבּוֹ:
בְּמִיא אֶל־לֵהִין טָנִי נוֹר רִישִׁיָּה עַל כְּרַעְיוֹ וְעַל גִּוְיָה:

אֶל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא – שְׁאִינוּ צָלוּי כָּל צֶרֶכוֹ, קוֹרְאוֹ נָא בְּלִשׁוֹן עֲרָבִי. וּבִשְׁל מִבְּשָׁל – כָּל זֶה בְּאִזְנוֹתָהּ לֹא תֹאכְלוּ. בְּמִים – מִנִּין לְשֹׁאֵר מִשְׁקִין תַּלְמוּד לֹאמַר "וּבִשְׁל מִבְּשָׁל" מִכָּל מְקוֹם. כִּי אִם צִלִּי אֵשׁ – רֹאשׁוֹ עַל כְּרַעְיוֹ – צוֹלְהוֹ פְּלוֹ כְּאֶחָד, רֹאשׁוֹ וְעַם כְּרַעְיוֹ וְעַם קַרְבּוֹ. וּבְנֵי מַעְיוֹ נוֹתֵן לְתוֹכוֹ אֶחָד הַדָּחָתֵן. וּלְשׁוֹן "עַל כְּרַעְיוֹ וְעַל קַרְבּוֹ" – כְּלִשׁוֹן "עַל צְבָאֲתָם", כְּמוֹ "בְּצִבְאָתָם", כְּמוֹת שֶׁהָיוּ; אֵף זֶה, כְּמוֹת שֶׁהָיוּ, כָּל בֶּשֶׂר וּמִשְׁלֵם.

וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בָּקָר וְהִנֵּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בָּקָר בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ:
וְלֹא תִשְׂאֲרוּן מִנִּיה עַד צִפְרָא וְדִישְׁתָּאֵר מִנִּיה עַד צִפְרָא בְּנוֹרָא תִּיקְדוּן:

וְהִנֵּתָר מִמֶּנּוּ עַד בָּקָר – מֵהַ תַּלְמוּד לֹאמַר "עַד בָּקָר" פַּעַם שְׁנִיָּה לְתֵן בָּקָר עַל בָּקָר, שֶׁהַבָּקָר מִשְׁמַעוֹ מִשְׁמַע הַנֶּזֶץ הַסָּמָה, וּבֹא הַפְּתוּב לְהַקְדִּים, שְׁאִסּוּר בְּאִכְלֵה מַעֲלוֹת הַשָּׁמַר. זֶהוּ לְפִי מִשְׁמַעוֹ. וְעוֹד מְדַרְשׁ אַחֵר: לִמַּד שְׁאִינוּ נִשְׂרָף בְּיוֹם טוֹב אֲלֵא מִפְּתָרָת, וְכֵן תִּדְרָשׁנוּ: וְהִנֵּתָר מִמֶּנּוּ בְּבָקָר רֹאשׁוֹן, עַד בָּקָר שְׁנִי תַעֲמִיד וְתִשְׂרְפוּ.

וְכִכָּה־תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים וְעַלִּיכֶם בְּרָגְלִיכֶם וּמִקְלָכֶם בִּידְכֶם וְאֹכְלֵתָם אֹתוֹ בַּחֲפִזּוֹן פֶּסַח הוּא לִי־הָהָה:
וְכִדְּיִן תִּיכְלוּן יְתִיָּה חֲרָצִיכוֹן יְהוֹן אֲסִירִין מִסְּנִיכוֹן בְּרָגְלִיכוֹן וְחוּטְרִיכוֹן בִּידְכוֹן וְתִיכְלוּן יְתִיָּה בְּבִהִילוֹ פֶּסַחָא הוּא קָדֵם יִי:

מִתְּנִיכֶם חֲגוּרִים – מִזְמָנִים לְדָרְךָ. בַּחֲפִזּוֹן – לְשׁוֹן בְּהִלָּה וּמַהִירוֹת, כְּמוֹ "וְיִהְיֶה דוֹד נֶחֱפֵז לְלֶכֶת", "אֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בַּחֲפִזִּים". פֶּסַח הוּא לֵה' – הַקָּרֵב הוּא קָרוֹי פֶּסַח, עַל שֵׁם הַדְּלוּג וְהַפְּסִיחָה. וְאֵתָם עָשׂוּ כָּל עֲבוֹדוֹתָיו דְּרָךְ דְּלוּג וְקַפִּיצָה, זָכָר לְשִׁמּוֹ שְׁקָרוֹי פֶּסַח, וְגַם פֶּשֶׁק"א לְשׁוֹן פְּסִיעָה.

וְעַבְרָתִי בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהַפִּתִּי כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֶלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ־הָהָה:
וְאֶתְגָּלִי בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם בַּלִּילָא הָדִין וְאֶקְטוּל כָּל בּוֹכְרָא בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם מֵאִנְשָׁא וְעַד בְּעִירָא וּבְכָל טַעֲוֹת מִצְרָאִי אֲעַבִּיד דִּינִין אֲנָא יִי:

וְעַבְרָתִי – כְּמִלְךָ הַעוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם, וּבְהַעֲבָרָה אֶחָת וּבְרִגְעָה אֶחָד בְּלֵן לֹקִין. כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם – אֵף בְּכוֹרוֹת אֲחֵרִים וְהֵם בְּמִצְרַיִם. וּמִנִּין אֵף בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם שֶׁבְּמִקְוֵמוֹת אֲחֵרִים תַּלְמוּד לֹאמַר: "לְמַכָּה מִצְרַיִם בְּבִכּוּרֵיהֶם". מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה – מִי שֶׁהִתְחִיל בְּעִבְרָה, מִמֶּנּוּ מִתְחַלֵּת הַפּוֹרְעָנוּת. וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם – שֶׁל עֵץ נִרְקָבָת, וְשֶׁל מִתְּכַת נִמְסָת וְנִתְכַת לְאֶרֶץ. אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה' – אֲנִי בְּעֶצְמִי, וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ.

וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אִתְּם שֵׁם וְרֹאיתִי אֶת־הַדָּם וּפִסַּחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יְהִיָּה בְּכֶם נֶגֶף לְמִשְׁחִית בְּהַפְּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:
וְיִהִי דָמָא לָכוֹן לְאֹת עַל בַּתִּיא דְּאִתּוֹן תִּמְוֹן וְאִתּוֹי יֵת דָּמָא וְאִתּוֹס עֲלִיכוֹן וְלֹא יְהִי בָכוֹן מוֹתָא לְתַבְּלָא בְּמִקְטְלִי בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:

וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת – לָכֶם לְאֹת וְלֹא לְאֲחֵרִים לְאֹת; מִכָּאן שֶׁלֹּא נִתְּנוּ הַדָּם אֲלֵא מִבְּפָנִים. וְרֹאיתִי אֶת הַדָּם – הַפֶּל גְּלוֹי לְפָנָיו; אֲלֵא אִמַּר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: נוֹתֵן אֲנִי אֶת עֵינֵי לְרֹאשׁוֹ שְׁאֵתָם עֲסוּקִים בְּמִצְוֹת, וּפּוֹסֵם אֲנִי עֲלֵיכֶם. וּפִסַּחְתִּי – וְחִמְלַתִּי, וְדוֹמָה לוֹ: "פִּסּוֹם וְהַמְלִיט". וְאֲנִי אוֹמֵר: כָּל פְּסִיחָה – לְשׁוֹן דְּלוּג וְקַפִּיצָה; וּפִסַּחְתִּי, מְדַלֵּג הִנֵּה מִבְּמִי יִשְׂרָאֵל לְבִתִּי מִצְרַיִם, שֶׁהָיוּ שְׂרוּיִים זֶה בְּתוֹךְ זֶה. וְכֵן "פִּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסַּעֲפִים"; וְכֵן כָּל הַפְּסִיחִים, הוֹלִכִים כְּקוֹפְצִים. וְכֵן "פִּסּוֹם וְהַמְלִיט", מְדַלְּגוֹ וּמִמְלִטוֹ מִבֵּין הַמוֹמְתִים. וְלֹא יְהִיָּה בְּכֶם נֶגֶף – אֲבָל הָיָה הוּא בְּמִצְרַיִם. הָרִי שֶׁהָיָה מִצְרַיִם בְּבִיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, יָכוֹל יִמְלֹט תַּלְמוּד לֹאמַר: וְלֹא יְהִיָּה בְּכֶם נֶגֶף, אֲבָל הָיָה בְּמִצְרַיִם שֶׁבְּבִתִּיכֶם. הָרִי שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל בְּבִיתוֹ שֶׁל מִצְרַיִם, שׁוֹמֵעַ אֲנִי לְקַח כְּמוֹתוֹ תַּלְמוּד לֹאמַר: וְלֹא יְהִיָּה בְּכֶם נֶגֶף.

וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחֻמָּתָם אִתּוֹ תִּגְלִי-הַגּוֹהַּ לְדֹרֹתֵיכֶם תִּקֶּת עוֹלָם תִּתְּנָהוּ:	וַיְהִי יוֹמָא הַדִּין לְכוּן לְדוּכְרָנָא וְתִיחְגוּנִי יִתִּיה חֲמָא קֻדָּם יְיָ לְדִרְיִכוֹן קִיָּם עָלָם תִּיחְגוּנִי:
--	---

לזכרון – לדורות. וחממתם אתו – יום שהוא לה לזכרון אתה חוגגו. ועדין לא שמענו אי זהו יום הזכרון; תלמוד לומר: "זכור את היום הזה אשר יצאתם", למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון. ואיזה יום יצאו תלמוד לומר: "ממחרת הפסח יצאו", הני אומר: יום חמשה עשר בניסן הוא של יום טוב, שהרי ליל חמשה עשר אכלו את הפסח, ולבקר יצאו. לדורתיכם וגומר – שומע אני מעוט דורות שנים תלמוד לומר: "תקת עולם תתנהו".

שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ אֶף בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׁאֵר מִבְּתִיכֶם כִּי פֶל־אֶכֶל חֲמִץ וְנִכְרַתְהָ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד-יּוֹם הַשְּׁבִיעִי:	שְׁבַעַא יוֹמִין פְּטִירָא תִיכְלוּן בְּרַם בַּיּוֹמָא קֻדְמָא תִּבְטְלוּן חֲמִירָא מִבְּתִיכוֹן אַרִי כָּל דִּיכּוֹל חֲמִיעַ וְיִשְׁתִּיבִי אֲנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא קֻדְמָא עַד יוֹמָא שְׁבִיעָא:
---	---

שבעת ימים – שייטיין"א של ימים. שבעת ימים מצות תאכלו – ובמקום אחר הוא אומר: "ששת ימים תאכל מצות", למדנו על שביעי של פסח שאינו חובה לאכל מצה, ובלבד שלא יאכל חמץ. ומנין אף ששה שהיא רשות זו מדה בתורה: דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו בלבד יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא: מה שביעי רשות אף ששה רשות. יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד לומר: "בערב תאכלו מצות", הכתוב קבעו חובה. אף ביום הראשון תשביעו שאר – מערב יום טוב, וקרוי "ראשון", לפי שהוא לפני השבעה. ומצינו מקדם קרוי ראשון, כמו "הראשון אדם תולד", הלפני אדם נולדת או אינו אלא ראשון של שבעה תלמוד לומר: "לא תשחט על חמץ" וגומר, לא תשחט הפסח ועדין חמץ קיים. הנפש ההוא – כשהיא בנפשה ובדעתה, פרט לאנוס. מישראל – שומע אני תפירת מישראל ותלו לה לעם אחר תלמוד לומר במקום אחר: "מלפני", בכל מקום שהוא ברשותי.

וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא- קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם פֶּל־מְלֶאכָה לֹא-יַעֲשֶׂה בָהֶם אִישׁ אֲשֶׁר יֹאכֵל לְכַל-נֶפֶשׁ הוּא לְבָדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם:	וּבַיּוֹמָא קֻדְמָא מְעֵרַע קֻדִּישׁ וּבַיּוֹמָא שְׁבִיעָא מְעֵרַע קֻדִּישׁ יְהִי לְכוּן כָּל עֲבִידָא לֹא יִתְעַבִּיד בְּהוֹן בְּרַם מָא דְּמִתְאַכִּיל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא בְּלַחֲדוּהִי יִתְעַבִּיד לְכוּן:
---	---

מקרא קדש – מקרא, שם דבר: קרא אותו קדש לאכילה ושתיה וקסות. לא יעשה בהם – אפלו על ידי אחרים. הוא לבדו – הוא, ולא מכשיריו שאפשר לעשותן מערב יום טוב. לכל נפש – אפלו לבהמה. יכול אף לגוים תלמוד לומר לכם.

וּשְׁמִרְתֶּם אֶת-הַמִּצּוֹת כִּי בַעֲצֶם הַיּוֹם הוֹצֵאתִי אֶת-יִצְחָק-בְּאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּשְׁמִרְתֶּם אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם תִּקֶּת עוֹלָם:	וְתִטְרוּן יִת פְּטִירָא אַרִי בְּכֻרָן יוֹמָא הַדִּין אִפִּיקִית יִת חִילִיכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְתִטְרוּן יִת יוֹמָא הַדִּין לְדִרְיִכוֹן קִיָּם עָלָם:
---	---

ושמרתם את המצות – שלא יבואו לידי חמוץ; מכאן אמרו: תפוח, תלש בצונן. רבי יאשיה אומר: אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות; בדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצנה, אלא אם באה לידך עשה אותה מיד. ושמרתם את היום הזה – ממלאכה. לדורתיכם תקת עולם – לפי שלא נאמר דורות תקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה, לכה חזר ושנאו פאן, שלא תאמר: אזכרת "כל מלאכה לא יעשה" לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור.

בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעַ עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעֶרְב׃ תֹּאכְלוּ מִצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בְּעֶרְב׃	בְּנִיסָן בְּאַרְבַּעַת עֶסְרָא יוֹמָא לִירְחָא בְּרַמְשָׁא תִיכְלוּן פְּטִירָא עַד יוֹמָא חַד וְעֶסְרִין לִירְחָא בְּרַמְשָׁא:
---	--

עד יום האחד ועשרים – למה נאמר וכלא כבר נאמר "שבעת ימים" לפי שנאמר ימים, לילות מנין תלמוד לומר: עד יום האחד וגומר.

שְׁבַעַת יָמִים שְׁאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבִתְיֶיכֶם כִּי פֶל־אֶכֶל מִחֲמַצֹּת וְנִכְרַתְהָ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַתָּה יִשְׂרָאֵל בִּגְרַ וּבְאַזְרַח הָאָרֶץ:	שְׁבַעַא יוֹמִין חֲמִירָא לֹא יִשְׁתַּכַּח בְּבִתְיִכוֹן אַרִי כָּל דִּיכּוֹל מִחֲמַעַא וְיִשְׁתִּיבִי אֲנָשָׁא הַהוּא מִכְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל בְּגִיּוּרִיא וּבִנְצִיבִיא דְּאַרְעָא:
---	---

לא ימצא בבתיכם – מנין לגבולין תלמוד לומר "בכל גבולך". מה תלמוד לומר בבתיכם מה ביתך ברשותך, אף גבולך שברשותך; יצא חמץ של נכרי שהוא אצל ישראל ולא קבל עליו אחריות. כי כל אכל מחמצת – לענש פרת על השאור. והלא כבר ענש על החמץ אלא שלא תאמר: חמץ שראוי לאכילה, ענש עליו; שאור שאינו ראוי לאכילה, לא יענש עליו. ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ, היתני אומר: שאור שהוא מחמץ אחרים, ענש עליו; חמץ שאינו מחמץ אחרים, לא יענש עליו. לכה נאמרו שניהם. בגר ובאזרח הארץ – לפי שהגם נעשה לישראל, הדרך לרבות את הגרים.

פֶּל־מִחֲמַצֹּת לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת:	כָּל מִחֲמַעַא לֹא תִיכְלוּן בְּכָל מוֹתְבִיכוֹן פְּטִירָא:
--	--

מחמצת לא תאכלו – אֲנֹכֶהָ עַל אֲכִילַת שָׂאֹר. כָּל מִחְמָצָת – לִהְיֹא אֶת תַּעֲרֹכְתּוֹ. בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת – זֶה בָּא לְלַמֵּד שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לֵאכֹל בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם; פָּרֹט לְמַעַשְׂר שְׁנֵי וְחִלּוֹת תוֹדָה

חמישי פְּרִשְׁת מִשִּׁיכַת הַפֶּסַח

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכּוֹ וַיִּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח:

וַקְרָא מֹשֶׁה לְכָל סְבִי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אֶתְגִּידוּ וְסִבּוּ לְכוּן מִן בְּנֵי עַמָּא לְזִרְעִיתְכוֹן וְכוֹסוּ פֶסַחַא:

מִשְׁכּוֹ – מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ צֹאן יִמְשֹׁךְ מִשְׁלוֹ. וַיִּקְחוּ – מִי שֶׁאֵין לוֹ יֶשֶׁח מִן הַשּׁוּק. לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם – "שָׂה לְבֵית אָבוֹת".

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכּוֹ וַיִּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח:

וַקְרָא מֹשֶׁה לְכָל סְבִי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אֶתְגִּידוּ וְסִבּוּ לְכוּן מִן בְּנֵי עַמָּא לְזִרְעִיתְכוֹן וְכוֹסוּ פֶסַחַא:

אֲזוּב – מִין יָרֵק שֶׁיֵּשׁ לוֹ גִּבְעוּלִין. אֲגִדַּת אֲזוּב – שְׁלִשָּׁה קִלְחִין קְרוּיִין אֲגִדָּה. אֲשֶׁר בֶּסֶף – בְּכָלִי, כְּמוֹ "סִפּוֹת פֶּסֶף". מִן הַדָּם אֲשֶׁר בֶּסֶף – לְמַה חֹזֵר וְשׁוֹנֵא שְׁלֹא תֹאמַר: טְבִילָה אַחַת לְשִׁלֵּשׁ הַמַּתָּנוֹת; לִכְךָ נֹאמַר עוֹד: "אֲשֶׁר בֶּסֶף". וְשִׁתְּהָא כָּל נְתִינָה וְנִתְּנָה – מִן הַדָּם אֲשֶׁר בֶּסֶף; עַל כָּל הַגָּעָה טְבִילָה. וְאַתֶּם לֹא תִצְאוּ וְגוֹמֵר – מֵגִיד שֶׁמֵּאַחֵר שְׁנִתְּנָה רְשׁוּת לְמִשְׁחִית לְחַבֵּל, אֵינּוּ מִבְּחִין בֵּין צָדִיק לְרָשָׁע. וְלִילָה רְשׁוּת לְמַחְבֵּלִים הוּא, שֶׁנֹּאמַר: "בּוֹ תִרְמַשׁ כָּל חַיָּתוֹ יֵעַר".

וַעֲבַר י-הוָה לַגִּגָּה אֶת־מִצְרַיִם וַרְאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וַפֶּסַח י-הוָה עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יָתֵן הַמִּשְׁחָת לָבֹא אֶל־בְּתִיכֶם לַגִּגָּה:

וַיִּתְּגִלִּי יי לְמַמְחֵי יֵת מִצְרָאִי וַיַּחֲזִי יֵת דְּמָא עַל שְׁקַפָּא וְעַל תְּרִין סַפֵּיא וַיִּיחֹס יי עַל תְּרַעָא וְלֹא יִשְׁבּוּק מִחֻבְלָא לְמִיעֵל לְבִתִּיכוֹן לְמַמְחֵי:

וַפֶּסַח – וְחָמַל. וַיֵּשׁ לוֹמַר: וְדַלְגָּ וְלֹא יָתֵן הַמִּשְׁחָת – וְלֹא יָתֵן לוֹ וְכָלֵת לָבֹא, כְּמוֹ "וְלֹא נִתְּנוּ אֶל־לֵהִים לְהִרְעֵ עַמְדִּי".

וַיִּשְׁמְרֶתֶם אֶת־הַדֶּבֶר הַזֶּה לְתַקְּלָה וּלְבִנְיָה עַד־עוֹלָם:

וַתִּשְׁרִין יֵת פִּתְגָמָא הַדִּין לְקִיָּם לָךְ וּלְבִנְךָ עַד עוֹלָמָא:

וַהֲיָה כִּי־תִבְאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָתֵן י-הוָה לָכֶם פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר וְשִׁמְרֶתֶם אֶת־הַעֲבָדָה הַזֹּאת:

וַיְהִי אֲרִי תִיעֲלִין לְאַרְעָא דִּיתִין יי לְכוּן כְּמָא דְמַלִּיל וַתִּשְׁרִין יֵת פּוֹלְחָנָא הַדִּין:

וַהֲיָה כִּי תִבְאוּ – תִּלְהֵ הַכְּתוּב עֲבֹדָה זֹו בְּבִיאַתְכֶם לְאַרְצָ, וְלֹא נִתְחַיְבוּ בַּמִּדְבָּר אֲלֹא בַּפֶּסַח אַחַד שֶׁעָשׂוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית, וְעַל כֵּי הַדְּבֹר. כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר – וְהִיכֵן דִּבֶּר "וְהִבְאֵתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ" וְגוֹמֵר.

וַהֲיָה כִּי־יֵאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מַה הָעֲבָדָה הַזֹּאת לָכֶם:

וַיְהִי אֲרִי יִימְרוּן לְכוּן בְּנִיכוֹן מָא פּוֹלְחָנָא הַדִּין לְכוּן:

וְאִמְרֶתֶם זִבְח־פֶּסַח הוּא לִי־הִזֵּה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בְּתִי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בְּתִינּוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ:

וְתִימְרוּן דִּיבַח חֲזִס הוּא קָדֵם יי דְּחָס עַל בְּתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם כַּד מָחָא יֵת מִצְרָאִי וַיֵּת בְּתִנָּא שְׁיִיב וַכְּרַע עַמָּא וְסָגִידוּ:

וַיִּקַּד הָעָם – עַל בְּשׁוּרַת הַגָּאֵלָה וּבִיאַת הָאָרֶץ, וּבְשׁוּרַת הַבָּנִים שִׁיחִיו לָהֶם.

וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה י-הוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֹּן עָשׂוּ:

וַאֲזָלוּ וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּפַקִּיד יי יֵת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֹּן עָבָדוּ:

וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ וְגוֹמֵר – וְכִי כָּבֵר עָשׂוּ וְהָלֹא מֵרָאשׁ חֲדָשׁ נֹאמַר לָהֶם אֲלֹא מִפִּינּוֹן שְׁקִבְלוּ עֲלֵיהֶם, מַעֲלָה עֲלֵיהֶם כְּאֵלּוּ עָשׂוּ. וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ – אִף הַקְּלִיכָה מִנָּה הַכְּתוּב, לְמַן שְׁכַר לְהַלִּיכָה וְשְׁכַר לַעֲשִׂיָה. כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן – לְהַגִּיד שְׁבָחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שְׁלֹא הִפִּילוּ דִּבְרֵי מִכָּל מִצְוֹת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וְמֵהוּ "כֹּן עָשׂוּ" אִף מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֹּן עָשׂוּ.

וַיְהִי | בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֹּהֲרֶה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיּוֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשָּׂבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר בְּהֶמְהָ:

וְהָיָה בַּפְּלָגוֹת לַיְלָיָה וַיִּי קָטַל כָּל בּוֹכְרָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבּוֹכְרָא דְּפַרְעָה דַּעֲתִיד לְמַתָּב עַל כּוֹרְסֵי מַלְכוּתִיהָ עַד בּוֹכְרָא דְּשִׁבְיָא דְּבֵבִית אֲסִירֵי וְכָל בּוֹכְרָא דְּבַעֲרָא:

וה' – כל מקום שנאמר "וה'", הוא ובית דינו, שהני"ו לשון תוספת הוא, כמו "פלוגי ופלוגי". הפה כל בכור – אף של אמה אחרת והוא במצרים. מבכור פרעה – אף פרעה בכור הנה, ונשמר מן הבכורים; ועליו הוא אומר: "בעבור זאת העמדתיו". עד בכור השבי – שהיו שמחין לאידם של ישראל; ועוד, שלא יאמרו: יראתנו הביאה הפרענות. ובכור השפחה בכלל הנה, שהרי מנה מן החשוב שבכלן עד הפחות, ובכור השפחה חשוב מבכור השבי.

וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עַבְדָּיו וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי־אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין־נֶשֶׁם מֵת:

וְקָם פַּרְעֹה בַּלַּיְלָה הוּא וְכָל עַבְדָּוָהִי וְכָל מִצְרָאִי וַהֲנֹת צֹחֲתָא רַבָּתָא בְּמִצְרַיִם אַרִי לִית בֵּיתָא תַּמָּן דְּלֹא הָוָה בֵּיה מִיתָא:

ויקם פרעה – ממטותו. לילה – ולא פדרף המלכים בשלש שעות ביום. הוא – תחלה, ואחר כך עבדיו; מלמד שהיה הוא מחזר על פתי עבדיו ומעמידן. כי אין בית אשר אין שם מת – יש שם בכור, מת; אין שם בכור, גדול שבבית קרוי בכור, שנאמר: "אף אני בכור אתנהו". דבר אחר: מצריות מזונות תסת בעליהן ויולדות מרנקים פנויים, והיו להם בכורות הרבה, פעמים הם תמשה לאשה אחת, כל אחד בכור לאביו.

וַיִּקְרָא לְמִשְׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עַבְדֵי אֶת־יְהוָה כְּדַבְּרֵכֶם:

וַיִּקְרָא לְמִשְׁה וּלְאַהֲרֹן בַּלַּיְלָה וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִגֹּו עַמִּי אַף אַתּוֹן אַף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲיִזִּילוּ פְּלַחוּ קֳדָם יְיָ כְּמָא דְּהוֹיִתוֹן אֲמַרִּין:

ויקרא למשה ולאהרן לילה – מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק: היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי. גם אתם – הגברים. גם בני ישראל – הטרף. ולכו עבדו וגומר כדברכם – הכל כמו שאמרתם, ולא כמו שאמרתי אני. בטל "לא אשלם", בטל "מי נמי ההולכים", בטל "רק צאנכם ובקרכם יצא".

גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקִרְכֶּם קַחוּ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וּלְכוּ וּבִרְכַּתְּם גַּם־אֹתִי:

אַף עֲנֹכוֹן אַף תּוֹרִיכוֹן דְּבִרוּ כְּמָא דְּמַלִּילְתוֹן וַאֲיִזִּילוּ וַצִּלוּ אַף עָלֵי:

גם צאנכם גם בקרכם קחו – ומהו כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם "גם אתם תסון בגדנו זבחים ועולות", קחו כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם. וברכתם גם אתי – התפללו עלי שלא אמות, שאני בכור.

וַתִּחַזַּק מִצְרַיִם עַל־הָעָם לַמָּהָר לְשַׁלְּתָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ בָּלְנוּ מֵהֵימָן:

וַתְּקִיפוּ מִצְרָאִי עַל עַמָּא לְאַחֲתָא לְשַׁלְּחוֹתְהוֹן מִן אֶרֶץ אַרִי אֲמַרוּ כּוֹלָנָא מִיתִין:

בלנו מהמים – אמרו: לא בגזרת משה הוא; שהרי אמר: "ומת כל בכור", וכאן אף הפשוטים מהמים, תמשה או עשרה בבית אחד.

וַיֵּשֶׂא הָעָם אֶת־בְּצִקוֹ טָרֵם יַחֲמִץ מִשְׁאֲרֵתָם צִרְחָת בְּשִׁמְלֵתָם עַל־שִׁכְמָם:

וַנִּטַּל עַמָּא יָת לִישָׁהוֹן עַד לֹא חֲמַע מוֹתֵר אַצּוֹתְהוֹן צִרִיר בְּלִבּוּשִׁיהוֹן עַל כַּתְפֵּיהוֹן:

טָרֵם יַחֲמִץ – המצרים לא הניחום לשהות כדי חמוץ. משארתם – שיוירי מצה ומרור. על שכמם – אף על פי שבהמות הרבה הולכו עמָּהם, מחבבים היו את המצנה.

וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּדָבָר מִשְׁה וַיִּשְׁאָלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלִי־כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׁמֵלֹת:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַבְדוּ כְּפִתְגָמָא דְּמִשְׁה וּשְׁאִילוּ מִמִּצְרַיִם מַגִּין דְּכֶסֶף וּמַאֲנִין דְּזָהָב וּלְבוּשִׁין:

כְּדָבָר מִשְׁה – שאמר להם המצרים: "וישאלו איש מאת רעהו". ושמלות – אף הן היו תשובות להם מן הכסף ומן הזהב; והמאחר בפסוק חשוב.

וַיֹּהֲרֶה נָתַן אֶת־תָּנוּ הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאָלוּם וַיַּנְצִלוּ אֶת־מִצְרַיִם:

וַיִּי יָהָב יָת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאִי וַאֲשִׁאִילוּנָו וַרוֹקִינוּ יָת מִצְרַיִם:

וישאלום – אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם; אתה אומר אחד טל שנים ולף. וינצלו – ורוקיננו.

וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסס סִפְתָּה פְּשֵׁי־מֵאוֹת אֶלֶף רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִשָּׁף:	וַיָּטְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסס לְסִכּוֹת פְּשִׁית מֵאָה אֲלֵפִין גּוֹבְרָא רִגְלָאָה בָּר מִטְּפָלָא:
--	--

מִרַעְמֶסס סִפְתָּה – מֵאָה וְעֶשְׂרִים מִל הָיוּ, וּבָאוּ שָׁם לִפְנֵי שָׁעָה, שְׁנָאָמֶר: "וְאַשָּׁא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים". הַגְּבָרִים – מִכּוֹן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה.

וְגַם־עָרַב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבִקֹּר מִקֶּנֶה כָּבֵד מְאֹד: וְגַם־עָרַב רַב – תַּעֲרֶכֶת אַמּוֹת שֶׁל גָּרִים.	וְאֵף נּוֹכְרָאִין סִגִּיאִין סְלִיקוּ עֲמֵהוּן וְעָנָא וְתוֹרֵי בְעִירָא סִגִּי לַחְדָּא:
---	---

וַיֹּאפּוּ אֶת־הַבָּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲנֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמִץ כִּי־גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֲמֶה וְגַם־צָדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם:	וְאָפוּ יֵת לִישָׁא דְאַפִּיקוּ מִמִּצְרַיִם גְּרִיצוֹן פְּטִירוֹן אָרִי לָא חֲמַע אָרִי אֶתְרַכוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכִילוּ לֹא־תַעֲפָבָא וְאֵף זָנְדִין לֹא עָבְדוּ לַהוּן:
---	---

עֲנֹת מִצּוֹת – חֲרָרָה שֶׁל מִצָּה. בָּצֶק שֶׁלֹּא הִחְמִיץ קְרוֹי מִצָּה. וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם – לְדָרָה. מַגִּיד שֶׁבָּחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא אָמְרוּ: הִיאֵף נִצָּא לְמִדְבָּר בְּלֹא צָדָה אֶלָּא הָאִמִּינוּ וְהִלְכוּ. הוּא שְׁמִפְרֵשׁ בְּקַבְלָה: "זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֶהְבֵּת כְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּם אַחֲרֵי בַמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא יְרוּעָה"; וְמָה שֶׁכָּר מִפְרֵשׁ אַחֲרָיו "קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לֵה" וְגוֹמֵר.

וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:	וּמוֹתֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּיתִיבוּ בְּמִצְרַיִם אַרְבַּע מֵאָה וּתְלָתִין שָׁנִין:
---	--

אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם – אַחֵר שָׁאֵר הִיְשִׁיבוֹת שִׁישְׁבוּ גָרִים בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם. שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה – בֵּין הַכֹּל, מִשְׁנוֹלֵד יִצְחָק עַד עַכְשָׁיו הָיוּ אַרְבַּע מֵאוֹת. מִשְׁקֵהָ לֹו זָרַע לְאַבְרָהָם, נִתְּנָם "כִּי גַר יִהְיֶה זֶרַעֲךָ", וְשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיוּ מִשְׁנַגְנָזְרָה גִזְרֵת בֵּין הַבְּתָרִים עַד שְׁנוֹלֵד יִצְחָק וְאִי אֶפְשָׁר לֹוֹמֵר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְבָדָה, שֶׁהָרִי קֵהֶת מִן הַבָּאִים עִם יַעֲקֹב הָיָה; צֹא נִחְשָׁב כֹּל שְׁנוֹתָיו, וְכֹל שְׁנוֹת עַמְרָם בְּנוֹ, וְשְׁמוֹנִים שָׁל מִשָּׁה, לֹא תַמְצָאֵם כֹּל כּוֹ. וְעַל כִּרְחֹף הַרְבֵּה שָׁנִים הָיוּ לְקֵהֶת עַד שֶׁלֹּא יָרַד לְמִצְרַיִם, וְהַרְבֵּה מִשְׁנוֹת עַמְרָם נִבְלָעִים בְּשְׁנוֹת קֵהֶת, וְהַרְבֵּה מִשְׁנִים שֶׁל מִשָּׁה נִבְלָעִים בְּשְׁנוֹת עַמְרָם; הָרִי שֶׁלֹּא תַמְצָא אַרְבַּע מֵאוֹת לְבִיאַת מִצְרַיִם, וְהַזְקַקְתָּ לֹוֹמֵר עַל כִּרְחֹף שְׁאָף שָׁאֵר הִיְשִׁיבוֹת נִקְרָאוּ גֵרוֹת. וְאָפְלוּ חֲבֵרוֹן, שְׁנָאָמֶר: "אֲשֶׁר גָּר שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק", וְאֹמֵר: "אֵת אֶרֶץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ". לְפִיכָף אֶתָּה צָרִיךְ לֹוֹמֵר: "כִּי גַר יִהְיֶה זֶרַעֲךָ", מִשְׁקֵהָ לֹו זָרַע. וְכִשְׁתַּמְנֶה אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה מִשְׁנוֹלֵד יִצְחָק, תַּמְצָא מִבִּיאַתָּן לְמִצְרַיִם עַד יִצִּיאַתָּן מֵאֵתִים וְעֶשְׂרִי. וְזֶה אַחַד מִן הַדְּבָרִים שֶׁשָּׁנוּ לְתַלְמֵי הַמֶּלֶךְ.

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בַּעֲצֹם הַיּוֹם הַזֶּה יִצְאוּ כָּל־צִבְאוֹת יְ-הוָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:	וַיְהִי מִסּוֹף אַרְבַּע מֵאָה וּתְלָתִין שָׁנִין וַיְהִי בִכְרוֹן יוֹמָא הַזֵּין נִפְקוּ כָּל חֵילֵיא דִּי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:
--	--

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְגוֹמֵר וַיְהִי בַּעֲצֹם הַיּוֹם הַזֶּה – מַגִּיד שֶׁפִּינוֹן שְׁהִיָּע הַקֵּץ, לֹא עָפְכוֹן הַמָּקוֹם כְּהָרָף עֵין. בְּחַמְשָׁה עֶשְׂרִי בְּנִיסוֹן בָּאוּ מִלְּאָכֵי הַשָּׂרָת אֶצֶל אַבְרָהָם לְבָשָׂרוֹ, וּבְחַמְשָׁה עֶשְׂרִי בְּנִיסוֹן נוֹלֵד יִצְחָק, וּבְחַמְשָׁה עֶשְׂרִי בְּנִיסוֹן נִגְזְרָה גִזְרֵת בֵּין הַבְּתָרִים.

לֵיל שְׁמֵרִים הוּא לִי־הִנֵּה לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא־הַלֵּילָה הַזֶּה לִי־הִנֵּה שְׁמֵרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם:	לֵילִי נָטִיר הוּא קֶדֶם יְיָ לְאַפְקוֹתֵהוּן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם הוּא לֵילֵיאָה הַזֵּין קֶדֶם יְיָ נָטִיר לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדָרִיָּהוּן:
--	--

לֵיל שְׁמֵרִים – שְׁקֵהָ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵר וּמַצִּפֶּה לוֹ, לְקַנֵּם הַבְּטָחְתּוֹ לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. הוּא הַלֵּילָה הַזֶּה לֵה' – הוּא הַלֵּילָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם, בְּלֵילָה הַזֶּה אֲנִי גּוֹאֵל אֶת בְּנִיךָ. שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם – מִשְׁמֵר וְכֹא מִן הַמִּזִּיקִין, כַּעֲנָנִי שְׁנָאָמֶר: "וְלֹא יִתֵּן הַמִּשְׁחִית" וְגוֹמֵר.

וַיֹּאמֶר יְ-הוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת תַּקְתָּ הַפֶּסַח כָּל־ בֶּן־נֹכַר לֹא־יֵאָכֵל בּוֹ:	וְאָמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דָּא גִזְרֵת פֶּסַחָא כָּל בָּר יִשְׂרָאֵל דִּישְׁתַּמַּד לֹא יִיכּוֹל בֵּיהּ:
---	---

זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח – בְּאַרְבַּעַה עֶשְׂרִי בְּנִיסוֹן נִאֲמַרְהָ לָהֶם פֶּרֶשָׁה זוֹ. כָּל בֶּן נֹכַר – שְׁנוֹתִנְכְּרוּ מַעֲשָׂיו לְאַבְיו שְׁבַשְׁמִים. וְאַחַד נֹכְרִי וְאַחַד יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּמַּד בְּמִשְׁמַע.

וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקֶּנֶת־פֶּסַח וּמִלְתָּה אֹתוֹ אִזּוּ יֵאָכֵל בּוֹ: וּמִלְתָּה אֹתוֹ אִזּוּ יֵאָכֵל בּוֹ – רַבּוֹ; מַגִּיד שֶׁמִּילַת עֶבְדִּיו מַעֲפֵכְתּוֹ מִלְּאָכֵל בַּפֶּסַח, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר: אִין מִילַת עֶבְדִּיו מַעֲפֵכְתּוֹ מִלְּאָכֵל בַּפֶּסַח; אִם כֵּן, מָה תִּלְמוּד לֹוֹמֵר: אִזּוּ יֵאָכֵל בּוֹ הָעֶבֶד	וְכָל עֶבֶד גָּבֵר זָבִין כַּסְפָּא וְתַגְזֹר יִתִּיה בְּכִין יִיכּוֹל בֵּיהּ:
--	--

תּוֹשָׁב וְשֹׁכֵר לֹא־יֵאָכֵל בּוֹ:	תּוֹתְבָא וְאַגִּירָא לֹא יִיכּוֹל בֵּיהּ:
-------------------------------------	--

תוֹשֵׁב – זֶה גֵר תוֹשֵׁב. וְשָׁכִיר – זֶה גוֹי. ומה תלמוד לומר וְהָלֹא עֲבָדִים הֵם, וְנֹאמַר: "וְכָל עֶבֶד לֹא יֵאָכֵל בּוֹ" אֵלָּא כְּגוֹן עֲרָבִי מֵהוּל וְגִבְעוֹנִי מֵהוּל, וְהוּא תוֹשֵׁב אוֹ שָׁכִיר.

בְּבֵית אֶחָד יֹאכֵל לֹא-תוֹצִיא מִן-הַבַּיִת מִן-הַבָּשָׂר תוֹצִיָּה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ-בּוֹ:
בַּחֲבוּרָא חֲדָא יִתְאַכִּיל לֹא תִפְקוּן מִן בֵּיתָא מִן בִּשְׂרָא לְבָרָא וְגִרְמָא לֹא תִתְבְּרוּן בֵּיהּ:

בְּבֵית אֶחָד יֹאכֵל – בַּחֲבוּרָה אַחַת, שְׁלֹא יַעֲשֶׂה הַגִּמְנִין עָלָיו שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת וְיִחְלַקוּהוּ. אַתָּה אוֹמֵר בַּחֲבוּרָה אַחַת, אוֹ אֵינּוּ אֵלָּא בְּבֵית אֶחָד כְּמִשְׁמַעוֹ, וְלִלְמַד שָׁאֵם הִתְחִילוּ וְהָיוּ אוֹכְלִים בְּחֶצֶר וְיִרְדּוּ גִשְׁמִים, שְׁלֹא יִכְנסוּ לְבֵית תַּלְמוּד לֹאמַר: "עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם"; מִכָּאן שֶׁהָאוֹכֵל אוֹכֵל בְּשֵׁנֵי מְקוֹמוֹת. **לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת** – מִן הַחֲבוּרָה. **וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ** – הָרְאוּי לְאֹכִילָה, כְּגוֹן שֵׁשׁ עָלְיוֹ כְּזֵית בָּשָׂר, יֵשׁ בּוֹ מְשׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם; אֵין עָלָיו כְּזֵית בָּשָׂר אוֹ מוֹת, אֵין בּוֹ מְשׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם.

כָּל-עֵצַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה אֹתוֹ:
כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל יַעֲבִדוּן יִתִּיהּ:
כָּל עֵצַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה אֹתוֹ – לָמָּה נֹאמַר לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּפֶסֶח מִצְרַיִם: "שֶׁה לְבֵית אָבוֹת", שְׁנִמְנּוּ עָלָיו לְמִשְׁפָּחוֹת, יָכוֹל אִף פֶּסֶח דּוֹרוֹת כֵּן תַּלְמוּד לֹאמַר: **כָּל עֵצַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה אֹתוֹ.**

וְכִי-יָגוּר אֹתָךְ גֵּר וַעֲשֵׂה פֶסַח לִי-הִנֵּה הַמּוֹל לָוִי כָל-זָכָר וְאֹזֵי יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֹנֶחַ הָאָרֶץ וְכָל-עַרְל לֹא-יֹאכֵל בּוֹ:
וְאִרִּי יִתְגַּיֵּיר עִמְכּוֹן גִּיּוֹרָא וַיַּעֲבִיד פֶּסַחָא קֹדֶם יִי מַגְזֵר לִיה כָּל דְּכוּרָא וּבְכֵן יִקְרַב לְמַעֲבָדִיהּ וִיהִי כְּנִצְיָבִי אֲרַעָא וְכָל עַרְלָא לֹא יִיכּוֹל בֵּיהּ:

וַעֲשֵׂה פֶסַח – יָכוֹל כָּל הַמִּתְגַּיֵּיר יַעֲשֵׂה פֶסַח מִיָּד תַּלְמוּד לֹאמַר: "וְהָיָה כְּאֹנֶחַ הָאָרֶץ"; מָה אֹנֶחַ בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר, אִף גֵּר בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר. וְכָל עַרְל לֹא יֹאכֵל בּוֹ – לִהְיוֹת אֵת שְׁמִתוֹ אֲחִיו מִחֲמַת מִילָה, שְׁאֵינּוּ מִשְׁמַד לְעֲרֻלוֹת, וְאֵינּוּ לָמַד מִ"כֵּן נִכְר לֹא יֹאכֵל בּוֹ".

תוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לְאֹנֶחַ וּלְגֵר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם:
אֲוִרִיתָא חֲדָא תְּהִי לְנִצְיָבִיָּא וּלְגִיּוֹרִיָּא דִּיתְגַּיִירוֹן בִּינִיכוֹן:

תוֹרָה אַחַת וְגוֹמַר – לְהַשְׁווֹת גֵּר לְאֹנֶחַ אִף לְשָׂאֵר מִצְוֹת שְׁבִיתוֹרָה.

וַיַּעֲשֶׂה כָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צֻוָּה י-הֲוָה אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן כֹּן עָשׂוּ:
וַעֲבִדוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּמָּא דְּפַקִּיד יִי יֵת מֹשֶׁה וְיֵת אַהֲרֹן כֹּן עֲבִדוּ:

וַיְהִי בַעֲצֹם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא י-הֲוָה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל-צִבְאַתָּם:
וְהָיָה בְּכֵרֵן יוֹמָא הַדִּין אִפִּיק יִי יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַל חִילִּיהוֹן:

שְׁבִיעִי וַיִּדְבֹּר י-הֲוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר:
פֶּרַשֶׁת קִדְשׁ וּמִלִּיל יִי עִם מֹשֶׁה לְמִימַר:

קִדְשִׁי לִי כָל-בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל-רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבְבִהֶמָּה לִי הוּא:
אִקְדִּישׁ קֳדָמִי כָל בּוֹכְרָא פֶּתַח כָּל וּלְדָא בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַנְשָׂא וּבִבְעִירָא דִּילִי הוּא:

פֶּטֶר כָּל רֶחֶם – שְׁפִתַּח אֵת הָרֶחֶם תַּחֲלָה, כְּמוֹ: "פּוֹטֵר מִים רִאשִׁית מְדוּן". וְכֵן: "יִפְטִירוּ בְּשִׁפָּה", יִפְתָּחוּ שְׁפֹתֵיהֶם. לִי הוּא – לַעֲצָמֵי קִנִּיתִי, עַל יְדֵי שְׁהִכִּיתִי בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם זָכוֹר אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יִצְאֲתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא י-הֲוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֹאכֵל חֲמִיעַ:
וְאֹמֵר מֹשֶׁה לַעֲמָא הָווּ דְּכִירִין יֵת יוֹמָא הַדִּין דְּנִפְקַתוֹן מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדוּתָא אֲרִי בְּתַקּוּף יָד אִפִּיק יִי יִתְכּוֹן מִכָּא וְלֹא יִתְאַכִּיל חֲמִיעַ:

זָכוֹר אֵת הַיּוֹם הַזֶּה – לָמַד שְׁמִיכִירִין וְצִיאַת מִצְרַיִם בְּכָל יוֹם.

הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב:
יוֹמָא דִּין אַתּוֹן נִפְקִין בִּיְרֵחָא דְּאַבִּיבָא:
בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב – וְכִי לֹא הָיִינוּ יוֹדְעִין בְּאַיִנָּה חֹדֶשׁ אֵלָּא כִּךְ אָמַר לָהֶם: רְאוּ חֹסֵד שְׁגִמְלָכֶם, שֶׁהוֹצִיא אֶתְכֶם בְּחֹדֶשׁ שֶׁהוּא כָּשֶׁר לְצֵאת, לֹא חֲמָה וְלֹא צָנָה וְלֹא גִשְׁמִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "מוֹצִיא אֲסִירִים בְּכוֹשְׁרוֹת", חֹדֶשׁ שֶׁהוּא כָּשֶׁר לְצֵאת.

וְהָיָה כִּי־יִבְיֹאֵךְ יְיָ־הוֹה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֲמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַיְבוֹסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ וְעַבְדְּתָה אֶת־הָעֵבֶרֶת הַזֹּאת בְּחַדָּשׁ הַזֶּה:	וַיְהִי אֲרִי יַעֲלִלְנָה יְיָ לְאֶרֶע כְּנַעֲנָאִי וְחַתָּאִי וְאֲמֹרֵאִי וְחַתָּאִי וַיְבוֹסָאִי דְקַיִים לְאַבְרָהָם לְמַתָּן לְךָ אֶרֶע עֶבְדָּא חֶלֶב וְדָבָשׁ וְתַפְלַח יָת פּוֹלְחָנָא הָדָא בִּנְרָחָא הָדִין:
---	--

אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי... — וְאֵל עַל פִּי שְׁלֹא מָנָה אֱלֹא חֲמִשָּׁה עֶמְמִיּוֹ, כָּל שִׁבְעָה גִּזְיִם בְּמִשְׁמַע, שֶׁפָּלַן בְּכָלֵל "כְּנַעֲנִי" הֵם. וְאַחַת מִמִּשְׁפַּחַת כְּנַעַן הָיְתָה שְׁלֹא נִקְרָא לָהּ שֵׁם אֱלֹא "כְּנַעֲנִי". נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם... — בְּאַבְרָהָם הוּא אֹמֵר: "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם...". וּבִיזְזָק הוּא אֹמֵר: "גִּזְרֵי הָאֶרֶץ הַזֹּאת...". וּבִיזְזָק הוּא אֹמֵר: "הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שׁוֹכֵב עָלֶיהָ...". זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ — חֶלֶב זָב מִן הָעֵצִים, וְהַדָּבָשׁ זָב מִן הַתְּמָרִים וּמִן הַתְּאֵנִים. אֶת הָעֵבֶרֶת הַזֹּאת — שֶׁל פֶּסַח. וְהָלֹא כִּבְרָ נֶאֱמַר לְמַעַל "וְהָיָה כִּי תִבְאוּ אֶל הָאֶרֶץ...", וְלָמָּה חֲזָר וְשִׁנְאָה בְּשִׁבִּיל דְּבָר שְׁנִיתִּיכֶם בָּהּ. בְּפִרְשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמַר: "וְהָיָה כִּי יֵאָמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֵבֶרֶת הַזֹּאת לָכֶם", בְּכֹן רִשְׁעֵי הַפְּתוּב מְדַבֵּר שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכָּלֵל. וְכֹאן: "וְהִגְדַּת לְבָנָהּ", בְּכֹן שְׁאִינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל. וְהַפְּתוּב מְלַמֵּד שֶׁתַּפְתַּח לוֹ אַתָּה בְּדִבְרֵי אֲגָדָה הַמוֹשְׁכִין אֶת הַלֵּב.

שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לִי־הוֹה:	שְׁבַעַת יוֹמִין תִּיכּוֹל פְּטִירָא וּבִיּוֹמָא שְׁבִיעֵאָה חַגָּא קָדָם יְיָ:
---	---

מִצּוֹת יֹאכַל אֶת שְׁבַעַת הַיָּמִים וְלֹא־יִרְאֶה לָךְ חֶמֶץ וְלֹא־יִרְאֶה לָךְ שֹׂאֵר בְּכָל־גִּבְלָהּ:	פְּטִירָא יִתְאַכִּיל יָת שְׁבַעַת יוֹמִין וְלֹא יִתְחַזִּי לָךְ חֲמִיעַ וְלֹא יִתְחַזִּי לָךְ חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמָּהּ:
--	---

וְהִגְדַּת לְבָנָהּ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ־הוֹה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:	וְתַחֲזִי לְבָרַךְ בִּיּוֹמָא הַהוּא לְמִימַר בְּדִיל דָּא עֶבֶד יְיָ לִי בְּמַפְקֵי מִמִּצְרָיִם:
---	--

בַּעֲבוּר זֶה — בַּעֲבוּר שְׁאָקִים מְצוֹתָיו, כְּגוֹן פֶּסַח מִצָּה וּמִרּוֹר הַלֵּלוּ. עָשָׂה ה' לִי — רִמְזוֹ תְּשׁוּבָה לְכֹן רִשְׁעֵי, לוֹמֵר: "עָשָׂה ה' לִי" — וְלֹא לָהּ, שְׁאוֹלוֹ הֵייתָ שֵׁם לֹא הֵייתָ כְּדֹאִי לְגָאֵל.

וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל־יְדֶךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּתְּנֶה תּוֹרַת יְיָ־הוֹה בְּפִיךָ כִּי בֵּינָה חֲזָקָה הוֹצֵאתִיךָ יְיָ־הוֹה מִמִּצְרָיִם:	וַיְהִי לָךְ לְאוֹת עַל יְדָךְ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶךָ בְּדִיל דְּתַתִּי אוֹרִיתָא דִּי בְּפוּמָהּ אֲרִי בִּינָה תַקִּיפָא אִפְקָה יְיָ מִמִּצְרָיִם:
--	--

וְהָיָה לָךְ לְאוֹת — יְצִיאַת מִצְרָיִם תִּתְּנֶה לָךְ לְאוֹת עַל יְדָךְ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ, שֶׁתַּכְתּוּב הַפְּרָשִׁיּוֹת הַלָּלוּ, וְתַקְשְׁרֵם בְּרֹאשׁ וּבִזְרוֹעַ. עַל יְדָךְ — עַל יַד שְׁמָאֵל. לְפִיכָךְ "יְדָכָה" מְלֵא בְּפִרְשָׁה שְׁנִיָּה, לְדְרוֹשׁ בָּהּ: "יָד שֶׁהִיא כֶּהָה".

וְשִׁמַּרְתָּ אֶת־הַחֻקִּים הַזֵּאת לְמוֹעֵדָה מִיָּמִים יָמִימָה:	וְתַשְׂר יָת קִימָא הָדִין בְּזִמְנִיָּה מִזְמָן לְזְמָן:
--	---

מִיָּמִים יָמִימָה — מִשְׁנָה לְשָׁנָה.

וְהָיָה כִּי־יִבְיֹאֵךְ יְיָ־הוֹה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ וְלְאַבְרָהָם וְנִתְּנָה לָךְ:	וַיְהִי אֲרִי יַעֲלִלְנָה יְיָ לְאֶרֶע כְּנַעֲנָאִי כְּמָא דְקַיִים לָךְ וְלְאַבְרָהָם וְנִתְּנָה לָךְ:
--	---

נִשְׁבַּע לָךְ — וְהִיכֹן נִשְׁבַּע לָךְ "וְהִבְאֵתִי אֶתְכֶם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאֵתִי...". וְנִתְּנָה לָךְ — תִּתְּנָה בְּעֵינֶיךָ כְּאֵלוֹ נִתְּנָה לָךְ בּוֹ בַּיּוֹם וְאֵל תִּתֵּי בְּעֵינֶיךָ בִּירְשַׁת אָבוֹת.

וְהַעֲבַרְתָּ כָּל־פֶּטֶר־רְחֶם לִי־הוֹה וְכָל־פֶּטֶר וְשֹׁאֵר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָךְ הַזֹּכְרִים לִי־הוֹה:	וְתַעֲבַר כָּל פְּתַח וְלָדָא קָדָם יְיָ וְכָל פְּתַח וְלָד בְּעִירָא דִּיהוֹן לָךְ דְּכָרִין תַּקְדִּישׁ קָדָם יְיָ:
---	---

וְהַעֲבַרְתָּ — אֵין "וְהַעֲבַרְתָּ" אֱלֹא לְשׁוֹן הַפְּרָשָׁה. וְכֹן הוּא אֹמֵר: "וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נִחְלָתוֹ לְבִתּוֹ". שֹׁאֵר בְּהֵמָה — גִּפְלֵי שֶׁשִּׁגְרָתוֹ אִמּוֹ, וְשִׁלְחָתוֹ בְּלֹא עֵתוֹ. וְלִמְדָה הַפְּתוּב שֶׁהוּא קְדוֹשׁ בְּכֹכּוּרָה לְפֶטֶר אֶת הַבָּא אַחֲרָיו. וְאַף שְׁאִין גִּפְלֵי קְרוֹי "שֹׁאֵר", כְּמוֹ: "שֹׁאֵר אֶלְפִיד". אָכֵל זֶה לֹא בָּא אֱלֹא לְלַמֵּד עַל הַגִּפְלֵי, שֶׁהֵרִי כִּבְרָ כְּמַב "כָּל פֶּטֶר רְחֶם". וְאֵם תֹּאמַר: אֵף בְּכֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּמִשְׁמַע, בָּא וּפְרַשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר: "בְּבִקְרָהּ וּבְצִאָנָהּ". לְשׁוֹן אַחֵר יֵשׁ לְפָרֶשׁ, "וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רְחֶם" — בְּבִכּוֹר אֲדָם הַפְּתוּב מְדַבֵּר.

וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תַּפְסֶה בְּשֵׂה וְאֵם־לֹא תַפְסֶה וְעֶרְפָּתוֹ וְכָל בְּכֹר אֲדָם בְּבִנְיָה תַפְסֶה:	וְכָל בּוֹכְרָא דְחֲמִירָא תַפְרוֹק בְּאַמְרָא וְאֵם לֹא תַפְרוֹק וְתַקְפִּיה וְכָל בּוֹכְרָא דְאַנְשָׂא בְּבִנְיָה תַפְרוֹק:
---	---

פֶּטֶר חֲמֹר — וְלֹא פֶטֶר שֹׁאֵר בְּהֵמָה טְמֵאָה. וּגְזֵרַת הַפְּתוּב הִיא, לְפִי שֶׁנִּמְשְׁלוּ בְּכֹרֵי מִצְרָיִם לְחֲמוּרִים. וְעוֹד: שְׁסִיעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בִּיצִיאָתוֹ מִמִּצְרָיִם, שְׁאִין לָהּ אַחַד מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹא נָטַל הַרְבֵּה חֲמוּרִים טְעוּגִים מִכִּסְפָּם וּמִזָּהָבָם שֶׁל מִצְרָיִם. תַּפְסֶה בְּשֵׂה — נוֹתֵן שָׂה לַפֶּה, וּפֶטֶר חֲמֹר

מִתֵּר בַּהֲנָאָה, וְהִשָּׂה חֵלִין בְּיַד פֶּהוּ. וְעַרְבָתוֹ – עוֹרְפוֹ בְּקוֹפִיץ מֵאַחֲוָרָיו וְהוֹרְגוֹ. הוּא הַפְסִיד מִמוֹנוֹ שֶׁל פֶּהוּ, לְפִיכָף וַפְסִיד מִמוֹנוֹ. וְכָל בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָה תַפְדָּה – חֲמֵשׁ סָלְעִים פְּדִיוֹנוֹ קָצוּב בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְהָיָה כִּי־יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ וַיְהִי אֲרִי יִשְׁאַלְנִי בָרֶךְ מָחָר לְמִימַר מָה זֶה וְתִימַר לִי אֲלֵיו בְּחֻזֶּק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ־הוֹה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:	וַיְהִי אֲרִי יִשְׁאַלְנִי בָרֶךְ מָחָר לְמִימַר מָה זֶה וְתִימַר לִי אֲלֵיו בְּחֻזֶּק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ־הוֹה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:
--	--

כִּי יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר – יֵשׁ "מָחָר" שֶׁהוּא עֲכָשִׁיר, וְיֵשׁ "מָחָר" שֶׁהוּא לְאַחֵר זָמַן, כְּגוֹן זֶה וּכְגוֹן: "מָחָר יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבְנֵינוּ" דְּבָנִי גַּד וּבְנִי רֵאוּבֵן. מַה זֹּאת – זֶה תִּינוּק טַפֵּשׁ שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ לְהַעֲמִיק שְׁאֵלָתוֹ, וְסוֹתָם וְשׂוֹאֵל: "מַה זֹּאת". וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר: "מַה הָעֵלֶת וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים..." , הֲרִי זֹאת שְׁאֵלָת בֶּן חָכָם. דְּבָרָה תוֹרָה כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָּנִים: רִשֵּׁעַ, וְשְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ לְשׂוֹאֵל, וְהַשְׂוֹאֵל דְּרָךְ סְתוּמָה, וְהַשְׂוֹאֵל דְּרָךְ חֲקָמָה.

וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פָּרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהַרְג יְיָ־הוֹה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹכֵחַ לִי־הוֹה כָּל־פֶּטֶר רִחֵם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בְּנֵי אִפְדָּה:	וְהוֹה כִּד אַקְשִׁי פָּרְעֹה לְשַׁלְּחוֹתָנָא וְקָטַל יְיָ כָּל בּוֹכְרָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבּוֹכְרָא דְּאַנְשָׁא וְעַד בּוֹכְרָא דְּבַעִירָא עַל כֵּן אֲנָא דְּבַח גָּזָם יְיָ כָּל פֶּתַח וְלֵד דְּכָרִיא וְכָל בּוֹכְרָא דְּבָנִי אֶפְרַיִם:
---	--

וְהָיָה לְאוֹת עַל־יַדְּכָה וּלְטוֹטָפֶת בֵּין עֵינֶיהָ כִּי בְחֻזֶּק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ־הוֹה מִמִּצְרַיִם:	וַיְהִי לָאֵת עַל יַדָּךְ וְלַתְּפִלִּין בֵּין עֵינֶךְ אֲרִי בְּחֻזֶּק יָד אֶפְרַיִם יְיָ מִמִּצְרַיִם:
---	---

וּלְטוֹטָפֶת בֵּין עֵינֶיהָ – "תְּפִלִּין". וְעַל שֵׁם שֶׁהֵם אַרְבָּעָה בְּתִים קְרוּיִין טוֹטָפוֹת – "טָט" בְּכַתְּפֵי שְׂמַיִם, "פֶּת" בְּאַפְרִיקַי שְׂמַיִם. וּמִנַּחֲמָם חֲבָרוּ עִם "וְהִטָּף אֶל דְּרוֹם", "אַל תִּטִּיפוּ", לְשׁוֹן דְּבוּר, כְּמוֹ "וּלְזָכְרוֹן בֵּין עֵינֶיהָ", שֶׁהִרְוָאָה אוֹתָם קְשׁוּרִים בֵּין הָעֵינַיִם יִזְכּוֹר הֵגֵס וַיִּדְבֵּר בּוֹ.

לֹא וַעֲתָהּ | שָׁחַקוּ עָלַי צַעֲיָרִים מִמֶּנִּי לְיָמִים אֲשֶׁר־
מֵאַסְתִּי אֲבוֹתָם לְשִׁית עִם־פִּלְגִי צֹאנִי: גַּם־כָּחַ
יִדְיָהֶם לָמָּה לִּי עָלִימוּ אָבֵד כָּל־חַי: בַּחֲסֹר וּבְכַפֹּן
לְלִמּוּד הַעֲרָקִים צִיָּה אֲמַשׁ שׁוֹאָה וּמִשְׁאָה:
הַקִּטְפִּים מְלִיץ עָלִי־שִׁית וְשָׂרֵשׁ רִתְמִים לַחֲמֹם:
הַמֶּ־גֹו יִגְרָשׁוּ יִרְעוּ עָלִימוּ כַּנְּגֹב: וּבַעֲרוֹץ גִּחְלִים
לְשֹׁפָן חֲרִי עֶפֶר וְכַפִּים: בִּינ־שִׁיתִים יִנְהָקוּ תַּחַת
חֲרוּל יִסְפְּחוּ: הַבְּנִי־גָבֵל גַּם־בְּנִי בְלִי־שָׁם נָפְאוּ מֶ־
הָאָרֶץ: וַעֲתָה נִגְיִנְתָּם הִיִּיתִי וְאֵהִי לָהֶם לְמִלָּה:
יִתְעַבּוּנִי רַחֲקוּ מִנִּי וּמִפְּנִי לֹא־תִשְׁכּוּ רָק: כִּי־יִתְרִי
כָּתַח וַיַּעֲנֵנִי וְרָסֹן מִפְּנִי שִׁלְחוּ: עַל־יָמִין פֶּרֶחַח
יָקוּמוּ רִגְלֵי שִׁלְחוּ וַיִּסְלּוּ עָלַי אֲרָחוֹת אֵידָם: גִּתְסֹו
גִּתִּיבְתִּי לַהֲוִיתִי יַעֲלִלוּ לֹא עֲזָר לָמוּ: כִּפְרָץ רָחֵב
יֵאֲתִיו תַּחַת שְׂאֵה הַתְּגַלְגָּלוּ: הִתְהַפֵּךְ עָלַי בְּלִחֹת
תִּרְדֵּף בְּרוּחַ גְּדֻבָּתִי וְכַעֵב עֲבָרָה יִשְׁעֵתִי: וַעֲתָה
עָלַי תִּשְׁתַּפֵּךְ נִפְשִׁי וְאַחֲזוּנִי יְמִי־עֹנִי: לִלְיָה עֲצָמִי
נִקָּר מֵעָלַי וְעָרְקִי לֹא יִשְׁכָּבוּן: הַבְּרַב־כָּח יִתְחַפֵּשׂ
לְבוּשֵׁי כָפִי כִתְנֵתִי נֶאֱזָרְנִי: הִתְרַנֵּי לַחֲמֹר וְאַתְּמִשְׁל
כַּעֲפָר וְאָפֹר: אֲשׁוּעַ אֲלִידָה וְלֹא תַעֲנֵנִי עֲמֻדָתִי
וְתִתְכַּנֵּן בִּי: כֹּחַ־הַפֶּךְ לֹא־כֹחַ לִי בַעֲצָם יִדָּה
תִּשְׁטַמְנִי: כֹּחַ־שִׁנְאִנִּי אֶל־רוּחַ תִּרְפִּיבְנִי וְתִמְלֹגְנִי
תוֹשִׁיָה: כִּי־יִדְעֵתִי מוֹת תִּשְׁיבְנִי וּבֵית מוֹעֵד
לְכָל־חַי: כֹּחַ־אֵךְ לֹא־בָעִי יִשְׁלַח־יָד אִם־בִּפְיָדוֹ לָקֹו
שׁוּעַ: כֹּחַ־אִם־לֹא בְּכִיתִי לִקְשֵׁה־יּוֹם עֲגָמָה נִפְשִׁי
לְאַבְיוֹן: כִּי טוֹב קוִיִּיתִי וַיָּבֵא רָע וְאִי־חֲלָה לְאֹוֹר
וַיָּבֵא אִפְלָ: כֹּחַ־מַעַי רַחֲמֹו וְלֹא־דָמוּ קִדְמִנִי יְמִי־עֹנִי:
כֹּחַ־קִדְרָה הִלַּכְתִּי בְּלֹא חֲמָה קִמְתִּי בִקְהֵל אֲשׁוּעַ: כֹּחַ־אֵח
הִיִּיתִי לְתַגִּים וְרָע לְבָנוֹת יַעֲנָה: יַעֲזִירִי שְׁחַר מַעֲלִי
וְעֲצָמִי־תִרְרָה מִנִּי־חֲרָב: וְאִי־הִי לְאַבֵּל כִּנְיָרִי וְעַגְבִּי
לְקוֹל בָּכִים:

לֹא אֲבִרִית כִּרְתִּי לְעִינִי וְמָה אֶתְבוֹנֵן עַל־בְּתוּלָה:
וְמָה חִלַּק אֶ־לוֹה מִמַּעַל וְנִחַלֶּת שִׁ־דִּי מִמַּרְמִים:
הִלֹּא־אִיד לְעוֹל וְנֹכַר לְפַעֲלִי אָוֹן: הִלֹּא־הוּא
יִרְאֶה דְרָכִי וְכָל־צַעֲדִי יִסְפּוֹר: אִם־הִלַּכְתִּי עִם־
שׁוֹא וְתַחַשׁ עַל־מֶרְמָה רִגְלִי: יִשְׁקֻלְנִי בְּמִאֲזִנִּי־
צֶדֶק וַיִּדַּע אֶ־לוֹה תִמְתִּי: אִם־תִּטָּה אֲשֶׁר־יִמְנִי
הַתִּרְדֵּף וְאַחֵר עֵינִי הִלֵּךְ לִבִּי וּבְכַפִּי דָבַק מֵאוֹם:
הֶאֱזָרָה וְאַחֵר יֹאכֵל וְצֹאֲצֹאִי יִשְׂרָשׁוּ: אִם־נִפְתָּה

לִבִּי עַל־אֲשָׁה וְעַל־פֶּתַח רֵעִי אֲרַבְתִּי: יִתְטַחַן
לְאַחֵר אֲשֶׁתִּי וְעָלֶיהָ יִכְרַעוּן אֲחֵרִיו: כִּי־הִיא הוּא
זִמָּה וְהוּא עָוֹן פְּלִילִים: כִּי אִשׁ הִיא עַד־אֲבִדּוֹן
תֹּאכֵל וּבְכָל־תְּבוּאָתִי תִשְׂרָשׁ: אִם־אֲמַאֵס מִשְׁפָּט
עַבְדִּי וְאַמְתִּי בְּרַבָּם עֲמָדִי: וְמָה אֶעֱשֶׂה כִּי־יָקוּם
אֵל וְכִי־יִפְקֹד מָה אֲשִׁיבֵנוּ: הִלֹּא־בְּבֶטֶן עֲשָׂנִי
עָשָׂהוּ וַיִּכְנֹנֵנוּ בְּרַחֵם אֶחָד: אִם־אֲמַנֵּעַ מִחֲפִץ
דָּלִים וְעִינִי אֶלְמָנָה אֲכַלֶּה: וְאֲכַל פֶּתִי לִבְדִּי וְלֹא־
אֲכַל יָתוֹם מִמִּנֶּה: כִּי מִנְּעוּרִי גִדְלָנִי כְּאֵב וּמִבֶּטֶן
אִמִּי אֲנִיחָנָה: אִם־אֲרַאֶה אוֹבֵד מִבְּלִי לְבוֹשׁ וְאִין
כָּסוּת לְאַבְיוֹן: אִם־לֹא בְּרַכּוּנִי חֲלָצוּ וּמִגָּז כָּבִשִׁי
יִתְחַמֵּם: אִם־הִנִּיפּוּתִי עַל־יָתוֹם יָדִי כִי־אֲרַאֶה
בְּשֹׁעַר עֲזָרָתִי: כֹּחַ־כַּפִּי מִשְׁכָּמָה תִּפּוֹל וְאֲזַרְעִי
מִקְנֶה תִשְׁבֵּר: כִּי פֶחַד אֲלִי אִיד אֵל וּמִשְׁאֲתוֹ לֹא
אוֹכֵל: אִם־שְׁמָתִי זָהֵב כֶּסֶלִי וְלִפְתָּם אֲמַרְתִּי
מִבְּטָחִי: אִם־אֲשַׁמַּח כִּי־רַב חִילִי וְכִי־כָפִיר
מִצָּאָה יָדִי: אִם־אֲרַאֶה אוֹר כִּי יִהְיֶה וַיִּרַח יִקָּר
הַלֵּךְ: וַיִּנְפֹּת בִּסְתֵר לִבִּי וְתִשְׁקַח יָדִי לִפִּי: כֹּחַ־הוּא
עָוֹן פְּלִילִי כִי־כַחַשְׁתִּי לְאֵל מִמַּעַל: אִם־אֲשַׁמַּח
בְּפִיד מִשְׁנָאִי וְהִתְעַרְרִיתִי כִי־מִצָּאוּ רָע: וְלֹא־
נִתְתִּי לַחֲטָא חָפִי לִשְׁאֵל בְּאֵלָה נִפְשׁוֹ: אִם־לֹא
אֲמַרוּ מִתִּי אֲהֵלִי מִי־יִתֵּן מִבְּשׁוֹרִי לֹא נִשְׁבַּע:
וְכַחֲזוֹן לֹא־יָלִין גָּר דָּלְתִי לְאַרְחַ אֶפְתָּח: אִם־
כִּסִּיתִי כְּאֵדָם פִּשְׁעִי לְטָמוֹן בְּחִבִּי עֹנִי: כִּי
אֶעֱרוֹץ | הִמּוֹן רַבָּה וּבוֹז־מִשְׁפָּחוֹת יִחַתְנִי וְאֵדָם
לֹא־אֲצַא פֶּתַח: הִמּוֹן יִתֵּן־לִי | שִׁמְעֵ לִי הוֹ־תִוִּי שִׁ־
דִּי יַעֲנֵנִי וְסִפֵּר כְּתָב אִישׁ רִיבִי: אִם־לֹא עַל־
שְׁכָמִי אֲשַׁאֲנוּ אֶעֱנֶנּוּ עֲטָרוֹת לִי: מִסְפָּר צַעֲדִי
אֲגִידֶנּוּ כְּמוֹ־נִגִּיד אֶקְרָבֵנוּ: אִם־עָלִי אֲדַמְתִּי
תִּזְעַק וְלִחַד תִּלְמִיָּה יִבְכּוּן: אִם־כָּתַח אֲכַלְתִּי
בְּלִי־כֶסֶף וְנִפְשׁ בְּעָלֶיהָ הִפְחַתִּי: תַּחַת חֲטָה | יִצָּא
חוּץ וְתַחַת־שְׁעָרָה בְּאֲשָׁה תָּמוּ דְּבָרִי אִיּוֹב:

לֵב | וַיִּשְׁבְּתוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלָה מַעֲנוֹת אֶת־
אִיּוֹב כִּי הוּא צָדִיק בְּעֵינֵינוּ: וַיִּחַר אֵף | אֵלֶיהָוּא
בֶּן־בְּרַכָּאֵל הַבּוֹזִי מִמִּשְׁפַּחַת רָם בְּאִיּוֹב תָּרָה אָפוּ
עַל־צַדִּיקוֹ נִפְשׁוּ מֵאֶ־לֵהִים: וּבִשְׁלֹשֶׁת רַעֲיוֹ תָּרָה
אָפוּ עַל אֲשֶׁר לֹא־מִצָּאוּ מַעֲנָה וַיִּרְשִׁיעוּ אֶת־
אִיּוֹב: וַאֲלִיהוּ חֲכָה אֶת־אִיּוֹב בְּדְבָרִים כִּי זָקְנִים־

הָמָּה מִמֶּנּוּ לַיָּמִים: הַיָּרָא אֱלִיהוּא פִּי־אִין מַעֲנָה
בְּפִי שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר אָפוֹ: וַיַּעַן | אֱלִיהוּא
בֶּן־בְּרַכְיָא הַבּוֹזִי וַיֹּאמֶר צִעִיר אֲנִי לַיָּמִים וְאַתֶּם
יְשִׁישִׁים עַל־כֵּן וַחֲלָתִי וַאֲיָרָא | מַחֲזוֹת דְּעֵי אַתְּכֶם:
וַאֲמַרְתִּי יָמִים יִדְבְּרוּ וְרַב אֲשֵׁנִים יִצְיֵעוּ חֲכָמָה:
וְאַכֵּן רוּחַ־הָיָא בְּאַנּוּשׁ וּנְשַׁמַּת שׁ־דִּי תְּבִינָם: לֹא־
רַבִּים יַחֲכֶמּוּ וְזִקְנִים יָבִינוּ מִשְׁפָּט: לָכֵן אֲמַרְתִּי
שְׁמַעְה־לִּי אַתְּנָה דְּעֵי אַף־אַנִּי: הֵן הוֹחֲלָתִי |
לְדַבְּרִיכֶם אֲזִין עַד־תְּבוּגָתִיכֶם עַד־תַּחֲקִירוֹן מַלְיוֹן:
וַיַּעֲדִיכֶם אֶתְבוּנָן וְהִגָּה אִין לְאִיּוֹב מוֹכִיחַ עוֹנָה
אַמְרִיו מִכֶּם: פֶּן־תֹּאמְרוּ מִצָּאנוּ חֲכָמָה אֶל יִדְכֶּנּוּ
לֹא־אִישׁ: וְלֹא־עֶרְךָ אֵלֵי מַלְיוֹן וְבִאמְרִיכֶם לֹא
אַשִׁיבֶנּוּ: חֲתוּ לֹא־עֲנּוּ עוֹד הַעֲתִיקוּ מִהֶם מַלְיָם:
וְהוֹחֲלָתִי כִּי־לֹא יִדְבְּרוּ כִּי עֲמָדוֹ לֹא־עֲנּוּ עוֹד:
וְאַעֲנֶה אַף־אַנִּי חֲלָקִי אַתְּנָה דְּעֵי אַף־אַנִּי: כִּי
מַלְתִּי מַלְיָם הִצִּיקְתָּנִי רוּחַ בִּטְנִי: הִגָּה־בִּטְנִי כִּיִּין
לֹא־יִפְתָּח פְּאֻבוֹת חֲדָשִׁים יִבְקַע: אַדְבָּרָה וַיְרוּחַ־
לִי אֶפְתָּח שְׁפָתַי וְאַעֲנֶה: אֲלֹגָא אִשָּׁא כְּנִי־אִישׁ
וְאַל־אָדָם לֹא אֲכַנֶּה: כִּי לֹא יִדְעַתִּי אֲכַנֶּה כְּמַעֲט
יִשְׁאַנִּי עֲשׂוּנִי:

לֹא וְאוֹלָם שְׁמַעְנָא אִיּוֹב מַלְיָ וְכָל־דְּבָרֵי הָאֲזִינָה:
וְהִגָּה־נָּא פְתַחְתִּי כִּי דְבָרָה לְשׁוֹנִי בְּחַפְזִי: יִשְׁרָ־לְבִי
אַמְרִי וְדַעַת שְׁפָתִי בְּרוּר מַלְיוֹן: רוּחַ־אֵל עָשְׂתָנִי
וּנְשַׁמַּת שׁ־דִּי תַחֲנִינִי: אִם־תּוֹכַל הַשִּׁיבָנִי עֲרָכָה
לְפָנַי הַתִּינָצְבָה: הֵן־אַנִּי כְּפִידָא לֹאֵל מִחֲמַר קִרְצָתִי
גַם־אַנִּי: הִנֵּה אֲמַתִּי לֹא תִבְעַתְךָ וְאֲכַפִּי עָלֶיךָ לֹא־
יִכְבֹּד: הֵאָד אֲמַרְתָּ בְּאֲזִנִּי וְקוֹל מַלְיוֹן אֲשַׁמַּע: וַיִּן
אַנִּי בְּלִי־פִשֶׁע תָּה אֲנֹכִי וְלֹא עָוֹן לִי: הֵן תְּנוּאוֹת
עָלִי יִמָּצֵא יַחֲשַׁבְנִי לְאִיּוֹב לוֹ: יִשָּׁם בְּסֹד רַגְלִי
יִשְׁמַר כָּל־אַרְחָתִי: הֵן־נָצַח לֹא־צִדְקָתָא אַעֲנִי כִּי־
יִרְבֶּה אֶ־לוֹה מֵאַנּוּשׁ: מַדּוּעַ אֵלִיו רִיבוֹת כִּי כָל־
דְּבָרָיו לֹא יַעֲנֶה: כִּי־בִאֲחַת יִדְבַר־אֵל וּבִשְׁתֵּי
לֹא יִשׁוּרְנֶה: בְּחִלּוֹם | תַּזְיוֹן לִילָה בְּנִפְל תִּרְדָּמָה
עַל־אֲנָשִׁים בְּתַנּוּמוֹת עָלִי מִשְׁכָּב: אֲזִי יִגְלֶה אֲזִין
אֲנָשִׁים וּבְמִסְרָם יַחֲתֶם: הֵלֶה־סִּיר אָדָם מַעֲשֶׂה וְגִוָּה
מִגֶּבֶר יִכְסֶּה: יַחֲשֹׁךְ גִּפְשׁוֹ מִנִּי־שַׁחַת וַחֲתִיתוֹ
מִעֵבֶר בִּשְׁלַח: וְהוֹכַח בְּמִכְאוֹב עַל־מִשְׁכָּבוֹ וְרוֹב
עֲצָמָיו אֲתָן: וְזִנְהִמְתּוּ חֲתִיתוֹ לָחֶם וְנִפְשׁוֹ מֵאֲכָל

תַּאֲוָה: כִּי־כָל בְּשָׂרוֹ מֵרָאִי וְשָׁפוּ עֲצָמָתּוֹ לֹא רָאוּ:
וַתִּקְרַב לַשַּׁחַת נִפְשׁוֹ וַחֲתִיתוֹ לְמַמְתִּים: אִם־יִשַּׁע
עָלָיו | מִלְּאָךְ מַלְיָךְ אַתְּד מִנִּי־אַלְהָ לְהַגִּיד לְאָדָם
יִשְׂרוּ: וַיַּחֲנֶנּוּ וַיֹּאמֶר פִּדְעָהוּ מִרְצַת שַׁחַת מִצָּאֵתִי
כֶּסֶד: כִּי־רָטַפְשׁ בְּשָׂרוֹ מִגֶּעֶר לָשׁוּב לִימִי עַלְוָמִיו:
וַיַּעֲתֵר אֶ־לֹוה | וַיִּרְצָהוּ וַיִּרְא פָּנָיו בְּתַרְוֶעָה
וַיִּשָּׁב לְאֲנוּשׁ צִדְקָתוֹ: כִּי־יִשָּׁר | עַל־אֲנָשִׁים וַיֹּאמֶר
חֲטֵאתִי וַיִּשָּׁר הַעֲוִיתִי וְלֹא־שָׁוָה לִי: כִּי־פָדָה גִּפְשׁוֹ
מִעֵבֶר בַּשַּׁחַת וַחֲתִיתוֹ בְּאוֹר תִּרְאָה: הֵן־כָּל־אֱלֹהָ
יִפְעַל־אֵל פְּעָמִים שְׁלוֹשׁ עַם־גֶּבֶר: לְהַשִּׁיב גִּפְשׁוֹ
מִנִּי־שַׁחַת לְאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים: הֵאָהֱקֵשׁב אִיּוֹב
שְׁמַע־לִי הַחֲרָשׁ וְאֲנֹכִי אֲדַבֵּר: אִם־יִשַּׁע־מַלְיוֹן
הַשִּׁיבָנִי דָּבָר כִּי־תִפְצָתִי צִדְקָךְ: אִם־אִין אַתָּה
שְׁמַע־לִי הַחֲרָשׁ וְאַאֲלַפְךָ חֲכָמָה:

לֹד וַיַּעַן אֱלִיהוּא וַיֹּאמֶר: שְׁמַעוּ חֲכָמִים מַלְיָ
וַיִּדְעִים הָאֲזִינּוּ לִי: כִּי־אֲזִין מַלְיוֹן תִּבְחָן וְחָדָא יִטַּעַם
לְאֹכַל: מִשְׁפָּט נִבְחָרָה־לָּנוּ נִדְעָה בִּינֵינוּ מִה־טוֹב:
כִּי־אֲמַר אִיּוֹב צִדְקָתִי וְאֵל הַסִּיר מִשְׁפָּטִי: וְעַל־
מִשְׁפָּטִי אֲכַנֵּב אֲנוּשׁ חֲצִי בְּלִי־פִשֶׁע: וְכִי־גֶבֶר
כְּאִיּוֹב יִשְׁתַּה־לְעַג כְּמִים: וְאַרְחַ לְחִבְרָה עַם־
פְּעָלִי אֲזִין וְלִלְכַת עַם־אֲנָשֵׁי־רָשָׁע: כִּי־אֲמַר לֹא
יִסְכֹּן־גֶּבֶר בְּרִצָּתוֹ עַם־אֶ־לֵהִים: לָכֵן | אֲנִישֵׁי לִבִּי
שְׁמַעוּ־לִי חֲלָלָה לֹאֵל מִרְשָׁע וְשׁ־דִּי מַעֲוֹל: כִּי
פָּעַל אָדָם יִשְׁלָם־לּוֹ וְכִאֲרַח אִישׁ יִמָּצְאוּ: הֵאָה־
אֲמִנָּם אֵל לֹא־יִרְשָׁיעַ וְשׁ־דִּי לֹא־יַעֲנוֹת מִשְׁפָּט:
כִּי־פָקַד עָלָיו אֲרָצָה וּמִי שָׁם תִּבְל כָּלָה: אִם־
יִשִּׁים אֵלָיו לָבוֹ רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֵאָסֶף: וַיִּגְוַע
כָּל־בְּשָׂר יַחַד וְאָדָם עַל־עֶפֶר יָשׁוּב: וְאִם־בִּינָה
שְׁמַעְה־נָּא הָאֲזִינָה לְקוֹל מַלְיָ: הֵאָה־שׁוֹנָא
מִשְׁפָּט יַחֲבוּשׁ וְאִם־צִדִּיק כְּבִיר תִּרְשָׁיעַ: הֵאָה־אֲמַר
לְמַלְךְ בְּלִיעֵל רָשָׁע אֶ־נִּדְיָבִים: הֵאָשֵׁר לֹא־נִשָּׂא |
פָּנָי שָׂרִים וְלֹא נִכְרַשׁוּעַ לְפָנֵי־דָל כִּי־מַעֲשֶׂה יִדְּיו
כָּלָם: כִּי־גַע | יִמָּתוּ וַחֲצוֹת לִילָה יִגְעֲשׁוּ עִם וַיַּעֲבְרוּ
וַיִּסְרִיו אֲבִיר לֹא בִיד: כִּי־עֵינָיו עַל־דְּרָכֵי־אִישׁ
וְכָל־צִעְדּוֹ יִרְאָה: כִּי־אִין־חֲשֹׁךְ וְאִין צִלְמֹות
לְהַסְתֵּר שָׁם פְּעָלִי אֲזִין: כִּי לֹא עַל־אִישׁ יִשִּׁים
עוֹד לְהַלְךְ אֶ־לֹאל בְּמִשְׁפָּט: כִּי־יִרַע כְּבִירִים לֹא־
תִּקְרַ וַיַּעֲמַד אַחֲרֵימ תַּחֲתָם: כִּי־לָכֵן יִפִּיר מַעֲבָדֵיהֶם

וְהַפֹּד לִילָה וַיִּדְבָּאוּ: בַּתְּחַת־רָשָׁעִים סִפְלָם בְּמָקוֹם
רָאִים: בְּאֲשֶׁר עַל־בֶּן סָרוּ מֵאַחֲרָיו וְכָל־דָּרְכָיו לֹא
הַשְׁכִּילוֹ: בְּהִבְיָא עָלָיו צַעֲקַת־דָּל וְצַעֲקַת עֲנִיִּים
יִשְׁמָע: בְּוְהוּא יִשְׁלֹט | וְיָמִי יִרְשָׁע וַיִּסְתַּר פָּנָיו וְיָמִי
יִשׁוּרָנוּ וְעַל־גֹּי וְעַל־אָדָם יִחַד: יִמְלֹךְ אָדָם חֲנֹף
מִמְּקוֹשֵׁי עָם: יִכִּי־אֶל־אֵל הָאֵמֶר נִשְׁאֲתִי לֹא
אֶחָבֵל: יִבְלַעְדִּי אַחְזָה אֶתְּהָ הַרְגִּי אִם־עוֹל פָּעִלְתִּי
לֹא אִסִּירָה: יִהְיֶה־עִמָּךְ יִשְׁלַמְנָה | כִּי־מֵאֲסֶת כִּי־אַתָּה
תִּבְחָר וְלֹא־אֲנִי וְמִה־יִּדְעָתָ דְּבָר: יִהְיֶה־אֲנִשִּׁי לִבִּי
יֵאמְרוּ לִי וְגָבַר חֲכָם שִׁמְעָ לִי: יִהְיֶה־אִיּוֹב לֹא־בִדְעַת
יִדְבָּר וְדִבְרָיו לֹא בְּהַשְׁכִּיל: יִהְיֶה־אֲבִי יִבְחָן אִיּוֹב עַד־
גִּצָּח עַל־תְּשׁוּבַת בְּאֲנָשֵׁי־אָנוֹן: יִכִּי־יִסִּירָה עַל־
חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע בִּינִינוּ יִשְׁפּוֹק וַיִּרַב אֲמָרָיו לְאֵל:

לֹה וַיַּעַן אֱלֹהֵיו וַיֵּאמֶר: בְּהִזָּאת חֲשַׁבְתָּ לְמִשְׁפָּט
אֲמָרְתָּ צִדְקִי מֵאֵל: בְּכִי־תֵאמֶר מִה־יִּסְפּוֹן־לָךְ מִה־
אֲעִיל מִחַטָּאתִי: יֵאֲנִי אֲשִׁיבְךָ מִלִּין וְאֶת־רַעֲיֶיךָ
עִמָּךְ: יִהְיֶה־שָׁמַיִם וְרָאָה וְשׁוֹר שְׁחָקִים גָּבְהוּ
מִמֶּךָ: יֵאֱמֹר־חַטָּאתָ מִה־תִּפְעַל־בּוֹ וְרָבוּ פֶשְׁעֶיךָ מִה־
תַּעֲשֶׂה־לּוֹ: יֵאֱמֹר־צִדְקָתָ מִה־תִּתֵּן־לּוֹ אוֹ מִה־מִּיִּדְךָ
יִקָּח: יִלְאִישׁ־כְּמוֹךָ רִשְׁעֶךָ וּלְכֹן־אָדָם צִדְקָתְךָ:
יִמְרַב עֲשׂוּקִים יִזְעִיקוּ יִשְׁוּעוֹ מִזְרוּעַ רַבִּים: וְלֹא־
אֲמַר אֵיזָה אֶ־לֹהַ עֲשִׂי נִתָּן זְמֵרוֹת בְּלִילָה: יִמְלִפְנוּ
מִבְּהֵמוֹת אֶרֶץ וּמִעוֹף הַשָּׁמַיִם יִתְכַּמְּנוּ: יִשָּׁם
יִצְעִקוּ וְלֹא יַעֲנֶה מִפְּנֵי גֵאוֹן רָעִים: יֵאֱמֹר־שְׁוֹא לֹא־
יִשְׁמָע אֵל וְשׁ־דִּי לֹא יִשׁוּרָנָה: יֵאֱמֹר כִּי־תֵאמֶר לֹא
תִשׁוּרָנוּ דִּין לִפְנֵינוּ וְתִחְזֹלֵל לֹ: יִשְׁוַעְתָּה כִּי־אִין
פִּקֹּד אִפּוֹ וְלֹא־יִדַּע בִּפְשׁ מֵאֵד: יִשְׁוַעְתָּה הֶבֶל יִפְצָה־
פִּיהוּ בְּבִלִי־דַעַת מִלִּין יִכְבֵּר:

לוֹ וַיִּסֹּף אֱלֹהֵיו וַיֵּאמֶר: בַּפֶּתֶר־לִי זַעִיר וְאַתְּוֹךְ
כִּי עוֹד לֹא־לֹהַ מְלִים: אֲשָׁא דַעִי לְמִרְחֹק
וְלִפְעֻלִי אֶתֵּן־צִדְקָה: יִכִּי־אֲמַנֵם לֹא־שִׁקָּר מְלִי תַמִּים
דַּעוֹת עִמָּךְ: יִהְיֶה־אֵל בְּבִיר וְלֹא יִמָּאֵס כְּבִיר כֶּחָ לֵב:
יִלְאִי־תִיָּה רִשְׁעָ וּמִשְׁפָּט עֲנִיִּים יִתָּן: יִלְאִי־יִגְרַע
מִצְדִּיק עֲיָנִיו וְאֶת־מְלָכִים לִפְסָא וַיִּשְׁיבֵם לְנִצָּח
וַיִּגְבְּהוּ: יִהְיֶה־אִסְוֹרִים בְּזִקִּים וְלִכְדוֹן בְּתִבְלִי־עֲנִי:
יִשְׁוַעְתָּה לָהֶם פְּעֻלָּם וּפִשְׁעֵיהֶם כִּי יִתְגַּבְּרוּ: וַיִּגָּל
אֲזָנָם לְמוֹסֵר וַיֵּאמֶר כִּי־יִשׁוּבוּן מֵאָנוֹן: יֵאֱמֹר־

יִשְׁמָעוּ וַיִּלְעָבְדוּ יִכְלוּ יִמִּיהֶם בְּטוֹב וְשִׁנְיָהֶם
בְּנַעֲיָמִים: יֵאֱמֹר־לֹא יִשְׁמָעוּ בְּשִׁלַּח יַעֲבָרוּ וַיִּגְוָעוּ
בְּבִלִי־דַעַת: יִהְיֶה־נִפְי־לֵב יִשְׁיִמוּ אֵף לֹא יִשְׁוּעוּ כִּי
אֲסָרָם: יִתְמַת בְּנָעַר נִפְשָׁם וְחִיתָם בְּקִדְשִׁים:
יִתְחַלֵּץ עֲנִי בְעֵינָיו וַיִּגָּל בְּלַחֲץ אֲזָנָם: יִשְׁוַעְתָּה
הַסִּיתָךְ | מִפִּי־צָר רַחֲב לֹא־מוֹצֵק תִּחְתִּיָּה וְנִחַת
שְׁלַחְנֹךְ מִלֹּא דָשׁוֹן: יִוְדִין־רִשְׁעָ מִלֹּאֲתָ דִּין וּמִשְׁפָּט
יִתְמָכוּ: יִכִּי־חֲמָה פֶן־יִסִּיתָךְ בְּסִפְקָ וְרַב־כֶּפֶר אֶל־
יִשְׁדָּ: יִהְיֶה־עֶרְךָ שׁוּעָךְ לֹא בְצָר וְכָל מֵאֲמָצִי־כַח:
יִלְאִי־תִשְׁאָה הַלִּילָה לַעֲלוֹת עֲמִים תִּחְתָּם: יִהְיֶה־שִׁמְרָ
אֶל־תִּפְסֹן אֶל־אָנוֹן כִּי־עַל־זָה בְּתִרְתָּ מַעֲנִי: יִהְיֶה־אֵל
יִשְׁגִּיב בְּכַחוֹ מִי כְמָהוּ מוֹרָה: יִכִּי־פִקֹּד עָלָיו דָּרְכּוֹ
וּמִי־אֲמַר פְּעֻלָּתָ עוֹלָה: יִזְכֹּר כִּי־תִשְׁוֹנָה פְּעֻלּוֹ
אֲשֶׁר שִׁרְרוּ אֲנָשִׁים: יִהְיֶה־אָדָם חֲזוֹ־בּוֹ אֲנוֹשׁ
יִבִּיט מִרְחֹק: יִהְיֶה־אֵל שְׁוֹנָה וְלֹא נִדַּע מִסְפָּר שְׁנֵינוּ
וְלֹא־חֲקָר: יִכִּי יִגְרַע נִטְפִי־מִים יִזְקוּ מִטָּר לֹאֲדוֹ:
יִהְיֶה־יִזְלוּ שְׁחָקִים יִרְעֻפוּ עָלֵי | אָדָם רַב: יִהְיֶה
אִם־יִבִּין מִפְּרִשִׁי־עַב תִּשְׁאֲוֹת סִפְתּוֹ: יִהְיֶה־פֶרֶשׁ
עָלָיו אוֹרוֹ וְשָׁרְשֵׁי הַיָּם כֶּסֶה: יִכִּי־בָם יִדִּין עֲמִים
יִתָּן־אֵכָל לְמִכְבִּיר: יִהְיֶה־כִפְסִים כֶּסֶה־אוֹר וַיִּצּוּ
עָלֶיהָ בְּמִפְקָיעַ: יִיגִיד עָלָיו רַעוֹ מְקֻנָּה אֵף עַל־
עוֹלָה:

לֹה וַיַּעַן אֱלֹהֵיו וַיֵּאמֶר: בְּהִזָּאת חֲשַׁבְתָּ לְמִשְׁפָּט
אֲמָרְתָּ צִדְקִי מֵאֵל: בְּכִי־תֵאמֶר מִה־יִּסְפּוֹן־לָךְ מִה־
אֲעִיל מִחַטָּאתִי: יֵאֲנִי אֲשִׁיבְךָ מִלִּין וְאֶת־רַעֲיֶיךָ
עִמָּךְ: יִהְיֶה־שָׁמַיִם וְרָאָה וְשׁוֹר שְׁחָקִים גָּבְהוּ
מִמֶּךָ: יֵאֱמֹר־חַטָּאתָ מִה־תִּפְעַל־בּוֹ וְרָבוּ פֶשְׁעֶיךָ מִה־
תַּעֲשֶׂה־לּוֹ: יֵאֱמֹר־צִדְקָתָ מִה־תִּתֵּן־לּוֹ אוֹ מִה־מִּיִּדְךָ
יִקָּח: יִלְאִישׁ־כְּמוֹךָ רִשְׁעֶךָ וּלְכֹן־אָדָם צִדְקָתְךָ:
יִמְרַב עֲשׂוּקִים יִזְעִיקוּ יִשְׁוּעוֹ מִזְרוּעַ רַבִּים: וְלֹא־
אֲמַר אֵיזָה אֶ־לֹהַ עֲשִׂי נִתָּן זְמֵרוֹת בְּלִילָה: יִמְלִפְנוּ
מִבְּהֵמוֹת אֶרֶץ וּמִעוֹף הַשָּׁמַיִם יִתְכַּמְּנוּ: יִשָּׁם
יִצְעִקוּ וְלֹא יַעֲנֶה מִפְּנֵי גֵאוֹן רָעִים: יֵאֱמֹר־שְׁוֹא לֹא־
יִשְׁמָע אֵל וְשׁ־דִּי לֹא יִשׁוּרָנָה: יֵאֱמֹר כִּי־תֵאמֶר לֹא
תִשׁוּרָנוּ דִּין לִפְנֵינוּ וְתִחְזֹלֵל לֹ: יִשְׁוַעְתָּה כִּי־אִין
פִּקֹּד אִפּוֹ וְלֹא־יִדַּע בִּפְשׁ מֵאֵד: יִשְׁוַעְתָּה הֶבֶל יִפְצָה־
פִּיהוּ בְּבִלִי־דַעַת מִלִּין יִכְבֵּר:

הַלְבוֹת אֶבֶל פֶּרֶק יא

יא, אַף עַל פִּי שְׂאִין אֲבִלוֹת בַּמּוֹעֵד, קוֹרֵעַ
עַל מֵתוֹ בַּמּוֹעֵד, וְחוֹלֵץ בְּתַפּוֹ, וּמִבְרִין אֶת
הָאֲבִלִים לָחֶם בַּמּוֹעֵד: כָּל אֱלוֹהִי בַחֲלוֹ
שְׁלַמּוֹעֵד; אֶבֶל בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלוֹ בְּיוֹם טוֹב
שְׁנֵי אֵין קוֹרְעִין, וְלֹא חוֹלְצִין, וְלֹא מִבְרִין.

יא, בֵּי אֵין קוֹרְעִין בַּמּוֹעֵד וְלֹא חוֹלְצִין, אֲלֹא
הַקְרוֹבִים שְׁחִיבִין בְּאֶבֶל, אוֹ הַקּוֹרֵעַ וְחוֹלֵץ
עַל הַחֵבֶם, אוֹ עַל אָדָם פֶּשֶׁר, אוֹ מִי שֶׁהִיָּה
עוֹמֵד בְּשַׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה. וּמִבְרִין הַכֹּל עַל
הַחֵבֶם בַּמּוֹעֵד בְּתוֹךְ הַרְחָבָה, בְּדֶרֶךְ שְׂמִיבְרִין
אֶת הָאֲבִלִים שֶׁהַכֹּל אֲבִלִים עָלָיו.

יא, ג. בְּשִׂמְבְּרִין אֶת הָאֲבִלִים בַּמּוֹעֵד, אֵין
מִבְרִין אֲלֹא עַל מִטּוֹת זְקוּפוֹת, וְאֵין אוֹמְרִין
בְּרַבֵּת אֲבִלִים בַּמּוֹעֵד. אֲבָל עוֹמְדִין בַּשּׁוֹרָה,
וּמִנְחָמִין וּפוֹטְרִין. וְאֵין מְנִיחִין אֶת הַמִּטָּה
בְּרַחוּב, שְׁלֹא לְהַרְגִיל אֶת הַסֵּפֶד שֶׁהַמּוֹעֵד
אֲסוּר בְּסֵפֶד וְתַעֲנִית. וְכֵן אֵין מְלַקֵּט עֲצָמוֹת
אֲבִיו וְאִמּוֹ בַּמּוֹעֵד, שֶׁאֶבֶל הוּא לוֹ; וְאֵין
צָרִיךְ לֵאמֹר שְׂאֵר קְרוֹבִים.

יא, ד. וְכֵן אֵין מִסְפִּידִין אֶת הַמֵּת בַּחֲנֻכָּה
וּפּוֹרִים, וְלֹא בְּרֹאשֵׁי חֲדָשִׁים; אֲבָל נֹחֲגִין
בָּהֶן, כָּל דְּבָרֵי אֲבִלוֹת. וּמִתָּר לְסֵפֶד לְפָנֶי
חֲנֻכָּה וּפּוֹרִים, וְלֹא חֲרִיחֵן.

יא, ה. הַנָּשִׁים בַּמּוֹעֵד, מְעַנּוֹת אֶבֶל לֹא
מִטְּפָחוֹת; וּבְרֹאשֵׁי חֲדָשִׁים וְחֲנֻכָּה וּפּוֹרִים,
מְעַנּוֹת וּמִטְּפָחוֹת. אֲבָל אֵין מְקוֹנְנוֹת, לֹא
בָּזָה וְלֹא בָּזָה. נִקְבֵּר הַמֵּת, לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא
מִטְּפָחוֹת. אֵיזָה הוּא עֲנוּי, שֶׁכֵּלֵן עוֹנּוֹת
בְּאַחַת. קוֹנָה שְׂאֵחַת אוֹמֶרֶת, וְכֵלֵן עוֹנּוֹת
אַחֲרֶיהָ: שֶׁנֶּאֱמַר "וְלִמְדָנָה בְּנוֹתֵיכֶם נָהִי,
וְאִשָּׁה רַעוּתָהּ קוֹנָה".

יא, ו. בְּמִנְחָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשְׂאֵר הָעָם

שְׂמֵתוֹ. אֲבָל תְּלַמִּיד חֲכָמִים שְׂמֵת סוֹפְדִין
אוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד, וְאֵין צָרִיךְ לֵאמֹר בַּחֲנֻכָּה
וּפּוֹרִים וְרֹאשֵׁי חֲדָשִׁים; אֲבָל לֹא בְּיוֹם טוֹב
שְׁנֵי. וְאֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ בְּיָמִים אֱלוֹהִי, אֲלֹא
בְּפָנָיו; נִקְבֵּר, אֲסוּרִין בְּסֵפֶד. וְיוֹם שְׂמוּעָתוֹ,
בְּפָנָיו הוּא; וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא
רַחוּקָה.

יא, ז. לֹא תַעֲזוֹר אִשָּׁה עַל מֵת שְׂלָה, שְׁלוּשִׁים
יוֹם קֵדָם לָחֶם, כִּדִּי שְׁלֹא יָבוֹא חֲחֹג, וְהֵם
דּוֹרִין: שְׂאִין הַמֵּת מִשְׁתַּבַּח מִן הַלֵּב, שְׁלוּשִׁים
יוֹם. בְּמִנְחָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמֵת יִשָּׁן; אֲבָל
אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלוּשִׁים יוֹם סָמוּךְ לָחֶם,
מְעוֹרָרֶת.

יא, ח. שִׁבְעַת יָמֵי חֲתָנוּת, חֲרִי הֵן בְּרָגֵל. וּמִי
שְׂמֵת לוֹ מֵת בְּתוֹךְ יָמֵי הַמִּשְׁתָּה אֲפִלוֹ אֲבִיו
וְאִמּוֹ מִשְׁלִים יָמֵי הַשְּׂמִיחָה, וְאַחֲרֵי כֵן נֹחֲגִין
שִׁבְעַת יָמֵי אֲבִלוֹת; וּמוֹנָה הַשְׁלוּשִׁים, מֵאַחֲרֵי
שִׁבְעַת יָמֵי הַשְּׂמִיחָה.

יא, ט. הַכֵּין כָּל צָרָכֵי הַסְּעוּדָה וְאַפְּחָ פֶּתוֹ
וְטַבַּח טַבָּחוֹ, כִּדִּי שְׁיִכְנְסוּ לַשְּׂמִיחָה, וּמֵת לוֹ
מֵת, קֵדָם שְׁיִכְנְסוּ לַשְּׂמִיחָה אִם לֹא נָתַן מִיָּם
עַל גִּבִּי פֶּשֶׁר מוֹכֵר הַפֶּשֶׁר וְהַפֶּת, וְנֹחֲגִין
שִׁבְעַת יָמֵי אֲבִלוֹת; וְאַחֲרֵי כֵן נֹחֲגִין שִׁבְעַת
יָמֵי הַמִּשְׁתָּה. וְאִם נָתַן מִיָּם עַל גִּבִּי פֶּשֶׁר,
שְׁחָרִי אֵי אֲפֶשֶׁר לְמִכּוֹר אוֹתוֹ מִכְּנִיסִין אֶת
הַמֵּת לַחֲדָר, וְאֶת הַחֲתָן וְאֶת הַכֵּלָה לַחֲפָה;
וּבוֹעֵל בְּעִילַת מִצְוָה, וּפּוֹרֵשׁ.

יא, י. וְנֹחֲגִין שִׁבְעַת יָמֵי הַמִּשְׁתָּה, וְאַחֲרֵי כֵן
נֹחֲגִין שִׁבְעַת יָמֵי אֲבִלוֹת. וְכָל אוֹתָן הַיָּמִים,
נֹחֲגִין בְּדְבָרִים שֶׁבְּצִנְעָה פִּשְׁתָּה; לְפִיכָךְ הוּא
יִשָּׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים, וְהִיא יִשְׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים,
כִּדִּי שְׁלֹא יִשְׁמַשׁ מִטָּתוֹ. וְאֵין מוֹנְעִין
תְּכִשִּׁיטִין מִן הַכֵּלָה, כָּל שְׁלוּשִׁים יוֹם.

יא, יא היו במקום שאפשר למכר הפשר, אף על פי שנתן עליו מים מוכר, ונוהג אבילות תחלה; היו במקום שאי אפשר למכר הפשר, אף על פי שלא נתן עליו מים נוחג שבעת ימי המשתה תחלה.

יא, יב במה דברים אמורים, בשמית אביו שלחתן או אמה שלפלה, שאם יפסידו סעודה זו, אין להם מי שיטרח להם. אבל אם מת אביה שלפלה, או אמו שלחתן, או שאר קרוביהם נוחגין שבעת ימי האבל תחלה; ואחר כך תכנס לחפה, וינחגו שבעת ימי המשתה.

הלכות אבל פרק יב

יב, א ההספד, כבוד המת הוא; לפיכך בופין את היורשין לתן שבר המקוננים והמקוננות, וסופדין אותו. ואם צנה אל תספדוהו, אין סופדין אותו. אבל אם צנה שלא יקבר אין שומעין לו, שהקבורה מצוה: שנאמר "כי קבור תקברנו".

יב, ב כל המתעצל בהספדו שלחכם, אינו מאריך ימים. וכל המתעצל בהספד אדם פשר, ראוי לקברו בחייו; וכל המוריד דמעות על אדם פשר, הרי שברו על כך שמור יצל הקדוש ברוך הוא.

יב, ג אין מניחין ספר תורה על מפתו שלחכם, ואין משנין אותו ממטה למטה, ואין מוציאים מפתו אלא דרך פתחים, לא שישלשלו אותה דרך גג. ובשאר העם, מתר לעשות.

יב, ד אין פוחתין משבעה מעמדות, ושבעה מושבות למת; ואין עושין מעמד ומושב בפחות מעשרה, ואין עושין אלא בקרובים. ואין עושין אלא ביום ראשון, ובבית

הקברות, ובמקום שנחגו.

יב, ה פיצד עושין במקום שנחגו: מעמידין שאר הקרובים ובני משפחה שאינן בני אבל, ואומרים לפניהם דברי קינות וכיוצא בהן; ואחר כך אומרים שבו יקרים שבו, ואומרים לפניהם דברים אחרים כשהן יושבין; ואחר כך אומרים עמדי יקרים עמדי, ואומרים כשהן עומדין. וחוזר ואומר כך, שבעה פעמים.

יב, ו כדרך שעושין מעמד ומושב לאנשים במקום שנחגו, כך עושין לנשים; ומספידין את הנשים כנשים, בכל מקום. אבל אין מניחין מפת האשה ברחוב לעולם, שזה גנאי לאשה; אלא סמוך למיתתה, קבורתה.

יב, ז המלקט עצמות אין אומרין עליהם קינים ונחי, ולא ברכת אבלים, ולא תנחומי אבלים. אבל אומרין עליהן דברי שבח להקדוש ברוך הוא, ודברי כבוסין. המפנה ארצו שלמת במקום למקום אם שדרו שלמת קימת עומדין עליו בשורה, ואומרין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים, ומספידין אותו, אף על פי שהעבירוהו לאחר שנים עשר חדש.

יב, ח ואם אין שדרו קימת אין מספידין אותו, ואין עומדין עליו בשורה, ואין אומרין עליו לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים. ואלו הן ברכת אבלים, דברים שאומרים בבית האבל; תנחומי אבלים, שאומרים בשורה.

יב, ט המלקט עצמות אביו ואמו הרי זה מתאבל עליהם, כל היום כלו; ולערב אין מתאבל, אפלו צורדין לו בסדינו. ואין אומרין עליהם קינות.

יב,י אין מספידין את הקטנים. וכן במה שנים יחיה ראוי להספד בני עניים או בני זקנים, בני חמש; ובני עשירים, בני שש: אחד זכרים ואחד נקבות.

יב,יא תינוק שמת כל שלושים יום יוצא בחיק, ונקבר באשה אחת ובשני אנשים; אבל לא באיש אחד ובשתי נשים, מפני היחוד. ואין עומדין עליו בשורה; ואין אומרים עליו ברכת אבלים, ולא תנחומי אבלים. בן שלושים יום גמורין יוצא בגלסקמה קטנה הנטלת באגפים, ועומדין עליו בשורה; ואומרים עליו ברכת אבלים, ותנחומי אבלים. בן שנים עשר חדש, יוצא במטה.

יב,יב כל היוצא במטה, רבים מצחיבין עליו; וכל שאינו יוצא במטה, אין הרבים מצחיבין עליו. וכל הנפר לרבים, רבים מתעסקין בו; וכל שאינו נפר לרבים, אין הרבים חביבין להתעסק בו. ומקום שנחנו נשים לצאת לפני המטה, יוצאות לפני המטה; לאחר המטה, יוצאות לאחר המטה.

יב,יג העבדים והשפחות אין מספידין אותן, ואין עומדין עליהם בשורה; ואין אומרים עליהם ברכת אבלים, ולא תנחומי אבלים, אלא אומרים לו בשם שאומרים לו על שורו וחרורו שמת, המקום ימלא חסרונך.

הלכות אבל פרק יג

יג,א פיצד מנחמין את האבלים: אחר שקוברין את המת, מתקבצין האבלים ועומדין בצד בית הקברות; וכל המלוין את המת עומדין סביב להם, שורה לפני שורה, ואין שורה פחותה מעשרה, ואין אבלים מן המנין.

יג,ב האבלים עומדין לשמואל המנחמין, וכל המנחמין באים אצל האבלים אחד אחד, ואומרים להם תנחמו מן השמים; ואחר כך חולץ האבל לביתו. ובכל יום ויום משבעת ימי אבלות, באים בני אדם לנחמו, בין שבאו פנים חדשות, בין שלא באו.

יג,ג האבל מסב בראשו; ואין המנחמין רשאים לישוב אלא על גבי קרקע, שנאמר "וישבו אתו לארץ". ואינן רשאים לומר דבר, עד שיפתח האבל תחלה את פיו שנאמר "ואין דבר אליו, דבר", ובתיב "אחרי כן, פתח איוב את פיהו, ויקלל את יומו", "ויען, אליפו". וכיון שנענע האבל בראשו שוב אין המנחמין רשאים לישוב אצלו, שלא יטריחוהו יותר מדי.

יג,ד מת שאין לו אבלים להתנחם באים עשרה בני אדם פשרין, ויושבין במקומו כל שבעת ימי האבלות; ושאר העם מתקבצין עליהן. ואם לא היו שם עשרה קבועין בכל יום ויום מתקבצין עשרה מושאר העם, ויושבין במקומו.

יג,ה חבל חיבין לעמוד בפני נשיא, חוץ מאבל וחולה; ולכל העומד מפניו אומר אדם שב, חוץ מאבל וחולה שמשמע ישב באבלו, ישב בחליו.

יג,ו מכבדין ומרביצין בבית האבל, ומדיחין קערות וכוסות וקיתונות וצלוחיות, ומדליקין את הנרות; אבל אין מביאין שם לא את המגמר, ולא את הבשמים.

יג,ז אין מוליכין לבית האבל המאכל שמברין בו, לא בכלי כסף ולא בכלי שעם וכיוצא בהן; אלא בכלי נסרים שלערבה קלופה וכיוצא בהן, שלא לביש את מי

חֲבוּרָה שְׁמֹת, תִּדְאָג כָּל הַחֲבוּרָה בָּלָה.

וְגַם, יִירָא כָּל שְׁלוּשָׁה יָמִים הָרֵאשׁוֹנִים, וְיִרְאֶה אֶת עֲצָמוֹ בָּאֵלֹו חֶרֶב מִנְחַת לוֹ עַל כְּתָפוֹ; מִשְׁלוּשָׁה וְעַד שִׁבְעָה, מִנְחַת בְּקָרָן זְוִית; מִכָּאן וְאֵלָּה, עוֹבְרֵת כְּנֶגְדּוֹ בְּשׁוּק. כָּל זֶה כְּדִי לְהַכִּין עֲצָמוֹ לַחֲזֹר, וְיַעֲזֹר מִשִּׁינְתּוֹ, וְחָרִי הוּא אֹמֵר "הַפִּיתָה אֹתָם וְלֹא חָלוּ", מִכָּלֵל שְׁצָרִיךְ לְהַקְיִין וְלַחֲוֹל.

הַלְבוּת אֲבֵל פֶּרֶק יֵד

יֵד, אֵם מִצּוֹת עֲשֵׂה שְׁלֹדְבָרִיָּהם לְבָקָר חוֹלִים, וְלִנְחָם אֲבָלִים, וְלַחֲוִיצִיא הַמֵּת, וְלַחֲכָנִים הַכְּלָה, וְלַלְלוֹת הָאוֹרְחִים, וְלַעֲסֵק בְּכָל צָרָבִי הַקְּבוּרָה, לְשֵׁאת עַל הַכֶּתֶף, וְלִילֹךְ לְכַנּוֹ, וְלַסְפֹּד, וְלַחֲפֹר, וְלַקְבֹּר; וְכֵן לְשִׁמַּח הַחֲתָן וְהַכְּלָה, וְלַסְעֵדָם בְּכָל צָרָבִיָּהֶם. וְאֵלֹו הֵן גְּמִילוּת חֲסִדִּים שְׁבָגוּפוֹ, שְׂאִין לָהֶם שְׁעוֹר.

יֵד, בֵּאֵר עַל פִּי שְׂכָל מִצּוֹת אֵלֹו מִדְּבָרִיָּהֶם, חָרִי הֵן בְּכָלֵל "וְאֶחָדָה לְרַעְיָה כְּמוֹד". כָּל הַדְּבָרִים שְׂאֵתָה רֹצֶה שִׁיעֲשׂוּ אוֹתָם לָךְ אַחֲרִים, עֲשֵׂה אוֹתָן אֵתָה לְאַחֶיךָ בַּתוֹרָה וּבַמִּצְוֹת.

יֵד, שְׂכָר חֲלוּוֹי מְרַבָּה מִן הַכָּל; וְהוּא חֲחֵק שְׁחָקָן אֲבָרָהֶם אֲבִינוֹ וְדָרְךָ הַחֲסֵד שְׁנֵהָג בָּהּ מֵאֲכִיל עוֹבְרֵי דְרָכִים, וּמִשְׁקָה אוֹתָן, וּמְלֻחָה אוֹתָן. וְגִדּוּלָה הַכְּנֶסֶת אוֹרְחִים מִהַקְּבִלַת פְּנֵי שְׂכִינָה, שְׂנֵאָמֵר "וַיֵּרָא, וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים..." וְלֹוּוֹיָם, יוֹתֵר מִהַכְּנֶסֶתָן; אֲמָרוּ חֲכָמִים כָּל שְׂאִינוֹ מְלֻחָה, בָּאֵלֹו שׁוֹפֵךְ דָּמִים. יֵד, בּוֹפִין לְלֹוּיָהּ, בְּדָרְךָ שְׂבוּפִין לְצִדְקָהּ. וּבֵית דִּין חָיו מִתְקַנְיִן שְׁלֹחִין לְלוֹוֹת אָדָם הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם; וְאֵם נִתְעַצְלוֹ בְּדָבָר זֶה, מַעֲלָה עָלֵיהֶם הַכֶּתֶף בָּאֵלֹו שְׂכָכוֹ דָּמִים. אֲפִלּוֹ הַמְּלֻחָה אֵת חֲבֵרוֹ אֲרַבַּע אֲמוֹת בְּעִיר,

שְׂאִין לוֹ. וְאִין מִשְׁקִין בְּזִכּוּכִית לְבָנָה אֵלָּא בְּצִבּוּעָה, שְׂלֹא לְבִישׁ אֶת הָעֵנִיִּים שְׂאִין יִינוּתִיָּהֶן טוֹבוֹת.

וְגַם, אִין שׁוֹתִין בְּבֵית הָאֲבֵל יֵתֵר עַל עֲשָׂרָה פּוֹסוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד שְׁלוּשָׁה קָדָם אֲכִילָהּ, וְשְׁלוּשָׁה בַּתוֹךְ אֲכִילָהּ, וְאַרְבַּעַה אַחֵר אֲכִילָהּ; וְלֹא יוֹסִיף, שְׂמָא יִשְׁתַּכֵּר.

וְגַם, אִין אֹמְרִין שְׂמוּעָה וְהַגָּדָה בְּבֵית הָאֲבֵל, אֵלָּא יוֹשְׁבֵין דְּוִין. וְכֵן אִין אֹמְרִין בְּפָנֵי הַמֵּת, אֵלָּא דְּבָרִים שְׁלֵמֹת; אֲבֵל לַעֲסֵק בְּדְבָרֵי תוֹרָה בְּכַנּוֹ, אוֹ בְּבֵית הַקְּבִירוֹת אֲסוּר.

וְגַם, אִין בּוֹכִין עַל הַמֵּת יֵתֵר מִשְׁלוּשָׁה יָמִים, וְאִין מִסְפִּידִין יֵתֵר עַל שִׁבְעָה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשָׂאֵר הָעָם. אֲבֵל תְּלַמִּידֵי חֲכָמִים, הַכָּל לְפִי רַב חֲכָמָתָן; וְאִין בּוֹכִין עָלֵיהֶם יוֹתֵר מִשְׁלוּשִׁים יוֹם שְׂאִין לָנוּ גִדּוּל מִמַּשָּׁה רַבָּנִי, וְכֶתוּב "וַיִּתְּמוּ, יָמֵי בָבִי אֲבֵל מַשָּׁה".

וְגַם, וְכֵן אִין מִסְפִּידִין יֵתֵר עַל שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי חֹדֶשׁ אִין לָנוּ בְּחֲכָמִים גִּדּוּל מִרַבָּנוֹ הַקְּדוֹשׁ, וְשְׁנַיִם עֶשְׂרֵי חֹדֶשׁ בְּלִבָּד נִסְפֹּד. וְכֵן חֲכָם שְׂבָאָה שְׂמוּעָתוֹ לְאַחֵר שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי חֹדֶשׁ, אִין סוֹפְדִין אוֹתוֹ.

וְגַם, אֵל יִתְקַשֶּׁה אָדָם עַל מֵתוֹ יֵתֵר מִדִּי שְׂנֵאָמֵר "אֵל תִּכְבּוֹ לְמֵת, וְאֵל תִּגְדּוֹ לוֹ", כְּלֹאמֹר יֵתֵר מִדִּי: שְׂזָה הוּא מִנְהַגוֹ שְׁלַעוּלָם; וְהַמַּצְעֵר עֲצָמוֹ עַל מִנְהַג הָעוֹלָם, חָרִי זֶה טִפֵּשׁ. אֵלָּא פִּיצֵד יַעֲשֶׂה שְׁלוּשָׁה לְבָבִי, שִׁבְעָה לְהַסְפֹּד, שְׁלוּשִׁים יוֹם לְתַסְפֵּרֶת וְלִשְׂאֵר הַחֲמִשָּׁה.

וְגַם, כָּל מִי שְׂלֹא מִתְאַבֵּל כְּמוֹ שְׂצוּוֹ חֲכָמִים, חָרִי זֶה אֲכֹזְרִי; אֵלָּא יִפְחֹד וַיִּדְאָג וַיִּפְשֹׁשׁ בְּמַעֲשָׁיו, וַיִּחֲזֹר בַּתְּשׁוּבָה. וְאֶחָד מִבְּנֵי

יש לו שָׂכָר מְרֵבָה.

יד, ה' וְכַמָּה הוּא שְׁעוֹר הַלֵּוִיָּה שְׂחִיב אָדָם בָּהֶ: הָרֵב לַתְּלָמִיד, עַד עֲבוּרָה שְׁלֵעִיר; וְהָאִישׁ לַחֲבֵרוֹ, עַד תַּחֲוֹם חֲשֻׁבָּת. וְהַתְּלָמִיד לָרֵב, עַד פְּרָסָה; וְאִם הָיָה רַבּוֹ מִבְּחָק, עַד שְׁלוּשׁ פְּרָסָאוֹת.

יד, וּבְקוֹר חוֹלִים מִצָּוָה עַל הַכֹּל אֶפְלוֹ גָדוֹל, מִבֶּקֶר אֶת הַקָּטָן. וּמִבְּקָרִין פְּעָמִים הָרַבָּה בַּיּוֹם; וְכֹל הַמוֹסִיף, מִשְׁבַּח וּבִלְבָד, שְׁלֹא יִטְרִיחַ. וְכֹל הַמִּבְּקֵר אֶת הַחוּלָה, כְּאִלּוּ נָטַל חֶלֶק מִחֵלְיוֹ, וְחָקַל מִעֲלָיו; וְכֹל שְׂאִינוֹ מִבֶּקֶר, כְּאִלּוּ שׁוּפָף דָּמִים.

יד, וְאִין מִבְּקָרִין אֶת הַחוּלָה, אֵלֹא מִיּוֹם שְׁלִישִׁי וְהַלָּאָה; וְאִם קָפַץ עָלָיו חֲחָלִי, וְהַכְּבִיד מִבְּקָרִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִין מִבְּקָרִין לֹא בְּשְׁלוּשׁ שָׁעוֹת רֵאשׁוֹנוֹת בַּיּוֹם, וְלֹא בְּשְׁלוּשׁ אַחֲרוֹנוֹת, מִפְּנֵי שֶׁחַן מִתְּעַסְקִין בְּצָרְכֵי הַחוּלָה. וְאִין מִבְּקָרִין לֹא חוּלִי מַעִים, וְלֹא חוּלִי הָעֵין, וְלֹא מַחוּשֵׁי הָרֹאשׁ מִפְּנֵי שֶׁהַבְּקוֹר קָשָׁה לָהֶן.

יד, ח הַנֶּכְנֵם לְבֶקֶר אֶת הַחוּלָה לֹא יֵשֵׁב לֹא עַל גִּבִּי מִטָּה, וְלֹא עַל גִּבִּי סַפְסָל, וְלֹא עַל גִּבִּי כִּסֵּא, וְלֹא עַל גִּבִּי מְקוֹם גְּבוּהָ, וְלֹא לְמַעְלָה מִמֶּרְאֵשׁוֹתָיו; אֵלֹא מִתַּעֲטָף, וְיֹשֵׁב לְמִטָּה מִמֶּרְאֵשׁוֹתָיו, וּמִבְּקָשׁ עָלָיו רַחֲמִים, וְיִוָּצֵא.

יד, ט יֵרָאֶה לִּי שְׁנַחֲמַת אֲבָלִים קוֹדֶמַת לְבֶקֶר חוֹלִים, שְׁנַחֲוֹם אֲבָלִים גְּמִילוֹת חֶסֶד עִם הַחַיִּים וְעִם הַמֵּתִים. מִי שֶׁחָיָה לְפָנָיו מֵת וְכָלָה מִנִּיחַ אֶת הַכֶּלֶה, וּמִתְּעַסֵּק עִם הַמֵּת; וְכֵן הוּא אוֹמֵר "לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אָבִל". מֵת וְכָלָה שְׁנַפְּגָעוֹ זֶה בָּזָה בַּדֶּרֶךְ, מַעֲבִירִין אֶת הַמֵּת מִלְּפָנֵי הַכֶּלֶה; וְהַכֹּל עוֹבְרִין מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ.

יד, וּמִבְּטָלִין תְּלָמוּד תּוֹרָה לְחוּצָאת הַמֵּת, וּלְהַכְנֵסֶת הַכֶּלֶה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשֵׁאִין לוֹ כָּל צָרְכּוֹ; אֲבָל יֵשׁ לוֹ כָּל צָרְכּוֹ, אִין מִבְּטָלִין. וְהַכֹּל שְׂאִין מִתְּעַסְקִין בְּתָלָמוּד תּוֹרָה, חֲיִבִּין לְהַתְּעַסֵּק עִמּוֹ. מֵת אֶחָד בְּעִיר כָּל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין בַּעֲשִׂית מְלָאכָה, עַד שְׂיִקְבְּרוּהוּ; וְאִם יֵשׁ לוֹ מִי שְׂחִיבָה עִסְקָה בְּצָרְכּוֹ, מִתְּרִין.

יד, וְיֵא תְּלָמוּד חֲכָמִים שְׁמַת אֶפְלוֹ הָיוּ עִמּוֹ עַד שְׁשִׁים רַבּוֹא, מִבְּטָלִין תְּלָמוּד תּוֹרָה לְחוּצָאתוֹ; הָיוּ שְׁשִׁים רַבּוֹא, אִין מִבְּטָלִין. וְאִם הָיָה מִלְּמוּד לְאַחֲרִים אִין לוֹ שְׁעוֹר, אֵלֹא מִבְּטָלִין הַכֹּל לְחוּצָאתוֹ.

יד, וְיֵב קוֹבְרִין מֵתֵי גוֹיִים, וּמִנְחָמִין אֲבֵלֵיהֶם, וּמִבְּקָרִין חוֹלֵיהֶם מִפְּנֵי דְרָבִי שְׁלֹום.

יד, יג בְּתֵי הַקְּבָרוֹת, אֲסוּרִין בַּהֲנִיָּה. כִּיצַד: אִין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאִין שׁוֹתִין בָּהֶן, וְאִין עוֹשִׂין בָּהֶן מְלָאכָה, וְלֹא קוֹרִין בָּהֶן, וְלֹא שׁוֹנִין בָּהֶן. כְּלָל שְׁלֵדָבָר אִין נֹאדִתִין בָּהֶן, וְלֹא נוֹחֲגִין בָּהֶן קָלוֹת רֹאשׁ.

יד, יד לֹא יֵלֵךְ אָדָם בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שְׁלֶקֶבֶר, וְתַפְלִין בְּרֹאשׁוֹ, וְסִפֵּר תּוֹרָה בְּזִרְזוּעוֹ; וְלֹא יִתְּפֹל שֵׁם. וּבִרְחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת, מִתֵּר. הַמּוֹלִיךְ עֲצָמוֹת מִמְּקוֹם לְמְקוֹם לֹא יִתֵּנָם בְּדִסְקָיָה, וְלֹא יַנִּיחֵם עַל גִּבִּי הַחֲמוּר וְיִרְכַּב עֲלֵיהֶם: מִפְּנֵי שֶׁנִּזְחַג בָּהֶן מִנְחָג בְּזִיּוֹן. וְאִם הָיָה מִתְּיָרָא מִפְּנֵי הַגִּנְבִּים, אוֹ מִפְּנֵי הַלְּסָטִים מִתֵּר.

יד, טו אִין מִפְּנִין אֶת הַמֵּת מִקְבֵּר לְקְבֵר, אֶפְלוֹ מִבְּזוּי לְמִכְבָּד; וְאִם הָיָה בְּתוֹךְ שְׂרָחוֹ מִפְּנָהוּ, אֶפְלוֹ מִמִּכְבָּד לְבְּזוּי. וְאִין קוֹבְרִין מֵת עַל גִּבִּי מֵת, וְלֹא שְׁנֵי מֵתִים כְּאַחַד בְּזִיּוֹן הוּא. וְקָטָן חִיוָּצֵא עִם אִמּוֹ, נִקְבֵּר עִמָּה.

יד, מִזֶּעַר עַד חֶקֶב אֵינוֹ אֶסּוּר בַּהֲנִיחַ, שְׂאִין
מִרְקַע עוֹלָם נֶאֱסָרְתָּ; אֲבָל קֶבֶר הַבְּנִין, אֶסּוּר
בַּהֲנִיחַ. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְמַת לֹא נֶאֱסָר, עַד
שִׁיבְנָם בּוֹ הַמֵּת; אֲפֹלוּ הִטִּיל בּוֹ נֶפֶל, נֶאֱסָר
בַּהֲנִיחַ.

יד, יִזְנֶשׁ נֶפֶשׁ שֶׁנַּעֲשָׂה לְשֵׁם חַי, וְרָמָה בּוֹ הַמֵּת,
וְהוֹסִיף בּוֹ דוֹמָם אַחֵר לְשֵׁם הַמֵּת אַף עַל פִּי
שֶׁפָּנָה הַמֵּת, הֵבֵל אֶסּוּר בַּהֲנִיחַ; וְאִם הַפִּיר
אֶת הַתּוֹסֶפֶת חוּלִין אוֹתָהּ, וְהִשְׁאֵר מִתָּר.
נַעֲשֶׂה לְשֵׁם הַמֵּת כִּיּוֹן שֶׁהִטִּיל בּוֹ הַמֵּת נֶאֱסָר,
אִף עַל פִּי שֶׁפָּנָהוּ.

יד, יֵחַ הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְאָבִיו, וְהִלֵּךְ וּקְבְּרוּ בְּקֶבֶר
אַחֵר הָרִי זֶה לֹא יִקְבֹּר בּוֹ מֵת אַחֵר עוֹלָמִית;
וְהַקֶּבֶר הַזֶּה אֶסּוּר בַּהֲנִיחַ, מִפְּנֵי כְּבוֹד אָבִיו.
יד, יִטַּ הַמֵּת אֶסּוּר בַּהֲנִיחַ בִּלְוֹ, חוּץ מִשְׁעָרוֹ
שֶׁהוּא מִתָּר בַּהֲנִיחַ, מִפְּנֵי שְׂאִינוֹ גּוֹפּוֹ. וְכֵן
אֲרוֹנּוֹ, וְכָל תַּכְרִיכָיו אֶסּוּרִין בַּהֲנִיחַ. אֲבָל
כָּלִים הַמוֹכְנִים לְתַכְרִידָהּ, לֹא נֶאֱסָרוּ בַּהֲנִיחַ;
אֲפֹלוּ אָרַג בָּגֵד לְמַת לֹא נֶאֱסָר עַד שִׁיגִיעַ
בַּמָּטָה הַנִּקְבָּרְתָּ עִמּוֹ, שְׂאִין הַחֲזִמָּנָה אוֹסֶרְתָּ.
יד, כִּי כָּל הַכָּלִים שְׂזוּרְקִין עַל הַמֵּת עַל הַמָּטָה
הַנִּקְבָּרְתָּ עִמּוֹ אֶסּוּרִין בַּהֲנִיחַ, שְׂלֹא יִתְחַלְפוּ
בַּתַּכְרִיכִין. חָיו אָבִיו וְאִמּוֹ מְזוּרְקִין כָּלִים

בַּחֲמַתָּן עַל הַמֵּת, מִצָּוָה עַל אַחֵרִים לְהַצִּילָהּ;
וְאִם הִגִּיעוּ לַמָּטָה הַנִּקְבָּרְתָּ, אֵין מִצִּילִין
אוֹתָהּ.

יד, כֹּא מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שְׂלֹא יִהְיֶה חִבְלָן,
וְלֹא יִפְסִיד אֶת הַכָּלִים וְיִשְׁלִיכֵם לַחֲבִלָה.
מוֹטָב לָתֵן אוֹתָן לְעֲנָיִים, וְאֵל יִשְׁלִיכֵם לְרָמָה
וְתוֹלָעָה. וְכָל הַמְּרַבֵּה כָּלִים עַל הַמֵּת, עוֹבֵר
מִשּׁוֹם כָּל תַּשְׁחִית.

יד, כִּי מִלֵּךְ שְׂמַת עוֹקְרִין סוֹם שֶׁהִיָּה רֹכֵב
עָלָיו, וְעֵגְלָה שֶׁהִיָּתָה מוֹשָׁבֶת בְּקֶרֶן שֶׁהִיָּה
יוֹשֵׁב בּוֹ: מִנִּשְׂר פְּרִסוּתִיָּה מִן הָאֲרֻבָּה
וְלַמָּטָה, מְקוֹם שְׂאִין עוֹשָׂה אוֹתָהּ טְרַפָּה.
וּמוֹשִׁיבִין יְשִׁיבָה עַל קֶבֶר שְׁבַעַת יָמִים
שֶׁנֶּאֱמַר "וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ", זֶה
שֶׁהוֹשִׁיבוּ יְשִׁיבָה עַל קֶבֶר. וְנָשִׂיא שְׂמַת,
אֵין מְבַטְלִין יְשִׁיבָתוֹ יֵתֵר עַל שְׁלוֹשִׁים יוֹם.

יד, כִּי מִלֵּךְ אוֹ נָשִׂיא שְׂמַת יֵשׁ לָחֵן לְשֶׁרֶף
מִטָּתוֹ, וְכָל כָּלִי תַשְׁמִישׁוֹ; וְאֵין בָּזָה דְּרָבִי
הָאֲמוּרִי, וְלֹא מִשּׁוֹם הִשְׁחָתָה: שֶׁנֶּאֱמַר
"בְּשָׁלוֹם תָּמוּת, וּבְמִשְׁרָפּוֹת אֲבוֹתֶיךָ
הַמְּלָכִים... יִשְׂרְפוּ לָךְ".

הַלְבוֹת מְלָכִים וּמַלְחָמוֹת

יֵשׁ בְּכָלֵן שְׁלוֹשׁ וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטִין:
לְמִנּוּת מִלֵּךְ מִיִּשְׂרָאֵל; שְׂלֹא יִמָּנֶה מִקְּהֵל גָּרִים; שְׂלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים; שְׂלֹא יִרְבֶּה לוֹ סוֹסִים; שְׂלֹא יִרְבֶּה לוֹ כֶּסֶף
וְזָהָב; לְאַחֵרִים שְׁבַעַת עֲמֻמִּין; שְׂלֹא לְהַחְיֹת מִחַן נְשָׁמָה; לְמַחֲוֹת זֶרַע שְׁלַעֲמֵלֶק; לְזַכֵּר מִזֶּה שֶׁעָשָׂה עִמָּלֶק; שְׂלֹא
לְשַׁכַּח מַעֲשֵׂיו הָרָעִים וְאֲרִיבָתוֹ בְּדָרְךָ; שְׂלֹא לְשַׁכֵּן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם; לְשַׁלַּח שְׁלוֹם לְיוֹשְׁבֵי הָעִיר בְּשָׁצְרִים עָלֶיהָ,
וְלָדוֹן בָּהּ בְּאִשֶּׁר מִפְּרִשׁ בַּתּוֹרָה, וְאִם תִּשְׁלִים וְאִם לֹא תִשְׁלִים; שְׂלֹא לְדַרֵּשׁ שְׁלוֹם מִעֲמֻן וּמוֹאָב בְּלֶבֶד,
בְּשָׁצְרִים עָלֶיהָ; שְׂלֹא לְהַשְׁחִית אִילָנֵי מֵאֲכָל בַּמִּצּוֹר; לְהַתְקִין יָד שִׁיבָאוּ בּוֹ בְּעָלֵי הַמַּחֲנֶה לְהַפְנוּת בּוֹ;
לְהַתְקִין יֵתֵד לְחֹפֶר בּוֹ; לְמַשֵּׁחַ כּוֹחַן לְדַבֵּר בְּאִזְנֵי אֲנָשֵׁי הַצָּבָא בְּשַׁעַת הַמַּלְחָמָה; לְחִיּוֹת מֵאֶרֶס וּבּוֹנֶה בְּנִין
וְנוֹטֵעַ פָּרִם שְׂמֻחִים בְּקִנְיָן שָׁנָה תְּבוּיָמָה, וּמַחְזִירִין אוֹתָן מִן הַמַּלְחָמָה; שְׂלֹא יַעֲבֹר עָלֶיהָ דָּבָר, וְלֹא יִצְאוּ
אֲפֹלוּ לְצָרֵי חֵעִיר וְצָרֵי הַגִּדּוֹד וְדוֹמָה לָחֵן; שְׂלֹא לַעֲרֹץ וְלַחֲזוֹר לְאַחֹר בְּשַׁעַת הַמַּלְחָמָה; דִּין יִפֹּת תֹּאֵר; שְׂלֹא
תִמְכֹּר יִפֹּת תֹּאֵר; שְׂלֹא יִכְבֹּשֶׁנָּה לְעִבְדוֹת אַחֵר שֶׁנִּבְעֵלָהּ. וּבְאֹר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפָרָקִים אֵלּוּ.

הַלְכוֹת מַלְכִּים וּמַלְחָמוֹת פָּרָק א

א, א שְׁלוֹשׁ מִצְוֹת נִצְטָווּ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁעַת בְּנִיסָתָן לָאָרֶץ לְמִנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר "שׁוּם תַּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ", וּלְהַכְרִית זֶרַעוֹ שֶׁלְעַמְלֶק שֶׁנֶּאֱמַר "תִּמְחָה אֶת זֶכֶר עַמְלֶק", וּלְבָנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה שֶׁנֶּאֱמַר "לְשִׁכְנוֹ תִּדְרָשׁוּ, וּבָאתָ שָׁמָּה".

א, ב מִנּוּי מֶלֶךְ קוֹדֵם לְמַלְחָמַת עַמְלֶק, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲתִי שָׁלַח ה' לְמַשְׁחֶךָ לְמֶלֶךְ... וְעַתָּה לֵךְ וְהַבִּיתָ אֶת עַמְלֶק". וְהַכְרַתָּ זֶרַע עַמְלֶק קוֹדֶמֶת לְבָנִין הַבֵּית, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי, כִּי יָשָׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ; וְה' הִנִּיחַ לוֹ מִסְבִּיב, מִכָּל אִיבָיו. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ, אֵל נָתַן הַנְּבִיא, רֹאֵה... אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים...".

א, ג מֵאַחֵר שֶׁחֲקַמַּת הַמֶּלֶךְ מִצְוָה, לָמַח לֹא רָצָה הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשִׁשָּׁאָלוֹ מֶלֶךְ מִשְׁמוּאֵל: לָפִי שִׁשָּׁאָלוֹ בְּתַרְעֻמַּת, וְלֹא שִׁאָלוֹ לְקִנִּים הַמִּצְוָה, אֲלֹא מִפְּנֵי שֶׁקָּצוּ בְּשִׁמּוּאֵל הַנְּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי לֹא אֶתָּךְ מֵאַסּוּ, כִּי אֲתִי מֵאַסּוּ".

א, ד אִין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ תַּחֲלָה, אֲלֹא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁלְשָׁבָעִים זִקְנִים וְעַל פִּי נְבִיא בִּיהוֹשֻׁעַ שֶׁמֶנְהוּ מַשֶּׁה רַבֵּנוֹ וּבֵית דִּינּוֹ, וּבְשִׁאָלוֹ וְדוֹיד שֶׁמֶנְה אֹתָם שִׁמּוּאֵל הַרְּמָתִי וּבֵית דִּינּוֹ.

א, ה אִין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ מִקְּהֵל גָּרִים, אֶפְלוֹ אַחֵר כְּמַח דּוֹרוֹת עַד שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נִכְרִי, אֲשֶׁר לֹא אֶחֱיךָ הוּא". וְלֹא לְמַלְכוּת בְּלָבָד, אֲלֹא לְכָל שְׁרָרוֹת שְׂבִיִּשְׂרָאֵל לֹא שָׂר צָבָא, וְלֹא שָׂר חֲמָשִׁים אוֹ שָׂר עֶשְׂרֵה, אֶפְלוֹ מִמֶּנְה עַל אֲמַת הַמִּים שֶׁמַּחֲלֶק מִמֶּנְה לְשָׂדוֹת; אִין צָרִיךְ לִזְמַר דִּין אוֹ נָשִׂיא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֲלֹא

מִיִּשְׂרָאֵל: שֶׁנֶּאֱמַר "מִקְרָב אֶחֱיָה, תַּשִּׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" כָּל מְשִׁימוֹת שְׂאֵתָה מוֹשִׁים עָלֶיךָ, לֹא יִהְיֶה אֲלֹא "מִקְרָב אֶחֱיָה".

א, ו אִין מַעֲמִידִין אִשָּׁה בְּמַלְכוּת שֶׁנֶּאֱמַר "מֶלֶךְ", וְלֹא מַלְכָּה; וְכֵן כָּל מְשִׁימוֹת שְׂבִיִּשְׂרָאֵל, אִין מִמֶּנִּים בָּהֶם אֲלֹא אִישׁ. וְאִין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ וְלֹא בֹחֵן גָּדוֹל לֹא גָרַע, וְלֹא סֶפֶר, וְלֹא בִלָּן, וְלֹא בְרָסִי: לֹא מִפְּנֵי שֶׁחַן פְּסוּלִין; אֲלֹא הוֹאִיל וְאִמְנוּתָן נִקְלָה, הָעַם מוֹלִזְלִין בָּחֵן לְעוֹלָם. וּמִשִּׁיעֶשֶׂה בְּמַלְאכָה מֵאֵלּוֹ יוֹם אֶחָד, נִכְסֵל.

א, ז כְּשֶׁמַּעֲמִידִין הַמֶּלֶךְ מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ בְּשִׁמּוֹן הַמִּשְׁחָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח שִׁמּוּאֵל אֶת פֶּה הַשִּׁמּוֹן, וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשְׁקָהוּ". מֵאַחֵר שֶׁמוֹשְׁחִין הַמֶּלֶךְ חֲרִי זֶה זוֹכָה לוֹ, וּלְבָנָיו לְעוֹלָם: שֶׁהַמַּלְכוּת יִרְשָׁה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמֵים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו, בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל".

א, ח הִנִּיחַ בֶּן קָטָן מִשְׁמָרִין לוֹ הַמְּלוּכָה עַד שִׁיגְדִיל, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹיָדָע לִיזָאָשׁ. וְכָל הַקּוֹדֵם בְּנִחְלָה, קוֹדֵם לִירֵשֶׁת הַמְּלוּכָה; וְהַבֵּן הַגָּדוֹל, קוֹדֵם לְקָטָן מִמֶּנּוּ.

א, ט וְלֹא הַמַּלְכוּת בְּלָבָד, אֲלֹא כָּל הַשְּׁרָרוֹת וְכָל הַמִּנּוּיִין שְׂבִיִּשְׂרָאֵל יִרְשָׁה לְבָנוֹ וּלְבֵן בָּנוֹ עַד עוֹלָם: וְהוּא שִׁיחִיָּה הַבֵּן מִמֶּלֶךְ מְקוֹם אֲבוֹתָיו בְּחֻבָּמָה, וּבִירְאָה. הִיָּה מִמֶּלֶךְ בִּירְאָה אִף עַל פִּי שְׂאִינּוֹ מִמֶּלֶךְ בְּחֻבָּמָה מַעֲמִידִין אוֹתוֹ בְּמִקְוֶם אֲבִיו, וּמַלְמִידִין אוֹתוֹ; וְכָל מִי שְׂאִין בּוֹ יִרְאֵת שְׂמִים אִף עַל פִּי שְׁחֻבָּמָתוֹ מִרְבָּה, אִין מִמֶּנִּין אוֹתוֹ לְמִנּוּי מִן הַמִּנּוּיִין שְׂבִיִּשְׂרָאֵל.

א, י כִּיּוֹן שֶׁנִּמְשַׁח דּוֹיד זָכָה בְּכֶתֶר מַלְכוּת, וְחֲרִי הַמַּלְכוּת לוֹ וּלְבָנָיו הַזִּכְרִים הַפְּשָׁרִים

עד עולם: שנאמר "בסאף, יהיה נכון עד עולם". ולא זכה אלא לַבְּשָׁרִים, שנאמר "אם ישמרו בְּנֵיךָ, בְּרִיתִי". אף על פי שלא זכה אלא לַבְּשָׁרִים, לא תִּכְרַת הַמַּלְכוּת מִזֶּרַע דָּוִיד לְעוֹלָם: הַבְּטִיחוּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם יַעֲזֹבוּ בְּנֵי, בְּרִיתִי, וּבִמְשָׁפְטִי, לֹא יִלְכוּ... וּפְקַדְתִּי בְּשֹׁבֹט פִּשְׁעָם; וּבִנְגָנָעִים עֲוֹנָם. וְחִסְדִּי, לֹא אֶסִּיר מִעַמּוֹ".

א,יא נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה, ונלחם מלחמות ה' חרי זה מלך, וכל מצוות המלכות נזהגות בו, אף על פי שעיקר המלכות לדויד, והיה מבניו מלך: שחרי אחיה השילוני העמיד ירבעם, ואמר לו "והיה, אם שמוע תשמע את כל אשר אצוה... ובנתי לך בית נאמן באשר בנתי לדוד עבדי..."; ואמר לו אחיה "ולבנו, אתן שבט אחד למען חיות ניר לדויד עבדי כל הימים לפני, בירושלם".

א,יב מלכי בית דויד הם העומדים לעולם, שנאמר "בסאף, יהיה נכון עד עולם". אבל אם יעמד מלך משאר ישראל תִּפְסַק הַמַּלְכוּת מִבֵּיתוֹ, שחרי לירבעם נאמר "אף, לא כל הימים".

א,יג אין מושחין מלכי ישראל בשמן המשחה, אלא בשמן אפרסמון. ואין ממנין אותן בירושלים לעולם; אלא מלך ירושלים מזרע דויד, ואין מושחין בה אלא זרע דויד.

א,יד בשמושחין מלכי בית דויד אין מושחין אותן, אלא על המעיין. ואין מושחין מלך בן מלך; אלא אם בן חיתה שם מחלקת, או מלחמה מושחין אותו, כדי לסלק

המחלקת. לפיכך מושחו שלמה מפני מחלקת אדוניה, ויואש מפני עתליה, ומשחו יהואחז מפני יהויקים אחיו.

הלכות מלכים ומלחמות פרק ב

ב,א כבוד גדול נזהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם שנאמר "שום תשים עליך מלך", שתהיה אימתו עליה. אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על פסאו, ואין מושתמשין בשרביטו, ולא בכתרו, ולא באחד מכל כלי תשמישו; וכשהוא מת, כלן נשרפין לפניו.

ב,ב וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו ושמשיו, אלא מלך אחר; לפיכך אבישג חיתה מתרת לשלמה, ואסורה לאדוניה. אבל אשתו שלמלך, אינה נבעלת לאחר לעולם: אפלו המלך, אינו נושא אלמנתו או גרושתו שלמלך אחר.

ב,ג ואסור לראות אותו פשהוא ערם, ולא פשהוא מסתפר, ולא פשהוא בבית המרחץ, ולא פשהוא מסתפג. ואינו חולץ שנאמר "וירקה בפניו", וזה בזיון; ואפלו רצה, אין שומעין לו שהמלך שפוחל על כבודו, אין כבודו מחול. והואיל ואינו חולץ, אינו מיבם; וכן כיון שאי אפשר ליבם את אשתו כך אין חולצין לה, אלא תשב לעולם בזיקתה.

ב,ד מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטארין שלו. וכשמברין אותו כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הדרגש. ואם נכנס לעזרה, והיה מזרע דויד יושב: שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דויד בלבד, שנאמר "ויבא המלך דוד, וישב לפני ה'".

ב,ה המלך מסתפר בכל יום, ומתקן עצמו,

וּמִתְנַחֵה בְּלְבוּשֵׁי מַפְאָרִין שֶׁנֶּאֱמַר "מִלֶּךְ
בִּיפִי, תַּחֲזִינָה עֵינֶיךָ". וַיּוֹשֶׁב עַל כִּסֵּא
מַלְכוּת בְּפִלְטוּרִין שָׁלוֹ, וּמִשִּׁים כְּתָר
בְּרָאשׁוֹ. וְכָל הָעָם בָּאִין אֵלָיו, בָּעֵת שִׁירְצָהָ;
וְעוֹמְדִין לְפָנָיו, וּמִשְׁתַּחֲוִים אֲרָצָה.

בּוֹ אֶפְלוּ נָבִיא עוֹמֵד לְפָנָי הַמֶּלֶךְ, וּמִשְׁתַּחֲוָה
לוֹ אֲרָצָה שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה נָתַן הַנְּבִיא; וַיָּבֹא
לְפָנָי הַמֶּלֶךְ, וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לְמֶלֶךְ עַל פָּנָיו אֲרָצָה".
אָבֵל כּוֹחֵן גָּדוֹל אֵינּוּ בָּא לְפָנָי הַמֶּלֶךְ, אֲלֵא
אִם רָצָה; וְאֵינּוּ עוֹמֵד לְפָנָיו, אֲלֵא הַמֶּלֶךְ
עוֹמֵד לְפָנָי כּוֹחֵן גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱמַר "וְלִפְנֵי אֱלֹעָזָר
הַכֹּהֵן יַעֲמֹד, וְשָׂאֵל לוֹ". אִף עַל פִּי כֵן מִצְוָה
עַל כּוֹחֵן גָּדוֹל לְכַבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ, וּלְהוֹשִׁיבוֹ,
וְלַעֲמֹד מִפָּנָיו, כְּשִׁיבּוֹא לוֹ. וְלֹא יַעֲמֹד הַמֶּלֶךְ
לְפָנָיו, אֲלֵא כְּשִׁישָׂאֵל לוֹ בְּמִשְׁפֵּט הָאוּרִים.

בּוֹ, וְכֵן מִצְוָה עַל הַמֶּלֶךְ לְכַבֵּד לֹאֲמָרֵי הַתּוֹרָה,
וּכְשִׁיכְנֶסוּ לְפָנָיו סִנְהֶדְרִין וְחֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל,
יַעֲמֹד לְפָנֵיהֶם, וַיּוֹשִׁיבֵם בְּצִדּוֹ. וְכֵן הָיָה אִמָּא
מֶלֶךְ יְהוּדָה עוֹשֶׂה אֶפְלוּ לְתַלְמוּד חֻכְמִים, הָיָה
עוֹמֵד מִכִּסְאוֹ וּמִנִּשְׁקוֹ וְקוֹרֵא לוֹ רַבִּי וּמָרִי.

בּוֹ, בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּזִמְנֵי שִׁיחִיָּה
הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ לְבִדּוֹ הוּא וְעַבְדּוֹ, יַעֲשֶׂה זֶה
וְכִיּוֹצֵא בּוֹ בְּצִנְעָה. אָבֵל בְּפִרְהֶסְיָה בְּפָנָי
הָעָם לֹא יַעֲשֶׂה, וְלֹא יַעֲמֹד מִפָּנָי אָדָם, וְלֹא
יְדַבֵּר רַבּוֹת, וְלֹא יִקְרָא לְאָדָם אֲלֵא בְּשִׁמוֹ,
כִּדְּרֵי שְׁתַּחֲוִיָּה יֵרָאֵתוּ בְּלֵב חָפֵל.

בּוֹ, כְּדֶרֶךְ שְׁחָלֵק לוֹ הַכְּתוּב הַכְּבוֹד הַגָּדוֹל,
וְחֵיב חָפֵל בְּכְבוֹדוֹ כֶּךָ צִוָּה לַחֲיוֹת לְבוֹ
בְּקִרְבּוֹ שָׁפֵל וְחָלָל, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלִבִּי, חָלָל
בְּקִרְבִּי". וְלֹא יִנְהַג גִּסְפוֹת לֵב בְּיִשְׂרָאֵל יֵתֵר
מִדֵּי, שֶׁנֶּאֱמַר "לְבַלְתִּי רוּם לִבִּי מֵאֲחִיו".

בּוֹ, וַיְהִיָּה חוֹנֵן וּמִרְחָם לְקִטְנִים וּגְדוֹלִים, וַיֵּצֵא
וַיָּבֹא בְּחִפְצֵיהֶם וּבְטוֹבָתָם, וַיַּחֲוֶם עַל כְּבוֹד

קָטָן שֶׁבְּקִטְנֵיהֶם. וּכְשֶׁמִּדְּבַר אֵל כָּל הַקָּהָל
בְּלִשׁוֹן רַבִּים, יְדַבֵּר רַבּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר "שְׁמַעוּנִי
אֲחֵי וְעַמִּי", וְאֹמֵר "אִם תַּחֲוִיָּה לְעַבְדְּ לָעָם
הַזֶּה".

בּוֹ, יֵאָדָּם לְעוֹלָם יִתְנַחֵג בְּעֲנֹה יִתְרָה אֵין לָנוּ
גָּדוֹל מִמֶּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהָרִי הוּא אֹמֵר "וְנַחֲנוּ
מִזֶּה". וַיִּסְבֵּל טָרְחָם וּמִשְׁאָם וּתְלַלּוֹתָם וְקִצְפָּם
"כִּפְאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֱמֹן אֶת חֵינֶק". רֹעָה קָרָא
הַכְּתוּב, "לְרַעוֹת, בִּיעֲקֹב עַבְדּוֹ"; וְדַרְבּוֹ
שְׁלֹרֹעָה, מִפְּרָשׁ בְּקִבְלָה "פְּרַעָה, עֲדָרוֹ יִרְעָה,
בְּזָרְעוֹ יִקְבֹּץ טְלָאִים, וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא; עֲלֹת, יִנְחֵל".

הַלְכוֹת מַלְכִּים וּמַלְחָמוֹת פֶּרֶק ג
ג, א בָּעֵת שִׁישָׁב הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ,
כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לְשִׁמוֹ יֵתֵר עַל הַסֵּפֶר
שֶׁהֵנִיחוֹ לוֹ אֲבוֹתָיו; וּמִגִּיחוֹ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה,
עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁלְּשִׁבְעִים וְאַחֵר.

ג, ב אִם לֹא הֵנִיחוֹ לוֹ אֲבוֹתָיו סֵפֶר, אִזְ שָׂאֵבֵד
כּוֹתֵב שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה: אֶחָד מִגִּיחוֹ בְּבֵית
גִּנְזָיו, שֶׁהוּא מִצְוָה בּוֹ כָּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל;
וְחֹשֶׁנִּי לֹא יִזְוֶה מִלְּפָנָיו, אֲלֵא בָּעֵת שִׁיכְנֶס
לְבֵית הַכִּסֵּא, אִזְ לְמִרְחִין, אִזְ לְמִקּוֹם שְׂאִין
רָאוּי לְקִרְיָאָה. יוֹצֵא לְמַלְחָמָה וְהוּא עָמוֹ,
נִכְנָס וְהוּא עָמוֹ, יוֹשֵׁב בְּדִין וְהוּא עָמוֹ, מִסֵּב
וְהוּא כְּנִגְדּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִיתָה עָמוֹ, וְקָרָא בּוֹ
כָּל יְמֵי חַיָּיו".

ג, ג "לֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים" מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמָדוּ
שֶׁהוּא לֹזְקֵחַ עַד שְׁמוּנָה עֶשְׂרֵה נָשִׁים, בֵּין
הַנָּשִׁים בֵּין הַפִּילֹגִשִׁים, חָפֵל שְׁמוּנָה עֶשְׂרֵה;
וְאִם הוֹסִיף אַחַת, וּבְעֻלָּה לֹזְקֵחַ. וַיֵּשׁ לוֹ
לְגֶרֶשׁ, וְלִשָּׂא אַחֶרֶת תַּחַת זֶה שְׁגֶרֶשׁ.

ג, ד וְ"לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים" אֲלֵא כִּדְּרֵי
מִרְכַּבָּתוֹ; אֶפְלוּ סוּם אֶחָד פָּנָיו לַחֲיוֹת רִץ

לפניו בדרך שעושים שאר המלכים, אסור. ואם הוסיף, לוקה.

ג, ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגנזיו ולהתנאות בו או להתנאות בו, אלא כדי שיתן לחילות שלו ולעבדיו ולשמשיו. וכל כסף וזהב שירבה לאוצר בית ה', ולחיות שם מוכן לצרכי הצבור ולמלחמותם הרי זה מצוה להרבותו; ואין אסור אלא להרבות לעצמו בבית גנזיו, שנאמר "לא ירבה לו". ואם הרבה, לוקה.

ג, המלך אסור לשתות דרך שכרות, שנאמר "אל למלכים שתו יין". אלא יהיה עוסק בתורה ובצרכי ישראל, ביום ובלילה שנאמר "והיתה עמו, וקרא בו כל ימי חייו". וכן לא יהיה שטוף בפנשים: אפלו לא היתה לו אלא אחת לא יהיה מצוי אצלה תמיד כשאר הטפשים, שנאמר "אל תתן לנשים חילך". על הסרת לבו הקפידה תורה, שנאמר "ולא יסור לבבו" שלבו, הוא לב כל קהל ישראל; ולפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר מושאר העם, שנאמר "כל ימי חייו".

ג, כבד בארנו שמלכי בית דוד דנין, ודנין אותן, ומעידין עליהן. אבל מלכי ישראל גזרו חכמים שלא ידון, ולא דנין אותו, ולא מעיד, ולא מעידין עליו: מפני שלבן גם כהן, ויבוא מן הדבר תקלה והפסד על הדת.

ג, כל המורד במלך, יש למלך רשות להרגו. אפלו גזר על אחד מושאר העם שילך למקום פלוני ולא הלה, או שלא יצא מביתו ויצא חייב מיתה; ואם רצה להרגו יחרג, שנאמר "כל איש אשר ימרה את פיך".

ג, וכן כל המבזה את המלך, או המחרף אותו יש למלך רשות להרגו, כשמעי בן

גרא. ואין למלך רשות להרג אלא בסוף בלבד. ויש לו לאסור ולהכות בשוטים לכבודו. אבל לא יפקיר ממנו; ואם הפקיר, חרי זה גזל.

ג, המבטל גזרת המלך בשביל שנתעסק במצוות, אפלו במצוה קלה הרי זה פטור: דברי הרב ודברי העבד, דברי הרב קודמין. ואין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצוה, שאין שומעין לו.

ג, כל ההורגין נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה, אפלו בעד אחד, או שזנא שחרג בשגגה יש למלך רשות להרג אותם, ולתקן העולם כפי מה שחשעה צריכה. והורג רבים ביום אחד, ותולה ומניחן תלויים ימים רבים, להטיל אימה, ולשבר יד רשעי העולם.

רבנו ז"ל אָמַר, מִי שֶׁפָּגַם בַּפֶּגֶם הַבְּרִית הוֹצֵאת זֶרַע לְבִטְלָה, עַל יְדֵי זֶה הוּא כַּעֲסֵן גָּדוֹל וְהוֹלֵךְ תְּמִיד עִם אֲנָשִׁים בְּרָצִיחָה גְדוֹלָה, כִּי הַחֲטָא הַמִּגְנָה הַזֶּה מְטַמֵּם אֶת דַּעַת הָאָדָם, וְנַעֲשֶׂה רָע לִבּוֹ וְכַעֲסֵן גָּדוֹל, וּבּוֹעֵר בּוֹ מִדַּת הַכַּעַס כְּמוֹ רוֹצֵחַ, וְאָמַר, הֲלֹא עַל חֲטָא זֶה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ל"ח) וַיְהִי עַר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי הוֹי"ה, מְדוּעַ רַע וְלֹא רָשָׁע? אֲלֵא מִי שֶׁעוֹבֵר עֲבֵרָה זֹו שֶׁל עַר חָס וְשָׁלוֹם, הוּא תְּמִיד רַע (שְׁקוּרִין "בִּיז") דִּהְיִינוּ שֶׁהוּא אִישׁ רַע וּבְכַעַס תְּמִיד, וְלָכֵן מִי שִׁוְדָּע שֶׁנִּכְשַׁל בְּעֲבֵרָה הַמִּגְנָה הַזֹּאת, עָלֵינוּ לַעֲבֹד עַל מִדַּת הַסְּבָלָנוּת, וְלִסְבֹּל כָּל אֲשֶׁר בָּא עָלֵינוּ, וְיִקְבֹּל אֶת הַכֹּל לְכַפֶּרֶת עוֹנוֹת.

רבנו ז"ל אָמַר, שֶׁהַנוֹאֵף יוֹכִלִין לְהַפִּיר עַל יְדֵי הָאֵף, וּפִרְשׁ מוֹהֲרָא"ש ז"ל, שְׁמִי שֶׁחֲטָא בַּחֲטָא הַמִּגְנָה שֶׁל נָאֹף הוּא תְּמִיד כַּעֲסֵן, וְאִינוּ מֵאִירֵךְ אֵף כָּלֵל, וְהוּא עֲצָבִי מְאֹד וְכָל דְּבַר קָטָן מַעֲצָבֵן אוֹתוֹ, וְלָכֵן עָקֵר תִּקּוֹן הַבְּרִית הוּא אֲרִיכַת אַפִּים, שִׁיאֲרִיךְ אָפוֹ עַל כָּל מַה שֶׁעוֹבֵר עָלָיו וַיְהִי סִבָּלֵן גָּדוֹל, וּבְזֶה תְּלוּי כָּל תִּקּוּנוֹ שֶׁל הַפֶּגֶם בְּבְרִית רַחֲמָנָא לִיחְלָל, וְהוּא הַנִּסְיוֹן הַכִּי קוֹשֶׁה לָאָדָם, שִׁיזְכֶּה לְמִדַּת "אֲרָךְ אַפִּים", הֵינּוּ לְהֵאֲרִיךְ אָפוֹ עַל כָּל מַה שֶׁעוֹבֵר עָלָיו וְלֹא לְכַעַס כָּלֵל.

רבנו ז"ל אָמַר, שִׁישׁ חֲטָא שֶׁהַחֲטָא הַזֶּה גּוֹרֵם שְׂאָדָם תְּמִיד וַיְהִי בַּעַל חוֹב, וְאֶפְלוּ שְׂיִשְׁלֵם אֶת הַחוֹב, תְּמִיד יִסְתַּבֵּךְ וְיִכָּנַס בַּחוֹב אַחֶה, וְהֵבִינוּ אֲנָשִׁי שְׁלוֹמֵנו מִמוֹהֲרַנִּית ז"ל, שֶׁהַחֲטָא הַזֶּה שְׁגוֹרֵם לְהִיּוֹת בַּעַל חוֹב הוּא הַחֲטָא הַמִּגְנָה שֶׁל פֶּגֶם הַבְּרִית הוֹצֵאת זֶרַע לְבִטְלָה, כִּי מוֹבָא בַּזֹּהַר (פְּנִיחַס רמ"ד) מֵאֵן דְּזוּרִיק פְּרוּרִין דְּנִהֲמָא עֲנִיּוֹת רְדִיף אֲבִתְרָה, כָּל שָׁכֵן מֵאֵן דְּזוּרִיק פְּרוּרִין דְּמוֹחָא.

רבנו ז"ל גָּלָה לָנוּ תִּקּוֹן גָּדוֹל עַל פֶּגֶם הַבְּרִית, לוֹמַר הֶעֱשִׂרָה מִזְמוּרֵי תְהִלִּים שֶׁהֵם נִקְרָאִים "תִּקּוֹן הַכְּלָלִי", וְאָמַר, שֶׁהוּא תִּקּוֹן חֹדֶשׁ לְגַמְרִי, וּמִי שִׁיזְכֶּה לְהִיּוֹת עַל צִיּוּנוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּעִיר אוֹמֵן, וַיִּתֵּן פְּרוּטָה עֲבוּרוֹ, וַיֹּאמֶר הֶעֱשִׂרָה מִזְמוּרֵי תְהִלִּים הָאֵלּוּ, הַנִּקְרָאִים "תִּקּוֹן הַכְּלָלִי", אֶפְלוּ אִם עֲצָמוּ וּגְבָהּוּ חֲטָאֵיו וּפְשָׁעָיו, יִנִּיחַ אֶת עַצְמוֹ לְאֲרָכּוֹ וּלְרַחֲבוֹ לְהוֹצִיא אוֹתוֹ מִהַשָּׂאוֹל תַּחֲתִית וּמִתַּחֲתִית, וַיַּחֲד עַל זֶה שְׁנֵי עֲדִים כְּשֵׁרִים, וְאֵלּוּ הֵם הֶעֱשִׂרָה מִזְמוּרִים: ט"ז ל"ב מ"א מ"ב נ"ט ע"ז צ' ק"ה קל"ז ק"ן.

			יום כפור קטן	
18 JAN	ראשון Sunday	כט 29	בבלי: מנחות ז ירושלמי: נדיר מה תוספתא: עקצין א נ"ך: איוב ל רמב"ם: אבל יא	עלות השחר 6:04 סו"ז קר"ש - פג"א 9:05 סו"ז תפלה - פג"א 10:05 שקיעה 4:56 נץ החמה 7:17 סו"ז קר"ש - גר"א 9:41 סו"ז תפלה - גר"א 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת 6:09
19 JAN	שני Monday	א 1	בבלי: מנחות ח ירושלמי: נדיר מו תוספתא: עקצין ב נ"ך: איוב לא רמב"ם: אבל יב	ראש חודש שבט Rosh Chodesh Shevat עלות השחר 6:03 סו"ז קר"ש - פג"א 9:05 סו"ז תפלה - פג"א 10:05 שקיעה 4:57 נץ החמה 7:16 סו"ז קר"ש - גר"א 9:41 סו"ז תפלה - גר"א 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת 6:10
20 JAN	שלישי Tuesday	ב 2	בבלי: מנחות ט ירושלמי: נדיר מז תוספתא: עקצין ג נ"ך: איוב לב רמב"ם: אבל יג	עלות השחר 6:03 סו"ז קר"ש - פג"א 9:05 סו"ז תפלה - פג"א 10:05 שקיעה 4:59 נץ החמה 7:16 סו"ז קר"ש - גר"א 9:41 סו"ז תפלה - גר"א 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת 6:12
התחלת מחזור כ"ה של לימוד תוספתא יומי - פרק אחד ליום				
21 JAN	רביעי Wednesday	ג 3	בבלי: מנחות י ירושלמי: גיטין א תוספתא: ברכות א נ"ך: איוב לג רמב"ם: אבל יד	עלות השחר 6:02 סו"ז קר"ש - פג"א 9:04 סו"ז תפלה - פג"א 10:05 שקיעה 5:00 נץ החמה 7:15 סו"ז קר"ש - גר"א 9:40 סו"ז תפלה - גר"א 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת 6:13
22 JAN	המישי Thursday	ד 4	בבלי: מנחות יא ירושלמי: גיטין ב תוספתא: ברכות ב נ"ך: איוב לד רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם א	עלות השחר 6:01 סו"ז קר"ש - פג"א 9:04 סו"ז תפלה - פג"א 10:05 שקיעה 5:01 נץ החמה 7:14 סו"ז קר"ש - גר"א 9:40 סו"ז תפלה - גר"א 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת 6:14
23 JAN	ששי Friday	ה 5	בבלי: מנחות יב ירושלמי: גיטין ג תוספתא: ברכות ג נ"ך: איוב לה רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם ב	עלות השחר 6:01 סו"ז קר"ש - פג"א 9:04 סו"ז תפלה - פג"א 10:05 שקיעה 5:02 נץ החמה 7:14 סו"ז קר"ש - גר"א 9:40 סו"ז תפלה - גר"א 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת 6:15
Candle Lighting 4:45 הנרות				
24 JAN	שב"ק Shabbos	ו 6	בבלי: מנחות יג ירושלמי: גיטין ד תוספתא: ברכות ד נ"ך: איוב לו רמב"ם: מלכים ומלחמותיהם ג	עלות השחר 6:00 סו"ז קר"ש - פג"א 9:04 סו"ז תפלה - פג"א 10:05 שקיעה 5:03 נץ החמה 7:13 סו"ז קר"ש - גר"א 9:40 סו"ז תפלה - גר"א 10:29 צה"כ לשיטת ר"ת 6:16
Shabbos Ends 6:16 זמן מוצש"ק				

בא

ווער עס איז א פֿעסן, א געֶרענְטער מענשט, איז א סימן אז ער האט ליב פֿבֿוד, און אפֿילו דײַ
מִצְוֹת וואָס ער טוט איז אויף נאָר פֿאַר פֿבֿוד.

(ספֿר המדות אות פֿעס סימן כ"ח)